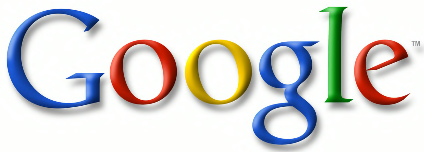

[illegible]
med höjagtelse
fra

KONGE OG PRÆSTESTAND

I DANMARK

INDTIL 12. ÅRHUNDREDS BEGYNDELSE.

AF

HANS OLRIK.

UDGIVET MED UNDERSTØTTELSE AF DEN GREVELIGE
HJELMSTJERNE-ROSENCRONESKE STIFTELSE.

KØBENHAVN.
FORLAGT AF UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD.
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.
1892

Forsvaret finder sted Fredagen d. 12. Februar kl. 12 i universitets-
auditoriet nr. 3.

Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV's Tid, udgivne ved *Kr. Erslev.* I—III. Bind. 17 Kr.

Aktstykker til Oplysning om Stavnsbaandets Historie, udgivne ved *J. A. Fridericia.* 2 Kr. 50 Øre.

Bang, V., Præstegaardsliv i Danmark og Norge i Tidsrummet fra Reformationen til det 17. Aarh. Slutning. 3 Kr. 50 Øre.

Barfod, F., Billeder af Nordens Historie. 3 Kr., indb. 4 Kr. 50 Øre.

Brandt, C. J., om Lunde-Kanniken Christjern Pedersen og hans Skrifter. 4 Kr. 50 Øre.

Bruun, C., Gunde Rosenkrantz. 3 Kr. 50 Øre.
— Kaj Lykke. En historisk Undersøgelse. 2 Kr.
— Enevældens Indførelse og Kongelovens Tilblivelse. 2 Kr.

Christian den Fjerdes egenhændige Breve, udgivne ved *C. F. Bricka* og *J. A. Fridericia.* 1—18 Hefte. Kplt. 57 Kr. 30 Øre.

Codex Esromensis. Esrom Klosters Brevbog, udgivet ved *O. Nielsen.* 4 Kr.

Corpus constitutionum Daniæ. Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende. 1558—1660, udgivne ved *V. A. Secher.* I—II og III. 1 H. 22 Kr.

Diplomatarium, Kjøbenhavns. Samling af Dokumenter, Breve etc. om Kjøbenhavns ældre Forhold før 1728. Udgivet af Dr. O. Nielsen. I—VIII med Register 67 Kr. 50 Øre.

Eliesen, P., danske Skrifter, udgivne ved *E. C. Secher.* 6 Kr.

Feilberg, H. F., dansk Bondeliv, saaledes som det i Mands Minde fortes, navnlig i Vestjylland. 2 Kr. 50 Øre.

Forarbejderne til Kong Kristian V.'s danske Lov udgivne ved *V. A. Secher* og *Chr. Stochel.* 1ste H. 1 Kr. 50 Øre.

Frederik den Førstes danske Registranter, udgivne ved *Kr. Erslev* og *W. Mollerup.* 5 Kr.

Gjellerup, S. M., Biskop Jens Dinesen Jersin. 2 Kr. 75 Øre.

Grundtvig, S., Kong Knud den hellige. 2det Oplag 40 Øre.

Hammerich, F., en Skolastiker og en Bibeltheolog fra Norden. 4 Kr.

Hansen, V. Falbe, Stavnsbaands-Løsningen og Landboreformerne set fra Nationaløkonomiens Standpunkt. I—II. 8 Kr.

Hansen, M. Mork, Sønderjydernes Kamp for Modersmaalet. 2det Oplag. 1 Kr. 25 Øre.
— Den hellige Elisabeth. 1 Kr.

Heise, A., Christjern den anden i Norge og hans Fængsling. 3 Kr.

Helveg, L., de danske Domkapitler, deres Oprindelse, Indretning og Virksomhed, før Reformationen. 65 Øre.
— Den lutherske Kirkereform i Danmark. 60 Øre.

Holberg, L., engelsk Parlamentarisme belyst ved Konge[illegible] Ministeriets og Parlamentets Stilling [illegible]
— Kong Valdemars Lov. [illegible] til Oplysning om Danmark[illegible]
— dansk Rigslovgivning. F[illegible] Rigslov. Rigslovene i Period[illegible]

Holm, E., Dannmark-Norges udenrigsk[illegible] Revolution og Napoleons Krige fra 1791—[illegible]. I—II. 14 Kr.
— Danmark-Norges indre Historie 1660—1720. I—II. 14 Kr. 50 Øre.
— Danmark-Norges Historie i Frederik IV's sidste 10 Regeringsaar (1720—1730). 1—3. Hefte. 9 Kr. 75 Øre.
— Gejstlighedens Optræden ligeoverfor Staten fra Slutningen af Constantin den Stores Regjering indtil det vestromerske *Riges Fald.* En historisk Skildring. 6 Kr. 75 Øre.
— *Den offentlige* Mening og Statsmagten 1784—1799. 3 Kr.
— *Kampen om* Landboreformerne i Danmark 1773—1791. 5 Kr.

Bekjendtgjørelse.

Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet har under 12te April 1855 og 27de Juni 1878 bifaldet følgende Bestemmelser til Ordens Opretholdelse ved det offentlige Forsvar af Afhandlinger for Erhvervelsen af akademiske Grader, nemlig:

1. Forsvarshandlingen styres af Fakultetets Dekanus eller af en anden dertil af Fakultetet udnævnt Professor. Styreren giver Ordet og paaser, at Handlingen foregaar paa en værdig Maade; han kan paalægge en Opponent at ophøre, og i fornødent Fald afbryde Handlingen. Styreren deltager ikke selv i Disputationen. Foruden de officielle Opponenter ere de Medlemmer af Fakultetet, under hvis Videnskabs Fag Disputatsens Æmne hører, og som ej have lovligt Forfald, pligtige til at overvære Forsvarshandlingen.
2. Berettiget til at optræde som Opponenter ere ordentligvis kun akademiske Borgere, uden Hensyn til Livsstilling, samt Kandidaterne fra det polytekniske Institut og det forrige kirurgiske Akademi. Andre, som ønske at opponere, maa derom forud henvende sig til vedkommende Fakultet.
3. De, som ville opponere, have at melde sig hos Fakultetets Dekanus *inden* Begyndelsen af Handlingen; dog kan Styreren ogsaa give Tilladelse under selve Handlingen, men uden at betage dem, som tidligere have meldt sig, Forretten.
4. Der tilstaas ordentligvis hver af Opponenterne ex officio $1\frac{1}{2}$ Time og hver Opponent ex auditorio $\frac{3}{4}$ Time, derunder indbefattet den Tid, Doktoranden behøver til at give Svar; dog kan Styreren, for saa vidt som Antallet af de anmeldte Opponenter tillader det, tilstaa en længere Tid. Hele Handlingen maa ikke vare over 6 Timer.
5. Foranførte Bestemmelser skulle indtil videre trykte medfølge enhver Disputats.

Dette bekjendtgjøres herved til Efterretning for alle vedkommende.

Konsistorium, den 3dje Juli 1878.

C. Holten.

(L. S.)

Goos.

KONGE OG PRÆSTESTAND

I

DEN DANSKE MIDDELALDER.

AF

HANS OLRIK.

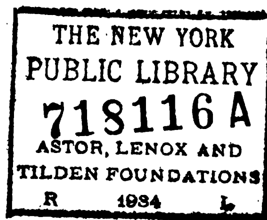
FØRSTE BIND.

KØBENHAVN.

FORLAGT AF UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD.

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.

1892

Denne Afhandling er af det filosofiske Fakultet antagen til offentlig at forsvares for den filosofiske Doktorgrad.

Kjøbenhavn d. 15de Oktober 1891.

Thor Sundby.
f. T. Fakultetets Dekanus.

INDHOLD.

Side

AFKORTNINGER.

Ad. = Adamus Bremensis. Gesta Hamburgensis ecclesiæ pontificum (ex recensione Lappenbergii. Skoleudgave, Hannover 1876).
Ann. = Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie.
Arch. = Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichte.
D. b. l. = Dansk biografisk Lexikon, udgivet af C. F. Bricka.
D. m. = Danske Magazin.
Fornald. s. = Fornaldar sögur.
Fornm. s. = Fornmanna sögur.
F. z. d. G. = Forschungen zur deutschen Geschichte.
G. g. A. = Göttingische gelehrte Anzeigen.
Hefele = Hefele, Conciliengeschichte, 2te Auflage.
H. t. = Historisk Tidsskrift udgivet af den danske historiske Forening.
H. Z. = Historisches Zeitschrift, herausgegeben von H. v. Sybel.
Jaffé-Löwenfeld = Ph. Jaffé, Regesta pontificum Romanorum I, 2. udgave ved S. Löwenfeld.
Kh. s. = Kirkehistoriske Samlinger.
Krit. Vjschr. = Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft.
Liljegr. = Liljegren, Diplomatarium Suecanum.
M. G. h. = Monumenta Germaniæ historica, 4to.
M. h. B. = Monumenta historica Brittaniæ, fol.
N. Arch. = Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichte.
N. h. t. = Historisk Tidsskrift, udgivet af den norske historiske Forening.
Pertz = Monumenta Germaniæ historica: Scriptores. Fol.
Saxo = Saxonis Grammatici Historia Danica ed. P. E. Müller.
S. r. D. = Scriptores rerum Danicarum.

S. r. Suec. = Scriptores rerum Suecicarum.
Sv. h. t. = Historiskt tidsskrift, utgifven af svenska historiska föreningen.
Thork. = Thorkelin. Diplomatarium Arnamagnæanum.
Vid. selsk. skr. h. f. afd. = Det kongelige danske Videnskabernes Selskabs Skrifter, historisk og filosofisk Afdeling.
Årb. = Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie.

Rigsarkivar A. D. Jørgensens skrift »Den nordiske kirkes grundlæggelse og förste udvikling« afkortes til: N. k. g.

RETTELSER OG TILFÖJELSE.

Side 64, linje 10 fra n.: forrest er udfaldet ordet »i«.
— 76 f. Ravnunge Tofi, læs Ravnunge-Tofi.
— 138, linje 12 fra o. Den cluniacensiske strömning i Lothringen var egenlig fornyelse af en tidligere bevægelse i sidste halvdel af 10. årh. Denne foreligger nu udførlig skildret: Ernst Sackur, Die Cluniacenser in ihrer kirchlichen und allgemeingeschichtlichen Wirksamkeit b. z. Mitte d. 11. Jahrh. I (Halle 1892) s. 121 f.
— 155, linje 10 fra o.: kap. 5, læs: kap. 4, s. 237 f.

INDLEDNING.

Den danske kongemagt i begyndelsen af den historiske tid.

Gennem Middelalderens förste århundreder ser vi forholdet mellem det vesterlandske kongedömme og kirken i bølgende skiften. Disse magters sammenspil, deres indbyrdes tiltrækken og frastøden, deres forbund og spænding, havde sin dybere årsag i deres eget væsen. Kongedömmet og præstestanden var bægge herskermyndigheder, forskelligartede og dog på grund af deres fælles område uadskillelig sammenknyttede, — to cirkler, hver med sit særegne midtpunkt, men delvis gribende ind over hinanden. Under livets krav glemte man idelig Oldtidens lære om kirkens fuldstændige adskillelse fra staten. Grænsen mellem kristeligt og verdsligt blev end mere flydende under de store omskiftelser, der indledede det nye tidsrum. De germanske folk var fremmede for den skarpe sondring mellem »Guds stat« og »verdensstaten«; de nye riger, der rejste sig på Romerværldens ruiner, kunde derfor umulig optage tvespaltningen. Præstestanden forstod imidlertid den kunst at være fast og dog böjelig, at lempe sig efter de nye forhold uden dog at tabe sit mål af syne; prisgav den noget af sin stolte selvstændighed, vandt den som igæld större verdslig magt, der sammensmeltedes med det gamle höjhedskrav og gjorde dette mere brugbart i livet. Udsat for gæringstidens farer søgte og fandt kirken værn hos kong-

erne; til tak overførte den forestillinger om romersk kejser-vælde på de nye kongedömmer og helligede dem med kristendommens lydighedsbud. Ved at hæve kirken og samle bisperne om tronen som rigets förste stand hævede kongerne da deres eget herredömme. Så voksede de to samfunds-magter fredelig op ved hinandens hjælp, indtil det klaredes for bevidstheden, at der var områder, hvor bægge vilde have herredömmet; stridsspörgsmålene dukkede op og krævede løsning, snart gennem fredelig udvikling, snart gennem kamp. Stundom vandt kirken sejr og rådede temmelig uindskrænket i rent verdslige forhold. Hyppigst fik kongemagten dog over-taget og tiltog sig större eller mindre herskermagt i kirken, enten nu præstestanden våndede sig under åget eller ytrede tilfredshed med sin afhængighed. Kirkens ledere nyttede i alt fald enhver lejlighed til frigörelse; havde de lige böjet sig dybt for kongedömmet som institution, vidste de snart efter at vinde herredömmet over en svag konges person. Kom kongemagten derimod i kraftig vækst, brød den endog den stærkeste kirkevælde og håndhævede overlegent sin myndighed. Hver af de to samfundsmagter higede altså mod sit eget mål, og ingen af dem kunde finde sig i den andens overmagt; men på den anden side kunde de dog ikke, navnlig overfor de verdslige stormænd, undvære hinanden: sank en af dem i vanmagt, stod den anden rede til atter at hæve sin forbunds-fælle. De samme grundtræk, både forbund og spænding, den samme vanskelighed ved at finde ligevægt, genfinder vi i den danske Middelalder. Her som andensteds afhænger konge-dömmets forhold til kirken på hvert enkelt tidspunkt af bægges magtfylde.

At kirken fra förste færd kom som den fremmede og dermed den svage, følger af sig selv. Men hvordan var nu den kongemagt, som kristendommen straks mødte, da den fandt vej over Danmarks grænseflod? Dette spörgsmål er os væsenligt. Både kongernes holdning overfor kristenforkynderne og denne holdnings betydning for kirken måtte jo for en stor

del være betinget af kongemagtens omfang. Var drottens herredömme begrænset af folket og hans vilje langt fra at være enerådende, måtte han være varsom med at lægge sin egen overbevisning for dagen, og hans personlige samstemning eller modvilje overfor den nye lære kunde ikke blive den eneste afgörende faktor. Men på den anden side: var kongedömmet en virkelig magt, måtte dets stilling i kristendomssagen få stor indflydelse på folkets. Og efter at kirken var fæstnet i Danmark, måtte kongedömmets ejendommeligheder fremdeles give sig udtryk i dets forhold til præstestanden. Vi vil da kaste et blik på den gamle danske kongemagt med betoning af de sider, der i denne sag havde störst betydning.

Först må det hævdes, at Danmark ikke var splittet og delt. Hvor det danske folk ved år 800 træder frem i historien, er det som en énhed, knyttet til et samlet rige [1]). De frankiske kilder kender ikke noget til danske småriger, Einhard opfatter Danskerne som et sluttet folk, »Ansgars levned« (Vita Anskarii rec. G. Waitz s. 52) kalder Hårik enekonge i Danmark, og Alfred den stores hjemmelsmand, Ulvstén, fortalte intet om småriger i Danmark undtagen det fjerne Bornholm. I tillid til Olav Tryggvasons saga har imidlertid ældre danske historikere som bekendt holdt på de danske småkonger lige til Gorm den gamles tid; P. A. Munch og Keyser har stemt i med dem, og overlærer Hovgaard har endog villet godtgöre, at Gudfred kun har været underkonge i Sønderjylland (Århus skoleprogr. 1862 s. 19. 36 ff. jfr. Munch, Norske folks hist. I 377 ff.), men bevisførelsen må kaldes mislykket. Tyskerne følger stadig Dahlmann i antagelsen af flere danske riger, således nylig i anledning af Gottorp-runestenen [2]). En udførligere imødegåelse af denne

---

[1]) Jfr. Joh. Steenstrup, Normannerne II 328. E. Sars, Udsigt over den norske historie I[2] (Kria. 1877) s. 127 ff. 139 f.

[2]) Der Runenstein von Gottorp: König Sigtrygg's Stein im Schleswig-Holsteinischen Museum vaterländischer Altertümer zu Kiel.

opfattelse ligger min opgave fjernere; jeg nöjes med at henvise til dr. Jessens afhandling (Undersøgelser til nordisk oldhistorie s. 38 ff.), skönt jeg ikke allevegne kan tiltræde dens drøftemåde og resultater, og skönt jeg villig skal indrömme at videnskaben ikke har sagt sit sidste ord i denne sag. Dog må jeg nærmere omtale et sted hos Adam fra Bremen, der med urette er taget til indtægt for læren om smårigerne; det vedrører nemlig forhold, som vi i det følgende vil komme tilbage til. Efter det store Normannernederlag (891) var der ifølge Adam en del konger i Danmark, om hvem hans hjemmelsmand, kong Sven, ikke vidste, hvorvidt de havde hersket samtidig eller efter hverandre i løbet af kort tid (Ad. I, 54; s. 37). Kongens meddelelse taler netop imod bestående småstater. Havde Sven Estridsön tænkt sig det daværende Danmark som en samling fast ordnede riger, kunde han ikke have udtalt sig således; hans uvished hidrørte derimod fra de omskiftende forhold, hvor intet var sikkert (jfr. Jessens Undersøgelser s. 42 f.). Adam selv har da også tænkt sig disse konger som folkekonger. Om Olav, der kom fra Sverige siger han nemlig, at han vandt »regnum Danicum« (Ad. I, 50; s. 34); dette kan ikke betyde et eller andet smårige hos de danske, men må betegne *det* danske rige. Adams mening må vel være, at det samme gælder Olavs forgænger, den folkekære Helge, mens Olavs sönner »Chnob« (Gnupa) og Gurd vel i fællig har styret landet efter faderens død. »Sigerich« (rimeligvis Gnupas sön Sigtrygg) siges senere (I, 54) at have haft Olavs rige, altså hele Danmark, indtil »Hardegon« snart efter rev det fra ham[1]). — Men fordi smårigernes tid

Eine Abhandlung von R. v. Liliencron. Mit einem Anhang von H. Handelmann (Kiel 1888) s. 16. 30 f. H. Handelmann u. W. Splieth, Neue Mittheilungen von den Runensteinen bei Schleswig (Kiel 1889) s. 4.

[1]) Den berömte svenske Rök-stens indskrift taler om 20 konger på Sælland; men vi står ikke her overfor mindestenes sædvanlige nøgterne fortælling om samtidige historiske begiven-

forlængst var forbi, er det rigtignok ikke givet, at Danmark altid kun havde én konge. Bag de få og magre ord i de frankiske årbøger, »Ansgars levned« og hos Adam fra Bremen ser vi billedet af en urolig, bølgende tid: hyppig står kongsemne mod kongsemne, én sætter sig fast på øerne, en anden i Jylland, men hver af dem gör krav paa herredömmet over alle Daner og søger at nå det ved at friste kamplykken. Hersker et par frænder sammen til en tid, samles folket dog atter snart om én konge. Eftertidens opfattelse af denne brogede omskiften er udtrykt i Roskildekrøniken (S. r. D. I 374). Men om også en konge ikke har kunnet vinde mere end én landsdel, er han dog ikke småkonge i dette ords egenlige betydning. Ligesom kampene mellem Nils og Erik Emune, Erik Lam og Olav, Sven Grade og Knud Magnussön ikke viser os Danmark udstykket i småriger, således udelukker splittelserne i den danske histories dæmringstid ingenlunde, at reglen har været: folkets og rigets énhed.

I de historiske tider har vi altså at göre med et samlet Danerrige. Et andet spörgsmål er, når og hvorledes denne samlen til ét er sket. Beovulfkvadet, der hentyder til en række virkelige begivenheder i begyndelsen af 6. århundred [1], kender to selvstændige riger, Danernes (Skjoldungernes) på Sælland og i Skåne og Geaternes i Jylland; det er nemlig af Pontus Fahlbeck blevet bevist, at det angelsaksiske kvads Geátas må være brugt som betegnelse for Jyderne [2]. De to

---

heder, men overfor en skjaldedigtning om en sagnprist oldtidskonge. Se S. Bugge. Antiqvarisk tidsskr. f. Sverige V 139 ff.

[1]) K. Müllenhoff, Beovulf (Berlin 1889) s. 17 ff. P. Fahlbeck, Beovulfsqvädet såsom källa för nordisk fornhistoria, Antiqvar. tidsskr. f. Sverige VIII, 2. s. 83 ff. Bernh. ten Brink, Gesch. d. englisch. Litteratur I (Berlin 1877) s. 30 ff.

[2]) Antqv. tidsskr. f. Sv. VIII, 2 s. 26—60. Jfr. Sv. h. t. IV 115. 119. Tiltrådt af S. Bugge, Studien über das Beovulfepos, i H. Paul u. W. Grein. Beiträge z. Gesch. d. deutsch. Sprache u. Litt. XII. (1887) s. 1—11.

riger stod ikke i egenlig folkelig, men kun politisk modsætning til hinanden[1]). Alligevel kan sammensmeltningen ikke være sket ad fredelig vej; men ingen historisk efterretning taler om de vældige kampe, der må have været fødselsveerne for Danmarks énhed. Den stærke danske kongemagt, vi træffer fra begyndelsen af 9. århundred, og som var forud for Norges og Sveriges, skylder sikkert slige omvæltninger og sejre sit opsving; thi der skal overordenlige begivenheder til for at hæve kongedömmet af dets oprindelige begrænsning.

Vi må dernæst søge at danne os et billed af den danske kongemagt i den ældste historiske tid, tegnet i store træk. Vore love er langt yngre og kan kun til dels hjælpe os, og vi har temmelig få pålidelige historiske efterretninger, hvoraf vi kan drage slutninger. En sammenligning med kongemagtens udvikling hos vore germanske urfrænder og de nordiske broderfolk må derfor bidrage til at klare forestillingen, ikke mindst ved de uligheder, vi opdager.

Tacitus's skildring af Germanerne på hans tid er med en vis ret bleven nyttet som grundlag for skildringen af det danske kongedömme i den ældste historiske tid. Men det er meget overdrevet slet og ret at overføre forholdene hos de

[1]) De nordiske vikinger, der led et stort nederlag mod Frankerne og mistede deres konge Hugleik, var ifølge Beovulf Geater (Jyder), men Gregor fra Tours, der fortæller denne begivenhed, kalder dem Dani (Hist. Francor. III, 3; ed. Arndt, M. G. h. Script. rer. Merov. I s. 110). Daner har altså været fællesbetegnelse og tillige særnavn for Østdanskerne. Dette har i visse måder holdt sig ned til slutningen af 9. århundred, da rigsénheden dog var grundfæstet. Alfred d. store gör forskel på Syddanske og Nord-danske, og Ottar kalder på den ene side Hedeby for Danernes by, men omtaler på den anden side kun den østlige del af landet som Danmark, mens hvad der er vest for Storebelt kaldes Gotland og Sillende. Se King Alfred's Anglo-Saxon version of Orosius by J. Bosworth (Lond. 1859) s. 19. 21

germanske stammer i förste århundred efter Kristi fødsel på Norden i 9.-10. århundred (således Molbech, H. t. IV 507). For det förste havde langtfra alle Germaner på Tacitus's tid egenlige konger. Ude af betragtning må vi straks lade særlig valgte hærførere (duces) og de mange »principes«, både dem, der kun var »gau«-fyrster, og de enkelte, der stod i spidsen for hele folk eller större republikanske fylker (»civitates«)[1]). Hærførerens hverv var til ende, når krigen var endt. Fyrsten havde ganske vist varig værdighed, men han stod kun som den förste blandt ligemænd, herskede ikke i eget navn, men

[1]) I opfattelsen af det omstridte »princeps« hos Tacitus er væsenligst fulgt: F. Dahn, Könige der Germanen I 23 f., jfr. F. z. d. G. XXI 226, og G. Waitz, Deutsche Verfassungsgeschichte I³ (Kiel 1880) s. 230 ff. 281 ff.; F. z. d. G. II 387 ff., samt Wilh. Voss, Republik u. Königthum im alten Germanien (Leipz. 1885) s. 22 ff. 25 ff. 34 ff. 56 ff. Derimod vil H. v. Sybel (Entstehung d. deutschen Königthums, 2. umgearb. Aufl. Frankf. a. M. 1881, s. 138 ff.) kun forstå princeps om »hundredfyrsten«, så republikanske stater bliver en samlig »hundreder«, hver med sin princeps, men uden fælles overhoved. Således også P. Roth, Gesch. des Beneficialwesens (Erlangen 1850) s. 2 ff. J. M. Watterich, De veterum Germanorum nobilitate (Münster 1853) s. 37 ff. I ældre tid opfattedes principes i reglen som adelen i almindelighed, se f. eks. F. C. v. Savigny, Beitrag z. Rechtsgeschichte des Adels, Abhandl. d. kön. Akademie d. Wissensch. zu Berlin 1836, phil. hist. Klasse s. 5. K. F. Eichhorn, Deutsches Staats- und Rechtsgeschichte I⁵ (Göttingen 1843) s. 62 f.; men det er blevet gendrevet, navnlig af Waitz. Hvor delte meningerne har været om ordets tydning, vil man se deraf, at Konrad Maurer, Über das Wesen des ältesten Adels der deutschen Stämme (München 1846) s. 8 ff., og Loebell, Gr. v. Tours 394 ff., finder to betydninger, folkevalgte overhoveder og »Gefolgsherren«, mens F. M. Wittmann, Das altgermanische Königthum (München 1854) finder 3 slags principes: Theilkönige, Gefolgsherren, Gaugrafen; og R. Köpke, Die Anfänge des Königthums bei den Gothen (Berlin 1859) s. 13 ff. tager en 4de betydning (stormænd) med, ligesom E. v. Wietersheim, Gesch. der Völkerwanderung (1. udg. Leipzig. 1859—64) I 28 også vil tage principes i flere betydninger, o. s. v.

var folkets embedsmand, trådte derfor ikke udenfor og i modsætning til folket og håndhævede kun folkefreden, ikke en egen »fyrstefred«; han var ikke som kongen selvskreven hærfører, var heller ikke overgode, men stod snarere jævnsides præsterne, og manglede den på gudetroen grundede fasthed og höjere værdighed, som kongelig slægtshellighed gav; i alt dette stod fyrsten tilbage, selv om han i andre måder kan have haft lige magt med germanske småkonger[1]). Men heller ikke de egenlige konger hos Germanerne kan jævnstilles med de danske konger i den gamle historiske brydningstid. Dertil er de germanske forhold både for uudviklede og for uensartede. Som oftest er kongerne kun småkonger, der står i spidsen for enkelte af de mange selvstændige fylker eller småstammer; rex og princeps kan have samme begrænsede område og for så vidt næsten gå i ét. Kongen har lidet af virkelig magt, statsviljen består mere af folkets end af kongens vilje, og det er nærmest værdigheden, der skiller kongen fra den suveræne folkeforsamling; vil han sætte noget igennem, da er det kun ved råd, ikke ved herskerbud (Germania k. 11). Dette skyggeagtige kongedömme fandtes især hos de vestlige Germaner, som Tacitus har kendt bedst; det synes at være en ufæstnet nydannelse, der atter let opløses[2]), og dets lighed med det udviklede danske folkekongedömme er kun svag. Dog finder man også, navnlig hos de fjernere østlige stammer,

---

[1]) Dahn I 23 f. O. Gierke, Das deutsche Genossenschaftsrecht I (Berlin 1868) s. 49 f. Wilh. Sickel, Der deutsche Freistaat (Gesch. d. deutsch. Staatsverf. I, Halle 1879) s. 100 ff. 206. P. Fahlbeck, Kritiska studier öfver det Frankiska rikets äldsta samfundsskick (Lund 1880) s. 6 f. 76 ff., La royauté et le droit royal Francs (Lund 1883) s. 8 f. 95 ff. G. Kaufmann, Deutsche Geschichte bis auf Karl d. Gr. (Leipzig 1880 f.) I 157 f. Heinr. Brunner, Deutsche Rechtsgeschichte I (K. Binding, Systemat. Handbuch der Rechtswissenschaft 2te Abth. I, 1 Leipz. 1887) s. 120. 123. W. Voss 52 f. 54. 75. 63.

[2]) Jfr. K. W. Nitzsch, Gesch. d. deutschen Volks I (Berl. 1883) s. 71. W. Voss 25 ff. 56. 75 f.

livskraftige spirer til et stærkt stamme- eller folkekongedömme, der kun behøvede et stød af de verdenshistoriske omvæltninger for at udvikle sig videre i modsætning til den germanske urforfatning. Her er ligheden med det danske kongedömme, så vidt det skönnes, langt större; men för Folkevandringen har der ikke været den énhed, som vi lærer at kende i Danmark, hvor smårigerne er forsvundne, mens de germanske stammekongeriger har været spaltede i mange halvt selvstændige ætlag [1]). Om end vort danske kongedömme efter sin oprindelse er det oldgermanske, har det altså som kraftigt folkekongedömme med större magtsamlen, mere selvstændighed og höjere opgaver udviklet sig langt videre ud over de standpunkter, »Germania« viser os [2]). Men i flere retninger minder det dog om sit udspring.

Folkevandringens strömninger gennem Europas fastland fremkaldte nye storkongedömmer, höjt hævede over den gamle germanske kongeværdighed, grundlagte på större folkesamfund, men dog vidt forskellige fra det danske kongedömme. Under bratte omvæltninger voksede kongens magt med rivende fart gennem uregelmæssig udvikling; som næsten uindskrænket hærfører, lovgiver og dommer nærmer han sig stærkt mod enevælden, ja nogle steder når kongevælden dertil. Det skyldes løsrivelsen fra hjemmet med dets nedarvede sæd og skik, endvidere krigerlivet i fremmede lande, hvor den faste sammenslutning om én fører er nødvendighed, og endelig påvirkningen fra det romerske rige med dets uindskrænkede kejsermagt og dets fremhæven af begrebet »stat« på bekostning af begrebet »folk«, der hidtil havde været rådende hos Germanerne. Havde allerede Marobods selvtagne kongemagt blandt Markomanner og undertvungne nabostammer haft lighed

---

[1]) v. Sybel 217 ff. W. Voss 65 f.

[2]) Selv de norske samfundsforhold, der med deres fylkekongedömme og storætsvælde var det oldgermanske samfund nærmere, stod ikke på nogen måde på så primitivt standpunkt som det, Tacitus skildrer. Sars I² 164. 171.

med en romersk imperators soldatervælde[1]), måtte det også, til dels i endnu höjere grad, blive tilfældet med de germanske riger, der udfoldede sig på Romerrigets ruiner. Den romerske statsidé fortryllede erobrerne og isprængte de nydannede rigers germanske tilsnit med fyrstevælde og embedsvæsen[2]). Det østgotiske kongedömme havde alt tidligere været »strengere« end de andre stammers, »nondum tamen supra libertatem« (Germania k. 43); men under Theodorik den store romaniseredes det, blev ene lovgivende magt og overskred alle hidtidige grænser, — indtil folket senere styrter Amlungeætten, håndhæver sin valgret og vender tilbage til fortidens magtfordeling. Hos Vestgoterne, der tidlig under romersk påvirkning synes at have kastet de fædrene samfundsformer over bord, udviklede der sig ligeledes en uindskrænket enevælde, i alt fald for enhver kraftig konge[3]). Geiseriks herredömme over Vandalerne var så godt som ubegrænset, han kunde dömme og straffe som han vilde og fastsætte kongemagtens arvelighed[4]). Ved sine erobringer hævede Chlodovech sit kongedömme til en magtfylde, der var naturligt udslag af Germanerkongens krigerheld og tillige genskin af det Romerherredömme, han gav dødsstødet[5]). Ikke folket, men han

---

[1]) Köpke, Die Anfänge d. Königthums 30. Dahn I 107 f. W. Voss 25 f.

[2]) v. Sybel 241 ff. Roth 32. Dahn I 37. H. Rückert, Kulturgesch. d. deutsch. Volks I 100 ff. 180 f. o. fl. st.

[3]) Dahn II 102 f. 131 f. III 21 ff. 135. 254 ff. 276 ff. 306 f. 312 f. v. Sybel 247 ff. (imod Dahn hævdes det, at Vestgoterne tidlig opgav deres gamle samfundsformer).

[4]) Dahn I 188 ff. 228 ff.

[5]) v. Sybel, Kleine hist. Schriften I 379 f.; Entstehung 305 ff. Loebell 158 ff. R. Schröder, Lehrb. der deutsch. Rechtsgesch. (Leipz. 1889) s. 106—119. Waitz [3]II, 1 s. 187 ff. II, 2 s. 349 ff. (kongedömmet lidt ensidig germansk opfattet). Fahlbeck vil se en helt original udvikling, hverken germansk eller romersk (Krit. studier, passim. La royauté 38 ff. 69 f. (imod hans overdrivelse af kongevælden og nægtelse af romaniseringen se Waitz III[2] 644 ff. K. Zeumer, G. g. A. 1885 s. 109 ff. + R. Schröder, Rechtsgesch. 119 note 76). Jules Tardif, Etudes sur

selv er grundlægger af Merovingerriget; det erobrede land er derfor også således knyttet til kongeslægten som dens ejendom, at folkets valgret udslettes: rigets udelelighed, der er udtryk for folkets ret, viger for kongens magt til at udstykke riget mellem sine sönner [1]). Merovingervælden stiger endnu höjere, navnlig ved udstrakt domsret og vilkårlig straffemyndighed [2]), og undersåtterne nedsynker i en retløs tilstand, indtil stormændene får det udartede kongedömme trængt tilbage til uvirksomhed og afmagt. Også Burgunderne, der fordum endog havde afsat deres konger (»hendiner«), når der kom ulykker over folket (Ammianus Marcellinus XXVIII, 5), böjede sig lydig under et romaniseret kongedömme [3]).

Stærkt røre og svære kampe kan være gåede forud for de danske stammers sammenslutning; men det var kun strid mellem Daner indbyrdes, udkæmpet på deres egen grund,

---

les institutions politiques et administratives de la France I (Paris 1881) s. 87 ff., og endnu mere Fustel de Coulanges, Histoire des institutions politiques de l'ancienne France I (Paris 1875) s. 423 ff. II (1888) s. 55 f. 126 ff 135 ff. IV (1890) s. 110 ff. o. fl. st., gör stærkt kongedömmets romanisering gældende. At kongens vælde var så godt som uindskrænket, betones stærkt af Wilh. Sickel, Die Entstehung d. fränk. Monarchie, Westdeutsche Zeitschrift f. Gesch. u. Kunst IV (1885) s. 249 ff. 332 f. 338 ff.; Mittheilungen d. Instituts f. österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsbd. II (1888) s. 295 ff.

1) Jfr. navnlig R. Sohm, Die altdeutsche Reichs- und Gerichtsverfassung I (1871) s. 34 f.

2) Waitz [3]II, 1 s. 194 ff. II, 2 s. 176 f. 183 ff. Fustel de Coulanges I 447—57. II 331—50.

3) K. Binding, Das burgund.-roman. Königreich I (Leipz. 1868) s. 35 f. v. Sybel 269 ff. — Af hovedstammerne har Langobarderne dog ikke udviklet et fast kongedömme med romersk præg, men heller ikke bevaret det gamle germanske kongedömme; de omtumles af politiske omvæltninger. Se bl. a. v. Sybel 338 ff. (imod Waitz). H. Pabst, Gesch. d. longobard. Herzogthums, F. z. d. G. II 406 ff. v. Pflug-Harttung, Die Thronvolge im Langobardenreiche, Zeitschrift der Savigny-Stiftung VIII (German. Abtheilung) s. 66 ff.

derimod ikke nogen indtrængen i fremmede lande og nye forhold. Folkevandringens bevægelser og følger har ikke noget sidestykke i Danmark. Folket som helhed bliver ved sine marker og kyster, ingen brat løsriven fra hjemstavnen ændrer med ét slag den fædrene levevis, ingen forvoven erobrerkonge fører de danske ind på den urolige verdensskueplads, ingen daglig berøring med en undertvungen og dog overlegen kultur lader den nordiske kongemagt præges af romerske statsformer. Udviklingen er overladt til sig selv, henvist til de vante samfundskræfter. Gudfred var måske i færd med at føre folket ind på nye baner, men hans tidlige død hindrede denne politiks mulige følger for kongemagten; og vikingetogene fik vel tilbagevirkning på Danmark i flere henseender, men de har ikke således som Folkevandringens omvandren og erobren kunnet få fuldstændig omformende indflydelse på kongedömmet. Den danske kongemagt står da den romaniserede germanske kongevælde mindst lige så fjernt som den står den oldgermanske forfatning.

Om det angelsaksiske kongedömme er det også blevet sagt, at det ikke afviger meget fra de skandinaviske folks (Molbech, H. t. IV 513 f.). Sakserne havde imidlertid oprindelig ikke noget kongedömme, og i hjemstavnen fik de ikke nogen konge, för de måtte böje sig under Frankerkongen Karl den store; mens det danske kongedömme var nedarvet, opstod det angelsaksiske först ved erobringen af Brittanien, under trangen til krigssammenhold. I Danmark rådede et gennemført folkekongedömme, mens Angelsakserne fordelte sig i mindre riger, der ofte stod fjendtlig mod hverandre. Snart udvides imidlertid den angelsaksiske kongemagt ved påvirkningen af den folkebårne kristendom og hæves yderligere ved rigernes sammensmeltning til ét: England er nu kommet et godt stykke længere frem i udvikling end Danmark. Kongens magt lægger sig for dagen i hans stærke hird (gesîðas), der er bleven en stor hofstat med udviklede hofembeder. Opvokser der heraf et kraftigt aristokrati, så står

dette dog i reglen om tronen som dens æresvagt. Kongen står i spidsen for et forgrenet embedssystem, han indsætter ealdorman og thegn, som kirkens værneherre vælger han biskop og abbed, der atter höjner hans myndighed, navnlig ved den kirkelige kroning. »Witan« er mere kongens end folkets råd, og hans magt gör sig gældende på lovgivningens område, hans ukrænkelighed er der værnet om ved höj »wergild«, folkefreden bliver kongefred, gældende visse tider, steder og samfundsklasser; »folklandet« bevarer sit navn, men får dog mere karakter af krongods. De konstitutionelle former, der endnu omhegnede kongen, havde han i reglen let ved ustraffet at bryde [1]). En sådan magt kan vi næppe tilkende de danske konger ved kristendommens indtrængen; men både i kongedömmets rettigheder og dets begrænsning (således folkets domsret) viser der sig lighed, og i sin udfoldelse gennem 11. århundred· kom den danske kongemagt efterhånden den angelsaksiske nærmere (forbundet med præstestanden, kongefred, begyndende kongelig rigslovgivning, hirdens udvikling, hofembeder o. s. v.).

Sammenligner vi endelig den gamle danske kongemagt med den norske og den svenske, vil vi finde nært slægtskab, men tillige betydelige uligheder. — De norske fylkeriger, der ofte var omsluttede af fjældenes kæmpemure, holdt sig endnu,

---

[1]) Lappenberg, Geschichte von England I 561 ff. 606 f. F. Palgrave, The rise and progress of the English commonwealth (Lond. 1832) I 553 ff. 625 ff. o. fl. st. John Allen, Inquiry into the rise and growth of the royal prerogativ in England, new edit. (Lond. 1849) s. 36 ff. 50 f. 63 ff. 91 f. 107. 111 ff. 150 ff. o. fl. st. Kemble, The Saxons in England (Lond. 1849) I 137 ff. II 1 ff. Stubbs, The constitutional history of England I[3] (Oxf. 1880) s. 66 ff. 135 ff. Freeman, Norman Conquest I (Oxf. 1867) s. 84 ff. og navnlig 123 ff. Emil Hildebrand, Engelska samfundsförhållanden (Stockh. 1875) s. 29 ff. R. Gneist, Englische Verfassungsgeschichte (Berlin 1882) s. 11—31. E. Winkelmann, Gesch. d. Angelsachsen (Oncken, Allgem. Gesch. II, 3. 1883) s. 91 ff.

da Danmark som fladt sletteland uden stængende skel var samlet til ét. Fylkekongedömmet måtte selvfølgelig stå tilbage for det danske storkongedömme; det var mere en værdighed end en magt, helt afhængigt af storbønderne, i grunden kun en æresforrang i fylkets familieforbund, mens forfatningen (efter Sars's påvisning) var væsenlig aristokratisk [1]). Ved at omstyrte smårigerne grundlagde Harald Hårfager derimod en kongemagt, der var så godt som uindskrænket i forvaltningen af riget: landet var kongens land, almindingerne ikke længer folkets fælleseje, men kongens gods; enhver, der ryddede skov, blev kongens tjenestemand; kongen var herre over sø og vand, kunde kræve afgift af skibsfart og fiskeri, alle bønder var pligtige at lyde ham som undersåtter, krig og fred afhang af hans godtykke. Skönt kongemagten snart blev lempet, og skönt folket (ligesom i Danmark) bevarede sin doms- og lovgivningsret, havde den norske konge dog, i alt fald efter kristendommens indførelse, större myndighed end den danske; udtryk herfor var kronens arvelighed. Samtidig holdt stormandsvælden sig, om end under andre former: hersen blev lendermand, men bevarede meget af sin gamle magt; efter skik og brug var værdigheden arvelig, og snart hævede aristokratiet atter sit hoved. Her havde den norske kongemagt en art indskrænkning, som den danske konge så temmelig var fri for [2]). — Den svenske kongemagt var i alle måder afhængig af bønderne og stod meget tilbage for den danske. Forfatningen havde et forbundsmæssigt og folkevældigt præg. Bøndernes hoved og stedfortræder var lagmanden, der var mægtig til at træde op mod kongen med krav om, at folkets vilje måtte blive adlydt. I Danmark nævnes derimod aldrig lagmænd, og det er ikke fuldt afgjort, om der har været så-

---

[1]) Sars I² 133. 142 ff. 158 f. 214. 220 f. Jfr. E. Hertzberg, Det norske aristokratis historie indtil Sverre (Kria. 1869) s. 7 ff.

[2]) Sars I² 155 ff. 159. 185 ff. 234 ff. 271 ff. 285 ff. 318 ff. II 1 ff. Hertzberg 12 ff. 25 ff.

danne folkevalgte overhoveder [1]; i alt fald har deres myndighed været såre ringe imod de svenske lagmænds, kongemagten har ikke været indskrænket af et sådant folkeligt høvdingdömme med forfatningsmæssig retsmagt (jfr. Sars, Udsigt I² 139). Ligeledes var adskillelsen mellem landskaberne langt skarpere i Sverige end i Danmark, begrebet »rige« derved meget mindre fremtrædende, og kongedömmet vel så meget en værdighed som en magt, mere et betroet embede med et i fredstid stærkt begrænset område end en overordnet, selvstændig og indgribende styrelse. Skjalden Thjodolv taler i Ynglingetal om, at Svenskerne havde ofret deres konge for at råde bod på uår [2]), og Adam fra Bremen (IV, 22; s. 171) siger, at kongen i sin afhængighed af folket kun kan udføre tingets bud; i hjemmet har Svenskerne tilfredsstillelsen af at stå lige, og kun i krig lyder de kongen eller hans stedfortræder. Denne afhængighed viste sig også i den svenske missionshistorie [3]).

---

1) K. Maurer har helt nægtet lagmænds forekomst i Danmark: Das Alter des Gesetzsprecheramtes in Norwegen (Festgabe d. Juristenfacult. zum Doctorjubiläum L. Arndts, Münch. 1875) s. 21, og navnlig: Das angebliche Vorkommen des Gesetzsprecheramtes in Dänemark, Sitzungsberichte d. kön. bayr. Akad. d. Wissensch. 1887 II, Philos.-philol. Classe 363 ff. Ligeledes Karl Lehmann, Der Königsfriede der Nordgermanen (Berlin 1886) s. 106. H. Brunner, Deutsche Rechtsgeschichte I 153 f. W. Voss s. 48. H. Hildebrand, Sveriges medeltid II 45. Lagmandsembedet er derimod hævdet for Danmark af: V. Finsen, Årb. 1873 s. 216 ff.; Om d. oprind. ordn. af nogle af den islandske fristats institutioner, Vid. selsk. skr. 6. række, h. f. afd. II (1888—89) s. 174 note 2. Rosenberg, Nordboernes åndsliv II 82 f. Joh. Steenstrup. Normannerne IV 205 f. R. Schröder, Zeitschr. d. Savigny-Stiftung IV, German. Abtheilung s. 227 f. (Sammes Rechtsgesch. s. 35. 221, udtaler ikke noget bestemt om sagen). Chr. Kjer, Valdemars sjællandske lov (Århus 1890) s. 72—88 (imødegår Maurer).

2) Ynglinga saga k. 18. Heimskringla ved Unger s. 15.

3) Jfr. sammenligningen mellem de tre nordiske kongedömmer

Rundt omkring, i den gamle germanske, den angelsaksiske og den skandinaviske verden, kan vi altså finde samfundsforhold, der mere eller mindre har lighed med de danske; men vort kongedömme har fra sin förste historiske fremtræden haft sine særegenheder, der ret jævnt udvikles videre; om end forfatningskampe har fundet sted, navnlig under Svenssönnerne, blev dog de gamle grundformer hovedsagelig bevarede.

Den danske konge fik sin magt og værdighed ved folkets valg; men folket holdt sig til den herskende kongeæt og tog den afdøde konges nærmeste frænde, sön, broder o. s. v., efter som forholdene var. For Danmark gjaldt altså, hvad Grimm har udtalt om det germanske kongedömme i almindelighed: »Weder war die erblichkeit ohne bestätigung, noch die wahl ohne alle rücksicht auf das herschende geschlecht« [1]. Germanernes gamle kongedömme var grundet på en blanding af arv og valg: konge*ætten* har retslig krav på kronen som knyttet til den — selve ordet kuning peger i den retning —, men i det folket kan vælge mellem flere medlemmer af ætten, er riget dog valgrige [2]. Tacitus har udtrykt denne dobbelthed i de bekendte ord: »reges ex nobilitate sumunt«, som det forekommer mig, med stærk fremhævelse af valget [3]. Slægtsarvefølgen kunde dog naturligvis let få sådan hævd, at folkets valgret i virkeligheden kun bevirkede en svag modifikation i kongeættens arveret [4]; den kunde endog trænge valgretten tilbage til at blive tom form eller under andre forhold bringe

hos: Aschehoug, Statsforfatningen i Norge og Danmark til 1815. Sars I, kap. V (berigtiger Aschehoug). H. Hildebrand. Sveriges medeltid II. Karl Lehmann, Königsfriede der Nordgermanen 101 f. 104 ff. 120. 131 f. 150 f. 163 ff. 174 ff. 232 ff. o fl. st.

[1] Deutsche Rechtsalterthümer (Göttingen 1828) s. 231.

[2] Waitz I³ 319 ff. v. Sybel 212 ff. Gierke I 49 f. Schröder, Rechtsg. 18 f. o. s. v.

[3] Germania k. 7. Om forståelsen af disse ord se v. Sybel 137 ff. Wilh. Sickel (Der deutsche Freistaat 45. 61 ff.) betoner stærkt valgets oprindelighed.

[4] R. Sohm, Die altdeutsche Reichs- u. Gerichtsverf. I 34 f.

den helt ud af verden, som efterhånden hos Franker, Burgunder, Alamanner, Vandaler o. s. v. [1]).

Var arven eller valget nu det væsenligste i Danmark? Ligesom de tyske forfattere i behandlingen af de oldgermanske forhold (jfr. Dahn, Könige I 27 note 1) har vore historikere for Danmarks vedkommende haft tilböjelighed til at give kongens arveret fortrinnet. I sin »Oratio de antiqvo succedendi jure apud Septentrionales» (Sorø 1766, i anledning af Kristian VII's og Karoline Mathildes bryllup) betegner Schöning kongerne som »ad regna potius natos qvam electos«, og slægtens arveret betones stærkt. Disse udtalelser dæmpes lidt ved en ytring som: »Jus tamen hocce heriditarium, qvantumcumqve vel revera fuerit vel videri possit, jure qvodam eligendi mixtum semper fuit et temperatum«; men de ophæves naturligvis ikke (Oratio s. 9. 12 f. 15 f. 17). Tyge Rothe, der ellers lægger vægt på folkets kåring, udtaler på den anden side, at tronfølgen ikke var uvis, sönnen var sikker på at tage riget efter sin fader [2]); men historien gendriver denne påstand: Gudfreds sönner arvede ikke kongedömmet ved deres faders død, den følgende uklare tid bringer end mindre regelmæssig tronfølge, — for ikke at tale om de tilfælde efter Sven Estridsöns død, hvor sönnen ikke er fulgt efter faderen. Schlegel kalder Danmark i de gamle tider »et med valg blandet arverige, dog således, at den sidste egenskab var prædominerende«, ja han vil endog påstå, at der fra Gorm til Sven Estridsön slet ikke har fundet valg sted [3]). Schlegels definition tiltrædes af Engelstoft, der dog tilkender folket noget mere indflydelse [4]), ligesom også Molbech (H. t. IV 514 f.) betoner valget stærkere. N. M. Petersen (Dan-

[1]) Waitz, Verfassungsgeschichte I³ 321. ³II, 1 s. 143 f.

[2]) Nordens statsforfatning II 115 ff. Her kan også nævnes Baden, Afhandl. I 226 ff. II 63.

[3]) Danm. og hertugdömmernes statsret I 34. (Saxo 489 taler dog om Sven Tjugeskægs valg!)

[4]) Månedsskrift for litteratur I (1829) s. 133 f.

marks historie i hedenold III 235 f.), Dahlmann (Gesch. v. Dänemark I 167 f.), Rosenvinge (Retshist. 3. opl. 71), J. E. Larsen [1]) og Stemann (Retshist. 67 f.) holder på arverettens overvægt, hvad der navnlig søges godtgjort ved eksempler fra Sakses sagnfortællinger. Men forudsat at disse var virkelig historie, der overhoved lod sig bruge som bevis, kunde de dog kun anvendes til at vise, at folket på grund af ærefrygt for kongeslægten aldrig forlod den *ved valget*, så længe den endnu havde en ætling at opvise; endvidere, at man holdt sig til den afdøde konges nærmeste arving, så fremt der ikke var særlige grunde til at afvige fra reglen, og at man endog, hvis kongeætten var opgiven som uddød, gjorde valget om igen, så snart ætten alligevel viste sig endnu levende. Ja, netop de af Larsen fremhævede steder hos Sakse betoner folkets valg: Hother beder folket vælge hans sön Rørik; Amlede vælges til konge, efter at have retfærdiggjort sig på tinge; folket henter Fridlev, for at han kan være konge i steden for Hjarne [2]). Fortællingerne vilde altså ikke kunne godtgöre arverettens fuldstændige overvægt; men nu er de ovenikøbet kun udtryk for Sakses opfattelse eller omarbejdelse af folkelige sagn, ubrugelige til historisk bevisførelse. Sven Ågesöns ord om sagnkonger, der også nyttes af Larsen, er naturligvis ikke bedre vidnesbyrd. Overfor dette er det værd at lægge mærke til, at Knud d. hellige, der havde fået riget ved valg, i en tid, da folkets valgret var så vægtig som nogensinde, dog i sit gavebrev til Lunds bispestol siger:

---

[1]) Nordisk tidsskrift IV 5 ff, Saml. skr. I, 2. s. 171. I, 1, s. 310. (For en senere tid lader Larsen derimod ikke arveretten få sin berettigede plads, jfr. Molbech, H. t. IV 516).

[2]) Saxo 131. 154. 263. Foruden disse steder taler Sakse oftere om *valg* af den forrige konges sön eller nærmeste frænde: s. 22 (Humble), 181 (Frode), 393 (Omund) 411 (Jarmerik), for ikke at tale om kongevalg, når kongeætten holdes for uddød (258. 350). På andre steder udtrykker Sakse sig derimod, som om der kun var arveret.

»post susceptum paternæ hereditatis regnum«. ligesom også valgkongen Sverker Karlsson i Sverige senere skriver »Swerco ... monarchiam dei gratia heriditario jure assecutus«[1]). End ikke disse historiske dokumenter kan altså vise os arverettens overvægt. Imod arveretsteorien skal blot anføres nogle ord af Sakse, der ikke hører til oldfortællingens vævning, men udtrykker en ældgammel simpel overlevering: »Lecturi regem veteres affixis humo saxis insistere suffragiaqve promere consveverant, subjectorum lapidum firmitate facti constantiam ominaturi« (Saxo 22). Her lægges den störste vægt på folkets valgret. Kongsemnet kan fremstille sig for folket på tinge, men konge er han ikke, för han er valgt dertil. Og føler folket sig end bundet til kongeætten, kan det dog vælge og vrage mellem kongeætlingerne; historien taler, som ovenfor bemærket, stærkt imod en fast tronfølgelov. Undertiden tages brødre til samkonger; angående styrelsens delelighed eller udelelighed har man altså ikke altid haft faste grundsætninger (jfr. Joh. Steenstrup, Normannerne I 77). Derimod kunde selve riget ikke udstykkes, og dets udelelighed i den historiske tid er — som modbillede til Frankervælden — et kraftigt vidnesbyrd om folkets valgret, således som det også nylig er blevet påvist af professor Matzen[2]). Endelig må det også bemærkes, at Buris overfor Valdemar I gör gældende, at riget hidtil har været valgrige, men at kongen nu vil forvandle det til arverige (Saxo 806). Det er altså principielt et valgkongedömme, der har rådet i Danmark[3]), og heri er allerede udtrykt kongemagtens begrænsning.

---

[1]) Thork. I 1. Liljegr. I 126 f. [nr. 162].

[2]) Danske kongers håndfæstninger, indledende undersøgelser. Universitetsprogram 1889, s. 19 ff. XI f.

[3]) Dette er hævdet af Aschehoug, Statsforf. 16 f. Lehmann, Königsfriede 105 f. H. Hildebrand, Sveriges medeltid II 3. 23. Matzen, anf. st. (de to sidste polemisk mod Larsens anf. afhandl.) For Sveriges vedkommende holdt man også först på kongens arveret (se f. eks. Lagerbring, Svea rikes hist. I

På den anden side bliver folket ved den gamle æt, Skjoldungerne [1]). Den sædvanemæssige arvefølge hører fra först af sammen med den hellighed, man tillægger ætten som nedstammende fra Odin. Den mand, der har kongeblod i sine årer, har derved et höjt fortrin fremfor nok så gæv en høvding; man afsætter ikke kongen, uden overordenlige grunde driver eller tvinger dertil. Slægtshelligheden giver kongen en fasthed og selvstændighed, der også i kristendomssagen kunde give hans personlige følelse og vilje meget væsenlig betydning.

Denne ærefrygt for kongeætten står sikkert i forbindelse med den hedenske konges præstelige hverv. Om kongedömmet end ikke har udviklet sig af præstedömmet og for så vidt ikke har egenlig præstelig karakter, er denne side af kongens gerning dog af stor betydning. Det vil stå klart, når man först har fået öje for ejendommelighederne ved det hele danske eller nordiske præstevæsen, så vidt man kender det. Lige så lidt i det hedenske Norden som hos Germanerne

---

361 f. Strinnholm, Svenska folkets hist. I 527. 531); men dér har retshistorikerne allerede forlængst hævdet folkets valgret, se Schlyter, Juridiska afhandlingar I (Upsala 1836) s. 1 ff. Nordström, Bidrag til den svenska samhällsförfatningens historia (Helsingfors 1839 f.) I 38 f. Dette er blevet almindelig fulgt, indtil P. Fahlbeck (Sv. h. t. IV, 1884, s 132 ff.) og K. V. V. Key-Åberg (Om konunga- och tronföljareval, Ups. 1888, s. 2 ff.) på ny med ensidighed har villet hævde Sverige som arverige i ældre tid, ja nægter valg for Stenkils vedkommende, skönt han grundlagde en ny kongeæt, og sætter valgets opkomst ned til de to ætters kamp i 12. årh. W. Voss (Republ. u. Königth. 45 ff.) har derimod stærkt hævdet, at Sverige altid har været valgrige.

[1]) P. A. Munchs og Gustav Storms lære om de norske Ynglingekongers herredömme i Danmark er imødegået af prof. Joh. Steenstrup, Normannerne I 68 ff. Fulda-årbøgernes ord om kongeættens uddøen på Hårik nær i året 854 (Storm. N h. t. 2. rk. I 380 f. Krit. bidrag t. vikingetidens hist. 43) kan ikke forstås bogstavelig (jfr. Steenstrup II 208) og derfor ikke bruges til bevis for den norske opfattelses rigtighed.

(jfr. Waitz, Verf. Gesch. I[3] 277) finder vi en sluttet præstestand som bolværk mod kristendommens fremtrængen. Ja, skönt vi har en ret fyldig dansk missionshistorie, rummer den ikke en eneste optegnelse om nogen hedensk præst. Og dog er det sikkert nok, at der har været goder i Danmark i 9. århundred; vi læser det på Helnæs-, Flemløse- og Glavendrup-runestenene [1]). At de har spillet en fremtrædende rolle, synes at fremgå deraf, at det netop er den tids betydeligste runemindesmærker, der er rejst af eller over goder. En »Rolv Noregode« i det vestlige Fyn har sat Helnæs-stenen over sin brodersön og er selv senere bleven hædret med Flemløse-stenen. Langt anseligere er dog Glavendrup-stenen, det störste danske runemindesmærke, hvorved »Åle Solvagode, viernes ædle thegn (tjener)« er bleven mindet; foruden lovtale over ham og fremhæven af hans enke og sönner nævner den også den mand, der ristede runerne »efter sin drotten«: goden har altså i sin tjeneste haft mænd af den anseelse, at deres navn fortjente at bevares. Det bör også fremhæves, at Åle Solvagode kaldes »heiðverðr« (vía heiðverðan þegn); thi »hethwarthæ mæn« kender vi netop som gammel dansk betegnelse for stormænd, høvdinger [2]). Holder vi os til disse mindesmærker

---

[1]) Om disse runestenes indskrift og alder se Wimmer, Die Runenschrift 6. 304. — »þulr á Salhaugum« på Snoldelev-stenen er næppe betegnelse for en gode, men snarere for en religiøs lærer og skjald, se G. Stephens, Runic monuments I 347. Wimmer 339 f. Rosenberg, Nordboernes åndsliv I 98. Müllenhoff, Deutsche Altertumskunde V 288 ff. S. Bugge, Studier over nordiske gude- og heltesagn I 337. — Goden Hona, en af førerne for »Lochlann« i Irland 860, har måske været dansk, snarere dog norsk, se Steenstrup I 280. II 135, jfr. I 62 f. (En ny tydning af Lochlann, der dog kun er anvendelse af prof. Steenstrups og andres tydning på norske forhold, foreligger hos A. Taranger, Den angelsaks. kirk. indfl. på d. norske s. 23 f.). Om goderne se for øvrigt V. Finsen, Om den oprind. ordning o. s. v. 52—56.

[2]) Se Vederlagsretten, S. r. D. III 160. Skånske lov, jfr. And. Sunesön: Thorsens udg. s. 34. 143; Schlyter, Corp. jur. Svio-Goth. IX 98. 291. 547.

om goder i Danmark, er det næppe rigtigt at anvise dem en lidet fremragende stilling i samfundet, som tjenere hos høvdinger [1]). Nej, høvdingerne har selv haft godordet, men de har tydelig nok ikke dannet noget sluttet præstevælde; de religiøse hverv trådte i skygge for den verdslige magt, og deri har vi grunden til, at goderne ikke nævnes under forkyndelsens fremgang. Forholdene svarer da til de norske og islandske, kun at goderne på Island har vundet större magt [2]). — Om den danske konges godeværdighed har man ikke noget utvetydigt vidnesbyrd, hvorimod skjaldene i Norge tiltaler landdrotten som »helligdommens herre« og »offerblodets (eller offertenens) Tyr«, og herskerens pligt, at holde hævd over helligdommene, fremhæves stærkt [3]). Men på ét punkt kan vi også for Danmark se sammenhæng mellem kongedömme og godord: ligesom i Norge de to berömteste hov er knyttede til jarlesæderne Hláde og Gaular, og det tredje var Skiringssal ved kongesædet Gejrstad, og ligesom Upsala er Svearnes blotsted og kongesæde, således er også i Danmark Oldtidens berömte kongeborg Lejre det navnkundigste offersted, og ved siden deraf må nævnes et andet sagnkongehjem, Ringsted med Ringstedlund, som hovedhelligdom [4]). Kongens præste-

---

[1]) Rolv Nore-gode og Åle Solve-gode bör ikke tydes som godens navn i forbindelse med den høvdings navn, som hovet har tilhørt, altså betegnende et tjenerskabsforhold. Således P. G. Thorsen, Danske runemindesmærker I 337 f. K. Maurer, Zur Urgeschichte der Godenwürde, Zeitschrift f. deutsche Philologie IV 128 f. Se herimod Wimmer, Runenschrift 342 f. 363. Rosenberg, Nordb. åndsliv I 95. 97.

[2]) Maurer, anf. afhandl. 125 ff. Sars I² 220 ff.

[3]) Kormak bruger »vés valdr« om Sigurd Hladejarl, Heimskringla v. Unger s. 93; Einar Skåleglam »Teinhlautar Týr« om Håkon (Wisén, Carmina norroena II 289). Se ellers Håkonarmål 18 og Vellekla 8-9 (Wisén 18. 27; Finnur Jónsson, Årb. 1891 s. 163-68.

[4]) Om norske hov se Munch, Nordmændenes ældste gude- og heltesagn (Kria. 1854) s. 163. 167. 168. 173. Upsala: Ad. IV, 26 f. (s. 174 ff.), jfr. Ynglinga saga k. 8. 38 (Heimskr. s. 9. 30.)

værdighed er for øvrigt en nødvendig følge af høvdingpræstedömmet; det danner dettes naturlige toppunkt. Ligesom i regelen hos de gamle Germaner har kongen da været en slags overgode, forestået ofringerne, navnlig ved særlig höjtidelige lejligheder, eller i det mindste deltaget i de religiøse handlinger [1]). Denne præstelige værdighed kunde vanskeliggöre kongens overgang til kristendommen, fordi han derved udsatte sig for at forringe sin magt og anseelse. Men havde han först gjort det afgörende skridt, gav hans fordums præstedömme hans kristenbestræbelser mere eftertryk, fordi folket trods hans trosskifte i regelen dog ikke kunde frigöre sig for den nedarvede forestilling, at kongen var det religiøse overhoved, ligesom også kongen må have haft rådighed over hovgodset og derved nydt en betydelig magt. I overgode-værdigheden har vi da sikkert en af hovedgrundene til den afgörende rolle, som kongerne, også i Danmark, får ved omvendelsesværket.

Fra gammel tid havde kongen sin största magt som hærens fører. Selv om hærtingene, som vi kender fra Dan-

---

Lejre: Thietmar, Pertz III 739. Ringsted: Henry Petersen, Nordboernes gudedyrkelse og gudetro i hedenold (1876) s. 10 ff. 19.

[1]) G. Schöning, Oratio de antiqvissima reipublicæ constitutione, regum speciatim potentia atqve auctoritate apud gentes boreales (Sorø 1767, i anledn. af Kristian VII's og Karoline Mathildes kroning) s. 22 ff. Grimm 243. Dahn, Könige d. German. I 26. 29. Waitz I^3 327 f. N. M. Petersen III 240. 282. Keyser, Nordmændenes religionsforfatn. i hedendommen (Kria. 1847) s. 55 f. Sars I^2 173. K. Maurer, Krit. Überschau II 437 (imod Kemble I 140 ff., der lader kongedömmet opstå af præstedömmet). H. Brunner, Rechtsgeschichte I 125 f. Schröder, Rechtsgesch. 19. K. Lehmann, Zeitschr. d. Savigny-Stiftung VI, German. Abth. 193 ff., hævder godordets forening med kongedömmet og adskillelse fra lagmandsembedet (imod Schröder. Zeitschr. d. Savigny-Stift. IV 215 ff. S. har senere, Rechtsgesch. s. 35 note 14, opgivet sin anskuelse). Sammenhængen mellem offerstederne og kongesæderne, der ovenfor er stærkt betonet, er også påpeget af Wilh. Voss, Republ. u. Könighth. 17 ff. 49 f.

marks senere historie, kan have været kendte i 9.-10. århundred, var kongen dog i krigstid langt mere rådende og bydende end ellers. Först under Sven Estridsön, der manglede krigerry, ser vi hærens vilje sejre over kongens. Det vedholdende kampliv har sikkert gavnet kongemagten, navnlig da det spændte forhold til den mægtige sydlige nabo og vikingefærdens voksende planmæssighed gav de danske nye og store opgaver. Derfor står Gudfred og de to Hårik'er, så vidt man kan skönne, som stærke magthavere, og derfor kan senere konger som Harald Blåtand og Sven Tjugeskæg i alle forhold være folkets ledere.

Fredsværket var dog også en af kongedömmets væsenligste opgaver og noget af dét, der mest gav det en statslig karakter. Kongen skulde håndhæve den indre fred, afvende splid, mægle (men ikke afsige dom) i tvistemål og lade dommen over fredsbryderne udføre. Fra först af var han ikke bærer af en særlig fred, men i almindelighed landefredens vogter og værnsmand, hvad senere kongebreve netop betegner som kongens gerning; »han står ikke over, men i ret og fred« [1]). Folket er rådig over fredens vilkår (bøderne) og dens anvendelse i de enkelte tilfælde: tinget dömmer forbryderen fredløs eller giver den fredløse fred, kongen kan kun udføre folkets vilje. Men i det han optræder på folkets vegne, bliver folkets fred tillige kongens fred, som det har fået udtryk i sagnet om Frodefreden [2]). Det går nu i Danmark som hos Fastlandsgermanerne og Angelsakserne [3]): da kongedömmets magt og betydning vokser, viser folkefreden sig mere og mere som kongefred, skönt den dog vedbliver at hvile på det frie samfund. Derfor er det ej blot den krænkede, men også kongen, som modtager bøder af den domfældte, der vil opnå

---

[1]) Lehmann, Königsfriede der Nordgermanen 127 f 120.

[2]) Saxo 247. Sæmundar Edda (ved Bugge) s. 324. Jfr. Ynglinga saga k. 14 (Heimskr. s. 12).

[3]) Se f. eks. Wilda, Das Strafrecht der Germanen (Halle 1842) s. 256 f. 263 f. Waitz, Verf. Gesch. I³ 329. Maurer, Krit. Überschau III 36 f. Stubbs I 141. Steenstrup IV 246 f.

fred. Således kendte Tacitus det allerede (Germania k. 12), og således træffer vi det, videre udviklet, i de danske love. Som landefredens vogter vinder kongen efterhånden den formelle ret til at give fred; han har derved ikke ret til at fastsætte dens betingelser, han kan kun give den under de af loven stillede vilkår, men han kan bestemme, når den skal anvendes. Freden afhænger altså ikke af hans nåde; men den fredløse har (hvis hans brøde overhoved kan sones) ret til at »købe« sig fred hos kongen, der oppebærer soneböderne. Vi ser det i Knud d. helliges gavebrev til Lunds domkirke og den følgende tids dokumenter[1]); men det tilhører sikkert også det kraftige kongedömme för den tid. Da den danske kongemagt voksede stærkt frem, og da udlandets, navnlig Angelsaksernes, udviklede kongefred rimeligvis kom til at stå som forbillede, har der også uden tvivl tidlig været tilløb til en særlig kongefred i Danmark, udenfor og uafhængig af folkefreden. Ældst er vel den subjektive kongefred, gældende kongens person og hans tjenestemænd. En sådan særlig retsbeskyttelse fra samfundets side må vistnok hurtig være fremspiret af ærefrygten for kongeætten. Bevægelsen går imidlertid i det hele og store fra subjektiv til objektiv kongefred (Lehmann, Königsfriede 5). I forbindelse med en sådan begyndende objektiv kongefred står kongens ret til »forban«. Slesvigs gamle stadsret (§ 30) taler om de afgifter for hvert hoved (ɔ: forban), som købmændene må udrede for at befare Slien, og snart efter (§ 31) finder vi, at den fremmede købmand må have kongens fred for at dvæle i byen. Denne kongelige ret går uden tvivl tilbage til den historiske tids begyndelse; den tilsvarende landøre i Norge blev allerede udredet til Harald Hårfager. Købmanden har ikke på forhånd fred, men må søge den hos kongen ved en afgift[2]). Det kan imidlertid udstrækkes til alle fremmede, også om de

---

[1]) Jfr. Lehmann, Königsfriede 129 f.

[2]) Steenstrup, Studier over kong Vald. jordeb. 258 ff. — Lehmann (Königsfriede 125 f.) betragter sammenhængen mellem forbansret og kongefred som løs.

ikke kom for at handle. De historiske efterretninger viser os, hvorledes fremmede ved deres komme altid henvendte sig til kongen for at få hans tilladelse til ophold, og vi sér, at Knud d. hellige kunde give den lov, at alle fremmede skulde have ret til hans værn lige med landets egne börn, og det endog imod folkets vilje [1]). Dette har sikkert ikke været et slag i luften, Knud har vidst at gennemføre sin vilje, rimeligvis ved at drage brud på denne fred ind under sin domstol; således har der været kongefred, selv om landslovene ikke nævner den eller bestemmer dens vilkår. Endvidere må vi tænke os en særlig fred gældende for det enkelte sted, hvor kongen personlig opholdt sig; jeg skal her blot henvise til Vederlagsrettens ord om den hirdmand, der blev nedhugget »under kongens arm«, d. v. s. hvor kongen selv var tilstede (S. r. D. III 164, jfr. 156: sub ascella regis). Men det er kun en begyndelse, og kongefredens kraftige udvikling falder först senere; fra Anders Sunesön ved vi således, at Valdemar II's krav om særlig fred for hele den egn, hvor kongen opholdt sig, var noget nyt [2]). — Når det således ingenlunde på forhånd var givet, at den fremmede i 9.-10. årh. nød kongens fred, kunde det volde kristenforkynderne vanskeligheder overfor ildesindede konger. Men havde de först opnået kongefreden, havde de i den et kraftigt værn overfor folket. Som vi senere skal se, stod den danske konge her langt friere end den svenske og muliggjorde stiftelsen af den danske kirke; det er med andre ord en af de væsenligste sider i hele den danske missionshistorie. Da kristendommen blev folkesag, stod kirken derimod ikke under nogen særlig kongefred, i alt fald ikke i vort tidsrum, men vel under kongen som folkefredens vogter [3]). Snarere kunde det tænkes, at enker

[1]) Danis invisum et incommodum. Ælnod k. 14; S. r. D. III 352 f.
[2]) Skånske love ved Thorsen 143. Schlyter, Corp. jur. IX 290.
[3]) Når derimod kongebreve senere i 12. årh. taler om kirken i kongens fred, og at fredens bryder skal stå »regiæ majestatis reus«, er det sikkert mere end »leere Drohungen« (Lehmann 128).

og faderløse var stillede under et (endnu retslig uudviklet) kongeværn. Således kendtes det tidlig i Frankerriget [1]) og andensteds, og Jydske lov fremhæver de svages værn blandt kongens ypperste pligter; om Knud den helliges værnen om enker og faderløse havde offenlig eller privat karakter, må på grund af udtrykkenes almindelighed (S. r. D. III 343) stå hen.

En mægtig støtte for kongedömmet var hirden. Allerede Tacitus har angivet kongefølgets betydning i staten: mens frigivne ellers ikke gjaldt meget mere end trælle, var det anderledes hos kongerne, hos hvem de kunde blive stillede over fribårne, ja endog over ædelbårne (Germania k. 25), og kongen kunde hæve enhver af sine huskarle så höjt han vilde (Germania k. 13). Heri ligger der en betydningsfuld kongelig forrettighed, spiren til fremtidig kongevælde og til en ny adel, der vokser op om tronen [2]). Som kongen øger hirdens magt, øger hirden atter kongens ved at give hans bud vægt og hæve hans ære og anseelse. I Danmark vokser også hirdens betydning med kongemagten, og selv om den næppe nåede det angelsaksiske kongefølges vægt i statslivet [3]), havde den dog hævet sig höjt over det oprindelige standpunkt, at være tjenerskab til kongens personlige, man kunde sige private, brug og var bleven en vigtig rigsinstitution, navnlig da hirden udformedes som Vederlaget. Et vidnesbyrd om den danske hirds magt og betydning i den historiske tid har vi i den store rolle, den spiller i sagnene, navnlig Rolvs bærsærker;

---

[1]) Fustel de Coulanges IV 299—314. Gierke I 107 f. Waitz [3]II, 1 s. 214. 255. III[2] 323 ff.

[2]) v. Sybel, Entstehung 228 f. 231 ff. Dahn I 37. Waitz I[3] 329 f. Gierke I 106 f. 117 ff. M. A. v. Bethmann-Hollweg, Über die Germanen vor der Völkerwanderung (Bonn 1850) s. 59 ff. G. L. v. Maurer, Gesch. d. Fronhöfe I (Erlangen 1862) s. 137 ff. K. Maurer, Das Wesen d. ältesten Adels 214 ff. Allen. Royal prerogative 57 ff.

[3]) K. Maurer, Krit. Überschau I 427 ff. II 30 ff. 388 ff. Stubbs I 149 f. Gneist 16 f.

Frodesagnet fortæller endog om en almægtig hird. Men om end kongens følge som vel rustet hær kunde blive farlig for ham selv, har han i regelen dog kunnet stole på hirdens hengivenhed. Ved gavmildhed og vennesælhed knytter drotten sine mænd, både egenlige hirdmænd og »gæster«, nöje til sig, så de er ham fuldtro. Kunde den fremmede kristendomsforkynder eller senere den danske præst opnå at færdes i kongens gård som medlem af hans følge og æret af hirden, var han vokset i folkets öjne og omgiven med ny værdighed. I det hele bådede det den danske kirke, at stormændene stod kongen nær. En stormandsvælde, uafhængig af kongen, har Danmark ikke haft (jfr. s. 14), sikkert til gavn for kristendommens hurtige fremtrængen. Storætterne måtte nemlig, som det lagde sig for dagen i Norge, have mest interesse af sej vedholden ved overleveringen, altså også hedendommen, og kunde let føle sig fristede til at modarbejde kongen og navnlig hans trosskifte og begunstigelse af kirken (jfr. Sars I[2] 154 f. 165 f. 253 f.).

I det kongedömmet var steget fra en blot værdighed til en virkelig magt, havde der udviklet sig et kraftigt kongeligt embedssystem: kongen havde rundt om i landet sine ombudsmænd, höjere og lavere, der varetog hans tarv, oppebar indtægterne for ham og var hans stedfortrædere på tinge. Her gik det danske rige langt forud for de andre nordiske lande. Först skal her peges på den gamle sysselinddelings betydning i Danmark, i alt fald Jylland; — om den nogensinde har været verdslig inddeling på øerne og i Skåne, kan være tvivlsomt[1]). Ordet syssel betegner et embedsdistrikt; det viser bort fra folkeligt selvstyre, mod en overordnet styremagt, der samler alt under sig og tager hele landets forvaltning i sin stærke hånd. Hvor stor en vægt vi må tillægge dette punkt, vil blive klart ved sammenligningen med de andre nordiske lande, navnlig Norge, hvor det stærke kongedömme först i en

[1]) Steenstrup, Studier over kong Valdemars jordebog s. 4 ff.

langt senere tid nåede så vidt at danne en tilsvarende midtestyrelse[1]) Allerede selve sysselinddelingen er da en god målestok for den danske konges magt i den ældste tid. Er der sysler, har kongen også haft mænd at sætte over dem. Straks ved den historiske tids begyndelse finder vi jarledömmet udviklet. I Vita Anskarii kap. 31 nævnes Hove »comes Sliaswich«, der må gengives ved »jarl i Slesvig«, og i det følgende kap. kaldes kong Håriks frænde Borkar også »comes«. Hove har måske snarest været grænsejarl, og Borkar hans efterfølger som landets vogter mod syd. Men også ellers forekommer der danske jarler. I vikingefærden nævnes de oftere som førere, og navnlig må man lægge mærke til, at med de danske kom jarlenavnet snart i brug i England[2]). Det fortjener også at fremhæves, at den islandske overlevering taler om danske jarler. Snorre fortæller om Harald Blåtands to jarler i Viken, og her er han vistnok godt underrettet[3]); og Thjodolv fra Hvin kvæder om kong Frode d. fröknes jarler, der kæmper med Sviarne i Vendsyssel[4]). Arngrim Jónssons Rerum Danicarum fragmentum kap. 9 lader endog Åle d. frökne have et råd af tolv jarler[5]), og et sådant jarleråd er måske virkelig et gammelt historisk træk. — Som kongen har haft gods og gårde trindt omkring i landet — bægge Hårik'er kunde jo give Ansgar jord til kirker lige ved byerne —, har han også haft mænd til at styre dem. Den gamle betegnelse for sådanne fogeder er bryder; selve brydenavnet går tilbage til den ældste tid: dels forekommer det i stedsnavne, dels

---

[1]) Jfr. Dahlmann I 143 f. J. E. Larsen, Saml. skr. I, 1 s. 256. O. Nielsen, Om sysselinddelingen i Danmark 1. 4. f. 87. Sars I² 127 f. Om syslernes ælde jfr. H. N. A. Jensen, Ann. 1849 s. 335 ff. O. Nielsen 4 ff. Steenstrup 3.

[2]) Steenstrup, Normannerne IV 110 f. Jfr. A. D. Jørgensen, Årb. 1876 s. 68 note 2.

[3]) Heimskringla v. Unger s. 172. A. D. Jørgensen, N. k. g. 253 f.

[4]) Heimskringla 26.

[5]) Barthol. manuskriptsaml. nr. 25 (Univ. bibl.). Sakse (s. 392) taler også om Åles 12 duces ɔ: jarler.

kender vi det af Store Rygbjærg runestenen, mens vi på Egå-stenen har det enstydige landhirðir [1]). Men kongsbrydernes större betydning i samfundet gör sig gældende, da de fra kun at være kongens gårdstyrere i det hele bliver hans tillidsmænd, der varetager alle hans sager. Fra Harald Blåtands tid foreligger der et ejendommeligt træk, der viser os denne store udvidelse af brydens magt og myndighed: Sagaerne fortæller nemlig, hvorledes kongsbryden Børge i Harald Blåtands navn lægger beslag på et islandsk skib som vrag, og støtter efterretningen til et gammelt islandsk nidvers mod kong Harald og en Birgir; i verset kaldes denne ganske vist ikke bryde, men sagaernes fortolkning synes aldeles trolig [2]). — Gennem ombudsmændene kunde kongedömmet göre sig gældende i hele landet, selv om kongen ikke personlig var tilstede; ved et sådant ordnet system havde han meget kraftige og vidtgrenede midler til at føre sin vilje igennem. Da kongen stillede sig gunstig til kristendommen, måtte hans tjenestemænd følge ham og virke for samme sag. Det ordnede embedssystem er da en stormagt i den danske missionsudvikling; væsenlig må det have fremmet og værnet kirkens sag.

Den dömmende og lovgivende magt udøvedes oprindelig kun af folket selv på tinge (Ælnod: S. r. D. III 341. 361). Kongen kunde føre forsædet, ordne og styre forhandlingerne, men ikke udstede love eller afsige domme [3]). For så vidt måtte han ligesom de gamle germanske konger nöjes med »svadendi magis qvam jubendi potestas« (Germ. k. 11). Hans

---

[1]) Wimmer, Store Rygbjærg stenen, Årb. 1875 s. 183 ff.

[2]) Fornm. s. I 153. XI 42. Jómsvík. utg. af C. af Petersens (Kbhvn. 1882) s. 35 f. Codex Frisianus ved Unger s. 117. Heimskringla 11. Jfr. Velschow, H. t. I 1275 ff. N. M. Petersen, Saml. afhandl. III 311.

[3]) J. E. Larsen, H. t. I 335 f. (Sml. skr. I, 2, s. 305 ff.). Stemann 72 f. 134. Lehmann, Königsfriede 106 ff o. s. v. Altfor stor magt har N. M. Petersen (Danm. hist. i hedenold III 239. 261 f.) og Molbech (H. t. IV 520) tillagt kongerne.

råd kunde selvfølgelig have störste vægt, når han ellers var fremragende, ledende personlighed; men hans vilje stod ikke her retslig jævnstillet med folkets, endsige over den; vilde han fremme sit ønske, måtte han vinde folket. Selv i Norge, hvor kongedömmet ved sin pludselige udvikling var blevet så mægtigt, afgav bønderne kun lidet af deres lovgivende og intet af deres dömmende magt[1]), og i Sverige har forholdene i denne tid næppe været anderledes[2]). Det kan da ikke

[1]) R. Keyser, Efterladte skr. II, 1 s. 34. 147 f. 230 ff. 242 ff. Aschehoug 43 ff.

[2]) Den svenske konges domsret fra ældgamle tider er bleven almindelig hævdet: således f. eks. Lagerbring I 359; Strinnholm I 575. Schlyter (Jurid. afh. I 52 f) anser kongens domsret for lige så gammel som kongedömmet selv, og Nordström I 37 udleder hans domsmagt af hans præstelige værdighed. Navnlig har man støttet sig til Snorres ord om Olav Skotkonge, Heimskringla s. 316; det gör endog en så kritisk forsker som K. v. Amira (Nordgermanisches Obligationenrecht I, Leipz. 1882, s. 16). Imod dette må henvises til F. Ødberg, Om svenske konungens domsrätt, Hist. bibliothek IV (1878) s. 189 ff., hvor folkets domsret fremhæves som det ene oprindelige, endnu bevaret i Guternes lov, mens den ældste af de øvrige landskabslove kun har antydning af kongens domsret, der först i 13. årh. udvikler sig helt. Dette er tiltrådt af Lehmann, Königsfriede 6. 29 f. 100 (i Zeitschr. d Savigny-St. VI 194 siger L. derimod: Der schwedische König hat von Alters her Urteilerfunktionen besessen). K. H. Karlsson (Den svenske konungens domsrätt, Stockh. 1890, s. 4 ff.) vil ellers göre kongens domsret ældre, men har dog ikke turdet bygge på Heimskringla. H. Hildebrand (Sveriges medeltid II 79 ff. jfr. I 1 f.) og Karlsson lader den svenske konges domsret opstå med den svenske Middelalder ɔ: o. 1060, og det er snarere for tidlig end for sent. Aschehoug siger kun i almindelighed, at den svenske konge »fra meget gamle tider« havde domsret. At det svenske kongedömme fra ældgammel tid har haft denne ret, er naturligvis en mulighed, der kan støttes ved henvisning til germanske kongers domsret (Waitz, Das alte Recht der salischen Franken, Kiel 1846, s. 212; V. G. I³ 328 f. Fustel de Coulanges II 305 ff. Allen 88 ff.). Der kan jo tænkes ældgammelt slægt-

undre os, at den danske konge kun kan tilråde love og i domssager udføre dommen; i det sidste lå rigtignok en betydelig styremagt. Kongen er vel ofte bleven påkaldt som voldgiftsmand; men hans kendelse har kun haft betydning som en privat mæglers, uden bindende retsgyldighed. End ikke i Vederlaget kan han afsige dom [1]). Som udslag af kristenkulturen opdukker dog efterhånden en kongelig rigslovgivning, således Knud den helliges love på kirkens og kongefredens område; denne har kraftige konger vel ligefrem tiltaget sig. En begrænset domsmagt kan også muligvis have ledsaget den begyndende kongefred.

Kongens indtægter har oprindelig ikke været andet end hvad hans gårde kunde give ham. Men som kongedömmet hæver sig, får han store forrettigheder, först og fremmest retten til alt udyrket land, overdrev, hede og skov, hvad der allerede kendes fra overleveringen om Sven Tjugeskæg, der solgte skove til folket over hele Danmark. Ligeledes fik kongen ret til sunde og större vandløb, som heller ikke kunde tilegnes af nogen enkelt mand, og dermed fiskeriet i dem (jfr. Nils's brev Thork. I 243). Disse kongerettigheder træffer vi i Roskildekrønikens fortælling om Harald Hén og Knytlingasagas fremstilling af Knud d. hellige, og både ved rådighed over alminding og end mere ved retten til sund og ström var den

---

skab i ret, selv om folkene er blevne fjernede långt fra hinanden; således har Ficker nylig villet vise slægtskab mellem vestgotisk-spanske og norsk-islandske ægteskabslove, Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsbd. II 455 ff. (Maurer tager dog noget køligt på det, Krit. Vjschr. XXXI 190 ff.). Men at Sverige her skulde have været i modstrid med det øvrige Norden. forekommer mig dog höjst usandsynligt.

[1]) Kongens domsret i Vederlaget er søgt hævdet af dr. L. Holberg. Dansk rigslovgivning (1889) s. 85 ff.. tiltrådt af Karlsson s. 2. Herimod M. Pappenheim, Krit. Vjsch. XXXII (1890) s. 70 f. Steenstrup, Tidsskr. for retsvidensk. IV (1891) s. 117 f. Jfr. Kinch, Årb. 1875 s. 266 f. Lehmann 125 f.

danske kongemagt langt forud for de andre nordiske landes, navnlig Sveriges[1]). Danearv er sikkert fra gammel tid tildelt drotten (jfr. Nils's brev til st. Knuds kloster 1117), og ved opdyrkning, arv o. s. v. har kongen idelig vundet nye gårde trindt omkring; den danske konges vragret kendes, som ovenfor omtalt, allerede på Harald Blåtands tid[2]). Over alt dette har kongen kunnet råde frit som han vilde, til sit og hirdens ophold; adskillelsen mellem kongelev, der ligesom det svenske Upsaaøde ikke måtte mindskes, og kongens privatgods har næppe været kendt i ældre tid[3]). Således stod kongen ubunden i sin rådighed over store landstrækninger, og det måtte blive kirken en stor fordel, at folket ikke kunde begrænse kongens gavmildhed. Når Sven Ågesön ved Danevirkes opførelse taler om den tids kongers ejendomsret til hele landet[4]), forbyder dog den hele samfundsordning med dens udviklede folkefrihed en bogstavelig forståelse; ytringen må forstås i lighed med sagaernes ord om at Harald Hårfager tilegnede sig al odel i Norge[5]). Kongens ret er en majestætsret, hans undersåtter må lyde hans bud om at bygge fæstningsværker til landets værn, og de er pligtige ikke blot til vej- og broarbejde, men også til at bygge kongen gårde, at yde ham ægter (jfr. Knytlinga k. 28. Thork. I 2) og anden slags »inne« [6]).

[1]) C. G. Styffe, Grundregalernes uppkomst och tillämpning i Sverige. Kgl. vitterhets historie och antikvitets akademiens handlingar, ny följd IV 232 ff. 253 ff. Steenstrup, Stud. ov. Vald. jordeb. 364 f.

[2]) Angående disse rettigheder: Steenstrup, Studier 266 f. 270. 334-65. Om danearv jfr. C. A. Juel, Om dana-arf (Ups. 1851) s. 82.

[3]) Steenstrup, Studier 345. Lehmann, Königsfriede 120.

[4]) S. r. D. I 49. Det arnemagn. håndskr. 33 4to har her forvirrende og betydningsløse afvigelser.

[5]) Sars, N. h. t. II 171 ff.; Udsigt I[6] 236 ff. K. Maurer, Germania XIV (Neue Reihe II, 1869) s. 27 ff. Fr. Brandt, Forelæsninger over d. norske retshist. I 6 f. Steenstrup, Studier 325—32.

[6]) Steenstrup, Studier 177 ff. Sven Alfifasöns lovgivning i Norge (julegaver til kongen, bygning af kongsgårde, afgift af fiskeri og skib) stemmede vel hovedsagelig med dansk lov, jfr. Sars, N. h. t. II 219 f.; Udsigt I[2] 290 f.

Som fredens vogter oppebar kongen bestemte bøder, måske ligesom i de senere landskabslove på den måde, at han modtog en særlig bøde af den domfældte, mens kongen i Sverige ifølge lovene kun havde del i de bøder, der betaltes den krænkede og herredet [1]), og efter Erik d. helliges levned synes det, som om denne kongens ret först er bleven indført efter denne konges tid, så at den svenske konge altså i den her omhandlede tid slet ikke skulde have haft del i bøderne [2]). Det er tvivlsomt, om den danske konge fra den historiske tids begyndelse har modtaget bestemte, af folket selv vedtagne afgifter, altså regelmæssig skat. Snarere har Oldtidens frivillighed været rådende: den, der kom til kongen, medbragte en gave, og hvor kongen drog frem gennem landet, har bønderne bragt levnedsmidler, så meget de selv vilde, men dog som vederlag for styrelsens håndhævelse. Kun når kongen personlig indfandt sig — som regel vistnok hvert tredje år —, ydede folket ham gæsteunderhold. Den senere tids faste afgifter, nathold og stud, der udviklede sig af kongens gæstningsret, kan næppe have været gældende i den ældste historiske tid; men selve kongernes gæstningsret er sikkert meget gammel, så at Jomsvikingasagas fortælling om Harald Blåtands og Sven Tjugeskægs gæsterejser, uden at regnes for virkelig historisk kilde, dog giver os et pålideligt kulturbillede lige så vel som Knud d. helliges gæsterejser [3]). Da kongen udbød ledingen (til udlandsfærd dog kun med tingfolkets samtykke), har han vel også allerede i denne tid

---

[1]) Lehmann, Königsfriede 131 f. jfr 23—28. K. v. Amira, Altnord. Obligationenrecht I 46. 100. 142. Wilda, Strafrecht d. Germanen 443 f.

[2]) S. r. D. IV 597. S. r. Suec. 272 f. 318. Jfr. H. Hildebrand, Sveriges medeltid II 75.

[3]) Fornm. s. XI 51 ff. 101 f. Jómsvík. utg. af Carl af Petersens, Kbhvn. 1882, s. 43. 87. Jómsvík. utg. af C. af Petersens, Lund 1879, s. 10 f. Jómsvik. utg. af G. Cederschiöld s. 9 f. 22. Se for øvrigt Steenstrup, Studier 149 ff. K. Lehmann, Abhandlungen zur germanischen, insbesondere nordischen Rechts-

modtaget »kværsæde« og anden ledingsafgift; de ældste diplomer viser sikkert, at ledingsbøderne tilfaldt ham [1]. Endnu kan af kongens indtægter nævnes forban, visse former af told, mønten o. s. v.

Vi får i det hele billedet af en kraftig og i det væsenlige jævnt voksende kongemagt, der dog på betydningsfulde områder var stærkt begrænset af folket. Det er urigtigt at tale om en næsten uindskrænket kongevælde fra Gorm til Sven Estridsön (Schlegel, Statsret 49 f.), en anskuelse, der da også forlængst er bleven gendreven (Månedsskrift for litteratur I 278 ff.). En kraftig konge kunde selvfølgelig göre sin vilje gældende og opnå stor magt, mens en svag konge mere blev redskab for folket. Der var spillerum for personligheden; thi institutionen opretholdtes kun ved skik og vedtægt, hvis grænser vel ofte viste sig temmelig böjelige. På hovedting og landsting, ved valg og ved hylding har kongen vel lovet folket dets nedarvede ret overholdt [2], og folket har i al almindelighed lovet kongen tro, svarende til de store rigers troskabséd; men nærmere bestemmelser og begrænsninger har man næppe kendt förend fra Harald Héns tid. Så megen fasthed havde forfatningen dog, at selv mægtige konger ikke turde krænke bøndernes domsmagt og lovgivningsret. Ja, folket kunde endog kræve kongen til regnskab for hans handlinger; efter Knud Lavards drab måtte Nils rense sig overfor de sællandske tingskarer. I privatlivet nåede kongemagten slet ikke ind, hver fri mand var drot i sit eget hus [3].

geschichte (Berl. u. Leipz. 1888) s. 58 ff., hvormed dog bör sammenholdes de kritiske anmeldelser af K. Maurer, Krit. Vjschr. XXXI 197 ff., og K. v. Amira, G. g. A. 1889 s. 266 ff.

[1] J. M. Velschow, De institutis militaribus Danorum 42 ff. 140 f. 199—203. Steenstrup, Studier 109 ff. 193 ff.

[2] En ligefrem kongeéd ved valget har næppe været kendt i Danmark. Se Matzen, Håndfæstn. 24 f.

[3] Jfr. Schöning, Oratio de antiqvissima reipublicæ constitutione 53: Sui juris prisca ætate erant cives, suaque in domu, suam inter familiam rex sibi videbatur qvisqve colonus et paterfamilias.

Således er grundtrækkene af det danske kongedömm der fik så stor betydning for missionen og kirken. I Da mark ligesom i de to andre nordiske lande svarer kriste forkyndelsens gang til kongemagten: I Norge er missionssage kongernes værk. I Sverige er folket overvejende det rådend og den bølgende og sendrægtige udvikling af kristendomssage svarer til folkestemningens skiftevise ustadighed og forkærlighe for det nedarvede. Hos os var kongemagten stærk nok til lægge et tungt lod i vægtskålen til fordel for kristendomme sag, men kongerne lader dog præsterne om forkyndergerninge udøver i det væsenlige ikke nogen tvang og nöjes med dere betydningsfulde eksempel og lempelig påvirkning. Til de danske kongedömmes begrænsning svarer frivilligheden missionssagen; til kongedömmets kraftige udvikling svare kristendommens hurtige og sikre sejr, efter at kongen ha böjet sig for troen.

KONGE OG PRÆSTESTAND I DANMARK INDTIL 12. ÅRHUNDREDS BEGYNDELSE.

1. Missionstiden: De danske konger og de fremmede kristenforkyndere.

Da kongen var folkets stedfortræder i forhold til andre magter, pligtig at modtage fremmede landes udsendinge og forhandle med dem om deres ærinde, og da de fremmedes »fred« afhang af kongen, var det en selvfølge, at kristendomsforkynderne först henvendte sig til ham. Vi ser det straks fra missionens aller ældste tid. Den gang Villibrord søgte at udstrække sin mission til Danmark, vandrede han til kongsgården. »Ongendus« [1]) modtog ham gæstfrit, men vilde ikke skifte tro. I den anledning kalder Alkuin ham »homo omni fera crudelior et omni lapide durior« [2]). Men som den

---

[1]) Således gengiver Alkuin kongens navn. Suhm (Hist. af Danm. I 488 f.) og N. M. Petersen (Danm. hist. i hedenold II 329) tyder navnet som Hogne, A. D. Jørgensen (N. k. g. 77) og Fr. Nielsen (Håndbog i kirkehist. II 142. 329) som Yngvin; P. G. Thorsen (Danske runemindesmærker I 84), Fr. Schiern (Nyere hist. studier I 65 ff.) og K. Maurer (Bekehrung des norweg. Stamms I 14) tyder — den förste dog med nogen tvivl — Ongendus som Anganty.

[2]) Vita Willibrordi I, 9: Jaffé, Monumenta Alcuiniana (Bibl. rer. German. VI) s. 47, jfr. s. 67 og Poëtæ Latini ævi Carolini ed. Dümmler I (M. G. h.) s. 211.

lærde forfatters egen fortælling godtgör, er den hårde betegnelse slet ikke udtryk for Dankongens grumhed mod Villibrord, der tværtimod blev behandlet med hæder [1]. For Alkuin måtte den hedningekonge, der ikke vilde lytte til evangeliet, være et vilddyr og en sten, navnlig når han hørte til det normanniske folk, der efter det frygtelige vikingetog til Lindisfarne (793) måtte være den varmtfølende Angelsaksers störste rædsel [2]. I alt fald stemmer Alkuins ord med hans samtids overdrevne forestillinger om de danskes grumhed, som man navnlig ser det af to sammenhørende digte fra Peter fra Pisa og Pov Warnefredssön, der betegner kong Sigfred i Danmark som et blodigt udyr, hvis kongedömme er ugudeligt og pestsvangert [3].

Villibrords komme til Danmark har ikke haft anden

---

[1] Vita Willibr. anf. st. Jfr. A. D. Jørgensen, anf. st.

[2] Jfr. klagedigtet Alcuini carmina IX, Poëtæ Latini ævi Carol. I 229 ff., og Alkuins breve, Monum. Alcuiniana 181 f. 189 f. 193 ff. 198 f. 206. 305. 371. 373. Disse steder kan ganske vist kun anvendes, såfremt Alkuin har skrevet Villibrords levned efter 793. Dette er imidlertid ikke blot muligt — Wattenbach viser i sin indledning (Mon. Alc.) at Vita Willibr. er skrevet i Frankrig, dermed enten 782—89 eller efter 793 —, men endog sandsynligt, jfr. Mabillon, Annales ordinis s. Benedicti II 322, og Histoire literaire de la France IV 320. (Skrifter som Wattenbach, Deutschlands Geschichtsquellen 1; Baehr, Gesch. d. römisch. Litterat. im karoling. Zeitalter; K. Werner, Alcuin, og Ebert, Allg. Gesch. d. Litterat. II, har ikke noget nærmere om affattelsestiden, og der findes næppe noget afgörende). Tvivlen om at den berömte Alkuin er skriftets forfatter (Arch. IV 335) er forlængst forstummet. At Alkuin opfattede vikingerne ved Lindisfarne som Danskere, er påvist som sandsynligt af prof. Steenstrup (Normannerne II 24), imod hvilket punkt prof. G. Storm (N. h. t. 2. række II 277 f.) ikke har anført noget.

[3] Haupts Zeitschr. f. deutsch. Alterthum XII 452 f. Poëtæ Latini ævi Carolini I 51 f. Jfr. Steenstrup, H. t. 5. række II 231 f.

betydning end at være varsel om de senere forkyndere. Til dem vil vi derfor vende os med forbigåelse af Gudfreds rent politiske had til Frankerriget. Bratte omvæltninger i Danmark ændrede hurtig dets holdning overfor den store nabomagt. Fire år efter den mægtige Gudfreds død så kejseren den danske kong Harald for sig som flygtning, påkaldende de frankiske våbens hjælp: en af den farlige Frankerfjendes nærmeste efterfølgere lagde nu sine hænder i kejserens og lovede ham troskab (Pertz I 201. II 619). Snart skulde da også de danske skove blive prædikesal for en af Frankerrigets höjststående mænd. Ærkebiskop Ebos missionsfærd til Danmark er sikkert i det væsenlige foranlediget ved det nöjere forhold, hvori Harald var kommen til kejser Ludvig. De politiske forholds magt får fuldstændig overvægt over den legendeagtige fortælling om Ebos missionstilskyndelse ved synet af de danske sendebud (Vita Anskarii s. 35) — et træk, der viser påfaldende lighed med fortællingen om Gregorius d. store og de unge Angler. De danskes mandige skönhed, der for en barnlig betragtning kunde göre dem til et Gud velbehageligt folk, har i virkeligheden næppe vakt forhåbninger, og endnu mindre det antagne ry for sædelig renhed[1]). Man havde för sét danske høvdinger hos den frankiske kejser, og dog

---

[1]) Ligefrem forbavselse vakte de faldne danske krigere efter vikingernes nederlag i Saksen 884, se Ann. Fuld., Pertz I 399. Om de danskes skönhed se også Ermoldus Nigellus IV v. 17 (ed. Dümmler, Poëtæ Latini ævi Carol. II s. 59). At de danskes ry for sædelighed skulde have vakt missionsforhåbninger (Dümmler, Gesch. d. ostfränk. Reiches I² 270, forekommer mig höjst usandsynligt. I vikingefærdens og den efterfølgende tids kilder får de danske ikke godt lov, men stemples som usædelige og fordrukne. Normanneroverleveringen om, at vidtdrevet flerkoneri med dets følger var årsag til vikingetogene (Steenstrup I 202 ff. 223 ff.), bidrager heller ikke til store tanker om Nordboernes renhed.

havde man ikke oplevet, at nogen vilde prøve på at kristne Danskerne, og det skönt tanken forlængst havde været oppe hos de ledende mænd [1]). Men nu havde Frankerrigets forbindelse med Harald skabt et fast udgangspunkt for en kristendomsforkyndelse. Det er denne nye fordel Ebo skynder sig at udnytte. Politiske öjemed föjede sig da også til trosiveren [2]). Det gjaldt om först og fremmest at vinde kongen selv. Derfor er det meget troligt, når Ermoldus Nigellus lader Ludvig den fromme sende Ebo særlig til Harald. Måtte et fremmed trossendebud altid först henvende sig til kongen, var der her dobbelt grund dertil, fordi Harald allerede var kommen i berøring med kristenkulturen og trængte til dens støtte. Man havde udsigt til at knytte ham nöje til det altopslugende Frankerrige, og man håbede vel, at det danske folk vilde følge efter. Troværdigt er det også, at Ebos ord har stemt den danske konge for kristendommen [3]).

På den anden side er det værd at lægge mærke til, at Harald længe undgår det afgörende skridt fra hedendom til kristendom. Adskillige år för Ebo kom til Danmark, havde Harald været hos kejseren, og det er umuligt andet end at frankisk omvendelsesiver straks har givet sig i lag med ham, men altså uden held. Ja, end ikke ved det næste møde med Ludvig den fromme,

---

[1]) Se Alkuins brev 789, Mon. Alcuin. 165.

[2]) Jfr. Simson, Jahrb. d. fränk. Reiches unt. Ludwig d. Fr. I 209. Tr. Tamm, Die Anfänge des Erzbistums Hamburg-Bremen (Dissertation, Jena 1888) s. 7 f. (Först efter at jeg havde udarbejdet dette afsnit, lærte jeg Tamms afhandling at kende. Tamm betoner, ligesom jeg her, de politiske forholds magt i missionstiden, men han udfører det på meget ensidig måde, så at der ikke bliver plads til nogensomhelst anden interesse og drivkraft end den politiske).

[3]) Ermoldus Nigellus IV v. 89 ff. 147 ff. 317 ff. (Dümmler s. 61-62 f. 67.)

der fandt sted i Compiegne 1. Novbr. 823, efter at Ebo havde prædiket i Danmark, antog Harald kristendommen, skönt kejseren sikkert ikke har sparet på overtalelsesforsøg. Haralds hu har måske nok stået til kristentroen, men han har følt sig bunden til fædrenes gudsdyrkelse, og fremfor alt har han frygtet for folket: at han havde søgt hjælp hos kejseren og var bleven hans håndgangne mand, skulde just ikke være ham nogen anbefaling hos de danske, og antog han nu også Frankernes tro, var han i almindeligt omdömme end mindre en fri, selvstændig hersker. Det var vel sådanne betænkeligheder hos Harald kejseren endnu i 826 havde en langvarig kamp for at fjerne[1]; men det var tredje gang den danske konge søgte hjælp, des mere vægt måtte kejserens krav få, og endelig lader Harald sig døbe. Ifølge Ermold skal Harald tidligere have lovet ærkebiskop Ebo at gå over til kristendommen, hvis kristenguden viste sig i stand til at give ham mere magt og ære[2]. Nu var gudsdommen falden: kun med det store kristenrige i ryggen havde han udsigt til at hæve sig af sin vanmagt, og han drives endelig til trosskifte[3]. Haralds

---

[1]) Vita Anskarii s. 26: *tandem* gratia divina tribuente ad fidem convertit.

[2]) Ermoldus Nigellus IV v. 163 f. (Dümmler s. 63). Haralds prøven sig frem stemmer med fortællinger om andre Nordboers færd, jfr. Maurer, Bekehrung II 311 ff.

[3]) De politiske forholds afgörende magt er også betonet af disse begivenheders nyeste fremstiller, prof. A. Hauck (Kirchengesch. Deutschlands II 616). Underlig nok omtaler Tamm (Anfänge s. 9) dette kun meget flygtig. Derimod vil Tamm med stærke ord hævde, at Ansgars og Autberts mission til Danmark var rent politisk, uden virkeligt hensyn til kristendommen. Dette er en meget forfejlet anvendelse af teorien om politikkens magt. Tamm selv kan ikke give nogen begrundelse af sin dristige påstand. Og hvad er vel mere urimeligt end at tænke sig ringe munke som betroede statsafsendinge, mens politiske forhandlere og befuldmægtigede ellers altid ses at have været

Det gik imidlertid som man kunde tænke: Haralc kristendom er ikke bleven ham nogen støtte i han hjemland, den måtte tværtimod idelig minde Danskern om, at han var Frankerfyrstens lensmand, og til trod for hans venskab med kejseren var hans sag i Danmar snart ødelagt for stedse[1]). Heller ikke for hans fær fik kristendommen betydning. Som han kun havde an taget den nye tro under et stærkt politisk tryk således prægede den ikke hans senere liv. Ermold rosenfarvede fremstilling giver ikke det rette historisk billede. Allerede på hjemvejen fra Ingelheim vise Harald Ansgar og Autbert ligegyldighed og ringeag missionærerne i den ringe munkekutte er for ham ku ringe tyende; först da ærkebiskoppen i Köln har giv de to munke et skib med kahytter, skænker konge dem nogen opmærksomhed, — for selv at tage den er kahyt til sin brug (Vita Anskarii 29). Hans sene færd vidner endnu stærkere om hans overmod og troløs hed[1]). Ansgar og Autbert havde da også fået det bu först og fremmest at anvende al kraft på at bevar Harald i kristentroen og hindre tilbagefald til heden dommen (V. Anskarii, anf. st.), så at deres egenlig missionsvirksomhed måtte stå i anden række. Man ha næppe haft tillid til den danske konges alvor i tros skiftet, fordi det kendelig var fremkaldt af politiske be væggrunde; den mistanke lå nær, at han vilde ryste de

---

höjtstående mænd, bisper og grever? Kristenforkyndelsen v Tamm ikke helt nægte — enkelte steder som s. 12. 53 f. e han dog nær ved det —, men ser den kun som klogt politis forsvar, i det man håbede derved at bevæge de danske t roligere levevis. Men den virkning sikrede kristentroe dog ikke; og når Tamm taler om de danske som »da schweifende Volk« og om deres »Barbarei und Unkultu (s. 22), er det et falsk blik på forholdene.

[1]) Simson, Jahrb. d. fränk. Reiches unt. Ludw. d. Fr. I 298 f.

nye tro af sig, så snart han havde vundet fast herredömme i Danmark. — Om Harald til sidst er falden fra kristendommen [1]), kan man ikke se af kilderne. At støtte det på Sakse går selvfølgelig ikke an, og Lundeårbøgernes uklare fremstilling har heller ingen vægt [2]). Prudentius's ord (under år 844) er også blevne brugte som bevis, dog uden tilstrækkelig grund [3]). Med sikkerhed véd vi ikke noget om Haralds senere liv, men det vedkommer os også kun lidet her, da han forsvinder som konge i Danmark [4]).

[1]) Således bl. a. Münter, Kirchengesch. v. Dänemark I 277. J. H. van Bolhuis, De Normannen in Nederland (Utrecht 1834) s. 88. Dahlmann I 43. Tappehorn, Leben d. heil. Ansgar (Münster 1863) s. 130.

[2]) Saxo 460. S. r. D. I 228. Nordalbing. Studien V 29.

[3]) Pertz I 438. For det förste er det tvivlsomt, om den Harald, der her siges at have fået Walcheren og andre frisiske lande til lén, er den samme som den Harald, der blev døbt 826 (jfr. Steenstrup II 157, rigtignok i modsigelse med s. 27. Simson II 125 note 3). Men dernæst siges det ikke udtrykkelig, at denne Harald i Frisland var hedning; Prudentius harmes kun over, at de danske magthavere i de frisiske egne gennemgående var hedninger.

[4]) Skulde man drøfte, hvorvidt Harald har bevaret kristendommen eller ikke, måtte man også søge at klare sig hans slægts stilling. Her skal blot fremsættes et spörgsmål: Er den Gudfred, der i året 882 lod sig døbe og fik lén i Frisland, = Haralds sön Gudfred, der en menneskealder tidligere spillede en betydelig rolle som Normannerhøvding? Den opfatteise har F. C. H. Kruse, Chronicon Nortmannorum 450, jfr. den genealogiske tavle. Bolhuis 139 f. Dahlmann I 51. Maurer, Bekehrung I 56. 63 note 44. G. Storm, N. h. t. III 79 (derimod ikke i Storms senere afhandlinger). Således også prof. Joh. Steenstrup, Normannerne II, dog kun i registret. C. F. Keary, The vikings in western christendom (Lond. 1891) s. 399. 405 f., ansér det for muligt, men ikke sandsynligt. Hvis de to Gudfred'er virkelig var én og samme person, måtte man slutte, at Harald ikke har ladet sin sön døbe, eftersom han modtog dåben i året 882, og således i det mindste vist ligegyldighed i kristen-

Som missionssagen havde udviklet sig, stod Ansgars og hans hjælpers virken i nöje forbindelse med

---

sagen; ja, man kunde i så fald kalde det sandsynligt, at han var falden tilbage til hedendommen. De to Gudfred'ers identitet vilde fremdeles få indflydelse på forståelsen af Prudentius's ord under år 852: Godefridus, Herioldi Dani filius, qvi qvondam sub imperatore Hludowico fuerat baptizatus, a Lothario deficiens ad suos se confert (Pertz I 447). Her måtte man enten lade relativsætningen gå på Harald, hvad der ikke falder naturligt, eller også vilde man, hvis man lod sætningen gå på Gudfred, blive nødt til at lade denne modtage dåben to gange, 826 og 882. *Men dette sidste er aldeles utænkeligt.* St. Gallen munkens bekendte fortælling om den gamle Normanner, der havde ladet sig døbe en snes gange (Pertz II 761. Jaffé, Bibl. rer. German. IV 697 f.), er såre fjern fra at være pålidelig historisk og kan ikke betragtes som nogen støtte for tanken om at Gudfred skulde være bleven døbt to gange. Vel har Normannertiden sådan gendåb at opvise; det sés af pave Johannes X's brev til ærkebispen i Reims: rebaptizati (Jaffé-Löwenfeld I 449 [nr. 3553]). Men det kunde ikke ske uden ved fejltagelse, imod præsternes vidende og vilje, eftersom den katolske kirke altid på det strengeste har forbudt gendåb, således pave Felix II i anledning af den hyppige gendåb i Nordafrika under Hunериks katolikforfølgelse (Langen 150 f.) og Toledosynoden 589 (Hefele III² 49). (Se for øvrigt Bingham, Antiquities IV 433 ff. P. Hinschius, Kirchenrecht d. Kath. u. Prot. IV 46 f. Höfling, Das Sakrament der Taufe I 69 f. 83 f. Smith and Cheetham, Dictionary of Christ. antiqvities I, Lond. 1875, s. 172 f. o. s. v.). Under sådanne forhold kunde kun en ukendt menig tilsnige sig dåben flere gange; om en vide kendt og berömt kongesön, der tilmed var frankisk lensmand, kan det ikke tænkes: alverden måtte vide besked om, hvorvidt han var døbt eller ikke. Endnu umuligere bliver det, når man betænker, at Lothar stod fadder til Haralds sön (Gudfred) i 826, og ved Gudfreds dåb 882 var atter efter de samtidige kilder (Pertz I 514. 593. 596. 598) en Karolinger dåbsfadder. Og så 56 år mellem förste og anden dåb! Det synes dog næsten utroligt, tilmed da intet tyder på, at Gudfred, der ikke blot blev døbt, men også holdt bryllup 882, den gang var en olding. Selv om man vilde antage ham døbt efter 826, senere

kong Haralds urolige liv. De var jo pligtige stedse at være, hvor kong Harald var, så at de »snart færdedes blandt kristne, snart blandt hedninger« (V. Anskarii 30). Da Harald helt havde forspildt sin sag i Danmark og blot var henvist til sit frisiske lén, var kristenforkyndelsens fortsættelse og udbredelse umuliggjort. Den sejrrige Hårik vilde sikkert ikke finde sig i den fremmede munk og den nye lære, som hans fjende havde taget med sig fra Frankerriget, hvor han også havde hentet hære. Ansgar havde mere udsigt til blodig forfølgelse end tilladelse til at prædike og veg da tilbage fra sin udsatte post for snart at drage til en anden nordisk missionsmark.

Kongens misstemning overfor den nye tro, der kom fra kejserriget, blev gennem lange tider dræbende for

---

i Ludvig d. frommes tid, vilde det blive en urimelig lang tidsafstand. Om gendåb kan der altså ikke have været tale. Det naturligste er da at lade relativsætningen i det anf. sted hos Prudentius gå pä Gudfred og — ligesom Munch (Saml. afhandl. II 418) — nedlægge indsigelse mod sammenblandingen af de to Gudfred'er. Vi får da én Gudfred Haraldsön, døbt 826, Normannerhøvding i Frisland og Frankrig 850 og nærmest følgende år, og knyttet til sin frænde Rørik, og én kong Gudfred, der en menneskealder senere færdes i Flandern og ved Rhinen, døbt 882, myrdet 885, og hvis slægtforhold vi ikke kender, sä det kan være meget tvivlsomt, om han har været den ældre Gudfreds frænde. Årbøgerne siger om den sidste Gudfred, at han fik de egne i Frisland, som Rørik havde haft. uden at Rørik, der jo var Haralds og den ældre Gudfreds frænde, her nævnes som frænde med denne Gudfred; han kaldes kun en Dansker eller Normanner (Pertz I 396. 514. 520. II 199, jfr. I 592 ff.). Det taler mere imod end for et slægtskab mellem dem. Om Gudfreds »arvefordringer« (G. Storm, N. h. t. 2. række I 403; Krit. bidrag 61) taler kilderne intet. Når vi således må adskille de to Gudfred'er, kommer vi til det rent negative udbytte: ingen af Gudfred'erne giver ved deres historie bidrag til kundskab om Haralds kristensag. Vi véd intet om ham efter hans sidste flugt fra Danmark.

den danske missions fremgang. Derfor må man også se årsagen til forkyndelsens genoptagelse i sindsændri hos Hårik, fremkaldt af omskiftningen i de politiske forhc

Modsætningen til kristenkulturen blev efterhånd mindre skarp, navnlig fordi Harald, som det synes, b i Frisland, måske snart døde, og hans frænder opg tanken om at vinde Danmark tilbage. Rørik, der d en tid boede blandt Nordsakserne ved den dans grænse og samlede danske vikinger om sig, faldt ik ind i Håriks rige, men prøvede först lykken i Danma efter Håriks død[1]). Dertil kom, at Hårik trådte i h pigere underhandlinger med Frankerriget, og det sér som om han er bleven noget betaget af den kultur, h mødte. År 836 følte han sig tilskyndet til at fralæg sig skylden for danske vikingers hærgninger, og da h afsendinge ved rygtet om en ny vikingefærd i Frisla blev nedhuggede i Köln, opnåede han, at kejser Lud straffede drabsmændene, og selv sendte han senere l om, at han på sin side havde ladet de skyldige vikin høvdinger dræbe. Hærgningerne fortsættes dog følgende år, i folks tanker som opfyldelse af en kom helvarsler[2]). Nye underhandlinger, nye fjendtlighed dernæst en fred, der höjtidelig blev stadfæstet s ubrydelig (839)[3]), og atter et brud, så voldsomt, at skulde synes meget sent at læge; ikke des mindre b det indledning til et bedre forhold mellem Danmark det østfrankiske rige, og derved ledes den dan

---

[1]) Steenstrup II 159 f. 175. Rørik har måske haft håb om a magt i Danmark 850, da Hårik blev angreben af egne frænd dette håb er da slået fejl, fordi Hårik lod sine frænder få i riget, og så vender Rørik sig i vikingefærd mod Frisla hvor han för havde haft lén (Prudentius, Pertz I 445).

[2]) Se et af Dümmler meddelt brev, N. Arch. I 585, jfr. Ja Monum. Carolina (Bibl. rer. Germ. IV) s. 459 f.

[3]) Steenstrup II 44 f. 151 f. Simson II 123 ff. 142 f. 159. 162. 189. 2

mission ind i et nyt spor. Efter at Ludvig (d. tyske) har betvunget Obotriterne, bruser Hårik op. En stor dansk flåde stævner op ad Elben; denne gang er det ikke nogle enkelte høvdingers værk, kongen er selv fører. Hamburg bliver overrumplet og afbrændt med kirke og kloster, og vikingerne vender hjem med bytte (845). Men omslaget kom snart. Allerede på dette tog léd Danskerne et nederlag [1]), og Frankervælden har været Hårik så truende, at han modtog den tyske sendefærd, lod fredsbud gå til kong Ludvig og frigav fangerne. Nogle danske vikingers nederlag i Frisland og andres helsot efter Paris's hærgning, ligesom også byttelastede vikingeskibes undergang på hjemvejen fra St. Omers plyndring synes Hårik at have sandet som himlens straf. Det er heller ikke umuligt, at luerne fra Ansgars bygninger i Hamburg har ladet Hårik føle, »at han og hans folk her gik barbariets ærinde« [2]). Håriks omslag var ganske vist endnu ikke nogen kraftig hindring for Danskeres vikingefærd, så at de tre frankiske herskere til sidst i fællesskab truede ham, om han ikke holdt sit folk i tömme (847). Men fra den tid overholdt den danske konge, så vidt det stod til ham, freden overfor sin kraftige østfrankiske nabo, hvorimod de øvrige frankiske riger fremdeles blev hårdt hjemsøgte [3]). Selv om nu forandringen i Håriks stemning just ikke var dybtgående og hovedsagelig fremkaldt af politiske forhold [4]),

---

1) Pertz I 364: nec inulti reversi sunt, 441, jfr. 533 (Roricus skrivfejl for Horicus).

2) A. D. Jørgensen, N. k. g. 121.

3) Steenstrup II 153 ff. Dümmler, Gesch. d. ostfränk. Reiches I² 268 f. 280 ff. 296. 301 f. 356 ff.

4) De politiske forholds betydning betones også stærkt af G. Dehio, Geschichte des Erzbistums Hamburg-Bremen I 75 f., men det er vilkårligt, når Hårik her indskrænkes til at være Jyllands enekonge.

var den dog betydelig nok til at åbne Ansgar en större virksomhed i missionskaldet.

Efter at være vendt tilbage fra Sverige og efter at have fået ærkebispeværdigheden, nærmest som ærestitel, søgte Ansgar med sædvanlig nidkærhed at genoptage den danske mission [1]). Støttet til forligene mellem Danskerne og Frankerriget har han henvendt sig til Hårik om tilladelse til at prædike. Når Vita Anskarii imidlertid taler om Håriks imødekommen efter begivenhederne 845 som noget nyt, da må forskellen i kongens holdning overfor Ansgar för og efter dette vendepunkt ligge deri, at missionsærkebispen i begyndelsen, for hver gang han kom til Danmark, måtte bede om kongens fred og kun fik tilladelse til kort ophold med meget begrænset handlefrihed, men efter 845 er han én gang for alle bleven optagen i kongens fred og har fået frihed til at virke når og hvor han vilde. I begyndelsen har Ansgar derfor næppe udrettet meget andet end at opretholde de kristnede Danskere i deres nye tro [2]), og först efter omslaget, da han havde vundet Håriks tillid, kunde han bryde missionen nye baner: Kongens stilling til forkyndelsen er atter det afgörende.

Efter denne retter Ansgars fremgangsmåde sig helt. Så snart hans gerning var bleven betrygget ved hans overtagelse af bispedömmet Bremen, rettede han sin kraft på særlig at vinde kong Hårik. Det gavnede missionen i höjeste grad, at Ansgar flere gange blev kong Ludvigs afsending i politiske öjemed. Også på den

---

[1]) V. Anskarii k. 15, s. 36. A. D. Jørgensen, N. k. g. 118.

[2]) De ubestemte ord i V. Anskarii k. 15 (exemplo bonæ conversationis multos ad fidei gratiam provocabat) har sikkert ikke nogen vægt, de er udtryk for den almindelige lovtone. Anderledes derimod med den følgende efterretning om købet af danske og vendiske drenge.

måde baner politikken vej for kristendommens fremtrængen. Den barnlig fromme og strengt asketiske forkynder optræder i en ny skikkelse, som stormand og diplomat, og viser sig hvervet fuldtud voksen. Hårik måtte ære Ansgar som det østfrankiske riges sendebud, men ved nöjere kendskab til hans dygtighed og oprigtighed måtte han höjagte og beundre ham. Ved gaver og tjenester vandt den ihærdige biskop endelig kongens g hans høvdingers yndest (V. Anskarii 52. 63). I sin missionsfærd vakte han aldrig deres harme ved at fare frem mod gudehov og blót; han lod kristendommen vokse en stille og træg vækst, uansélig og forkrøblet i det ydre, men med des dybere rødder, der ikke let lod sig oprykke. Derved var han i overensstemmelse med den milde fremgangsmåde, som Gregorius d. store havde anbefalet, og som Alkuin havde lagt Karl og hans stormænd på sinde, og stod som velgörende modsætning til voldsomme forkyndere, som Amandus blandt Friserne, de to Olaver, Stefner og Thangbrand blandt Nordmænd og Islændere, Vulfred og Eskil i Sverige. Denne tillempning mærker man særlig i Ansgars forhold til Hårik og hans omgivelser. Han bliver den hedenske konges ven, opnår endog sæde i hans høvdingeråd og holder sig i det hele ikke hårdvillig tilbage fra hedensk kultur. Og nåede han ikke ved sin kloge fremgangsmåde at få kongen gjort kristen, så fik han dog ved Håriks gunst en dåbskirke rejst i Hedeby og en fast præst indsat ved den; derved var der dannet et samlingspunkt for de kristne i Danmark, så menigheden hurtig voksede: mange, der var døbte i Hamburg og Dorstad, ofte höjbyrdige mænd, bekendte nu deres kristendom, og andre sluttede sig til dem. Ved livligere samkvem med fremmede kristne købmænd tog Hedebys handel rask opsving; det skyldtes Ansgars mission og måtte derfor også støtte

hans sag [1]. Efter Håriks fald (854) og efter at kristendomssagen lykkelig havde overstået den fare, som straks truede den under den unge Hårik, arbejder Ansgar videre på vanlig vis: han søger at vinde kongen, får ham til at fremme kristendommen ved at skænke grund til en ny kirke ved Ribe, ja, han sætter Hårik i forbindelse med det store kirkesamfund og dets overhoved i Rom. For Ansgar er kongedömmet altså knudepunktet i den danske mission; han viser de endnu hedenske konger ærefrygt, søger först og fremmest at vinde dem og forsmår ikke deres venskab for at nå sit mål. Hans forhold til Danmark er, således som vi kender det, overvejende et forhold til kongerne.

Vi vil dernæst se nærmere på de to kongers holdning overfor Ansgar. Först må vi lægge mærke til, hvor ubundne kongerne er i det ydre forhold til forkyndelsen. Af »Ansgars levned« er det tydeligt, at den ældre Hårik, uden at adspörge folket, i eget navn giver Ansgar fred og ret til at forkynde evangeliet. Kongen giver også tilladelse til kirkens opførelse på holmen ved Hedeby, uden at folkets råd høres; selv skænker han byggegrunden, hvad enten den nu har hørt til kongsgården eller har været i kongens eje som ubebygget land. Ved omslaget efter at den yngre Hårik er bleven konge, hører man heller ikke om noget fjendskab fra folkets side. Folket spiller slet ikke nogen rolle i denne pludselige vending; det er *kongen* der griber ind, påvirket af enkelte ildesindede høvdinger, navnlig jarlen

---

[1]) Kristne havde ellers sky for samkvem med hedninger, se K. Maurer, Bekehrung II 285 f. At der nu var mange kristne i Hedeby, kunde derfor virkelig fremkalde livligere handel. Et kraftigt vidnesbyrd om Dorstads betydning har vi i de ældgamle nordiske efterligninger af Dorstadmønten; se H. Hildebrand, Nordens äldsta mynt, Kgl. vitterhets hist. o. antiquitets månadsblad 14. årg. (1885), s. 128 ff.

Hove i Hedeby. Det skridt, der foretoges, er også kun udtryk for misstemning hos kongen. Hvis folket var bleven grebet af harme over den nye tros forkyndelse, havde det sikkert givet sin forbitrelse luft i mord og brand eller lignende voldsfærd som ved Svenskernes rejsning mod Gautbert. Men nu består hele forfølgelsen i at kongen lader kirken ved Hedeby lukke, hvad han kunde have særlig ret til, da kirken var bygget på hans jord. En blodig forfølgelse fra Hâriks side er derimod kun Adam fra Bremens hjernefoster (jfr. A. D. Jørgensen, Årb. 1871, s. 98. 93 f.). Denne forholdsregel mod kristendommen hører da også straks op, så snart kongens uvilje er vegen. Hove falder i unåde hos Hårik, og med ham mister fjendskabet til de kristne sin magt. Netop fordi jarlen havde været forkyndelsens uven, kunde kongen nu let føres til det modsatte standpunkt. Dertil kom, at kongens frænde Borkar, der allerede under den ældre Hårik havde været Ansgar en formående ven, også fik meget at sige hos den unge Hårik og talte ærkebispens sag. De for den unge konge så truende politiske forhold, hans æts svækkelse efter den blodige kamp 854, der fremkaldte uro og gæring i alle forhold, og navnlig Røriks og Gudfreds rustninger mod deres fædrene land [1]) har vel også bidraget sit til at göre ham ængstelig for at støde den hemmelighedsfuldt mægtige Krist og tilskyndet ham til at søge støtte hos kong Ludvig [2]). Om folkets indflydelse i den ene eller den anden retning hører man derimod ikke det mindste. Hårik lader

[1]) Om Røriks og Gudfreds tog 855 se Prudentius, Pertz I 449, jfr. Dümmler I² 378. Steenstrup II 175.

[2]) Jfr. R. Foss, Die Anfänge d. nordischen Mission II, Wissenschaftliche Beilage zum Program des Luisenstädtischen Realgymnasiums, Ostern 1883 (Berlin 83), s. 21: Die Verbindung mit dem Karolingerreich schien auch dem jüngeren Rorich (ɔ: Hårik) für die Sicherung seines Thrones notwendig.

præsten ved Hedeby kirke vende tilbage, modtager Ansgar venlig og skænker ham samme fred og frihed til at forkynde og døbe, som han för havde haft, ja, giver endog de kristne i Hedeby lov til at have kirkeklokke, skönt det som et antaget middel mod landvætterne måtte være hedningerne særlig forargeligt. Ved Ribe overlader han endelig, ligesom den ældre Hårik af egen magtfuldkommenhed, Ansgar byggeplads til en ny kirke. Kongerne har altså haft magt til at stille sig gunstig overfor de fremmede præster uden at spörge folket, ja til at handle mod de fleste hedningers ønske.

Denne fremstilling bygger på Vita Anskarii (s. 52 f. 63 f.). Man kunde tænke sig den indvending, at dette skrifts udtryk kun er lidet nöjagtige; adskilligt, som henføres til kongerne, kunde i virkeligheden være fastsat af folket på tinge. Hertil må dog svares, at »Ansgars levned« helt igennem gör kendelig forskel på det danske og svenske kongedömmes stilling, og der må være en bestemt mening med denne skildring af forholdene. I Sverige ses folket at have haft væsenlig magt og ret til at vedtage, om de fremmede forkyndere skulde have fred eller ikke. Det siges just ikke ved Ansgars förste komme (V. A. 32); men om Gautbert hedder det, at han blev vel modtagen af konge og *folk* (V. A. 36), hvad der tyder på, at hans »fred« er forelagt og vedtagen på tinge. Senere var det ved en folkerejsning, at Gautbert blev bundet, smædet og forjaget med sine følgesvende, mens en frænde af ham endog blev nedhugget; det siges udtrykkelig, at det ikke skete efter kongens bud, han har altså slet ikke haft nogen indflydelse overfor den ophidsede folkestemning (V. A. 38). Den næste forkynder, Ardgar, har vel været under Hergejr jarls værn som hans gæst, tillige støttet ved formentlige jærtegn (V. A. 39 ff.). De svenske forholds ejendommelighed træder derimod særlig frem ved Ansgars anden Sverigesfærd, da

han trådte i den forjagne Gautberts sted: kong Olav modtog ham godt, men da de tidligere præster var fordrevne ikke efter kongens, men efter folkets vilje, stod det ikke til ham at give Ansgar fred; först måtte man ved lodkastning rådspörge guderne og dernæst forelægge folket sagen; da så to tingforsamlinger havde stillet sig gunstig, fik Ansgar endelig tilladelse til at prædike. Siden hedder det, at Eribert røgtede sit hverv »efter alles bifald«; folkets stemning er altså den bedste tryghed for ham (V. A. 57 ff.). De sidste forkyndere i Sverige, som »Ansgars levned« nævner, synes også at have fået folkets særlige fred: Åsfred forkyndte evangeliet »multa omnium ambitione«, og Rimbert, den anden Dansker, der drog til Svearne, blev godt modtagen af konge og *folk* (V. A. 64). — Det kan ikke være nogen tilfældighed, at en samtidig kilde for Sveriges vedkommende gör folkets vilje sideordnet eller overordnet i forhold til kongens, men i Danmark lader de kristne præsters fred alene bero på kongen. Den danske konge har da virkelig haft langt friere hænder til at give de fremmede offenlig sikkerhed og begunstige kristendommens sag [1]).

Vi har set kongernes holdning overfor forkynderne personlig; men et helt andet spörgsmål er det, hvor langt de to Hårik'er selv er komne hen imod *kristendommen*. Ansgar fik dem et stykke hen ad vejen, men han kunde ikke drage dem til det endelige mål. Den ældre Hårik viste ikke blot venlighed og gunst, men hans hu var vendt mod den nye tro: hvad Ansgar tydede ham af den hellige skrift, hørte han med ærefrygt, og Kristus var ham en mægtig guddom, med hvem han gerne vilde stå sig vel. Men videre er han heller ikke kommen. Når »Ansgars levned« ikke utvetydig

---

[1]) Forskellen mellem Danmark og Sverige er allerede Fr. Hammerich bleven opmærksom på (De Remberto, Hafn. 1834, s. 88. 97).

siger os, at han blev kristen, så har han heller ikke brudt med de gamle guder, og der kan ikke være tale om, at han er bleven døbt. En sådan triumf kunde levnedstegneren umulig glemme. Först Adam fra Bremen (I, 27, skoleudg. 1876 s. 22), der kun såre unöjagtig har benyttet V. Anskarii, lader Ansgar kristne Hårik; dette er så fulgt af Roskildekrøniken og senere nordiske optegnelser. Men det er med urette, at flere historikere har fæstet lid til denne eftertidens forvanskning [1]). — Et lignende standpunkt indtog den yngre Hårik. For at have Kristus til ven skænkede han grunden ved Ribe. For så vidt gik han videre end sin navne, som han sendte kristenhedens overhoved i Rom gaver fra sit fjerne, hedenske land; derved bevidnede han sikkerheden for den nydannede kirke og trådte i forhold til den store alméneuropæiske kultur [2]). »Ansgars levned« véd derimod intet om, at hans venlighed mod forkynderne og ærbødighed for kirken skulde have ført ham til ligefrem at blive kristen. Det er atter Adam (I, 31; s. 25), der maler med grelle og usande farver: fra grusom forfølger bliver Hårik ivrig kristen, der endog byder sine undersåtter følge efter! Denne fremstilling har ikke mere værd end Roskildekrønikens, Sakses og Islændernes efterretning om Håriks dåb [3]). Den yngre Håriks stilling

---

[1]) Således Langebek, S. r. D. I 469 note i. Suhm II 168. N. M. Petersen II 354. Tappehorn 149. E. A. T. Laspeyres, Die Bekehrung Nord-Albingiens (Bremen 1864) s. 39. Keyser, Den norske kirkes hist. I 14. Munch, Det norske folks hist. I, 1 s. 396. Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. I 40 f., holder Erik (ɔ: Hårik) for Haralds broder og allerede døbt i Mainz 826 (!).

[2]) Jfr. Koppmann, Zeitschrift d. Vereins f. hamburg. Geschichte V 516 f. A. D. Jørgensen. N. k. g. 143.

[3]) S. r. D. I 374. Saxo 466. Fornm. s. I 107. XI 406. Flateyjarbók I 95. o. s. v. Se også Chronicon breve Bremense, Pertz VII 390: [Ansgarius] cum triumpho 5 regum pervenit ad Christum (jfr. Koppmann, F. z. d. G. VIII 639). Adskillige nyere

til kristendommen belyses særlig ved pave Nikolaus's ytringer til kong Ludvig i anledning af den danske konges gaver og navnlig hans brev til Hårik selv, et sidestykke til pave Bonifacius's brev til den endnu hedenske kong Ædvin i Northumbrien [1]). Nikolaus taler om den tro, som Hårik, skönt udøbt, ved Guds nåde allerede kendes at have. At denne tro dog ikke er virkelig kristentro, ses tydelig af det øvrige brev: paven beder Gud om at åbne kongens öje for sandheden, jage hans vankundigheds sorte skygger bort med troens lys og bryde den hårde skal om hans hjerte; han maner Hårik til at forlade afguderne, der kun er menneskehænders værk, og han søger at drage ham til det afgörende skridt ved at foreholde ham den sande guds vælde og det evige livs herlighed i modsætning til jordelivets kvaler og forgængelighed. Efter dette kan der ikke være tvivl om, at Hårik endnu har været hedning. Den tro hos kongen, paven glæder sig over, kan således ikke være andet end den overtroiske ærefrygt for Kristus, der gik side om side med asadyrkelsen, og den ærbødighed for st. Peters stol, som Hårik havde víst ved sine gaver. Dette bekræftes af Nikolaus's brev til Ludvig d. tyske: ved at bede om, at Gud vil udrette det samme med Hårik som med den fromme hedning Cornelius, godtgör han, at den danske konge endnu er hedning,

---

forff. har antaget det, f. eks. Langebek, S. r. D. I 481 note t, u. N. M. Petersen II 357. G. H. Klippel, Lebensbeschreib. d. Erzbischofs Ansgar (Bremen 1845) s. 105 f. Tappehorn 164. Keyser I 15, o. s. v. Efterretningen om Håriks frafald efter Ansgars død (Fornm. s. XI 406) fortjener ikke opmærksomhed.

[1]) Pavebrevet er sikkert ægte. Lappenbergs og Maurers betænkeligheder (Hamb. U. I 24 note 1, Bekehrung I 36 note 46) fremtræder ikke begrundede, tilbagevises også af Dümmler, Ostfr. R. II² 84, jfr. Koppmann, Zeitschr. d. Vereins für hamb. Gesch. V 487 f.; Die ältesten Urkunden d. Erzbist. Hamb.-Bremen (1866) s. 5 f.

om end søgende dybere tilfredsstillelse for den religiøse trang. Brevets ord »pro rege Danorum, qvi vovit votum Deo et sancto Petro« må nødvendigvis forstås om Håriks gaver til paven, der egenlig er hedenske offergaver til Krists hovedhov[1]). Derimod kan pavens udtryk ikke fortolkes således, som det almindelig sker, om et løfte eller tilsagn fra Håriks side om at blive kristen; det forbyder bægge de pavelige breves karaktér og udtryksmåde. Et sådant løfte kunde jo også kun siges at være aflagt til Gud og ikke tillige til s. Peder. Disse ord rummer derfor ikke nogen virkelig forpligtelse, Hårik skulde have påtaget sig, ligesom de ikke berettiger den antagelse, at han allerede var primsignet[2]). Ved primsignelsen blev man efter kirkens gamle skik katekumen og afsvor de gamle guder; vi har netop et samtidigt vidnesbyrd (Hraban) om at afsværgelsen måtte gå forud for korstegnelsen[3]). En slig afsværgelse har Hårik ikke indladt sig på, da han ifølge pavens brev stadig er afgudsdyrker. Ganske vist kan mange primsignede have modtaget korstegnet af verdslige hensyn, for bedre at kunne handle med de kristne, og dog i deres hjem ligefuldt have dyrket de gamle guder; men hvad der var naturligt for nordiske købmænd i Dorstad eller andre kristne handelspladser[4]), var det dog ikke for en dansk enekonge i sit rige, hvor der ikke var noget hensyn at tage til kristenkulturen. Og hvis Hårik havde gjort det

---

[1]) Jfr. »votum« i Du Canges Glossarium VI sp. 1698 ff. IX sp. 1200.

[2]) Prof. Fr. Nielsen omtaler Hårik som primsignet (Håndbog II 335).

[3]) Bingham IV 6. Höfling II 321 ff., se navnlig det af Hrabans skrift De inst. eccl. anførte sted s. 337 f. Kraus, Real-Encyclopädie d. christl. Alterthümer II 149a. 255b. Dict. of chr. antiquities II (Lond. 1880) s. 1897 f. o. s. v.

[4]) V. Anskarii 58. Tilsvarende sagasteder, hvor det navnlig er primsignede hedningers mål at træde i kristne kongers tjeneste findes sammenstillede hos Maurer, Bekehrung II 333 ff.

höjtidelige skridt uden at holde sit løfte, vilde paven i steden for at rose ham have foreholdt ham hans store synd. At den danske konge efter modtagelsen af pavebrevet (der er skrevet i Ansgars sidste leveår) skulde være bleven kristen, modbevises af kildernes tavshed. Endda har Ansgar dog udrettet meget ved at føre Hårik så langt frem mod målet.

Grunden til den forsigtighed, der ledsager bægge Hårik'ers velvillige holdning overfor kristendommen, er sikkert hensynet til folket. Kristentroen var hvert enkelt menneskes sag, fjernt fra at være statsanliggende. Hvor udviklet kongedömmet end ellers var, i slige private forhold havde det intet at göre. Derfor er den yngre Håriks bud til folket om at antage kristendommen slet og ret en umulighed, kun opstået i Adams fantasi. Selv om kongen var gået helt over til kristentroen, kunde han dog ikke ved tvang drage Danskerne efter sig. Hans eksempel kunde — ligesom andre stormænds — få følgerig betydning; men hans kristendom vilde i alle tilfælde dog kun være hans private sag, staten som sådan uvedkommende. Netop fordi kongens magt her var så begrænset, måtte han være varsom. Når han ikke kunde undvære sit folks gode omdömme, var det meget farligt for ham at stå ene og afsondret ved i gudsdyrkelse at skille sig fra hovedmassen af folket. Desuden måtte kongens stilling som overgode være forspildt, hvis han afsvor de gamle guder og lod sig døbe, og en sådan magtindskrænkning gav han sig ikke let hen til. Således kunde den danske konges følelse drive ham fremad mod den nye tro, mens hans kløgt foreløbig dog holdt ham tilbage i asadyrkelsen. Svjatoslav svarede på sin moders omvendelsesforsøg: »Hvorledes kan jeg alene antage en anden tro? mine mænd vilde jo udlé mig!« Ædelbert fandt Augustinus's ord og løfter fagre, men tillige nye og uprøvede i sammenligning med

den nedarvede gudetro, og Ædvin i Northumberlar der afgjort gav kristendommen fortrinnet, vovede dog ik noget trosskifte, för hans witan vilde göre ham følge Sålędes har de to Hårik'ers stilling været. Høvdinger almue i almindelighed har stillet sig mer eller mind afværgende overfor kristendommen, der trængte fre med krav om at være den eneste tro; kongernes polil har da til trods for deres gunstige stemning mod fc kynderne været en rolig afventende holdning.

Den danske mission var begyndt med ret krafl vækst, om den end ikke havde glimrende ydre resultat at opvise[2]. Skulde den have fortsat sig jævnt eft Ansgars død, da måtte det være sket under ledelse overlegne personligheder, der med kraft kunde tage ge ningen op efter »Nordens apostel«, og endnu mere v gunstige politiske forholds magt, navnlig da en vide udvikling af det påbegyndte venskab mellem den dans og østfrankiske konge. Men til uheld for den un

[1]) Nestors russiske krøn., overs. af C. W. Smith, s. 56. Be Hist. eccl. I, 25. II, 13-14 (ed. A. Holder, Freiburg u. Tübing 1882, s. 35. 90 ff.).

[2]) Jeg kan ikke gå ind på prof. Haucks dom over udbyttet Ansgars forkynden: »Ein geringes Resultat, das fast eine Mislingen gleich zu achten ist« (Kirchengesch. Deutschl. II 62 Ganske vist må der ved de mange, der i V. Ansk. siges være omvendte, kun tænkes på enkelte, ikke på bredere la folket (Hauck II 623 note 2). Men er det at regne for så gc som intet? En påbegyndt mission kan ikke dömmes efter c ydre, når den da ikke tager vold og tvang til hjælp, såled som Karl d. store gjorde. Det er allerede meget at omven nogle, at danne et udgangspunkt og samtidig undergra hedendommen, et arbejde, der kan være meget virkningsfu uden derfor at være iöjnefaldende. Masseomvendelser k ikke kræves og drager tilmed ofte sörgelige følger efter sig.

kristendomsplantning svigtede bægge de gunstige betingelser for frisk udfoldelse: som i kolde vårdage var væksten da også så svag og umærkelig, at den så ud til at stå helt i stampe, og först i Harald Blåtands tid, da solen atter skinnede over den danske mission, begyndte dens løvspring.

Danmarks historie i de nærmeste menneskealdere efter Ansgars død er hyllet i mørke. Vi ved lidet eller intet om hvad der er sket i missionssagen, men vi tör sige, at noget væsenligt og betydningsfuldt fremskridt har ikke fundet sted; ellers havde Vita Rimberti og Adam fra Bremen trods al deres ufuldkommenhed givet os efterretning derom. Rimbert, der blev Ansgars arvetager, viede missionspræster og kom lejlighedsvis selv til Danmark, hvor han navnlig viste iver for at løskøbe kristne fanger [1]). Men om hans forhold til nogen dansk konge og om opsving og fremgang i kampen for kristentroen hører vi ikke det mindste [2]). Noget kan tilskrives hans levnedstegners udygtighed som historieskriver, i det han lader det opbyggelige trænge den historiske fortælling i baggrunden; men grunden kan dog med större ret søges hos Rimbert selv: han var en langt mindre ånd end Ansgar, optagen af — sikkert ofte små-

---

[1]) Efterretningen om at Rimbert byggede en kirke i Slesvig (V. Rimberti k. 18) er kun en misforståelse, jfr. Dehio I, anm. 6 til s. 93. Adams fortælling om en Rimberts virksomhed i Ribe, som man har ment var den senere ærkebiskop, hidrører kun fra flygtig benyttelse af V. Anskarii, jfr. Koppmann, Jahrb. f. die Landeskunde d. Herzogthümer Schl. Holst. Lauenb. X 26 f. A. D. Jørgensen, N. k. g. 143. Om Rimberts danskhed (således Grundtvig, Dannevirke III 106 og endnu Keary, The vikings 205) kan der ikke være tale; af V. Anskarii ser vi, at den danskfødte missionær R. i Sverige har været en helt anden end Ansgars efterfølger.

[2]) Den enestående beretning S. r. D. I 367, at Rimbert døbte en dansk konge, har ingen værd.

lige — tyske stiftsanliggender og af munkeregelen, soı han skulde sammensmelte med bispepligterne; hans sagı modige og rolige karaktér (V. Rimb. k. 19) mangled den ild, der driver mennesket til store opgaver, og han sygelighed lagde hindringer i vejen for lange og ar strengende rejser. Rimberts lovpriser skjuler heller ikk at i egen person kom han kun undtagelsesvis til Dan mark, når andre hverv tillod ham det, og røber derve at missionen ikke var ham det förste [1]. Efter Rimbert død (11. Juni 888) fortættes missionshistoriens mörk Vi véd ikke, om ærkebisperne Adalgar, Hoger og Regin ward overhoved har virket i deres arvekald; men v gör dem næppe uret ved at påstå, at de i alt fald int har udrettet. Vel siger Adam, at Adalgar viede præste der skulde virke blandt hedningerne; men det er ku en urigtig slutning fra en vistnok uægte pavebull Sammesteds giver han os da også den virkelige grun til missionens stærke tilbagegang under Adalgar: sed difficili tempore barbaricæ vastationis [2].

De forandrede forhold på det store politiske områd er i virkeligheden nøglen til forståelsen af kristensager vantrivsel. Allerede Ansgar havde måttet stå temmeli ene, uden vægtig støtte fra statsmagtens side; havde ha haft en större politisk magt i ryggen, havde han sikke udrettet mere. Men efter hans tid blev forholdene endn langt mere ugunstige for missionen. Frankerrigerne splid øges, deres magt svinder. Vikingetogene blive mægtigere, på en gang vildere og mere planmæssige Danmarks kyster gyder den ene uimodståelige folkebølg efter den anden ud over Vesterlandene. Da var d naturligt, at de danske kongers venlige holdning overfo

---

[1]) V. Rimberti k. 16: ipse qvidem per se, qvocies occupation aliæ sinerent, eidem legationi insistens.

[2]) Ad. I, 48 (s. 33). Dehio I, anm. 2 til s. 96.

kristendommen døde strådøden. Deres gunstige stemning havde haft sin egenlige rod i ærefrygten for Frankervælden; men nu var agtelsen bleven til ringeagt, og kongerne reves med af vikingelivet, hedendommens vældigste kraftudfoldelse. Så fik kristendommen skøtte sig selv og kæmpe sin stille kamp for tilværelsen, henvist til sine egne, tilsyneladende så svage kræfter.

Med rette er året 876, Ludvig d. tyskes dødsår, fremhævet som vendepunktet i den danske mission (Fr. Hammerich, De Remberto 74 f.). Ludvig var den evnerigeste og viljekraftigste af Ludvig d. frommes sönner. Ham frygtede de krigerske Danskere, mens de hærjede vildt i de andre frankiske riger. De få hærgninger, det østfrankiske rige måtte döje, var ubetydeligheder mod den øvrige vikingefærd og havde ikke Danmark, men snarere Frisland til udgangspunkt, og Hårik'erne synes ikke at have det mindste med disse fjendtligheder at göre [1]). De danske konger har endnu stået i ærbødigt venskabsforhold til den østfrankiske nabo, skönt Tysklands ulykker hverken var få eller små. Ludvig, der fordum som underkonge havde stået under våben mod sin fader, måtte nemlig selv (ligesom også Karl i Frankrig) opleve underfundige planer fra sine sönners side; dertil kom nederlag mod Mæhrerne, Ungarernes strejftog, græshoppesværme og strenge, snefulde vintre. De danske, der ellers havde forbavsende evne til at nytte de store rigers svaghed og splid, fortsætter mærkelig nok det gode forhold til kong Ludvig, også efter den yngre Håriks død. I året 873 indtraf to forskellige sendefærd fra brødrene Sigfred og Halvdan, der nu var konger i Danmark [2]). Måske er de da netop blevne Håriks efter-

[1]) Om disse tog (851—52. 854. 858. 862—64) se Steenstrup II 161. 176 ff. Dümmler I² 357 f. 377 ff. II² 37. 48 f. 76. 123.

[2]) Pertz I 386. Jfr. det æventyragtige sagn fra St. Gallen: Pertz II 761; Jaffé, Monum. Carolina (Bibl. r. Germ. IV) s. 696.

følgere og har villet sikre det gode forhold meller rigerne, som han havde vedligeholdt [1]). Forhandlingern drejede sig om fri og uhindret handel ved Ejdergrænser og man tilsvor hinanden fred; de danske afsending aflagde éd på deres våben, en hedensk skik, der do forlængst var trængt ind på kristen grund [2]). Halvda sendte kong Ludvig et sværd med guldhæfte, og bægg de danske konger skal have bedet om at kaldes han sönner. Det er imidlertid kun selvlavet slutning, når ma har ladet de to brødrekonger være venlig stemte mo kristendommen, vundne af Rimberts prædiken [3]); kildern kender kun spörgsmålet om handelssamkvemmet. Me kunde kristendommen ikke vinde fremgang under diss tålelige forhold, så vilde det dog endnu meget mindr ske i den følgende tid, da alle ydre betingelser glippede

Det var på et kritisk tidspunkt kong Ludvig døde (28. Aug. 876). Hans troløse broder, Karl d. skaldede i Frankrig, havde allerede tilvendt sig kejserværdigheder og var snart rede til at falde ind i de tyske lande. De

---

[1]) Det er ikke sandsynligt, at de to konger har været Håriks sönner (Dümmler II² 364), da Hårik i 854 endnu ikke va voksen. Men at Sigfred og Halvdan var af en helt ander slægt end Hårik, og at de fordrev hans (Gudfreds) æt (G. Storm N. h. t. III 67. 79; 2. række I 381. 432; Krit. bidrag 42 f.) står der ikke det mindste om i kilderne. Slægtsmodsætninger kan ikke begrundes med det store ættefald 854 (jfr. ovenf s. 20 note 1) eller støttes med den mulighed, at Sigfred e den S., der farer i viking sammen med Gudfred o. 880, d denne Gudfred ikke var Haralds sön og ikke en gang vide at have været i slægt med ham, jfr. ovenf. s. 43 note 4.

[2]) Jfr. Sv. Grundtvig, Om de gotiske folks våbenéd, Vidensk. selsk forhandl. 1870 s. 50 ff. G. Diurklou, Om vapentaget, Svensk fornminneföreningens tidsskrift I (1871—72) s. 339. K. Maure Germania XVI 317 ff. A. D. Jørgensen, Årb. 1876 s. 153 f Steenstrup IV 228 f.

[3]) Petrus Olai, S. r. D. I 113. Suhm II 300. Münter I 331 f. F Hammerich, De Remberto 82.

forsmædelige nederlag ved Andernach gjorde ganske vist ende på hans bestræbelser; men sejren bragte ikke det østfrankiske rige kraft og lykke. Mens det vestfrankiske rige fra nu af svækkedes mere og mere ved ydmygelsen for Normannerne og fejlslagen politik i Italien, ved delinger og splid, gled det østfrankiske rige også ned fra den höjde, hvortil Ludvig havde hævet det. Rigets enhed var opgiven, og brødrekongerne stod ingenlunde altid samdrægtige. Da tilmed Ludvig den yngre vendte sine våben mod det vestfrankiske rige, var Karl den stores stolte værk vel så sønderrevet som muligt: tvedragt rådede overalt. Under slige forhold begyndte Normannertogene med en dristighed og i et omfang, man ikke havde kendt för: det var som den store kulturverden skulde lægges helt øde. Nu var det ikke blot det svage Frankrig, der blev hærjet på det grusomste; med voldsomhed fór de danske vikinger også frem mod de østfrankiske lande. Den kække Ludvig d. yngre, helten fra Andernach, kunde endnu tilföje de vilde vikinger svære nederlag, og den tyske Ludvigssang forherligede ham som den store sejrherre ved Saucourt (881); men dog manglede han indsigt og kraft til at holde Normannerne fra kyster og flodbredder. Hans raske unge sön Hugo faldt for vikingekongen Gudfreds hånd, og samme år (880) tilföjede de danske Sakserne et frygteligt nederlag. Allevegne langs Rhin og Mosel efterlod vikingerne sig rygende brandtomter; Köln og Trier lå i aske, Karl d. stores kongeborg i Achen var bleven luernes rov, hans berömte Fruekirke Normannernes hestestald. Under sådanne forhold døde Ludvig d. yngre, den kraftigste af Ludvig den tyskes sönner (882). Hans broder Karl sluttede en æreløs fred med Normannerne og lod dem fortsætte deres rædselsfulde plyndringer. Sakserne slog dog vikingerne nogle gange, og efter Gudfreds drab (885) vendte de danskes krigstog sig mere udelt mod

Frankrig. Ilden blussede dog atter op på de frisiske kys lande, og så føleligt et nederlag vikingerne end led kampen mod Arnulf ved Dylefloden (891), viste der Rhintog dog straks efter, at deres mod ikke var knække og de frisisk-saksiske kyster led endnu strandhug; me Sakserne, der sad inde med fremtidslyset, lærte dog a göre kraftigere modstand. Endelig lagde vikingestorme sig på den kant, bølgeslaget tabte sig i dönninger. A vikingerne udfoldede mindre kraft eller vendte sig mo andre mål, hævede dog ikke i kendelig grad det syg og forpinte østfrankiske rige; indre strid, Venderne grænsefejder og Ungarernes ryttertog var snart ved a tilföje det dødsstødet. Og det var den stat, hvis opgav det var at indplante den europæiske kultur i Danmark Sønderrevet var båndet, som kristendommen havd knyttet. Först da det tyske rige under en ny kongea svang sig op fra vanmagt, skete der et omslag: de politiske stilling var atter det afgörende i missionssagen

Den ældgamle påstand, at Normannertogene frem kaldtes af had til kristendommen, der vovede at træng ind på asadyrkelsens område [1]), vedkommer os, for s vidt som de danske konger må have haft del i de uhyr vikingetog, men bör imidlertid afvises. Evangeliets for kyndelse kan have fremkaldt brydninger, der föjede si sammen med de egenlige årsager; men vikingefærde selv bærer ingenlunde præg af religionskrig [2]). Allered i 6. årh. fór danske vikinger, til liden både for der selv, mod Frankerriget [3]), og fra det 8. århundreds sidst

---

[1]) Ann. Xantenses. Pertz II 225, siger i anledning af Haralds då 826: Eo tempore multa mala increverunt a gentilibus supe ecclesiam catholicam. Jfr. Kruse, Chron. Nortmann. 103.

[2]) Jfr. Steenstrup I 258. II 355 ff. Keary 142. 159 f. Maurer II 30

[3]) Gregorius Turon. III, 3 (s. 110). Venantius Fortunatus, Oper poët. ed. F. Leo VII, 7 (M. G. h. Auct. antiqviss. IV. s. 160 Jfr. Steenstrup, H. t. 5. række II 230 ff. Keary 109 f. Müller hoff, Beovulf 18 f.

tiår, altså för kristendommens fremtrængen i Norden, tiltog vikingefærden. Karl den stores sværdmission blandt Sakserne tilskyndede ikke de danske til hedensk hævnkrig[1]), kun til politisk selvværn; togene i den store kejsers tid gjaldt tilmed mest de britiske øer. I den egenlige Normannertid kunde det ganske vist ske, at vikingerne gav deres fanger valg mellem Thorsdyrkelsen og døden og skræmmede mange, selv kongeætlinger og præster, til at blive hedninger[2]). Men de spredte vidnesbyrd om enkeltes rasen mod kristendommen er ikke udtryk for sammenhængende plan eller for drivfjeren til hele togter. Nedhuggelsen af de mange præster kan være foranlediget ved disses egen optræden, deres forbandelser mod hedningerne og deres forsøg på at værne om kirkens skatte. Desuden opvejes disse kristenforfølgelser rigelig ved vikingelivets mange træk af overtroisk ærefrygt for Kristus og helgener og de hyppige trosskifter, selv om disse skyldes verdslige hensyn. Endnu mere betydning har det dog, at kristendommen trængte frem i Danmark under vikingefærdens voksende udfoldelse og holdt sig under dens höjmål. Havde kristenhad været de danske vikingers styrkebælte, vilde de först og fremmest have udryddet de svage kristne nybygder indenfor landets egne grænser[3]). Det må heller ikke glemmes, at vikingerne lige så vel plyndrede ikke-kristne, hvor de kunde; allerede

---

[1]) R. Foss, Die Anfänge d. nord. Mission I (Wissenschaftl. Beilage z. Progr. d. Luisenstädt. Realschule, Berlin 1882) s. 24: Die Wikingszüge sind die Antwort auf Karls Angriffe gegen das Heidentum. Jfr. Bolhuis, De Normannen 34. A. Thierry, Histoire de la conquête de l'Angleterre par les Normands I[4] s. 125 f. o. s. v.

[2]) Jfr. Steenstrup II 63. 176. 221. 256. 264. 356. III 88. 159. o. s. v.

[3]) Mordet på præsten Ragnbert (V. Ansk. k. 33, s. 64) er sikkert ikke udslag af kristenhad, men af rovlyst.

i Ansgars tid havde en Svensker klaget over, at havet var usikkert (V. Ansk. k. 27). — Vikingefærden kan altså vise os, hvorledes det fredelige samkvem med Tyskland gik til grunde, og hvorledes den kristne kulturström blev standset på den kant; derimod fortæller den os intet om danske kongers vold og had mod den spæde kristendomsplantning. Sandsynligvis er følelsen for kristensagen dog kølnet, da dens ydre kår syntes hedningen at vidne om, at den ikke havde de höjeste magters støtte. Den mærkelige spydtid og sværdtid gyder ikke klarhed over missionens indre vækst, tværtimod; men den kaster et skarpt strejflys over dens mörke yderside, dens adskillelse fra sit kildespring.

Ved enkelte vikingers trosskifte har den danske kirke næppe fået nogen iöjnefaldende vækst. En sådan påvirkning fra vestlandene antyder kilderne kun i efterretningen om Frode, som overleveringen enstemmig giver plads i kongerækken nær forud for Gorm d. gamle og kender som kristen konge[1]). En sen overlevering (S. r. D. I 14) kalder ham »rex Danorum et Anglorum«, og det udformes således, at han ligefrem bliver Englands

[1]) Hvorvidt Sven Ågesön har kendt Frode, er dog usikkert. Det arnemagn. hskr. 33 4to (Lyschanders afskrift, bl. 29a) har i hans sted Snio. Skönt dette håndskrift går vidt i vrange læsemåder, kan der dog ikke være tale om, at Frothonem (således den trykte tekst) er bleven læst Snio. Dette navn har måske virkelig stået i det til grund liggende håndskrift. Waitz har hævdet denne ukendte tekst som renere end den af Stephanius udgivne (N. Arch. XII, 1887, s. 13-17). Holder-Egger svækker håndskriftets betydning, men indrömmer det dog nogle rigtigere læsemåder (N. Arch. XIV, 1889, s. 151-52), og der findes vistnok flere, blandt dem også muligvis Snio. Det kan i alt fald forklares, hvorledes Frode er kommen ind i Snios sted: en afskriver har villet bringe overensstemmelse til veje med Sakse. Det omvendte kan ikke let tænkes, da Snio derved fik en helt anden plads end i den almindelige overlevering.

erobrer[1]). De engelske kilders tavshed[2]) godtgör dog, at dette kun er et dansk sagn fra den tid, da sagndigtningen lod vikingefærden vokse til det æventyrlige og pralede med en række undertvingelser af fremmede folk. Vor ældste krønike kender ikke noget til Frodes krigsbedrifter, men anviser ham des större betydning på det kirkelige område (S. r. D. I 375): hans dåb ved ærkebiskop Unni og sendefærd til pave Agapitus[3]) er snarest fejl anvendelse af boglige kundskaber, men en renere overlevering foreligger i fortællingen om, at Frode byggede Århuskirken; så længe den ikke er fældet med vægtige grunde, må den stå til troende. Århuskirkens indvielse til den hellige Trefoldighed peger mærkelig nok mod Winchester, ligesom også Thangbrands historie kunde tyde på forbindelse mellem Århus og Wessex's bispesæde[4]). Det er da ikke utroligt, at Frodes dåb og kirkebyggen er udslag af engelsk påvirkning (jfr. Sakse).

Kristendommen har næppe ved egne kræfter trængt sig synderlig dybere ind i det danske samfund; dens fremgang er i alt fald ikke gået over i historien i form af tydelige minder. Först det store opsving i det tyske rige medførte kendelig et almindeligt trosskifte i Danmark. Den kraftige saksiske æt hævede det splittede og svækkede

[1]) Saxo 467 f. (fremgår af sammenhængen). S. r. D. I 16 (jfr. 66). 19. 33. 158. Pertz XVI 398.

[2]) Jfr. Munch, Saml. afh. II 594 ff. Munch og K. Maurer (Bekehr. II 506 f.) antager med urette Frode indkommen i Sakses værk ved optagelse af Henrik af Huntingdons misforståelse, se A. D. Jørgensen, N. k. g. 202 noten.

[3]) Jfr. Næstvedårb. S. r. D. I 368. Saxo, a. s. Islænderne: Fornm. s. I 109. XI 408. S. r. D. II 29 samt de nyere, på Sakse grundede, Islenzkir annáler, A. M. udg. (1847) s. 8, Islandske annaler ved G. Storm (1888) s. 458.

[4]) Se A. D. Jørgensen, N. k. g. 201 ff. 270. 338.

Tyskland. Med stor klogskab dannede Henrik I af de tyske stammelande et statsforbund, hvori enheden blev mere og mere fremtrædende. Mod de hærjende fjender anlagde han borge, og tilsidst standsede han Madjarernes strejftog og tvang Vender og Bøhmer under sit sværd. Da var Henrik bleven stærk nok til at få indflydelse på Danmark; men hans indgriben havde ikke den mindste lighed med den fredelige mission, der fordum var udgået fra Tyskland. Henrik I var ikke kirkelig sindet: straks efter kongevalget afslog han at lade sig salve og krone af prælaterne [1]), og i det hele var han de mægtige bisper lidet huld. Selv om han under dronningens påvirkning kom præstestanden nærmere, ja endog efter sin store sejr 933 skænkede kirken Madjarergælden, var han dog mere kriger og politiker end fremmer af kirkens interesser. Dertil svarede også hans forhold til de danske han sendte ikke præster til dem, men gik imod den med sin hær.

Tiden ved år 900 er det mörkeste i vor historie Udlandets kilder fortæller os i enkeltheder de danske vikingefærd; men hvad der er skét i selve Danmark, vé vi kun yderst lidt om. Eftertiden havde ikke rigtig rede på de bratte omvæltninger (jfr. s. 4). Adam fra Bremen (I, 50. 54) nævner efter Sven Estridsöns opgivelser flere konger eller »tyranner«, men véd med sikkerhed kun det ene om dem, at de alle var hedninger, og at kristendommen i deres tid førte en meget beskeden tilværelse i Danmark uden dog at bukke helt under. Men i det mindste én af kongerne er dog bleven døbt, og det Gnupa. Widukind fra Korvej fortæller, at Henrik efter sejrene over de andre folk vendte sig mod d

---

[1]) At dette træk røber uvilje mod præstevælden, er påvist G. Waitz, Jahrbücher d. deutsch. Reichs unter König Heinrich 1, 3. Aufl. (Leipzig 1885) s. 39 f. 217 ff.

danske, der voldgæstede Frislands kyster, gjorde dem skatskyldige og tvang deres konge »Chnuba« til at lade sig døbe (934)[1]. Widukind levede i Saksen, hvorfra denne bedrift var udført, skrev sit værk for Otto I's datter Mathilde og fortalte hende her om hendes farfaders sejrstog som et vigtigt led i slægtens storhed. Hendes broder, ærkebiskop Vilhelm i Mainz, har rimeligvis været hans hjemmelsmand, og det var kun en menneskealder siden, at sejren blev vunden. Dette i forbindelse med den saksiske historieskrivers pålidelighed i det hele[2]) gör Henriks sejr til en uomstødelig kendsgerning. Spörgsmålet er nu blot, hvorledes den skal opfattes.

Fra dansk side har en række granskere forstået Widukinds ord (Danos, qui navali latrocinio Fresones incursabant, cum exercitu adiit vicitque) således, at Henrik I netop besejrede *de* Danskere, der var på vikingetog i Frisland. Sidst er denne opfattelse hævdet og forsvaret af rigsarkivar A. D. Jørgensen[3]). At ordene kan tydes således, er sikkert nok. Sproglig ligeså tilladelig er dog følgende forståelse af ordene: Da Danskerne (i almindelighed) havde for skik at hærje Frisland, angreb og besejrede Henrik dem (i deres eget land). Historisk er der heller ikke noget i vejen for denne tydning:

---

[1]) Pertz III 435. Ann. Corbeienses, Pertz III 4. Jaffé, Monumenta Corbeiensia (Bibl. rer. Germ. I) s. 35: Heinricus rex Danos subeit. (Disse årbøger er benyttede af Widukind, se R. Köpke, Widukind von Korvei, Berlin 1867, s. 36 f.). Jfr. Ann. Pragenses. Pertz III 119.

[2]) Köpke 30 ff. 52. 56 f. 69. 70 ff. Wattenbach, Deutschlands Geschichtsquellen I[5] 311.

[3]) Vedels note til Adam I, 48. Th. Bartholin, De Danici regni nomine (Hafn. 1710) s. 16 ff. Gram. Not. ad Meurs. 135 ff.; Miscellanea Lipsiensia nova II (1743) s. 233 ff. Scheidt, Københavnske selsk. skr. I 87 ff. Suhm II 566 ff. o. s. v. A. D. Jørgensen, Bidrag t. Nordens hist. i Middelald. s. 13; Årb. 1871 s. 97; N. k. g. tillæg III.

i Olav Tryggvasons saga k. 63 (Fornm. s. I 116) har vi bestemt og — trods sagaens fejlsyn på begivenhederne — ufc kastelig efterretning om en dansk kong Gnupa i Jylland; c er uden tvivl denne Gnupa, der også nævnes på Vedelspan og Gottorp-runestenene, sidstnævnte sted som fader til ko: Sigtrygg, og som hos Adam fra Bremen kaldes »Chnob« Denne opfattelse forekommer mig bedst at stemme med d hele historiske stilling:

a) Vilde Henrik I göre ende på vikingernes uvæse nåede han langt sikrere sit mål ved et tog mod selve Da mark. Nöjedes han med at bekæmpe vikingerne, opnåe han næppe andet end at blive den hær kvit, som netc gjorde strandhug; men andre vikingeflåder kunde snart forn hærgningerne. På forhånd kunde man derfor tænke sig o

[1]) Vedelspangstenen: Thorsen, Danske runemindesm. I 41 f hvor dog ordene »a ui knubu« er misforståede; det godtgör ved den beslægtede indskrift på Gottorpstenen, som er blev tydet således: Ví; Æsfríðr gærði kumbl thausi, dóttir Óðinkái æft Sigtrygg kunung, sun sinn auk Gnúpu. (v. Liliencron, D Runenstein von Gottorp 4-6.) — Mange har opfattet Widukin »Knuba« som misforståelse for Knud, således allerede Thietm (Pertz III 739). Suhm, Dahlmann (I 69 note 3), Munch (I, 1 s. 7 I, 2 s. 66), Dehio (I 118), Waitz (Heinrich I, s. 161 f. 275) Manitius (Deutsche Gesch. unter den sächsischen und sa schen Kaisern, Stuttgart 1889, s. 75) gör Knuba = Knud Dan åst og lader toget være rettet mod Knud og hans fader Gor Men navnet Gnupa, som Jessen gjorde sig lystig over (Unde søgelser 73), som A. D. Jørgensen oprindelig havde mistan til (Årb. 1871 s. 96 f.) og G. Storm rettede (N. h. t. 2. ræk II 175), er nu tilstrækkelig støttet ved de to runesten, lig som navnet også er fundet på en svensk runesten (Antiq tidsskr. f Sverige X 312 ff.). Om andre gamle mandsnavı med endelsen a se Thorsen, Runemindesmærker II 32. - Ifølge flere årbøger, navnlig Ann. Augienses (Pertz I 69. Jaff Bibl. rer Germ. III 705), og et uægte klosterdiplom (Dipl mata regum et imperatorum, M. G. h., I 75 ff. [nr. 42]) skul Henrik have tvunget en dansk konge til dåben 931; men d er påvist at være urigtig tilföjelse til Obotriternes konges då se Waitz, Heinrich I, s. 142. 276.

den kraftige saksiske konge, at han efter sine andre sejre har vendt sig mod selve Danmark.

b) Formodningen styrkes ved Widukinds ord, at Henrik gjorde de danske skatskyldige (tributarios faciens), der stemmer med udtrykkene hos Liudprand og Thietmar[1]). Var de danske vikinger blevne slåede på de frisiske strande, havde de vel måttet tilbagegive røvet gods eller løskøbe sig med deres kostbarheder; men ligefrem skatskyldig bliver kun den, der overvindes i sit eget land. Man har ment endda at kunne undgå et Danmarkstog ved at lade Frisland være Gnupas hjem; men Widukinds ord om de danskes vikingefærd (*navali* latrocinio Fresones incursabant) tyder på, at kongen er kommen fra Danmark, hvortil både dansk og islandsk overlevering, til en vis grad også runestenene, knytter ham.

c) En støtte for, at toget var et Danmarkstog, kan findes i de höje toner, hvori Liudprand, »Brunos levned« og »Mathildes levned« priser Henriks sejr som en af hans största bedrifter, ja som det, der skaffede ham ry i det fjerne Italien[2]). Vilde det være sket, hvis blot en vikingeskare var bleven overrumplet på fremmed kyst?

d) Adams beretning (I, 59) om Henriks Danmarkstog mod Hardeknud Orm (ɔ: Gorm) kan også støtte min opfattelse af Widukinds ord. Om dette tog virkelig har fundet sted, er blevet omtvistet. Mens tyske granskere helt vil godkende Adams fortælling, har rigsarkivar A. D. Jørgensen helt afvist den: Henriks sejr skulde i virkeligheden kun være Otto II's, der i eftertiden ikke blot forvildede sig tilbage til Otto I, men i dansk overlevering endog til Henrik I; i virkeligheden skulde

---

[1]) Pertz III 314. 739. Widukind bruger ellers kun tributa og tributarius, hvor talen er om ligefrem skatteyden. Jfr. Köpke 16. 18. 81. 148 o. fl. st. Oscar Grund har (F. z. d. G. XI 566 ff.) med urette villet støtte fortællingen med efterretningen om de gaver, Otto I modtog 973. Herom nedenfor.

[2]) Liudprand III, 21. 47. Pertz III 306. 314. IV 255. 286. X 577.

Henrik da aldrig have gjort noget tog mod selve Danmark[1]. Jeg vil her foreslå en mellemvej. Det forekommer mig usandsynligt, at Adams hjemmelsmand, den kyndige danske biskop, der er bærer af en meget gammel overlevering, skulde have ført et langt senere tog så meget tilbage som til kong Henrik, der ved navn og livsgerning dog vanskelig kunde vrangbyttes med sin sönnesön. På den anden side står toget mod »Hardeknud Orm« aldeles ubekræftet af hovedkilderne. Sakseren Widukind havde sikkert vidst at fortælle også om dette tog mod en dansk konge, hvis det virkelig havde fundet sted[2]. En simpel udvej er det at indrömme Adams fortælling en historisk kerne og lade sejrstoget mod Danmark være = toget mod Gnupa 934, som vi kender fra Widukind. At Gorm har kunnet fortrænge Gnupa i overleveringen, er ikke så underligt, da de mest kendte navne stiller de andre i skygge og tilsidst bringer dem i glemsel.

e) Danevirkes opførelse er snarere foranlediget ved et stort fjendtligt tog end ved små grænsefejder og tyske borganlæg[3]. Da Henriks tog mod Gorm ikke tör kaldes historisk, må vi antage et andet tysk indfald i Danmark og finder da toget mod kong Gnupa som rimelig forklaring[4].

---

[1]) A. D. Jørgensen, N. k. g. 190, tillæg III (s. 28 ff.).

[2]) Kruse påstår (Staatsbürgerliches Magazin 1 684 f.), at Widukinds tavshed ikke har mere at sige end Sakses tavshed; Henrik bedrifter, der kun skulde danne indledning til Otto I's fo- herligelse, kunde ikke tages så udførlig. Men W. skrev også en lovprisning af Henrik, og i den vilde han ikke un- lade at fortælle om det sejrrige tog mod selve Danma- hvorved endog det tyske markgrevskab ved Ejder skulde væ- grundet. Det måtte da kaldes större bedrift end toget mod Gnup-

[3]) Det förste hævdede A. D. Jørgensen oprindelig: Bidrag s. 1- Årb. 1871 s. 97, det sidste derimod N. k. g. 286. 290; tillæg s. 30-

[4]) Overfor de grunde, som de ældre danske granskere har anf- til støtte for deres forståelse af sagen, bör læses de grund- hvormed tyske historikere har hævdet deres mening, is- Waitz, Heinrich I, s. 273 ff. Endnu må jeg omtale rigsarkiv- Jørgensens yderligere grunde til at göre Frisland til skueplads-

Gnupa er altså en af de förste danske konger, der er bleven døbt. Hans og hans söns navne paa de runestene, som hans enke Æsfrið har rejst, taler vel for, at han i det mindste har haft herredömme i Sønderjylland. Det passer godt med Henriks tog imod ham. »Småkonge«[1]) har han ikke været, men på den anden side har han måske heller aldrig vundet sig hele Danmark. Om han beholdt den påtvungne kristendom, siger de stedlige minder os ikke, selv om vi vilde opfatte höjen som Gnupas[2]). Ordet »ví« på bægge stenene kunde tyde på hedendom, men kristen og hedensk skik sammen-

for Henriks sejr og Gnupas dåb: a) Da Widukind kalder Normannerne Danskere, Rouen Danskernes by, kan det være berettiget at udtyde Henriks modstandere som Normanner. Men det kan ikke bevise (og det har rigsarkivaren selvfølgelig heller ikke villet), at det *må* være danske, der er borte fra deres hjemstavn. b) Kampen med de danske, »qvi navali latrocinio Fresones incursabant«, har hos Widukind paralleler i Odos og Reginberns kampe mod de danske, hvor tilsvarende udtryk er brugte, og disse kampe kan ikke bestå i indfald mod Danmark. Imidlertid er udtrykkene så almindelige, at bægge opfattelser i og for sig er mulige, og kun den historiske sammenhæng kan afgöre, om der er tale om forsvar eller angreb. c) Widukind kunde ikke, siger rigsarkivaren, tilskrive Reginbern æren for at have friet Saksernes lande for Danskernes indfald »indtil den dag idag«, dersom kongen selv med hele sin magt havde klaret den sag. Widukinds lovprisning af Reginberns dåd (Pertz III 431, jfr. IV 464) stemmer imidlertid ikke med hans egen skildring af forholdene ved den danske grænse i den følgende tid (Pertz III 444. 462. 465), men kan endda forenes med kong Henriks tog mod Danmark. Dette tog er jo nemlig ikke foranlediget ved grænseindfald i Saksernes land, men ved søtog til Frisland, som en Sakserhøvding ikke var sat til at værne.

[1]) Se s. 3 note 2; G. Storm, N. h. t. 2. rk. II 175. Se herimod s. 3 ff.

[2]) Således fremgår det af Thorsens tydning af Vedelspang-stenen. v. Liliencron tænker sig også som mulighed, at der på Gottorpstenen skal læses: á ví Gnúpu.

smeltedes vel ofte. På Gottorpstenens smalle topflac
har man ment at finde ordet Gud, muligvis afkortnin
af en kristen bön og tegn på kristendom hos Gnupa
hustru og sön, altså vel også hos ham selv; men det e
uvist, om ordet står der. Hele tydningen er ifølge med
delelse fra professor Wimmer ikke fuldtud at stole på
derfor også foreløbig lidet brugelig i historiegranskningen

Thietmar fortæller, at Henriks tog gjorde ende p
de danskes grulige blót ved Lejre. Dette er selvfølgeli
uhistorisk. Thietmar har tænkt sig, at toget mod de
hedenske land måtte omstyrte den blodige gudsdyrkelse
sagn om hedendommens rædsler i Norden har da fore
svævet ham og er blevne urigtig anvendte i denn
sammenhæng. Dermed er dog ikke sagt, at den tysk
konges våbendåd blev uden betydning for kristendomme
i Danmark. Hvad er rimeligere end at Henriks sejr o
stigende magt har draget sindene hen mod den kristn
tro? Som jeg finder en historisk kerne i Adams efter
retning om Henriks Danmarkstog, således kan jeg ogs
i det væsenlige fæste lid til hans fortælling om, at ærke
biskop Unni nu begyndte sin forkyndervirksomhed, forc
»troens dör var åbnet for hedningerne« (Ad. I, 59-61
Unni har sikkert udrettet en del i Danmark: i hans lill
skikkelse (jfr. Ad. I, 56; s. 38) boede stor viljekraft, o
eftertiden ærede ham som den tredje evangelist i Norde
(Ad. III, 70; s. 148). Han prædikede over hele Danmark
også på øerne, og viede præster til de enkelte kirker
hvis tal må være forøget netop i hans tid. Særlig ha
Unni, ligesom Ansgar, søgt at vinde kongerne for kristen
dommen; det var for ham nøglen til »troens dör«
Danmark. I den retning peger måske også det gaml
vers, Adam anfører om Unni[1]). Men hvilke var diss
konger? Gnupa og hans slægt blev styrtede. Sagaen

---

[1]) A. D. Jørgensen, N. k. g. 189.

fortæller, hvorledes Gnupa og andre småkonger i Jylland blev fældede af Gorm, der således grundede rigets énhed[1]). Småkongerne og rigsénhedens grundlæggelse er ganske vist kun fostre af Islændernes indbildningskraft; de norske smårigers underlæggelse under Harald Hårfager har ledet dem på vildspor[2]). Men sagaen digter ikke hen i vejr og vind; den har blot udsmykket en virkelig kendsgerning. Gorm har vundet magten ved kamp, og det passer godt med tiden, at Gnupa har været mellem modkongerne. Sådanne kampe kan der være hentydet til på den store Århussten (»da konger sloges«), og den store Jællingestens ord om Harald, der vandt »al Danmark«, leder også tanken hen på Gorm-ættens landvindinger[3]). Det må være Gorm og Harald Unni er trådt i forbindelse med.

Hvad Gorms forhold til kristendommen angår, da gör Adam ham (under navnet Hardeknud Orm) til grum kristenforfølger: först efter Henriks sejr får de kristne nybygder i Danmark bedre kår (Ad. I, 57. 59-61). At dette er en stor overdrivelse, er allerede påvist af den gransker, der med dybest forståelse, skarpsindigst prøven og störst udførlighed har behandlet den danske kirkes ældre historie[4]). Men Gorm har uden tvivl virkelig været hedning. For dette taler Jællingehöjen og stenen, han lod rejse til Thyres ære. Hans uvilje mod de kristne er også sandsynlig, siden eftertiden (jfr. Sakse) havde så

[1]) Fornm. s. I 166. Þáttr af Ragnars sonum, Fornald. s. I 355. S. r. D. II 281.

[2]) Saxo, Notæ uber. 280 f. Jessen, Undersøgelser 63 ff.

[3]) Thorsen II 93 f. 219 f. — Andre, som C. Säve i Ann. 1853 s. 357 f. og Kornerup, Kongehöjene i Jellinge (1875) s. 30 f., tænker sig Haralds erobring forklaret ved den islandske overlevering om, at han fældede Knud Danaåst og Guld-Harald; men det vilde jo ikke være nogen landvinding, og sagnene er helt uhistoriske. Man må, som Säve selv til sidst siger, lade runeskriften tale for sig selv.

[4]) A. D. Jørgensen, Om kristenforfølg. i Danmark, Årb. 1871 s. 95 ff.

bestemte frasagn om hans kristenhad. Unnis missions forsøg overfor ham er da prellede af, og det er ku senere tids unöjagtighed, der stiller Gorm og Harald lig gunstig overfor ærkebispens forkyndelse (S. r. D. I 375 Men betydningen af Gorms holdning må ikke overvu: deres, da han ifølge dansk overlevering har været e lidet dådkraftig mand, der mindedes som »den løge« og trådte i skygge for Thyre Danmarksbod og Haral — Thyres kristendom er tvivlsom. Den islandske ovel levering gjorde hende til kristen; Adams tavshed ka snarere tale for det modsatte, og Sven Ågesön og Ryå bøgerne nævner hende rent ud som hedning, öjensynli støttende sig til Jællingehöjenes hedenske gravskik[2] Enten nu Thyre er jordet i den sydlige höj[3]) eller hu har delt grav med Gorm i den nordlige, kan det ikk bestemme hendes tro. Sådanne fund som det lille gulc broncerede kors og de korstegnede beslag behøver ikk at tyde på kristendom hos den jordfæstede. Hedninge kunde godt eje sager med kristne tegn, navnlig når d var af fremmed oprindelse[4]). Læborg-stenen, hvor Ravr

---

[1]) Sven Ågesön, S. r. D. I 48, jfr. 22. Saxo 469.

[2]) Saxo 486. Pertz XVI 398. Sven Ågesön S. r. D. I 48. 51; d arn. magn. hskr. 33 4to bl. 35 læser: Harandus Blatan, filiu superstes, qvi et regni extitit hæres, juxta ritum gentiliu *commulis quasi gemellis* et p(ar)ibus secus regis curium Jalang quasi masaleis illustribus utrumque parentem fec humari. Ordet »commulis« er næppe det latinske cumulu men snarere det gamle danske ord »kummel« (kumbl), d netop var brugt i bægge Jællinge-indskrifter. Ordet vides elle: ikke brugt på dansk efter runestenenes tid, det skulde da væ i stedsnavne (jfr. Thorsen I 53).

[3]) Ved udgravningen opdagedes ikke nogen grav (Korneru Jellingehöjene 11-15), men man har endnu ikke undersøg om der i jordsmonet under höjen findes nogen grav, således som man andensteds har fundet det i den yngre jærnalde Engelhardt (Årb. 1876 s. 118 ff.) tænker sig Thyre jordet ande steds, snarest i en kirke.

[4]) A. D. Jørgensen (N. k. g. 191) tænker sig det lille sølvbæge

unge»Tofi har hugget Thorshamre og runer for »sin dronning« Thyre, og den store Bække-sten, hvor den samme mand og to andre siges at have rejst Thyres höj[1]), kan næppe bruges i drøftelsen om dronningens tro, allerede af den grund, at det er meget tvivlsomt, om deres Thyre er den samme som Thyre Danmarksbod[2]). Der er altså intet, der taler afgörende for eller imod Thyres hedendom; men alt i alt er den dog ret sandsynlig.

Overfor Harald var Unnis forkyndelse ikke uden frugt. Blev han end ikke ligefrem kristen, så tog han dog de kristne i sit værn. Adam siger endog, at Unni ved sin bortrejse anbefalede ham »multitudinem credentium«. Dette har så meget större betydning, som Harald (ifølge Adam og Roskildekrøniken) var Gorms medkonge og sikkert sin sløvede fader overlegen. Tiden mellem Henriks sejr 934 og Unnis død 936 må derfor regnes for et vendepunkt i missionshistorien. Haralds stilling til kristendommen var dog foreløbig kun som de to Hårik'ers. Offenlig stod han endnu i den gamle tro, uden at kunne frigöre sig for dens magt; hans hustru Tove höjlagde sin moder på hedensk vis og ristede runer over hende uden nogensomhelst antydning af kristendom[3]). Langsom og forsigtig, som Harald har været[4]), lod han i stilhed kristensagen fremmes, og da så endelig

nedsat med altervin; det turde dog være yderst tvivlsomt, især da der mellem dets irske dyreornamenter ikke findes nogetsomhelst kristeligt symbol. — Det er unaturligt at tænke sig de kristelige smykker senere nedlagte af Harald Blåtand som sone for forældrenes hedendom.

[1]) Om disse runesten: Thorsen I 119. II 15 ff. Kornerup 31 f.

[2]) Wimmer, Opuscula philol. ad Madviginm (1876) s. 206 ff., er imod identiteten, Rosenberg I 107 f. søger at forsvare den.

[3]) Den store Søndervissing-sten: Thorsen II 75 ff. Kornerup 34. Rosenberg I 106.

[4]) Widukind, Pertz III 463: velox traditur fore ad audiendum, tardus ad loquendum.

et jærtegn overfor de tvivlende og modstræbende havde godtgjort dens ret, kunde han rolig gennemføre det længe forberedte trosskifte.

Henrik I's og Unnis tid danner en naturlig indledning til Otto I's og Adaldags. Hvad hine forberedte, det udførte disse. Allerede inden Otto havde indföjet virksomheden for kirkens fremme som væsenligt led i sin kongegerning, yndede han Adaldag og gav Hamburg privilegier [1]). Man kan da ikke frakende ham at have arbejdet med på missionen i Danmark. At lade Otto grunde de tre bispedömmer i Jylland vidner dog om grovt fejlsyn på hans forhold til Danmark [2]). Men uden den kraftige herskers støtte kunde Adaldag næppe have ført det til at vie bisper i Danmark. Efter skildringen af Harald Blåtands omvendelse henvender Widukind derfor disse ord til Mathilde: Sed et hæc virtutibus merito patris tui adscribuntur, cuius industria in illis regionibus ecclesiæ sacerdotumqve ordines in tantum fulsere (Pertz III 463). De nye bisper har rimeligvis haft stor fremgang: kirken fæstnedes, gudstjenesten greb sindene, og bag forkyndelsen stod den store Tyskerkonge, der under hårde kampe gjorde sit rige til en mægtig énhed og vandt den romerske kejserkrone. Således voksede kristendommen sig stærk i Danmark, så kongens endelige omvendelse kunde fremkaldes ved et jærtegns gådefulde magt. Der er nemlig ingen grund til at tvivle om, at Poppos jærnbyrd, hvis hjemmelsmand er den samtidige Widukind, er en historisk kendsgerning.

---

[1]) Lappenberg, Hamb. Urk. 40 ff. [nr. 31-32]. Diplomata regum et imperatorum I 98 ff.

[2]) Således W. v. Giesebrecht, Gesch. d. deutsch. Kaiserzeit I[5] 333. Wilh. Wiesener, Die Geschichte d. christliche Kirche in Pommern zur Wenderzeit (Berlin 1889) s. 27.

Fortællingen er imidlertid bleven stemplet som vrang, navnlig af Dehio, støttet på Köpkes kritiske undersøgelse af Widukinds værk [1]). Köpke gör (s. 20 ff.) stykket om Danmark til et indskud i den øvrige fortælling, foranlediget ved efterretningen om oprøreren Wichmanns flugt til Harald. Dette er uomtvisteligt, men det kan ikke svække fortællingens troværdighed, da indskuddene er foretagne af Widukind selv få år efter hovedtekstens fuldendelse (Köpke 30 ff.). Dehio beskylder dernæst jærtegnhistorien for at svæve i luften, hverken fæstnet til sted eller tid. Men tiden kan man skönne af »Brunos levned«, og at Widukind ikke har optegnet stedet, er ikke så påfaldende, da han næppe har været stedkyndig i Danmark. At senere tider henlagde begivenheden til forskellige steder, kan dog ikke slå den ihjel som historisk kendsgerning. Når overleveringen på Adams tid (Ad. II, 34) vaklede mellem Slesvig og Ribe, er det blot udtryk for den dunkle erindring om, at disse to byer var kristendommens udgangspunkter. Og når Sakse (s. 498) senere henlagde Poppos jærnbyrd til Isøre, har han sluttet det af jærtegnets betydning, så meget mere som man forlængst havde henlagt Poppos gerning til offenligt ting (Roskildekrøniken).

Mod jærtegnfortællingen indvender man fremdeles, at den historisk kendte Poppo först var biskop i Slesvig i begyndelsen af 11. årh.; undergöreren Poppos tilværelse i 10. årh. er da tvivlsom. Widukind må selvfølgelig her være vort udgangspunkt. Han siger, at Poppo, der omvendte kong Harald, »nu« (ɔ: ved år 970) er biskop og munk, men hvor han er biskop, fortæller han ikke. Denne forening af munkeliv og bispeværdighed passer ikke på nogen af de samtidige vel kendte bisper Poppo i Würzburg og Köln. Köpke (s. 173 f.) mener, at det så må være en ukendt biskop i Danmark,

---

[1]) Gesch. d. Erzbist. Hamb. Br. I 121. Höjt regnet bliver jærnbyrden et bedrag, jfr. Suhm III 96. Dahlmann I 82. L. Giesebrecht, Wendische Geschichten I 197.

snarest uden fast bispesæde (jfr. Ad. II, 23), men ikke Poppo Slesvig, fordi han först var biskop 1011-16 [1]); dette er støtte på Lappenbergs afhandling: »Über die Chronologie der älterei Bischöfe der Diöcese des Erzbisthums Hamburg«, Arch. IX 398 ff.; men bægge nærer ufortjent tillid til Adam fra Bremer og den korte Slesvig-bispeliste (Pertz VII 392. Lappenberg 397) Adams ord om den tids mangel på faste bispesæder kan foi det förste ikke göre krav på fuld troværdighed. De förste danske bisper havde jo faste bispesæder. Hvorfor skulde man da have tilsidesat kirkens lov og regel i den følgende tid? Sandheden er, at bispedömmerne ikke havde faste grænser; men et bestemt samlingssted og udgangspunkt kan hverken her eller andensteds i Norden have manglet, hvorve der ellers under mission kunde blive viet vandrebisper [2]) Dertil kommer, at Adams beretninger om Poppo viser sig helt upålidelige. Jærnbyrden lader han ske overfor Erik den sejrsæle (II, 33). Widukinds beretning, der er optegnet længe för Erik Sejrsæls danske kongetid, godtgör imidlertid til strækkelig, at Adams fortælling kun er misforståelse af de virkelige begivenhed under Harald Blåtand. Hvad Adam senere fortæller om Poppo, lider af iöjnefaldende uklarhed o modsigelser. Först fortæller han (II, 44), at ærkebiskop Lia vizo I (988-1013) viede flere bisper, hvis navne og bispesæde var ukendte; af de ældres fortælling vidste han dog, at Esi havde efterfulgt Poppo i Slesvig. Efter dette skulde Popp

---

[1]) Således også Mooyer, Jahrb. d Herzth. II 19 ff., og Dehio I 14 Krit. Ausführungen 64. W. Giesebrecht, Jahrb. d. deutsch. Reic unt. Otto II (Berlin 1840) s. 180, lod P. efter 988 være bisk i Slesvig, men för den tid uden sæde, virkende i kejsere ærinde i Tyskland, endog som fangevogter, opgav dog d sidste (Kaiserzeit I⁵ 846), men gjorde P. til to personer, præst under Harald Blåtand, og en Slesvigbisp i 11. århr., om bægge fortæller han jærnbyrdhistorien! (Kaiserzeit 4E 639. regist.).

[2]) A. D. Jørgensen, N. k. g. 542 f., jfr. om Asmund 657, till. s. S Vandrebisper: P. Hinschius, Kirchenrecht II 170 f., jfr. 350.

være død eller forsvunden som Slesvigbisp i det mindste för 1013. Men lidt nedenfor (II, 47) fortæller han om bispevielser, som Unwan (1013-30) foretog, og tilföjer da, at af den ældre slægt var kun Odinkar og Poppo »theologus« tilbage, inden Knuds kongetid de eneste bisper i Jylland; straks efter nævnes Esico dog atter! For at løse modsigelsen har Lappenberg (s. 399) sagt, at Poppo blev forflyttet til Århus, hvor Sakse (499 f.) anbringer ham. Som middel til at redde Adams troværdighed er denne udvej så forfejlet som muligt, da Adam selv lige har meddelt, at det nystiftede Århusbispedömme ved ærkebiskop Adaldags død blev nedlagt, og hele Nörrejylland blev samlet til ét under Odinkar for sent at udstykkes [1]). Desuden har Sakses ord ingen vægt for denne tids historie. Modsigelsen lader sig ikke løse, vi må vælge en af efterretningerne, og valget kan ikke være tvivlsomt. Kun den efterretning om bispeskiftet, som Adam udtrykkelig havde fra de ældre, og som kan passe med Widukind, kan rumme rigtig overlevering. Adams optegnelse om Poppos grav i Bremen (II, 62) er pålidelig nok. Endelig fortæller skolie 44, at på Liavizo II's tid (1030-32) vandrede Poppo, de danskes berömte biskop, heden og efterfulgtes af Esico, hvilket er foreneligt med Ad. II, 44, når blot Liavizo I antages byttet med Liavizo II [2]). Tidsangivelserne hos Adam er kun usikre og bör foreløbig ikke påagtes. Tilbage bliver da den historiske kerne, at Poppo har været biskop i Slesvig og dér er bleven efterfulgt af en Esico. Men dette kan føre til en sikrere tidsbestemmelse for Poppo, når vi drager hans efterfølger med ind i drøftelsen.

Esico kan ikke være nogen anden end den Ekkehard, som vi fra fuldt pålidelige kilder kender som landflygtig

---

[1]) Jfr. Jensen, Ann. 1849 s. 335. A. D. Jørgensen N. k. g. 408 ff. — Allerede tidligere er Lappenberg bleven kort imødegået af A. N. Hammar, Om kyrkan i Skåne under Kathol., Lunds universitets årsskrift IV (1868) s. 3 note 6.

[2]) A. D. Jørgensen, N. k. g. tillæg s. 86.

Slesvigbisp i Hildesheim [1]). Her var han i det mindste 1000-1026, netop ved den tid, da Esico skulde have været Slesvigbisp. Lappenberg hævder ganske vist, at efter den senere kirkeret kunde man vie en ny biskop til et forladt stift; men Ekkehards vedblivende titel »Slesvigbisp« er her ikke taget i betragtning [2]). Havde Ekkehard nemlig for alvor givet afkald på sit embed for at være kannik i Hildesheim (jfr. Pertz IV 768), måtte han kirkeretlig i alle måder være løst fra sit stift. Det gælder endnu ved ombytninger, selv om

---

[1]) Kildestederne hos Lappenberg, anf. afh. 403 ff., samt Wolfheri Vita Godehardi (Vita prior k. 21. 23. Vita posterior k. 16, Pertz XI 182. 184. 205) og Thietmar VI, 54 (Pertz III 832). Når Ekkehard senere er bleven gjort til biskop i Prag, beroer det udelukkende på misforståelse, se Wedekind, Noten zu einigen Schriftstellern II 389. — Om Esik som formindskelsesform af Ekkehard se Lappenberg 405 note 4. F. Stark, Kosenamen der Germanen (Wien 1868) nævner ikke særlig formen Eziko; men Egg- kunde sikkert blive til Ez, og endelsen ko eller ke er en meget hyppig omdannelse (Stark s. 67).

[2]) Liden vægt har almindelige historiske optegnelser: Pertz III 94. 96. 97. IV 773. 780. XI 182. 205. Necr. Hildesh., Leibniz, Scriptores Brunsvicensia illustrantes I 765 (derimod ikke Necr. s. Michaëlis Hildesh., Leibniz II 107, jfr. Vaterländisches Archiv d. historisch. Vereins f. Niedersachsen 1843 s. 20); men i diplomer har »episcopus Sleswicensis« mere at sige: Stiftelsesbrevet for Michaelsklosteret i Hildesheim 1022: Lauenstein, Historia diplomat. episcopatus Hildesh. I (1740) s. 266, og H. A. Lüntzel, Der heilige Bernward (Hildesheim 1856) s. 96; Dortmundsynoden 1005: Thietmar VI, 13 (Pertz III 810); Frankfurtsynoden 1007: Mansi, Collect. concil. XIX 388. Hartzheim, Concilia Germaniæ III 38. Pertz IV 796; Gandersheim-forliget 1013: Harenberg, Hist. ecclesiæ Gandershemensis diplomat. 527. V. Bayer i F. z. d. G. XVI 182 (under forudsætning af dette dokuments ægthed, se Bayer a. s. 182 ff.); Henrik II's brev om præsteægteskab: Pertz, Leges II, B s. 173. — Til sammenligning skal blot endnu fremhæves, at Hiltvin, der nedlagde sin værdighed som biskop for Björkø i Adalberts hænder (Pertz X 145), fra den tid ligesom för skrev sig som abbed i Goseck (Hamb. U. nr. 101).

det kun drejer sig om en titulærbisps værdighed[1]. Trods sin udlændighed har Ekkehard da endnu været knyttet til sit stift: Slesvig var kun sedes impedita, ikke sedes vacans, og kunde ikke besættes uden ved brud på kanonisk ret. Det har Middelalderen ganske vist eksempler på (Hinschius II 474), men det bör dog ikke antages sket, hvor ikke kendsgerninger godtgör det. Ekkehards ord til ærkebiskop Willigis om, at han ikke længer betragter sig som Slesvigbisp, er kun udtryk for den förste håbløshed i landflygtighedstiden. Som episcopus vacans er han bleven modtagen af biskop Bernward i fremmed stift[2]; men kunde ærkebispen i Mainz ikke se nødvendigheden af flugten, havde han ret til at nedlægge indsigelse (Hinschius III 285 f.). Willigis havde de kanoniske love på sin side, da han kaldte Ekkehard Slesvigbisp. Oldtidens indskærpelse af bispers og præsters »residenspligt« var nemlig bleven fornyet i den karolingiske tid[3]. Kun få grunde for embedsnedlæggelse holdtes for gyldige, og blandt dem var Ekkehards grund ikke[4]. Man var langt fra at mildne strengheden på dette punkt, uviljen mod bisper uden bispesæde var stor, og kirkens bedste mænd talte stærkt mod alle omstrejfende præster, således Godehard, hos hvem Ekkehard forøvrigt har haft ophold[5]. Efter den egenlige indsættelse, incardinatio, blev forholdet mellem bisp og menighed nemlig opfattet som et uløseligt ægteskab[6]. Gratians dekreter, som Lappen-

---

[1]) Hinschius, Kirchenrecht III 287 f. 315.

[2]) Jfr. Capitulare Vernense 755 k. 13: Pertz, Leges I 25. Alfr. Boretius, Capitularia regum Francorum I (M. G. h. Hannover 1883) s. 35 f.

[3]) Kapitularier af 742, 744, 755, 789, 794 og 806: Pertz, Leges I 17. 21. 26. 58. 74. 139. Boretius s. 25. 29. 35 f. 55. 76. Jfr. Decretales Pseudo-Isidorianæ ed. Hinschius (Leipz. 1863) s. 91. 132. 138 ff. 726 ff.

[4]) Jfr. Hinschius III 270 f. (Jeg har ikke kunnet opdrive Lud. Henry, De residentia beneficiatorum, diss. hist. canon., Lovanii 1863).

[5]) V. Godehardi poster. k. 20, Pertz XI 207.

[6]) H. Gerdes, Die Bischofswahlen in Deutschland unt. Otto d. Gr. (Dissert. Göttingen 1878) s. 66 f. Jfr. Decr. Pseudo-Is. 91. 139 f. o.fl.st.

berg påberåber sig, søger også ved straffebestemmelser at afværge, at bisperne forlader deres bispesæder[1]), og hans note om, at bytning af bispesæder plejer at ske under farer, er en slags undskyldning for den ikke ualmindelige misbrug. Til støtte for den anfører han straks (c. 44) et brev af Gregorius I, men herimod atter to kapitler (46. 47), hvis overskrifter: Pro infestationibus malorum non licet episcopo susceptum gregem relinqvere, og: In persecutionibus episcopus ecclesiam suam non deserat, allerede er betegnende nok; endelig søger Gratian i de næste kapitler at udjævne modsætningen til fordel for den slappere regel, hvad der var særlig grund til på hans tid, da korstog og valfarter havde fremkaldt mange uregelmæssigheder. Den ældre tid har sikkert været strengere, og Gratians mildere betragtningsmåde bör derfor ikke anvendes som støtte for, at en anden har indtaget Ekkehards plads. Hans langvarige ophold i Hildesheim er da at betragte som midlertidigt, og hans styrelse af Slesvigstiftet var naturligvis mangelfuld, men retslig ikke umulig; han måtte bruge alle midler undtagen dem, der kunde være indgreb i den derværende ordinarius's ret, f. eks. præstevielser (Hinschius II 44), og ellers måtte præster og nabobisper foretage de bispelige handlinger. Koadjutorernes tid begynder nemlig först med Innocens III, og kirkeloven forbød at vie to biskopper til samme sæde (Hinschius II 39. 250 f.). Et træk fra den senere nordiske missionshistorie er også ret oplysende her: den yngre Adalward, der var viet til Sigtun, blev fordreven derfra og drog da til Skara, hvis biskop, Acelin, aldrig var kommen dertil; da Adalbert fik det at vide, kaldte han ham tilbage, og Adalward måtte straks opgive sin ukanoniske færd. Trods missionstidens uregelmæssigheder taler *kirkeretten* da afgjort mod antagelsen af to samtidige Slesvigbisper. Det måtte være vægtige *historiske* grunde, der skulde veje op mod dette men disse grunde findes ikke, tværtimod tjener en nöjer

---

[1]) Pars II, causa VII quæst. I, c. 43; Friedbergs udg. s. 583 f.

betragtning af Adams ord til at støtte vor på det kirkeretlige grundlagte formodning om, at Ekkehard og Esico er en og samme biskop. Hos Ad. II, 47 finder vi nemlig en ytring, der bestemt tyder i denne retning: Solus ex nostris Odinkar transmarinas aliqvando visitavit ecclesias, Esico domi sedit, persecutio ceteros tardavit. Det vil sige: Odinkar var den eneste, der foretog missionsrejser, de andre bisper missionerede derimod ikke; men hvad modsætning vil Adam have frem ved at sige, at Esico sad hjemme, og de andre på grund af uroligheder tøvede med at drage ud? Efterretningen om Ekkehard løser gåden: de andre bisper var i deres bispedömmer, Esico blev helt hjemme i Tyskland [1]). Esicos og Ekkehards énhed støttes endvidere ved at bægges dødsår sættes til 1026 (Hildesheim-optegnelserne Pertz III 97 og Slesvig-bisperækken). Skolie 44 hos Adam taler om Esicos død ved Ejderen: Ekkehard kan på grund af de gunstige forhold under Knud d. rige endelig være draget til sit stift, er død netop da han havde nået grænsen, og hans følge har da bragt hans lig tilbage til Hildesheim [2]).

Denne undersøgelse om Ekkehard-Esico har været nødvendig for at vise, at tidsforholdene ikke taler imod Slesvigbispen Poppos og præsten Poppos énhed. Vi har betragtet Adams efterretning om, at Esico (Ekkehard) var Poppos efterfølger, som troværdig; men da Ekkehard som landflygtig allerede år 1000 møder på biskop Bernwards vegne i Gandersheim, har han efterfulgt Poppo i 10. århundred, snarest för 988, da vi træffer Odense som bispesæde, sikkert udskilt fra Slesvig stift ved Poppos død [3]). Derved forsvinder al grund til at antage to Poppo'er. Adams fortælling kan da stemme

[1]) Mooyer, anf. afh. s. 23, har öjnet denne fortolkning som mulighed, men ved siden deraf har han også den mulighed, at »domi« betegner Slesvig; altså har han ikke set, hvad teksten krævede.

[2]) Jfr. Ekkehards gravskrift, N. Arch. II 602.

[3]) Jfr. A. D. Jørgensen, N. k. g. 239.

med Thietmars ord, at Otto d. store indsatte Poppo til bisk
i Slesvig (Pertz III 748), og tilnavnet »theologus« er vistn
hentydning til jærtegnet. Slesvig-bisperækkens årstal for Pop
(1010-15) behøver vi ikke at tage anstød af; den er neml
snarest lidt yngre end Adam og mindre værdifuld, navnlig
dens tal plumres ved at uvedkommende bisper forvilder s
ind i den[1]).

Havde Widukinds fortælling om jærnbyrden stået en
kunde vi dog ikke kaste vrag på den. Udbyttet af den
undersøgelse bliver da, at Widukinds fortælling tilmed h
støtte i overleveringen hos Adam, selv om denne har unde
gået forvanskning, og at tvivlsmålene ingenlunde fælder de

Den betydningsfulde jærnbyrd kan således redde
for historien. Samtiden har været optagen af den, c
eftertiden, der kunde dömme sikrere om jærtegne
videre følger, opfattede den som et vendepunkt i de
danske missionshistorie (således Thietmar, Pertz III 747
om den end ikke altid fastholdt jærtegnet i forbindels
med Harald Blåtand. Ryet om gudsdommen gik læng
vide om lande og forvildede sig, især til ærkebisko
Poppo af Trier, til hvis grav endog Danskere valfartede[2]

Om måden, hvorpå gudsdommen kom i stand, fo
tæller Widukind levende og anskueligt (Pertz III 462 f.
I hallen, hvor kong Harald er tilstede, drøftes mellem
værendet mellem den gamle og den nye tro. Høvdinger
indrömmer, at Krist kunde være en mægtig gud, me
man gjorde dog bedst i at holde sig til de gamle gude
Da står den fremmede klerk op og hævder, at kun d
treenige Gud er gud; landvætterne er onde ånder
intet mere. Kongen synes at have følt afgörelsens öj
blik rykke dem alle paa livet: selv fælder han ing
kendelse, men spörger Poppo, om han tör tage gudsdo

---

[1]) Koppmann, F.z.d.G. VIII 634 ff. A.D. Jørgensen, N.k.g. 229 note
[2]) Pertz VIII 173. XI 136, jfr. XXIII 781. Se H.t. 6. række III 2

på sine ord. Det går den kristne præst straks ind på. Efter natten igennem at have været i forvaring bærer han det glødende jærn og går uskadt derfra. — Netop således kunde sagen udvikle sig. Ikke nogen længe aftalt forsamling, ikke nogen forberedt jærnbyrd på tinge. Nej, gudsdommen påkaldt efter samtalens hede, hvor overbevisning stod imod overbevisning, uden at grunde var i stand til at give afgörelsen! Jærnbyrd var ganske vist ikke nogen almindelig hedensk-germansk skik [1]; men formen var mindre væsenlig, når blot tanken stemmede med de danskes åndsliv. Det havde allerede sin betydning, at man brugte holmgang på lignende måde, og vi træffer svage spor af tilsvarende prøver i Norden, som kedelfang [2]. Hedningerne kan i alt fald godt med glæde have grebet en sådan afgörelse som underfuldt bevis i en vanskelig sag. Det kom kun an på, at bægge parter ud fra deres forskellige tro kunde enes om en æskning af guddommens sandhedsåbenbarelse. Hedningerne kunde kræve, at Poppo støttede sin forsikring med en overordenlig prøve; som klerk var han afskåren fra holmgang, og jærnbyrden træder da i kampens sted [3]. Men når hedningerne så villig underkastede sig udfaldet af jærnbyrden, skönt den var kirkens skik, kommer det deraf, at den i virkeligheden var udtryk for hedensk tankegang, der var optaget og udformet af

---

[1]) K. v. Amira (H. Paul, Grundriss d. german. Philologie II, 2: Recht, s. 198) hævder i modsætning til andres fremstilling, at gudsdommene ikke var gamle germanske skikke, men först fremkomne i kirken.

[2]) Maurers opfattelse af den nordiske skik at gå under græstörv (jarðarmen) som en art gudsdom bekæmpes stærkt af M. Pappenheim, Die altdänischen Schutzgilden (Breslau 1885) s. 21 ff. og i Gering und Erdmann, Zeitschrift für deutsche Philologie XXIV, 1891, s. 157 (imod Kr. Nyrop, Dania I 24 f.).

[3]) Jfr. K. Maurer, Krit. Überschau V 217; Das Gottesurtheil im altnord. Rechte, Germania XIX 139 ff. K. v. Amira, anf. st. 199.

kirken. Det bekræftes også ved den modstand, sc flere ordaler delvis fandt i kirken selv, efterhånden d(hendøende, indtil det hildebrandske pavedömme begynd en udryddelseskrig mod dem, og Innocens III gav de nådesstødet [1]. 9. og 10. årh. i Tyskland er gudsdommen(bedste blomstringstid, så det var intet under, at Popp greb dette middel for at føre sin sag til sejr. Men d de danske godkendte denne dom, måtte hans sejr ogs blive asatroens dødsdom, der fra nu af langsomt, me sikkert blev fuldbyrdet.

Det var ifølge Vita Brunonis henimod 960, at Hara böjede sig helt for kristenforkyndelsen og »en st mængde« af folket fulgte efter [2]. Der levnedes såled Harald Blåtand adskillig tid til at virke for den nye tr Straks efter Poppos jærnbyrd lod han sig døbe, og m ham sikkert også hans dronning Gunhild og hans s(Sven, der i dåben fik det kristne kongenavn Otto Gunhilds navn blev indskrevet tillige med Haralds ærkesædets mindebøger [4].

Som varigt vidnesbyrd om kongehusets trosski står billed og indskrift på den mægtige sten, som Hara

[1] Se bl. a.: F. Majer, Gesch. d. Ordalien (Jena 1795) s. 11 ff. Grim Rechtsalterthümer 908 ff. C. Grosz, Die Beweistheorie in can(Procesz I (Wien 1867) s. 102. K. Maurer, Bekehrung II 22 322. 431. Rettberg, Kirchengesch. Deutschl. II 749 ff. Stee strup IV 218 ff. Schröder, Rechtsgesch. 83 f. o. s. v. Dal Studien zur Geschichte d. german. Gottesurtheile, München 18 og hans afhandlinger i hans »Bausteine« har jeg ikke kunn opdrive.

[2] Pertz IV 270. Den langt yngre tidsangivelse Ad. skol. 21 har 9(

[3] Ad. II, 3 (s. 44), hvor kongehusets dåb rigtignok er henført Otto I's sejrstog, der aldrig har fundet sted.

[4] Ad. II, 26 (s. 60): Memoria ejus et uxoris Gunhilde apud n perpetua manebit. Disse ord, der synes tagne af en min(bog, må høre til indskuddene i Sven Estridsöns ord til Ada se A. D. Jørgensen, N. k. g. tillæg VII.

Blåtand lod sætte til sine forældres minde[1]). Straks ved flygtig betragtning af den store Jællingestens ejendommelige, indholdsrige billedudsmykning sander man, at Harald har lagt vægt på at betegne sig som kristen. Den ene af stenens tre sider viser nemlig den korsfæstede Kristus, en tydelig efterligning af irsk kunst. Dette Kristusbillede skulde fortælle hver vejfarende, der gæstede den gamle kongsgård og standsede ved de mægtige kumler, at kongen havde forladt asatroen, og at kristendommen var sat i höjsædet[2]). Endnu stærkere vidner dog indskriften. Vi står her overfor en historisk kilde af aller förste rang. Kongen selv træder frem og taler til samtid og eftertid. Med storslået fyndighed fremstiller han sin kongegerning: han er den Harald, der vandt sig

[1]) Når man af indskriften har sluttet, at stenen först skulde være rejst efter Haralds død (Thorsen I 133 ff. II 30. 232 f.), er det ikke rigtigt. Se Wimmer i Opuscula ad Madvigium s. 200 ff.

[2]) Det fantastiske dyr på den anden billedflade er affødning af irsk-angelsaksisk ornamentik, der i almindelighed ikke rummer betydningsfuld symbolik (Sophus Müller, Dyreornamentiken, Årb. 1880 s. 345 f. 277. 261. 288. 321. 399). Stillet overfor Kristusskikkelsen kunde dyret synes at have dybere betydning, ligesom senere nogle dyreskikkelser i kirkerne og tidligere i karolingisk kunst (Kornerup, Årb. 1870 s. 217. Müller 331 f). Det er tydet som menneskesjælen i syndens vånde eller hedendommen som modsætning til kristentroen (Fr. Hammerich, De episk kristel. oldkvad, 1873, s. 21 f. A. D. Jørgensen, N. k. g. 251. Rosenberg I 51. 134); men derved vilde Harald have gjort æresmindet for Gorm og Thyre til en skamstøtte. Snarere kunde dyret være billede på kongens vælde; muligvis har det dog slet ikke nogen betydning. Dr. Müller, der tidligere (s. 346) mente, at dyret »måtte være en betydende fremstilling«, tvivler nu derpå. Tilsvarende skikkelser findes ikke i Danmark, men oftere på Sveriges runestene. Den danske runesten i London (Rafn, Ann. 1852 s. 271 ff. tab. XII; Nord. runemindesm. 1856, s. 150. Thorsen II 213 f. tab. 89) har en lignende ornamental dyreskikkelse, der indtager hovedpladsen; men om den har symbolsk betydning, tör jeg ikke sige.

hele Danmark og Norge og gjorde Danerne kristne. tager fast udgangspunkt i kongens stolte ord: »auk Da gærði kristna«[1]. En rigdom af begivenheder rummes denne slutningslinje ved foden af Kristusbilledet: de nye tros kamp og sejr, og kongen som leder af he udviklingen. Men ved hvilke midler?

Når Widukind lader Harald påbyde enedyrkelsen a Kristus og afsky for afguderne (Pertz III 463), overføre han uvilkårlig den tyske kejsers styremagt på den dansk konge. Men kunde kongen fra först af ikke tvinge havde han dog straks midler til at fremme den nye tro Harald lod sikkert Poppos jærnbyrd lyse til tinge overal så dens ry nåede til alle egne af landet, og drog sel rundt for ved løfter og trusler at bevæge folket til a göre dåben til almindelig pligt. Kunde kongens blott efterdömme være af gennemgribende betydning for mang tvivlende og vaklende, hvor langt mere da hans bestemt optræden, hans krav til andre om at blive kristne! Da antiqvitus erant christiani, sed nichilominus idolis ri gentili servientes, siger Widukind: længe havde der vær kirker og præster mellem dem; mange blev lönlig dragı af den renere gudsdyrkelse, de idelig mødte på der vej, og ventede blot paa given anledning til omsla Kongens dåb måtte nu få stor indflydelse på det offe lige liv, der for en stor del var sammensluttet i ha person. På adskillige områder behøvede han ikke overtale; han kunde byde. Fremfor alt måtte hans hi og nærmeste omgivelser lade sig døbe, om de vilde bli i hans tjeneste (således Håkon jarl), ligeledes ombu

[1]) Bogstavret: auk. tani. karþi. kristna. Ifølge velvillig meddele af prof. Wimmer er indskriften fuldstændig; et enkelt skil punkt kan ikke ses nu, men alle runerne kan følges. Se øvrigt Rafn, Ann. 1852 s. 308 ff. Säve, Ann. 1853 s. 35C Wimmer, Op. ad. Mad. 197 f. A. D. Jørgensen, N. k. g. 251. Th sen II 27 f.

mændene, som dernæst måtte virke for kristensagen på samme vis. Hedenske helligdomme, der stod på kongens grund, har selvfølgelig straks måttet falde; men han havde også uden tvivl magt til at ophæve offenligt blót. På sit gods har Harald rejst trækirker, bl. a. Roskildekirken, hvor han ønskede sin grav, og grundet præstebol; det siges udtrykkelig om Sven Tjugeskæg, men ifølge sagens natur må det også gælde hans fader[1]). Under Haralds medvirken er Odense bispedömme nu föjet til de tre, som Adaldag havde oprettet, således som det i Otto III's brev (Hamb. U. 56 f.) ses fuldbyrdet. Allerede de tre jydske bispedömmer må have været grundede ved Haralds gave, skönt han den gang var hedning, så meget mere kan det nye bispedömme tilskrives kongens gavmildhed.

Af iver for at tækkes sin nye herre glemte Harald efterhånden den vante tålsomhed. Fremmede måtte lade sig døbe eller i alt fald primsigne for at nyde kongens fred[2]). Overfor de danske veg hans forsigtighed for stærk, men snæverhjertet stræben, der begyndte at udarte til vold, om end i ringere grad end de norske kongers omvendelsesiver. Det fremgår af den faste overlevering om en hedensk modström, der voldte hans fald; Adam fra Bremen siger udtrykkelig, at Sven rejste oprør »tillige med dem, som hans fader havde tvunget til kristendom mod deres vilje« (Ad. II, 25). Sagaoverleveringen om Haralds bortrydden af hedendommen i Viken kaster også lys over hans fremfærd i Danmark, ja endog Styrbjörns Sverigestog, Jomsvikingernes Norgestog og Haralds påtænkte tog til Island kan have kongens

---

[1]) Ad. II, 26 (s. 60) Roskildekr. S. r. D. I 375. Saxo 490 f. Jfr. A. D. Jørgensen, N. k. g. 525.

[2]) Tvær sögur af Gísla Súrssyni ved K. Gislason (Kbhvn. 1849) s. 18. 96. 101. 73.

omvendelseshigen til skjult grund[1]. Ved Haralds virken for den unge danske kirke og dens tjenere er savnet af udførlige og pålidelige efterretninger for øvrigt føleligt, navnlig da vi her står overfor den förste konge, der med kraftig hånd har banet kristendommen vej i Danmark og grundlagt en virkelig dansk kirke. Widukind er samtidig med det store omslag, men ser ikke på begivenhederne fra kirkeligt stade[2] og skildrer hverken den tyske eller den danske kirkes indre udvikling.

Harald Blåtands lovgivning. Angående forståelsen af Ad. II, 26 holder jeg mig til Paludan-Müllers fortolkning og A. D. Jørgensens videre udførelse[3]. De pågældende ord: »Certissimum vero est, eum tam nostro populo qvam Transalbianis et Fresonum genti, leges et jura constituisse, qvæ adhuc pro auctoritate viri servare contendunt«, bliver således Sven Estridsöns ord. Det er os en borgen for, at der virkelig har været love, der gik under Harald Blåtands navn, enten han nu blot har forelagt folket dem til vedtagelse eller virkelig har haft magt til at påbyde dem. Adam siger os intet om lovenes indhold, men overleveringen hos Helmold (I, 15; udg. ved Pertz s. 37) synes at fastholde dem som verdslige. Alligevel kan de godt være udtryk for kirkelig stræben, og det viser sig netop at være tilfældet, hvis vi da tör tro Sakses antydning af lovenes indhold: følgen af Poppos jærnbyrd var, at de danske hørte op med at afgöre tvist ved tvekamp og søgte den slags afgörelse, som de lige havde sét (Saxo 499). Tvekamp er ganske vist ikke bleven afskaffet[4], den holdt sig overalt, hvor danske færdedes, således i Danelag[5]; men sandheden i Sakses ord kan være den, at jærnbyrd fra nu af

[1] A. D. Jørgensen, N. k. g. 253. 299.
[2] Köpke, Widukind v. Korvej 8 ff. 72 f. 168 f.
[3] Pal.-Müller, Om Harald Blåtands lovgivning (Odense skoleprogr. 1832). A. D. Jørgensen, N. k. g. tillæg VII.
[4] Grimm, Rechtsalterthümer 919.
[5] Steenstrup IV 225 ff.

i flere tilfælde fik overhånd [1]). At vi i en senere tids skrevne love finder så lidt om jærnbyrd, og kun på skånsk lovområde, kan ikke svække den formodning, at Harald Blåtand har fået jærnbyrd indført som retsvedtægt. Gudsdommenes forsvinden må nemlig forklares ved den almindelige kulturudvikling: kirken bortkastede sin tidligere skik; Valdemar II afskaffede dens sidste levning. Folket havde vanskeligere ved at foretage denne svingning. Ordene hos Adam om folkets stræben for at bevare »Haralds love« viser det: kirken vilde den gang atter tage jærnbyrden fra folket, men den var allerede fæstnet retssædvane, en arv fra forfædrene, man nødig gav slip på. Det er et enkelt træk af kampen mellem to åndsretninger. Vederlagsretten indførte ikke holmgang, men jærnbyrd, hvis man da kan stole på Absalons tekst [2]). Retsændringen under Harald Hén kan have fjernet den fra Vederlaget og i det mindste begrænset dens brug i almindelig retstvist; det er i alt fald rimeligt, at jærnbyrden så temmelig har delt kår med tvekamp (se for øvrigt nedenfor under Harald Hén). At kong Harald har gjort sit til at få gudsdom gjort til vedtægt, bliver endnu sandsynligere, når man husker, at Ottonernes tid netop var gudsdommenes blomstringstid [3]), og at de hævede præsternes anseelse, i det disse havde ledelsen af de hellige prøver. Det er rimeligt, at Harald Blåtand også har fået kirkelige love vedtagne, svarende til den gamle norske kristenret; men sådanne love kunde jo kun have gyldighed indenfor de kristne kredse. I Viken gjaldt menighedens præstevalg ligesom i

---

[1]) Jfr. P. E. Müller, Krit. bemærkn. over Saxos 10. bog, Vid. selsk. skr. h. f. afd. IV (1830) s. 77 f. Falck, Neue Erörterungen über die Haraldinischen Gesetze, Archiv f. Gesch., Statistik u. s. w. der Herzogth. Schl. H. L. IV 175 ff. A. D. Jørgensen, N. k. g. 303. K. v. Amira, H. Z. XXXIX 268, o. s. v.

[2]) Det gör Pappenheim ikke, i det han antager, at den regel, der på Absalons tid gjaldt i Vederloven, urigtig er henført til »Gamle Knuds« tid, se Krit. Vjschr. XXXII 63 f.

[3]) Et mærkeligt samtidigt arabisk vidnesbyrd herom er nylig fremdraget: G. Jacob, Ein arabischer Berichterstatter aus d. 10. Jahrh. (Berlin 1890) s. 14 ff. jfr. 10.

Danmark. Er denne vedtægt at føre tilbage til Haralds mission [1]), har vi tillige vidnesbyrd om ældgammel kristenlov hos os.

I forholdet til den danske konge og det danske folk stod missionskirken som en begunstiget fremmed, en æret gæst. Den nød godt af kongens værn og vandt frem ved hans iver, men den var såre langt fra at være kød og blod af folket. Alle de bisper, der i Harald Blåtands tid fik sæde i Danmark, var Tyskere [2]). I den ældre Odinkar har vi ganske vist en höjbyrdig Dansker, der virkede som forkynder på øerne og i Skåne; men dernæst fik han sin egenlige gerning i Sverige, hvortil Adaldag havde viet ham som missionsbiskop (Ad. II, 23. 34). Som bisperne i Danmark var fremmede, således også hovedsagelig de menige forkyndere, der i missionstiden var særlig nöje knyttede til bisperne som deres følge. Det er ejendommeligt for denne grundlæggelsestid, at den præstelige vielse ikke forandrede nogens stilling i samfundet: høvdingbispen vedblev at være høvding, præsteviet bonde tilhørte fremdeles bondestanden. Således vedblev den fremmede biskop og præst også at være fremmed, stående udenfor landets lov, men des mere henvist til personligt forhold til kongen. Et blik på Otto d. stores og Adaldags opfattelse af deres stilling til den unge kristendomsplantning i Danmark vil yderligere vise, i hvor höj grad denne trods vækst og trivsel endnu var udlænding i sit nye hjem.

---

[1]) A. D. Jørgensen, N. k. g. 254 f. Imod dette har Sars (II 34 note 2) i korthed udtalt sig.

[2]) Også Slesvigbispen Hared er tysk, se Förstemann, Altdeutsches namenbuch I 636 f. 703: Harud, Harit, Haredus, Horit. A. D. Jørgensen, N. k. g. 200 noten, forklarer navnet som Håfred; men, så vidt jeg véd, kendes det heller ikke på dansk. »Harig« hos Ad. II, 23. 62 er den samme som Hared. I senere dansk overlevering blev det til Herik (Roskildekr. S. r. D. I 375 f.) og Henrik (Saxo 500).

De fremmede bisper og præster i Danmark var egenlig ikke Haralds, men Ottos undersåtter. Ingen spurgte den danske konge, hvem han vilde have til biskop: de blev valgte af Adaldag eller kejseren, således som Thietmar fortæller om Poppo. Måtte præstestandens undergivne da ikke følgeret høre under det tyske rige? Den slags vanskelige spørgsmål opstod, når missionen ikke længer var bygget på en from munks trosiver, men en verdslig magthavers ordnende indgriben og politiske magtstræb. Vi véd, hvorledes kristenforkyndelsen blandt Slaverne og de vendiske bispedömmers grundlæggelse var et væsenligt led i Ottos omfattende herskerplaner. Noget lignende har uden tvivl foresvævet ham for Danmarks vedkommende, men det danske folk var en stærkere magt end de splittede Venderstammer, og Tysklands overgreb kunde være farligt for kristendomssagen. Muligvis har Otto selv set faren, sikkert véd vi, at Adaldag har öjnet den.

Kejserens magtstræb og Adaldags kirkelige forsigtighed er forenede i det mærkelige frihedsbrev, kejser Otto udstedte for de tre ældste danske bispedömmer (Magdeburg 26. Juni 965)[1]: I kraft af sin kejserpligt, at have vågent öje med gudsdyrkelsen og fremme kristentroens udbredelse, på ærkebiskop Adaldags opfordring og for rigets tryghed løser Otto I al ejendom, som bispedömmerne Slesvig, Ribe og Århus måtte eje eller erhverve i Danmark, fra al tynge og ydelse og fra ethvert forhold til hans grever eller fogeder; deres trælle og bønder skal være fri for al tjeneste til kejseren og kun stå under de tre kirkers egne fogeder. — Dette oldbrev må vække forbavselse (jfr. Dehio I 123). Oscar Grund har

---

[1]) Lappenberg, Hamb. U. 47 f. [nr. 41]. Diplomata regum et imperatorum I 411 [nr. 294]. Stumpf-Brentano, Die Reichskanzler II nr. 374.

derfor draget brevets ægthed i tvivl (F. z. d. G. XI 57 f. note 7). Hensigten med et sådant falskneri vilde dog være vanskelig at fatte, og Otto I's brev er tilmed efter indhold og ordlyd grundlaget for Otto III's brev om de danske bispekirker fra 988 [1]). Dette brev godtgör tillige, at ordene »in marca vel regno Danorum« i Otto I's diplom ikke ved afskriverfejl er henført til kirkernes ejendom i steden for til kirkerne selv, en udvej, som Grund har foreslået. Adam fra Bremen vilde heller ikke have tydet brevet som tegn på Ottos herredömme over Danmark, hvis ikke immuniteten efter hans opfattelse havde strakt sig til bispekirkens *danske* ejendom, og Adam har uden tvivl haft grundskriften for sig [2]). Der er da ikke andet for end at ansé brevet for ægte og dets mening uforstyrret. Kejser Ottos anmasselse er utvivlsom. Kraftig af karaktér, i besiddelse af den romerske krone og higende efter at fornye Karl d. stores verdensherredömme, kunde han let fristes til at drage al magt ind under sig. Som pavestolens værneherre var kejseren hele kirkens værnsmand, og kirken var verdensborger; netop derfor kunde han blive blind for sin magts naturlige grænser og udstrække sin omfattende kirkepolitik [3]) til fremmede folk og riger. Det må dog ikke overses, at den tyske kejsers anmasselse i dette tilfælde er af rent teoretisk art: at han overhoved kunde tænke sig at sende sine ombudsmænd til Danmark for at kræve skat. Det tör ansés for givet, at Otto I heller ikke för

[1]) Lappenherg, Hamb. U. 56 f. [nr. 50]. Stumpf-Brentano II nr. 913.

[2]) Ad. II, 3 (s. 44): Servantur in Bremensi ecclesia præcepta regis, qvæ signant, Ottonem regem in sua ditione regnum Danicum tenuisse, adeo ut etiam episcopatus ille donaverit. Jfr. A. D. Jørgensen, N. k. g. 227 f.

[3]) Köpke-Dümmler, Kaiser Otto d. Grosze (Leipz. 1876) s. 522 ff. W. v. Giesebrecht, Kaiserzeit I^5 474 ff. Waitz, Verf. Gesch. V (1874) s. 77 ff.

dette brevs udstedelse har hævet nogen afgift af den danske kirkes gods, endsige modtaget nogen ydelse af dens »coloni«. I selve brevet betegner han Danmark som et selvstændigt kongerige, regnum Danorum[1], og antyder slet ikke, at han statsretlig er Danmarks overhoved. Endelig, når han ikke har fritaget de danske bispekirker for afgift til den danske konge, er det selvfølgelig, fordi han ikke kunde trænge sig ind i Danmarks indre forhold, et afgörende bevis på landets selvstændighed. — Ottos teoretiske anmasselse er da parret med klog forsigtighed i praksis; trods sine overdrevne magtforestillinger lader han politikken træde tilbage for de rent kristelige formål. Immuniteten, hvorved den danske kirke stod frit overfor hans verdslige magt, skænkede han »interventu dilecti archiepiscopi nostri Adaldagi ac pro statu et incolumitate imperii nostri«. Det har sikkert ikke alene været Adaldags ønske, at de unge kirker skulde have så megen indtægt som muligt. Hans mellemkomst i denne sag udsprang af större hensyn: Dersom de danske så kejserens fogeder følge i hælene på missionærerne, vilde deres berettigede harme over en slig krænkelse hindre dem i at modtage forkyndelsen, og Tyskland selv kunde vente et hærtog som svar på det forsøgte magtran; mange kan i alt fald have tænkt sig den kirkelige afhængighed af Tyskland medførende politisk afhængighed. Det var da i Adaldags interesse at vise Harald Blåtand og hans folk, at deres modtagelse af troen ikke drog nogen slags underkastelse efter sig.

Ottos brev fra 965 kan da ikke bruges som bevis på den tyske kejsers overhöjhed over Danmark. Et blik på de historiske forhold vil godtgöre det. Otto d. stores sejrstog mod Danmark er forlængst tilintetgjort af

[1]) Ret megen vægt tör man dog ikke lægge herpå. Widukind kalder både Lothringen og Bajern »regnum«, fordi de en gang havde været det (Köpke, Widukind 113).

kritikken[1]), og pålidelige efterretninger viser os Harald Blåtand helt selvstændig, ovenikøbet oftere i spænd forhold til Tyskland: han nytter endog forholdene t fejde, og kilderne antyder ikke i mindste måde, at de var rejsning mod fremmedåg. Det er sikkert, at d danske i året 939 kæmpede mod Sakserne (Pertz III 444 og kun fordi oprøreren Wichmann, der alt tidliger havde trukket det korteste strå, ikke havde skabt noge kraftig rejsning, nægtede Harald Blåtand at hjælpe ha (963); ellers havde han grebet lejligheden, ja endnu året 968 så det ud til krig mellem Harald og Otto (Pert III 462. 465). Allerede på grund af sådanne efterretninge måtte det vække betænkelighed, når man[2]) har ville støtte Ottos overhöjhed over Danmark med Altaichår bøgernes ord om den danske sendefærd, der ved påske mødet i Quedlinburg 973 bragte skyldig tribut (Pert XX 787). Men når nu disse ord viser sig kun at vær udsmykning af en ældre kildes nøgterne beretning, d falder denne støtte helt bort. Altaichårbøgerne står fo det förste ene med den hele efterretning om de danske underkastelse, og skildringen er så overdreven, at inge kan have fuld tillid til den. Men ser vi nu bort herfr og holder os til selve ordene om de danske sendebud overbringelse af fastsat afgift, da har årbøgerne fr Altaich i dette tilfælde ikke vægt som samtidig kilde Affattelsen eller ordningen af deres ældste del falde efter midten af 11. årh.[3]); for denne ældre tids ved kommende bygger de helt på de tabte Hersfeldårbøge og deres afledninger, Hildesheim- og Quedlinburg- år

---

[1]) Jfr. navnlig Oscar Grund, Kaiser Otto d. Gr. angeblicher Zu gegen Dänemark, F. z. d. G. XI.

[2]) Jfr. Dehio I, Anmerkungen s. 21 f.

[3]) Th. Lindner, Über die Annalen von Nieder-Altaich, F. z. d. G XI 541 ff. Hermann Lorenz, Die Annalen von Hersfeld (Disser Leipz. 1885) s. 41 f. Manitius 345 f.

bøgerne [1]), eller snarere, efter hvad Hermann Lorenz har påvist, Hersfeldårbøgerne alene [2]). Först senere, for 11. århundreds vedkommende, har Altaichoptegnelserne træk af största værd. Fremstillingen af begivenhederne 973 har da ikke selvstændigere værd end det foregående; den er i virkeligheden kun den ældre årbogs beretning, omformet af bearbejderens indbildningskraft. De gode kilder (Ann. Hildesh., Lamberti annales: Pertz III 32 f.) taler kun om de danskes »munera«, ikke om nogen påbudt skat, og sammen med Danskernes gaver nævnes gaver fra folk som Grækerne, Bulgarerne og Russerne, der var såre fjernt fra vasalforhold til kejseren. Ud over dette har de danskes forhold til Otto I ikke strakt sig [3]). Ehrenfeuchter (anf. afh. s. 40) påstår ganske vist, at mens Altaichårbøgernes optegnelser for den ældre tid ellers stammer fra Hersfeldårbøgerne, kan den videre udformning af begivenhederne 973 ikke opfattes som forfatterens egen fri tilsætning, på den anden side heller ikke påvises i noget andet skrift, og må derfor hidrøre fra en tabt kilde. Imidlertid holder Ehrenfeuchter den udførlige beretning om Otto II's forhold til Danmark i det følgende år for krønikeskriverens egne ord og tanker; men da den ved at göre Danmark til et lydland og dets konge til hertug viser sig at være af samme støbning som tilföjelsen 973, skönner jeg ikke nogensomhelst grund til at bedömme de to sidestillede optegnelser forskellig. I anledning af Ehrenfeuchters opfattelse af Altaichoptegnelsen for 974 siger Osçar Grund: »So wie hier, wäre es nur conse-

---

[1]) W. v. Giesebrechts indledning Pertz XX 776 f. Wattenbach II[4] 17 ff. Lindner, anf. st. 536 ff. O. Grund, F. z. d. G. XI 566 f.

[2]) E. Ehrenfeuchter, Die Annalen von Niederaltaich (Göttingen 1870) s. 34 ff. Lorenz, s. 9 ff.

[3]) I sin genfremstilling af Hersfeldårbøgerne tager H. Lorenz (s. 103) ikke en gang »legati Danorum« med; dog er udeladelsen næppe berettiget.

quent, wenn man auch die abweichende Erzählung zur Jahre 973, die Unterwerfung der Dänen betreffend, zur Theil darauf schiebt« [1]). Men hvorfor beholde det ube stemte »zum Theil«? Der er slet intet, der taler fc det. H. Lorenz har også set, at tilföjelserne i forhol til det oprindelige kildeskrift kun er »phrasenhafte Erweiterungen« [2]). Vi må her som oftere andenstec fjerne en falsk historisk efterretning, der egenlig kun e en afledet kildes vrange opfattelse [3]). At Harald sende Otto d. store gaver, hidrører blot fra, at han på den ti ønskede at stå sig vel med ham; men spændingen va ikke hævet, og inden man anede det, gav den sig lu i krig. Efter at först den mægtige Sakserhøvding Herma

1) F. z. d. G. XI 567 note 3. O. Grund har vanskelig ved at fo kaste fortællingen helt, da han har forelsket sig i tanken om at tr butydelsen år 973 står i forbindelse med Henrik I's sejrstog. Nå han tillige vil opretholde de danskes ydelse som historisk ve henvisning til Ottos hele forhold til den danske kirke (s. 568 ff. da må jeg overfor det henvise til min ovenstående redegörels

2) Die Annalen von Hersfeld s. 12. 47. Tilföjelsen til år 973 giv Lorenz (s. 48) ikke plads mellem de optegnelser, hvoraf e tabt ældre Altaichårbog skal have bestået.

3) Hos Sven Ågesön træffer man en forvirret overlevering o Gorms skatskyldighed til kejser Otto (S. r. D. I 48 ff.). Muli vis ligger Henriks sejr over Gnupa oprindelig til grund f denne fortælling (jfr. Waitz, Heinrich I, s. 274). Fremstillinge er imidlertid helt uhistorisk, og den følgende fortælling o Ottos forsøg på at lokke dronning Thyre hører til folkedig ningens æventyrlige vilkårligheder. Tyske granskere benytt dog stadig dette sted til fordel for deres yndlingstanke o Tysklands lenshöjhed over Danmark. Dette møder os f. eks. endr hos Hugo Hennings, Studien über die ältere dänische König urkunde b. z. Mitte d. XIII Jahrh. (Dissert. Halle 1886) s. 6. 1 Det siges uden videre her, at Danmark fra Gorm d. gamle Knud Valdemarsön stod i lensforhold til Tyskland; men san heden er, at ingen troværdige kilder har noget om lensfc holdet efter Gnupas dåb og för Magnus Nilssöns hyldning Lothar som sin overherre.

og dernæst den store kejser Otto var døde i året 973, gik Harald over grænsen. Han blev overvunden ved Otto II's sejrstog. Men da den unge kejsers lykkestjerne var dalet, og da man havde sandet, at han med sit kække ilsind manglede faderens overlegne kløgt, ødelagde de danske Tyskernes grænseborg og trængte ind i deres »mark« [1].

Den danske kirke udvikler sig altså samtidig med at forholdet mellem Danmark og Tyskland var langt mere fjendtligt end venligt. Harald Blåtands dåb og hans arbejden for den danske kirke er da ikke et træk af politisk klogskab (således Dehio I 121). Politikken har været en hovedside i den danske missionshistorie, men netop her træder den tilbage. I det trossagen blev grundig skilt fra de ydre statsforhold, blev der gjort et stort skridt hen imod sammensmeltning af det kirkelige og det folkelige; men der var dog endnu langt igen, inden de to kræfter föjede sig sammen.

Mindre og mindre tillod politiske forhold Tyskland at fremme kristendomssagen i Danmark ved sin autoritet. Otto d. stores vælde var snart en saga. De skiftende formynderstyrelser for den unge Otto III kunde ikke magte vanskelighederne. Endnu stod Adaldag tilbage som levende minde om en svunden stortid, og han tabte ikke missionen af syne. Kort för sin død (28. Apr. 988) sendte han biskop Folgbert fra Ribe til kejserhoffet og udvirkede gentagelse af Otto I's immunitetsprivilegium for de danske bispedömmer, denne gang Odense med, ligesom også bisperne fik lov til at erhverve ejendom i det tyske rige, hvor de vilde. De höjhedstanker om kejsermagten, der ligger til grund for oldbrevet, svarede kun slet til kejserdömmets forfald og Danmarks kraft.

---

[1]) Giesebrecht, Otto II, s. 17 f. 125 ff. 83. 98. Manitius 176. A. D. Jørgensen, N. k. g. 294 ff.

Den gamle ærkebiskop har imidlertid ikke ansét det for betydningsløst. Gjaldt det måske overfor Haralds efterfølger at godtgöre, at det tyske ærkesædes arbejden på dansk grund ikke var forklædt kejserligt magtstræb? Det trak i alt fald op til uvejr. Der begyndte atter at røre sig kræfter, der kunde blive yderst farlige for kirken. Adaldag blev i sine sidste år vidne til, at den gamle kristenivrer Harald omkom i fejde med sin sön, han så hedninger flokkes om Sven, og kun døden friede ham fra endnu sværere storme.

I kirkens historie har Sven Tjugeskæg fået et plettet navn, så temmelig med urette. Eftertiden griber de ejendommeligste af de svundne begivenheder, bevægelser og brydninger, fastholder navnlig modsætningsforholdet, men skærper dem uvilkårlig; minderne bliver da stillet i så grelt sidelys, at billedet vel bliver udpræget klart, men tillige kommer til at stå den historiske virkelighed fjernt. Således gik det med efterslægtens opfattelse af Harald Blåtand og hans sön. Ifølge Ad. II, vilde allerede Sven Estridsön föje martyrhelgenens stråle-krans om Haralds eftermæle, hvor ufortjent det end va-
Omvendt forvandledes Sven, der kæmpede mod sin fader, til en grum hedning, en formastelig frafalden, der ved sin brøde drog skyld over sig selv og sine efterkommere. Man har troet for blindt på denne skildring. Imod den har Thorsen fremhævet det billede, som »Cnutonis gesta« giver af Sven som den milde, vennesæle kongesön, der må döje avind af sin fader, og Islændernes forherligelse af den kraftige, gæstevenlige konge; men hans frafald nægter han ikke, tværtimod, han søger at undskylde det (Runemindesm. I 119 ff.). Först rigsarkivar A. D. Jør-

¹) Ad. II, 25-27. 32. 37 (s. 59 ff. 64 f. 68). Jfr. afledede kilder som S. r. D. I 22. 233. 376. Saxo 491 f. 497.

gensen har víst, at Svens kristenforfølgelse hører hjemme i fantasiens verden, og at det er i höj grad usandsynligt, at han er falden fra kristendommen[1]. — Svens vanry som hedning og forfølger skyldes dels hans kamp mod faderen, dels hans hærtog til England. Ingen af delene er berettiget. Sven har ikke selv været ophavsmand til rejsningen mod Harald Blåtand; »Cnutonis gesta«, Adam og Sakse henfører den til utilfredse og forurettede høvdinger, til dels som hedendommens modbevægelse mod den kristne konges tvang, men ikke egenlig rettet mod kristendommen selv. Den vennesæle unge konge har foreløbig trods kristentro tilladt enhver, også iblandt hirden, at have den tro, der huede ham bedst. Således blev jo også i Norge Olav Tryggvasons omvendelsesrasen afløst af jarlesönnernes tålsomhed. Hvad Svens tog til England angår, er de ingenlunde bevis på hedendom; hans stolteste vikingefærd udfoldede sig på en tid, da han alt længe havde virket for kristensagen. Ret hurtig kunde kristendommen föje sig ind i Nordboens tankesæt, men den kunde ikke med ét slag forvandle hans krigerske lyst og higen mod våbendåd til forsagelse og fredsind.

På grund af kildernes mangelfuldhed véd vi så godt som intet om forholdet mellem kong Sven og præstestanden. Kun det kan vi sige os, at det bånd, der var knyttet mellem Harald Blåtand og de fremmede forkyndere, ved de bratte omvæltninger og Svens modsætning til sin fader straks blev løsnet. Dertil bidrog også kongens fravær som Jomsvikingernes fange og fremfor alt hans vesterlandstog. Allerede vikingefærden

---

[1]) Om kristenforfølgelser i Danm., Årb. 1871 s. 103 ff. N. k. g. 299 f. 389. — Hos Sven Ågesön (S. r. D. I 52 f.) har vi endog en dansk overlevering, der ikke blot roser Sven Tjugeskæg for kristeniver; men ovenikøbet gör Harald Blåtand til frafalden i modsætning til sönnen.

til Dalriadernes land, Jona og Man (986 f.) kan stå i forbindelse med tronskiftet, og fra 994 træffer vi Sven i spidsen for en stor hær sammen med Olav Tryggvason. Den sidste sluttede fred; men den danske konge ses i den følgende tid at have hærjet Anglesey og må således fremdeles have været borte fra sit land[1]).

Mens Sven krævede Danegæld af Angelsakserne, gjorde Erik den sejrsæle sig til herre over Danmark. Den kirkelige overlevering vilde i begivenhederne finde en guddommelig straf over Svens brøde og lod derfor hans Englandstog være en landflygtighedsfærd, følgen af Sveakongens fremtrængen[2]). Snarere er forholdet dog således, at den svenske konge er bleven fristet ved at se naboriget uden overhoved. Uden sværdslag har det danske folk imidlertid ikke opgivet sin afholdte konge. Der har været voldsom ufred, ingen kunde være sikker. Fund af kostbarheder og mønter fra denne tid viser, at folk har betroet til jordens skød, hvad de ellers var udsatte for at miste[3]). Det synes, som om Svenskerne efter at have fået fast fodfæste i Danmark er dragne videre og sammen med danske krigere har slået Sakserne (Juni 994), dræbt grev Odo, fanget tre grever og hærjet Stade, hvorpå hertug Bernhard dog tilföjede dem et nederlag. Samtidig fór nogle andre »askmænd« op ad Weser og hærjede trindt om, indtil de, vildledte i Glinstermoor[4]), måtte bøde med frygteligt mandefald. Togene

---

1) Freeman I 315 ff. Steenstrup III 221 ff. 240 f. 244.

2) Ad. II, 28. 32 (s. 62. 64 f.). Saxo 495 f. Også Svens fangenskab blev selvfølgelig af eftertiden sét som straffende gengældelse.

3) Vålsefundet og andre fund, Ann. 1842-43 s. 22 ff. Dr. Brock (Årb. 1871 s. 377) tænker sig Jomsvikingernes tog som anledning til nedgravningen i Vålse; men deres fejde med kong Sven er ikke så god en grund som en stor svensk hærs indfald. Se også A. D. Jørgensen, Årb. 1871 s. 116. Kr. Erslev, Årb. 1875 s. 119 f.

4) Om stedet se Wedekind, Noten zu einigen Schriftstellern I 29 f.

ørte imidlertid ikke op. Ærkebiskop Liavizo måtte erfor befæste Bremen og lade kirkens skatte bringe til Bücken, og den berömte biskop Bernward i Hildesheim yggede fæstningsværker i sit stift [1]).

Under disse voldsomme omvæltninger led den unge lanske kirke. Trykket af strid og ufred flygtede biskop Ekkehard fra Slesvig til Hildesheim med sine præster jfr. de sidste vers af hans gravskrift, N. Arch. II 602). Her var han en tid sammen med en anden landflygtig biskop, Benno eller Bernhard († 1022), viet til Aldenburg Vagirerlandet [2]); efter hvad der er påvist, havde han

[1]) Ann. Hildesheim. og Quedlinburg., Pertz III 90. 72. Lamberti ann., skoleudg. ved Pertz s. 23. Thietmar IV, 16 (Pertz III 774 f.). Ad. II, 29-31 (s. 63 f.). Vita Bernwardi k. 7-8, Pertz IV 760 f. Jfr. Wilmans, Jahrb. d. deutsch. Reichs unt. Otto III, s. 77 ff. Lüntzel, Bernward 18 f. Steenstrup III 244 ff. — Professor Steenstrup tænker sig, at vikingerne i Elblandet og Weserlandet er de samme, som dernæst drog til England. Den ovenfor angivne sammenhæng forekommer mig rimeligere. Hæren i England var under kong Svens anførsel, men han nævnes ikke som fører i noget af de tyske vikingetog; tilmed skal disse hære være blevne så godt som tilintetgjorte. Man bör heller ikke kaste vrag på Adams udtrykkelige angivelse, at Elbhæren bestod af danske *og svenske;* kun ved henblik til Erik Sejrsæls danske herredömme bliver det forståeligt, hvorfor Svenskere foretager vesterhavstog og netop til de egne, som var Danmark nærmest. Således også Dahlmann I 89 f. L. Giesebrecht, Wend. Geschichten I 235. W. v. Giesebrecht, Kaiserzeit I[5] 661. — Snorres fortælling om Svens tog til Sakser og Friser inden Englandstoget (Heimskringla 172, jfr. Knytlinga k. 6) har ingen vægt. Ordene er end ikke udtryk for Snorres opfattelse af Adams fremstilling, da han ikke ellers har kendt hans værk (G. Storm, Snorre Sturlessöns historieskrivning, Kbhvn. 1873, s. 78 f.). Da Snorre efter Hallfreðs kvad fortæller det samme om Olav Tryggvason (Heimskr. 146 f.), er det vel kun hans tanker om ethvert stort vesterlandstogs fremskriden, der har ladet ham göre kong Sven til viking i disse egne.

[2]) Helm. I, 18 (s. 43 f.). Thietmar VIII, 4 (Pertz III 862). Ann. Quedl. og Hildesh. (Pertz III 96. 89).

dog vistnok aldrig tiltrådt sit embede på grund af de usikre forhold[1]). Ekkehard havde döjet mere. Thangmar, der i Hildesheim havde færdedes ved Ekkehards side, lader ham svare således på ærkebiskop Willigis's bebrejdelser over flugten fra Slesvig: Peccatis agentibus, termini episcopatus mei barbarica sunt feritate depopulati, civitas deserta, æcclesia desolata, sedem non habeo (V. Bernwardi k. 20, Pertz IV 768). Disse ord lader ingen tvivl tilbage om voldsomme kampe i Sønderjylland: sejrherrerne er farne frem med hærskjold, og Slesvig by er bleven hærjet, mens præsterne er flygtede. Ekkehards gravskrift bekræfter, at det var våben, der havde tvunget ham til at vende tilbage til Hildesheim. Ingensteds tales der dog om særlig kristenforfølgelse[2]), kun om fjendevold i almindelighed[3]). Men da vi ikke kender nogen borgerkrig med slige ødelæggelser, må vi henføre dem til den fremmede konges indtrængen i Danmark. Hedeby kunde vel lokke ham som Østersøens förste handelsby[4]).

---

[1]) C. Schirren, Beiträge zur Kritik älterer holsteinischer Geschichtsquellen (Leipz. 1876) s. 53 ff.

[2]) Således opfattes det af flere, bl. a. Lüntzel, Bernward 39.

[3]) Jfr. A. D. Jørgensen, Årb. 1871 s. 113 f. N. k g. 391.

[4]) Prof. Steenstrup mener, at hærgningen snarest er foretaget af de vikinger, der lå ledige i England (Normannerne III 246 f.); men da der er tale om ligefremme ødelæggelser, må de dog hellere tilskrives fremmede vikinger end landets egne sönner, der blot kom for at fordrive de fremmede — Rigsarkivar A. D. Jørgensen har hævdet, at Ekkehards fravær tillige skyldes kirkelige forhold, som har udviklet sig efter hærgningen, uden tvivl at menigheden har sluttet sig til Ribe (N. k. g. 391 f. 554). Denne følge af Ekkehards flugt er sandsynlig, men den kunde næppe hindre Ekkehards tilbagekomst. Når Wolfhere i Vita Godehardi (Pertz XI 182) lader E. erklære, at han kun ved kejserens, ærkebispens og bispernes hjælp kan vende tilbage, forklares det let således, at han behøver alles hjælp for atter at få, hvad han skal bruge i sin kirke; thi fra dansk side kunde han intet vente. For øvrigt er det måske kun en retorisk

Erik Sejrsæl kom som hedning, lod sig dog vistnok primsigne og stillede sig gunstig overfor den danske kirke, mens han i Sverige genoptog sin hedenske levevis. Atter her skærpede imidlertid den senere overlevering modsætningerne [1]. Et omslag har dog fundet sted under Eriks ophold i Danmark, siden eftertiden kunde henføre Poppos jærnbyrd til ham. Ærkebiskop Liavizos sendefærd og gaver, der skulde sikre de kristne fred, henføres af Adam til Sven Tjugeskæg i hans formentlige kristenhads tid (II, 27), men hører sikkert hjemme efter Eriks magtran. Erik Sejrsæls uheldige kamp mod Otto III (Ad. II, 36, jfr. 40) er uhistorisk og finder næppe nu som tidligere [2] nogen forsvarer. Der har ikke været anden kamp end modstanden mod vikingerne i Elb- og Weserlandet. Derimod har Svenskerne sikkert måttet kæmpe mod Sven Tjugeskæg og hans hær, der vendte tilbage til Danmark. Således passer de to runestene fra Slesvig ind i begivenhedernes sammenhæng. Den ene runeskrift fortæller os, at Svens hjemfælle Skarde, for hvem kongen selv rejste mindesten, havde været på vesterfærd, inden han nu fandt døden ved Hedeby. Den anden indskrift siger os, at Tholv, Svens hjemfælle, rejste stenen for sin fælle, styresmanden Erik, der døde, »da helte sad om Hedeby« [3].

---

vending. — W. v. Giesebrecht (Kaiserzeit I⁵ 663) lader Sven Tjugeskæg fordrive E., ikke af kristenhad, men fordi han ikke vilde have tyske præster! Vita Bernwardi taler afgjort imod dette: ingen kan dog for alvor tro på, at en konge på den tid for at få en biskop dreven af landet hærjer hans bispedömme og gör hans bispesæde øde og folketomt.

[1]) Ad. II, 33. 36 (s. 65 ff.). A. D. Jørgensen, N. k. g. 395 f.

[2]) Således Suhm III 176 ff. 188 ff. Asmussen, Die Kriegszüge der Ottone gegen Dänemark, Archiv f. Staats- u. Kirchengesch. d. Herzogthümer I 257 f.

[3]) Thorsen, Runemindesmærker I 91 ff. 141 ff. Runestenen, som Sven satte over sin hirdmand, tjener ikke til at vise hedendom hos kongen. Höjen behøver ikke at have været den faldnes

Udviklingsgangen falder da naturligst således: Sven kommer fra England og angriber Svenskerne, der værgei sig i Hedeby; kampen er hård, Sven mister flere af sine gæve hirdmænd, men sejrer; efter Svenskernes fordrivelse rejses de to runestene.

Da Sven Tjugeskæg atter havde indtaget sit gamle kongesæde, lagde han beundringsværdig kraft for dagen, udadtil og indadtil. Ved hærtog betvang han til sidst hele England, men hans pludselige død (3. Febr. 1014) havde til følge, at Englænderne kun lærte ham at kende som Sven »tyran«, mens de ikke fik lejlighed til at se hans store egenskaber udfolde sig under fred[1]. Her Danmark kunde han derimod gennem roligere tider lægge sit kongesnille for dagen: han værnede om freden ved at udbedre og anlægge virker og lade hæren stå red til kamp, og han hævede og udvidede byerne, som de i alt fald vides for Roskildes vedkommende[2]. Han kraftige virksomhed kom imidlertid også kirken til god Skönt det var i hærfærd han gæstede England, syn han dog at være greben af den angelsaksiske kirk faste former og regelbundne ordning. Han blev d förste danske konge, der indførte en större engelsk k standdel i den danske kirke. Sven Tjugeskæg sa biskop Godebald fra England til »lærer i Skåne« (Ad. II, 3

gravsted (jfr. A. D. Jørgensen, Årb. 1871 s. 114). Den nylig fo tagne udgravning har ført til fundet af en grav fra jærnalder men intet våben eller andet tegn peger mod indskriften (H delmann u. Splieth, Neue Mittheilungen 7 ff.). Og om Skarde begraven dér, kunde han dog have været kristen. Og ende selv om Skarde var jordet som hedning, beviser det i alt f ikke, at Sven også var hedning; den vennesæle konge kan have æret sin hirdmand med et minde, der stemmede m den afdødes åndsretning.

[1]) Freeman I 400 f. Jfr. Steenstrup III 266.

[2]) Cnutonis regis gesta s. Encomium Emmæ I, 1 (skoleudg., aftr af Pertz XIX, s. 5). Saxo 80. Jfr. A. D. Jørgensen. N. k. g. 404

bispens navn tyder egenlig på tysk byrd[1]). Hans hovedsæde har været Roskilde; Trefoldighedskirken var bleven videre udstyret af Sven, sikkert for at være bispesæde. Men Godebalds virksomhed har udstrakt sig til Skåne, hvor Lunds ældste kirke synes at have været datterkirke af Roskilde[2]), ja endog til Sverige og Norge. I Godebald har vi den förste biskop, der vides indsat af en dansk konge. Rimeligvis har Sven Tjugeskæg også hentet andre præster fra England[3]). Sakse har sikkert ret, når han skildrer Sven som den ivrige kirkens ven, der byggede kirker, grundede præstebol og på anden måde viste utrættelig omhu for kristensagen (s. 500. 507). På sit dødsleje skal Sven også have lagt sin sön Knud denne sag på sinde (Cnutonis gesta I, 5). Den nye tro er nu trængt dybere ned i det offenlige og folkelige liv. Jællingestenens indskrift og Kristusbilled stod som symbol på kongehusets og folkeflertallets omvendelse; men korstegnet på Sven Tjugeskægs mønter, som han lod møntmesteren Godvin slå efter angelsaksisk mønster, var som et billede på hele det danske folks kristning[4]).

---

[1]) Jfr. Steenstrup III 339. — I Alford, Fides regia Anglicana III (1663) s. 437, læser man: Qvo etiam anno (ɔ: 1004) mortuus ponitur in nostro Martyriologio, sanctus Gotebaldus, Norvegiæ episcopus. Denne optegnelse er umulig at værdsætte, för man véd, hvorfra den stammer. Tidsbestemmelsen passer ikke med den udvikling af begivenhederne, som vore kilder forudsætter. Se A. D. Jørgensen, N. k. g. 450

[2]) Cnutonis gesta II, 3 (s. 12). A. D. Jørgensen, N. k. g. 249. 407. 413. 450.

[3]) De engelskviede præster, som ærkebiskop Unwan stødte på (Ad. II, 47; s. 75), kan til dels stamme fra Svens tid.

[4]) Ramus og Devegge, Danm. mønt. i Middelald. 1. Schive, Norges mynter i Middelald. (Kria. 1865) s. 10. tab I nr. 11 (nr. 12 måske fra Sven). Prof. Kr. Erslev antager, at Svens mønt er slået, da han og Olav var sammen i England (Roskildes ældste mønter, Årb. 1875 s. 120 f. Quelques remarques sur les plus anciennes monnaies du Danemark, Mémoires de la société

Så dannede Svens værk da en fortsættelse af Haralds. I livet stod de adskilte; men betegnende nok blev Roskildekirken, som bægge havde arbejdet på, gravsted både for fader og sön: trods al modsætning havde de virket for samme sag.

I den nystiftede kirke kommer det danske nu frem ved siden af det fremmede. Det har fundet udtryk hos Sakse, der siger, at hidtil havde bispesæderne kun været beklædte med udlændinge, men ikke med landets egne sönner [1]). Omslaget var selvfølgelig ikke så gennemgribende, at der fra nu af kun var danske bisper; men den begyndende bevægelse hen mod det folkelige havde dog sin virkning. Hidtil havde kirken haft alt af kongedömmets nåde; fra nu af hidrørte noget af dens magt og myndighed ikke umiddelbart fra kongen, og præstestanden var bleven stærk nok til ved stiltiende pagt at höjne selve kongens magt og myndighed. Sven Tjugeskægs styrelse er derfor en overgangstid, der på én gang bringer missionen til afslutning og indleder et nyt afsnit af den danske kirkehistorie. — Den nye forbindelse af det kirkelige og det folkelige lagde sig for dagen i ansete danske forkynderes fremtræden. En provst Oddar, som Sven Estridsön regnede for sin frænde, gik endog ud over Danmarks grænser, virkede blandt Vagirerne og

---

royale des antiquaires du Nord, 1884-89, s. 123 f.). Rigsantikvar H. Hildebrand mener imidlertid, at denne antagelse ikke er nødvendig, og at enkelthederne ved mønterne taler for, at arbejdet er udført af en engelsk møntmester i Norden, snarest i Svens sidste år, 1013-14 (Kgl. vitterhets historie o. antiqvitetets månadsblad, 14. årg. 1885 s. 122 ff.).

[1]) Saxo 500: Prius enim qvatuor hæc religionis domicilia externis sacrorum contenta præsulibus domesticæqve prælationis expertia fortuito magis qvam solido pontificum ordine nitebantur. — Heri at finde uvilje fra Svens side mod de tyskfødte bisper, går ikke an (jfr. s. 106 note 4, slutningen).

blev martyr under en hedensk vendisk rejsning (1018) [1]. Langt mere betydning havde det dog, at Odinkar den yngre, der også havde kongeblod i sine årer, blev styrer for menighederne i hele Nörrejylland og samtidig styrkede forbindelsen med Bremen. Dér var han uddannet, dér havde selve Adaldag døbt ham og givet ham sit eget navn, der dog aldrig fortrængte hans hedenskklingende danske navn [2], dér bispeviedes han omtrent ved tusindårsskiftet af Liavizo I, hvem han fulgte til Dortmundsynoden 1005, og dér gæstede han som ven de følgende ærkebisper, ligesom også hans onkel, den ældre Odinkar, fik sin grav i Bremens Pederskirke, og hans søster (eller måske tante) Åsa levede dér som kanonisse, i stort ry for askese [3]. Odinkar stod uden tvivl tillige den danske konge nær; efter hans vilje er han vel bleven viet til biskop og har samlet hele Nörrejylland under sin bispestav. Ved sin

---

[1] Ad. II. 41 (s. 69 f.). Helmold I. 16 (s. 40). Årstallet: Usingers ekskurs i S. Hirsch, Jahrb. d. deutsch. Reichs unter Heinrich II, I (Berlin 1862) s. 478 ff. A. D. Jørgensen, N. k. g. 453. Wiesener, Gesch. d. Kirche in Pommern 36.

[2] Den følgende tids mangel på sprogsans lod Odinkars navn sammensættes af Odin og carus og mildnede dets betydning som den Gud velbehagelige. Således Ad. II. skol. 26 (s. 66). A. D. Jørgensen, N. k. g. 263 note 2, tyder den sidste del af navnet som gejr, spyd; men på dansk hedder navnet altid Othinkar, yngre Othinkarl (se O. Nielsen, Oldd. personnavne 71). Ifølge meddelelse fra min broder, cand. mag. Axel Olrik. må navnets sidste del snarest tydes som kárr, grum, der forekommer i sammensætningerne afkárr og svipkárr (se Sv. Egilsson, Lexicon poet.) og hvoraf navnet Kári.

[3] Ad. skol. 46 (s. 85). Den gavmilde Åsa på Odense-blypladen (Stephens, Årb. 1885 s. 1 ff.) kan ikke være = Odinkars søster (Handelmann u. Splieth, Neue Mittheilungen s. 3 ff.). En ikkun primsignet kvinde i Odense og en kanonisse i Bremen må nødvendigvis være forskellige personer. — Om Odinkar i det hele Ad. II, 34. 44. 47. 62. skol. 26. 37. 60. A. D. Jørgensen, N. k. g. 297. 408 ff. 554. 649. Nord. tidsskr. f. oldkyndigh. I 211.

danskhed, sin höje byrd og sit bispedömmes omfang havde han betingelser for at udrette langt mere end nogensomhelst fremmed biskop. Den ældre Odinkars fremgang blandt Svenskerne skyldtes hans slægtskab med kongeætten og hans danske tunge; hvor meget mere måtte de danske så ikke lytte med ærefrygt til den yngre Odinkars forkyndelse og bud! — Hvor kristensagen havde en så fremragende høvding af folket selv, der har menige præster af dansk byrd flokket sig om ham; fra hans bispegård er de så blevne udsendte til de mange nye kirker, der rejstes trindt på den jydske halvø. Derved kunde kristentankerne smelte sammen med folkets øvrige åndsliv, udtrykkes på folkets eget mål; at kirkesprogets nydannelser sluttede sig til angelsaksisk målføring, viser netop dets udformning i denne og nærmest følgende tid [1]). De fremmede præster blev udsendte efter bispens godtykke og følte altid en kløft mellem dem selv og deres menighed; men nu knyttedes der et stærkere bånd, i det menigheden med bispens samtykke selv valgte sin præst. Således fremgår det af de senere kirkelove; under forudsætning af Vikens påvirkning fra Danmark har vi et ældre vidnesbyrd herom i Vikverjernes kristenret, vistnok en privatoptegnelse fra tiden 1140-52 [2]).

Til denne tid, da det store skifte foregik i Danmark henfører overleveringen den bekendte ændring i dansk arve-

[1]) Jfr. A. D. Jørgensen, N. k. g. 559 ff. Om kirkesprogets stærke angelsaksiske påvirkning se Bernh. Kahle, Die altnord. Sprache im Dienste d. Christenthums, i Henning und Hoffory, Acta Germanica I (1890) s. 305-425, navnlig til oversigt s. 316 f.

[2]) Sællandske love ved Thorsen 66. 67. Skånske love v. samme 76. 77. Schlyter IX 358 f. 382. 390. Norges gl. love ved Keyser og Munch I 346 (k. 12). 361 (k. 23). K. Maurer, De nordgerm. retskild. hist. 30. K. v. Amira, Recht (H. Paul, Grundriss d. germ. Philol. II, 2) s. 133. — Jfr. A. D. Jørgensen, N. k. g. 254. 563 noten.

ret: kvinden fik del i arv, hvorfra hun för var udelukket, i det mindste når der fandtes mænd af samme slægtsgrad[1]). På grund af sin sagnagtige udsmykning er fortællingen ofte bleven mistroet; men efter prof. Steenstrups forsvar for denne overlevering[2]) tör man antage, at kong Sven virkelig har skaffet en sådan lov gennemførelse. Om denne nu har haft en særlig anledning, vedkommer os ikke her. For os har det derimod betydning, at lovændringen er et led i den almindelige europæiske kulturudvikling, så at dette sædskifte til en vis grad bliver følge af trosskiftet[3]). Det er en almindelig germansk udviklingsgang, vi her genfinder: fra begyndelsen havde kvinden, som det synes, slet ikke arveret; men efterhånden nærmede hun sig mere og mere til ligestilling med manden[4]). Det skyldtes Romerretten[5]), der ved sin anvendelse i kirken[6]) i stedse höjere grad gennemsyrede de germanske samfund. I den retning ændredes de germanske love: den frankiske ret gik i spidsen, den angelsaksiske fulgte efter, den saksiske og frisiske ret var noget længere tilbage[7]). De danske synes forholdsvis meget tidlig at være komne med i denne udvikling. Under forudsætning af overleveringens rigtighed er Danmark med hensyn til kvindens arveret ved Svens styrelse kommet århundreder forud for Sverige og Norge, og på andre

---

1) Sven Ågesön, S. r. D. I 54. Saxo 494.
2) Normannerne I 251 ff., tiltrådt af K. v. Amira, H. Z. XXXIX 251.
3) Smlgn. Kofod-Ancher. Saml. jurid. skrifter I 21.
4) Jfr. Heusler, Institutionen d. deutsch. Privatrechts (Binding, Handb. d. deutsch. Rechts II, 2, 1885-86) II 569. 573 ff.
5) K. A. v. Vangerow, Lehrbuch der Pandekten II (Marburg 1852) s. 37 f. I. S. Landtmanson, Studier i arfsrättens historia I, Upsala universitets årsskrift 1869, s. 33.
6) F. C. v. Savigny, Gesch. d. röm. Rechts im Mittelalter II² 274 ff.
7) K. v. Amira, Erbenfolge und Verwandtschafts-Gliederung nach den alt-niederdeutschen Rechten (München 1874) s. 2. 10 ff. 40 f. 61. 90. 95. 120 ff. 133. 164 f. 202. 216 ff. Heinr. Brunner, Das anglo-normannische Erbfolgesystem (Leipz. 1869) s. 35 f. 44.

punkter af arveretten fik Danmark også forspring [1]). Sven Tjugeskægs lovændring omtales her, hvor vi undersøger kirkens fremgang og kongens stilling til den nye tro. Kristendommen optrådte nemlig ikke blot som en samling trossætninger og visse religiøse krav til livet; i videre forstand var den en hel ny kultur med mangfoldige bestanddele, der kun stod i meget løst forhold til trossagen, men førtes med i kraft af en slags historisk ret. Hvor kristentroen trænger frem, omplantes lidt efter lidt romerske oldtidsformer i den nye jord. Den danske arverets omdannelse har da snarest præstestanden til förste ophav, og det vidner stærkt om dens indflydelse, hvis dette led i den europæiske kulturströmning virkelig allerede er trængt frem i den danske kirkes barndomstid.

Vi lader missionstiden afsluttes med Sven Tjugeskægs styrelse, fordi kirkelige former havde fået fasthed og hævd som et hovedled i hele folkets liv, og kirken søgte forkyndere blandt landets egne börn, der kunde danne det danske kirkesprog. Derimod er det ikke således at forstå, at der ikke længer var mange hedninger blandt de danske. I den forstand var missionen ikke afsluttet. Hører vi i den følgende tid om Thjodgars og Egins forkyndelse for hedningerne i landets yderpunkter, så tör vi ikke en gang tro, at det har været de eneste missionsbestræbelser efter kong Svens tid [2]). Et sådant forhold kan ikke undre os. Jo mere man sammenligner den

[1]) Steenstrup I 252 f. M. Pappenheim, F. z. d. G. XXIII 622 f.

[2]) På den anden side er der ikke nogensomhelst grund til at tro på Jon Tursöns naive ord (Kh. s. II 307) om afguderiet, der holdt sig i Skåne til ærkebiskop Assers tid, særlig på de store herregårde! (Hammar, Kyrkan i Skåne s. 9, fæster underlig nok lid til efterretningen). Der kan i alt fald kun være den sandhed deri, at en enkelt hedensk skik gennem overtro er bleven bevaret; thi det har man endnu langt ind i vort århundred kunnet træffe i Norge, jfr. A. C. Bang, Kirkehistoriske småstykker (Kria. 1890) s. 332 ff.

danske missionshistorie med andre folks, des bedre forstår man hedendommens seje udholdenhed, især på afsides steder. Således holdt den gamle gudedyrkelse sig såre længe under Merovingerne, der dog havde en næsten uindskrænket kongemagt og herskede over lande, der var kristnede i løbet af Oldtiden og havde bevaret de kirkelige former[1]). Selv hvor kristendommen var trængt igennem hos Sakser, Franker og andre tyske stammer, var den dog blandet med megen hedendom i form af overtro og ydre skikke[2]). Thietmars forgænger i Merseburg måtte endnu i begyndelsen af 11. årh. rydde en egelund, som almuen viste guddommelig ærefrygt, og Unwan så sig nødt til at fælde lundene omkring Bremen[3]). I Sven Tjugeskægs tid, der netop er en overgangstid, har denne blanding været stærkt fremherskende[4]). Der var derfor langt igen til kristendommens endelige sejr og kirkens gennemførte ordning i lighed med de gamle kulturlandes faste former. Der krævedes endnu mange menneskers ihærdige stræben, og fremfor alt støtte fra de lande, hvor kirken havde hævd og fæstnet magt. Denne hjælp kom ikke blot fra den danske menigheds moderkirke, det hamburgske ærkesæde; men i rigt mål udvidedes den ejendommelige engelske påvirkning, der allerede under Sven Tjugeskæg havde sat sine förste frugter, og som sikkert vilde have udfoldet sig langt videre også under hans styrelse, om han havde levet længe nok dertil. Nu tilfaldt den gerning hans sön Knud.

---

[1]) Hauck I 116 ff. Edg. Loening, Gesch. d. deutsch. Kirchenr. II 58 f.
[2]) Hauck I 120, II 357 ff. 692 ff.
[3]) Thietmar VI, 26 (Pertz III 816). Ad. II, 46 (s. 73).
[4]) En sådan blanding hos den tids danske skildrer Vita Elphegi (S. r. D. II 439 f.). Af had til de danske, der dræbte Ælfeah, maler forfatteren vel med lovlig mörke farver, men bag hans ord skimter man dog forholdet, som det var.

2. Knud den riges arbejde for den danske kirke. Engelsk-lothringsk indflydelse.

Knud den riges styrelse måtte blive meget betydningsfuld for den danske kirke. Knud var en viljekraftig og evnerig konge, og greben af kristendommen så han sine kongepligter i lys af kirken. Hans nye rige, England, var trods megen brøst et kulturland, hvis fremmelige kirkeforhold kunde blive frugtbringende for Danmarks, ja forplante det nyvakte liv til den unge kirke. Knuds virksomhed til den angelsaksiske kirkes fremme må i mangt og meget (men under vidt forskellige forhold) være bleven gentaget iblandt hans landsmænd; de engelske forholds klarhed kommer således vor tågede danske historie til gode.

Vi vil da kaste et blik på den angelsaksiske kirkes tilstand. Tidlig var dens blomstrende vår afsveden; hvor trosinderlighed og renhed havde været fremtrædende, der bredte sig nu lunkenhed og usædelighed; end ikke hedensk humanistisk spot over kristendommen udeblev[1]. Vynfrith klagede bittert over sine landsmænds store synder i hjemmet og i udlandet. Trods klosterlig opdragelse holdt kong Ædelbald i Merkia nonner som friller; hans navne i Wessex ægtede sin stifmoder; Edvy levede efter præstepartiets udsagn åbenlyst med to kvinder, der var moder og datter, og den ellers fortjenstfulde Edgar var en usædelig person, der endog voldtog en nonne i Wilton. I andre samfundslag gik det ligeså vildt til. De angelsaksiske klostre, der havde været hjemsted for frugtbringende studier, svigtede helt deres kald. Eftertiden sandede, at Angelsaksernes lærdom så temmelig var lagt i graven med Beda[2]. Ganske vist udfoldedes der

[1] J. L. Jacobi, Zeitschrift f. Kirchengesch. II 583.

[2] Will. Malmesbury, De gestis regum Anglorum (ed. Stubbs London 1887-89) I 66 f. § 62.

hist og her en ædel stræben for at hæve og værne om kirken, som Yorkskolens og Alfred d. stores; midt i råhed og fordærvelse levede fromme mænd, og kirkebedringer kunde stundom finde rum, som på mødet i Clovesho 747. Men disse lyspunkter spreder kun lidet af de mörke skygger. Lidelser under vikingetogene nedbrød yderligere det ulykkelige folks moralske kraft, øgede splittelserne og udskejelserne, verdsliggjorde og fordærvede præstestanden. I sin bodsprædiken giver præsten Vulf et skånselløst skarpttegnet billede af sine landsmænds troløshed og forræderi, deres ligegyldighed for kirken og vilde usædelighed[1]), og de historiske kilder fortolker hans ord. — Imidlertid fremtrådte der nye kraftige kirkeledere, der vilde kalde den døende ånd til live. Som England fordum havde sendt friske kræfter til fastlandet, modtog det nu selv nyt blod og nye tanker andensteds fra. Blandt de blødagtige Angelsaksere blev et par danske mænd med vikingekraft og uböjelighed forkæmpere for kirkelige ideer: ærkebiskop Odo i Canterbury (942-58) og hans frænde Osvald, först biskop i Worcester, dernæst ærkebiskop i York (972-92)[2]). Disse mænd satte England i forbindelse med det nye liv på fastlandet, særlig klosterreformen. Da Odo blev kaldet til ærkesædet, drog han först til Fleury for der at blive Benediktinermunk. Fra nu af skulde alle munke i England følge Monte Casinos regel, verdslige kanniker vige for regelbundne kanniker eller klosterbrødre, og med störste barskhed vilde de to frænder opløse præsternes ægteskab[3]). Dunstan trådte i Odos fodspor. I Flandern var

---

[1]) Hickes, Thesaurus grammatico-criticus et archæologicus (Oxf. 1703 ff.) III 99 ff. jfr. II 140 f. S. r. D. II 463 ff. Steenstrup III 268 ff.

[2]) Osvalds forgænger Osketil var vistnok også dansk, se Steenstrup III 181.

[3]) Hook, Lives of the archbishops of Canterbury I (London 1860) s. 368 ff.

han helt bleven vunden for Benediktinerregelen og de cluniacensisk-kölnske kirkeopsving, og som ærkebisp satt han hele sin kraft ind på at få den angelsaksiske kirk til at opgive sit øpræg, föje den ind under lovbunde romersk ensartethed og bringe folkets udartede levevi i overensstemmelse med kirkens krav. Dunstan vidst at forene begejstring med statsmandskløgt, fasthed grundsætninger med en vis böjelighed i sindet, som va de danskfødte ivrere fremmed[1]). Alligevel mødte hai modstand fra Angelsaksernes side, og udlændinge ha sikkert sat Dunstan höjere end hans egne landsmæn gjorde. Det er mere end en tilfældighed, at hans t förste levnedstegnere var fremmede, en saksisk præst o en flandersk munk[2]). Odos og Dunstans tanker ble först lidt efter lidt førte igennem, til dels ved de mang præster og munke fra fastlandet, der samledes om Dunstans ærkesæde og efter hans død betragtede hans mind som deres banner. Væksten var kun sen og sej; Ædel red den rådvildes kongetid afgav de sletteste kår fo kirkeligt opsving. Den engelske kirkevækkelse var e vintersæd: i en mörk efterårstid spirede den frem, i e barsk vintertid stod den i stampe, i en vårfrisk grødeti kom den endelig til udfoldelse. Denne frugtbringend tid var Knud den riges styrelse.

Knud var oprindelig ægte vikingekonge, kristen i tr men hedensk i færd, djærv i kamp, grusom og hensyn løs mod fjender. Efter at han havde vundet Englan mærkede han endnu sin vej med blodsudgydelse (hårde handlinger. Men hurtig skete der en forvandling[3]

[1]) Om den rette opfattelse af Dunstans personlighed, der er blev så forskellig bedömt, se W. Stubbs, Memorials of St. Dunst (Lond. 1874), introduction s. CVIII. CXVII f. Hook I, sær s. 396 ff. 401 ff.

[2]) Stubbs, Memorials of St. Dunstan XII–XXVI. XXX.

[3]) Forvandlingen kunde let, set i frastand, blive til overgang i

I følelsen af sit ansvar knyttede han kirken nöje til sig; ved at støtte den søgte han støtte for sig selv. Hans kraft var ikke vegen for slappelse eller overdreven bod, men hans dådkraftige sind havde søgt sig nye områder, han blev kirkens ridder med samme iver som han för havde været Angelsaksernes fjende og gik i den grad op i den nye kultur, at han fjernede sine egne landsmænd for at bevare England for dets sönner. — Med beundringsværdig lethed bliver Knud europæisk fyrste, ja en af bannerførerne for den tids kirkelige strömninger. Fra tiden henimod årtusindskiftet sporedes stærkt åndeligt opsving, næppe som følge af rædslen for den tilstundende verdensdom [1]), men mere fordi golde tidsaldere tilsidst *må* afløses af tider, hvor levende indbildningskraft og dyb følelse, flammende begejstring og ihærdig stræben er rådende; eftervirkningerne af »det mörke århundreds« råddenhed vakte den stærke modström. Cluniacenserne gennemsyrede Frankrig med nye idealer, og deres virken fandt genklang i den germanske verden, mens beslægtede samlag optog den samme gerning på italiensk grund. De lærde studier tog opsving i Reims (Gerbert) og andensteds i Frankrig, i Norditaliens byer og ved de saksiske kejseres hof. Fremfor alt må vi dog her lægge mærke til kongernes kirkeiver. I kampen for kongemagten knytter Hugo Capet det nöjeste forbund med præstestanden og bærer kutten i steden for kronen, mens Robert den fromme af kirkelig iver er salmedigter og askét; Otto III er bjærgtagen af pave Sylvesters planer, Henrik II's væsenligste livsgerning er arbejdet for kirkens fremme, Stefan d. hellige lægger sit folk under kirken og

---

hedendom til kristentro. Således Ademar, Hist. III, 55 (Pertz IV 140). At Sven Tjugeskæg helt blev gjort til hedning, således som det udtales i en note til anf. sted, kan ikke undre os.

[1]) Denne forventnings magt er bleven overdrevet. Se H. v. Eicken, F. z. d. G. XXIII 305 ff.

sin krone for pavens fødder. Kristendommen vin sejr blandt Bøhmer og Polakker, tidens störste missioı lider martyrdøden blandt Preusserne. Knuds kirke arbejde indföjer sig som led i den store udvikling, ætle denne i England og, i mindre mon, i Danmark. Kl tog han hensyn til den foregående udvikling i den ang saksiske kirke, særlig byggede han dog på den gruı vold, der allerede var lagt af Dunstan. Intet under at Knud påbød höjtideligholdelsen af st. Dunstans helg dag[1], og at Dunstans lærlinger fik særlig indflydel Först og fremmest må vi nævne ærkebiskop Livin Canterbury (1013-20). Vel var han flygtet fra lan sammen med Ædelred d. rådvilde; men en af den ang saksiske krønikes tekster giver ham dog det eftermæle, han var en såre rådfast mand både for Gud og men sker[2], og han vandt den unge Knud helt. I et mær ligt brev fra 1020 udtaler Knud, at han mindes de br og ord, Living havde bragt ham fra paven, om at var hans opgave at arbejde for Guds ære og land fred, og derfor havde han med opofrelse af sine e skatte afværget ufred (fra de danskes side)[3]. At Livi ord er gåede Knud til hjerte, er tydeligt nok; hele bevidsthed om kongepligterne henfører han til ær bispens formaning. Living har sikkert fra den tid va Knuds rådgiver og den, der stod bagved hans föı kirkelige foretagender. Derfor var det af betydning, han netop var uddannet i Dunstans berömte klo Glastonbury, udgangspunktet for kirkeforbedringen. samme gælder hans efterfølger Ædelnod (1020-38),

---

[1]) Knuds love I, 17: Thorpe, Ancient laws and institutes Schmid, Gesetze d. Angelsachsen (2. Aufl. Leipz. 1858) s. 2 Jfr. Stubbs, Memorials of St. Dunstan CV. Steenstrup III

[2]) Anglo-Saxōn Chronicle ed. Thorpe (Lond. 1861) I 286.

[3]) R. Pauli, Ein Erlasz Knuts d. Gr., F. z. d. G. XIV 393. Steenstrup III 311 ff.

allerede som Knuds kapellan havde været hans fortrolige ven. I höj grad tilskyndede han kongen til virksomhed for kirken, og intet væsenligt er vel rådtaget uden hans samråd[1]. Mange andre bisper, præster og munke har også, umiddelbart eller middelbart, været lærlinger fra Glastonbury og haft kirkekravenes gennemførelse til livssag og Dunstan til strålende forbilled; ærkebiskop Vulfstan af York udtaler således ved Ædelnods indvielse ønsket om, at han værdig må udfylde sin plads ligesom Dunstan[2].

Hovedsiderne af Knuds virksomhed til gunst for den angelsaksiske kirke skal kun i korthed berøres. For øvrigt henviser jeg til den udførlige fremstilling, som Normannertogenes og Normannerkulturens gransker har givet os[3]. Knud gik ud på at sone de danske vikingers voldsomheder og derved vinde sit nye folk. På höjderne ved Assandun, hvor så mange Angelsaksere havde måttet bløde, rejstes snart efter en kirke som fredsminde; andensteds lod Knud også bygge kirker, han lod sig og sin broder Harald indskrive i Canterbury-præsternes broderskab og påbød ærefrygt for angelsaksiske helgener, blandt dem ærkebiskop Ælfeah, der nylig var bleven offer for de danske vikingers råhed og grusomhed. Munkevæsenet fremmedes i Dunstans ånd; det er en kendt sag, hvorledes munkenes sang i den stille vintermorgen betog Knud, og rige kongegaver tilflød klostrene. Som Dunstan gik varsomt frem i arbejdet for præsternes enestand[4], således nöjes Knuds love med at minde om, at retmæssig kan ingen præst indgå nogen könslig for-

---

[1] Hook I 471 ff. 477 ff. — Om Livings og Ædelnods udgang fra Glastonbury jfr. Will. Malmesbury, De antiqv. Glaston. eccl.: Gale, Rerum Anglicarum scriptores XV 325.

[2] Thorpe, Diplomatarium Anglicum ævi Saxon. (Lond. 1865) s. 313 f.

[3] Steenstrup III 312 ff. 333 ff. 369 ff. 409 f. Kortere oversigt hos Freeman I 471 ff. 479 ff. 484 ff.

[4] Stubbs, Memorials of St. Dunstan CVIII f.

bindelse; den renlivede har guds nåde og som tin ære thegns ret[1]). Det stemmer også med den eng(reformators hele gerning, når Knud i höj grad æ fastlandets kirker, som vi i enkeltheder kender det St. Omer[2]), og foretog den berömte Romafærd. — den anden side lod Knud i lovbud og forskrifter angelsaksiske komme til sin ret. Han vilde ikke senere Normannerdrotten blindt gennemføre de ins tioner og idealer, der hentedes hinsides Kanalen. K og læg forpligtedes til at overholde »Edgars love« selv udfoldede han en smuk og omfattende lovgiver somhed. Ved lovbud og eget efterdömme[3]) arbej han ligesom Alfred for kristelig oplysning. Indskærp(af söndagshelg, faste og kirkeafgifter samt de str krav til dommerens redelighed er gentagelse af a love og bud, sidst vedtagne på kirkemødet i Ha under Livings ledelse (1014)[4]); Knuds værnen om a skabets hellighed bygger ligeledes på den foregå tids lovgivning[5]). Hans kirkebud, der tilstræbte s lighed og renhed hos folket, er i det hele den ypp udfoldelse af den angelsaksiske sammensmelten af kı ligt og folkeligt.

Til trods for sit fromme arbejde i kirkens tjeı var Knud imidlertid ubetinget kirkens herre. I myndige optræden ligner han flere andre fremrag kirkeligsindede konger, bl. a. den samtidige tyske k

---

[1]) Knuds love I, 6 § 2: Thorpe 156. Schmid 258.

[2]) Cnutonis gesta II, 20 (s. 26 f.).

[3]) F. Liebermann, Anglo-Normannische Geschichtsquellen (Stı 1879) s. 236.

[4]) Johnson, Collection of the laws and canons of England (. 1720) I (under 1014). Wilkins, Concilia Magnæ Brittan. (: 1737) s. 295 f.

[5]) Steenstrup III 372 f. — En overordenlig betydning som lo\ er lige tilkendt Knud af L. Holberg, Dansk og fremme (1891) s. 104 ff.

Henrik II, hvis ydmyghed var parret med et kraftigt kirkeherredömme, som senere tiders selvfølende kirkelighed ikke kunde billige; samtidig med at man helgenkronede kejseren, forvandlede man derfor hans bydende herskerskikkelse til en sværmersk munk [1]). Kirkemagten blev tagen i tjeneste af Knud; han begynder sine love med at indskærpe ærefrygt og kærlighed til kongen som et væsenligt led i gudsfrygten, hævder sig selv en hellighed, som kommer kirkens hellighed nær [2]) og truer grove forsyndelser mod kirken med *sin* straf, hvilket endog ligefrem udtales som grundsætning [3]). Idelig taler han om »sine« ærkebisper og bisper [4]) som udtryk for deres personlige tjenesteforhold til ham, noget, som ikke synes at forekomme i fastlandets kongebreve på den tid og kun undtagelsesvis bruges af de andre senere angelsaksiske konger [5]). Selvfølende maner Knud ærkebisper og bisper til at have omsorg for Guds ret og byder ealdormen'ene at støtte bisperne i deres arbejde på at hævde kirken, *kongedömmet* og hele folkets tarv (brevet fra 1020), ja bisperne bliver også kraftig mindede om deres pligt mod Gud og *kongen* (brevet fra Romerrejsen). Stolt bevidsthed om kongedömmets guddommelige försterangs-værdighed lægger sig i det hele for dagen

---

1) Jfr. sammenligningen mellem Henrik II og Knud hos Steenstrup III 405 f. Til forståelse af Henrik II's karakter se Hirsch, anf. skr. H. Usinger, Zur Beurtheilung Heinr. II, H. Z. VIII 372 ff. W. v. Giesebrecht, Kaiserzeit II⁵ 66 ff. Manitius 339.

2) Knuds love I, 1: Thorpe 153, Schmid 250. Jfr. Steenstrup III 369.

3) Knuds love II, 40: Thorpe 171 f., Schmid 294.

4) Flere steder i brevet fra 1020, F. z. d. G. XIV 392. 394. Brevet fra Romerrejsen, Florens fra Worcester, M. h. B. I 596 f.; jfr. Will. Malmesbury, Gesta regum I 221 ff. § 183; (Pseudo-) Ingulfi abb. Croylandensis Historia, Gale, Rerum Anglic. script. I s. 59 ff; Walter de Coventria ed. Stubbs I (London 1872) s. 49 ff. Diplomer: Thorpe, Diplomatar. Angl. 305. 319 f. 327. 332 f. Kemble, Codex dipl. ævi Saxon. IV 15. 33. 50 f.

5) Således Ædelred d. rådvilde: Thorpe 293. Edvard Bekender: Thorpe 347. 416 f. 419.

i Knuds ord; som Karl d. store vidste at værdsætte sit herredömme over kirken, således også Knud. Heri må vi da søge grunden til, at han i modsætning til de andre Englandskonger ikke lod sig salve og krone af den engelske kirkes ærkebisper og bisper[1]). Knuds forgængere var blevne kronede, når undtages Edmund Jærnside, hvis korte kongetid helt gik hen med kampe; af efterfølgerne blev Harald Harefod ganske vist ikke kronet, fordi ærkebiskop Ædelnod vægrede sig derved, men Hardeknud, Edvard Bekender og Harald Godvinsön modtog kronen af ærkebispernes hånd. Når Knud alene undgik kroning, var det ikke, fordi kampene hindrede ham i straks at give sit engelske kongedömme kirkens stadfæstelse; thi kirkelig indvielse behøvede ikke at finde sted straks, Edgars berömte kroning var foregået mod slutningen af hans kongetid. En sådan höjtidelig handling vilde netop have været et smukt led i den angelsaksiske forsoningspolitik, som Knud udfoldede, da hans herredömme var fæstnet. Man kunde da tænke sig Knuds ydmyghed som grunden, især når man mindes sagnet

---

[1]) De ældre kilders tavshed om en sådan hovedbegivenhed berettiger til at tage det som historisk kendsgerning, at Knud aldrig er bleven kronet. Når enkelte klosterårbøger og krøniker uden betydeligt værd for denne tids vedkommende i almindelighed siger, at Knud blev kronet, da er det blot fordi man på grund af kroningens almindelighed uvilkårlig tænkte sig enhver styrelse indviet ved kroning: (Pseudo-) Ingulf, Gale I 58. Worcesterårbogen, Annales Monastici ed R. H. Luard (Lond. 1864-69) IV 371. Math. Paris ed. Luard. I (Lond. 1872) s. 500 og Flores Historiarum (»Math. Westminster«) ed. Luard (Lond. 1890) I 546 (kun i overskriften »de coronatione regis Cnutons). Mere vægt kunde det synes at have, når Radulphus de Diceto (Opera hist. ed. Stubbs, Lond. 1876, I 169. II 237) har den bestemte efterretning, at Knud blev salvet af Living i London 1017. Men Ralf levede også meget senere (ifølge Stubbs' preface LXXX ff. er han død Nov. 1202), og det hele er da ikke andet end hvad han har tænkt sig til.

om, at kongen godtgjorde sin afmagt overfor flodbølgen og aldrig siden bar kronen [1]), og det brev, hvori Knud fortæller, at han har taget guldkronen af sit hoved og sat den på altret i Canterburys Kristkirke [2]). Imidlertid er sagnet kun en skön folkedigtning, fjern fra historisk virkelighed, og brevet vistnok uægte [3]), og både sagnet og brevet forudsætter jo netop, at Knud ellers bar krone. I samsvar med sagnet om Knud bar Hugo Capet ikke de kongelige værdighedstegn for at tækkes præstestanden og de mægtige lensmænd, men han havde dog ladet sig og sin sön Robert krone [4]). Efter dette kan der ikke være tale om undladelse af kroning på grund af ydmyghed, tværtimod måtte det kaldes ydmyghed, når sejrherren modtog kronen af det overvundne folks ærkebisper; bevæggrunden har været stolthed. I kroningsskikken lå principielt kirkens forrang for kongemagten. Præstestanden, der allerede havde gjort sig til mægler mellem Gud og menigheden, hævdede derved også en mæglerstilling mellem Gud og kongen. Dette stred imod kongelig værdighedsfølelse. Det havde været Karl d. store imod, at Leo III påsatte ham kejserkronen, thi han følte sig som kirkens retmæssige herre. Også for Knud har det fribårne kongedömme været umiddelbart fra Gud, uden afhængighed af kirken. Den samme følelse har

---

1) Hvor udbredt dette sagn var, ses bl. a. deraf, at det findes i den utrykte Kønigsbergkrønike. Giesebrecht, Kaiserzeit II^5 723.

2) Kemble, Cod. dipl. IV 21 ff. Thorpe, Dipl. 314 f.

3) Sheppard, Litteræ Cantvarienses I (Lond. 1887) introduction LXIX, synes ikke at nære mistanke til brevet, men Kemble har forlængst mærket brevet som uægte. At Knuds krone endnu fremvises i domkirken (Monasticon Anglicanum, 2. edit. Lond. 1846 f., I 97), kan ikke i mindste måde støtte brevets ægthed.

4) C. v. Kalckstein, Gesch. d. französ. Königth. unt. d. ersten Capetingern I (Leipz. 1877) s. 389. 403 f. A. Luchaire, Histoire des institutions monarchiques sous les premiers Capétiens (Paris 1883) I 66.

gennem lange tider hindret de danske konger i at modtage kirkelig indvielse (se kap. 4).

Fra Knuds betydning for den angelsaksiske kirke vender vi os nu til de danske forhold. De nordiske minder fastholdt mere hans heftighed og voldsomhed end hans kirkearbejde og fredsværk. Knud har da også döjet modstand fra landsmænds side. Urolige hoveder i den danske hær i England måtte han ved hjælp af sine egne skatte købe til at vende hjem, og i selve Danmark synes han tidlig at have dæmpet en rejsning (Steenstrup III 311 f.). Thorkil den höjes og andre danske høvdingers landsforvisning fra England har utvivlsomt sat ondt blod i Danmark, og Ulv jarls forhold til den mægtige svoger er kendt nok; hvorledes det end hænger sammen med Hardeknuds hylding i faderens kongetid, så har vi i alt fald her fast frasagn om Danskeres utilfredshed med Knuds fravær. Den bratte ændring i det danske møntvæsen viser også den folkelige udvikling frigörende sig for angelsaksiske ledebånd[1]). Men selv om Danskernes sindelag ikke har været Knud ubetinget gunstigt, har han dog grebet stærkt ind i sit folks liv og vundet eftermæle som den »rige« og »store«. Om end han opholdt sig mest i England, dvælede han dog ofte i sit fædrene rige, og mangt og meget kunde han altid udføre ved sine tro mænd.

Skönt Knud straks blev betragtet som kristenkulturens øder, lykkedes det ham hurtig at vinde den angelsaksiske kirke og ad den vej göre sig til dens herre til trods for dens ældgamle hævd og höje stilling i samfundet. Hvor

---

[1]) Kr. Erslev, Årb. 1875, s. 170 ff. 187; Mémoires 1884-89 s. 126 ff, Förstnævnte sted er reformen henført til 1025-27, sidstnævnte sted er det rettet til 1020, altså ved samme tid som de danskes rejsning, der antydes i Knuds brev.

meget mere måtte han så være herre over den danske kirke, der var henvist til kongemagtens støtte, manglede gennemført ordning og fortids-storværker og omkransedes af talrige minder om asatro! Præstestanden kunde kun være tilfreds med, at Knud optrådte som denne kirkes myndige herre for med des större vægt at fremme dens sag. Og Knud har vidst, at den danske kirkes vækst udadtil og indad måtte både hans kongemagt. Hvor væsenligt et led hans kirkepolitik var i hans kongepolitik, vil man se af hans færd i Norge efter Olavs fordrivelse: han indsatte en Glastonbury-munk til biskop i Nidaros for således at vinde fastere fodfæste i landet. Denne kunde derfor heller ikke holde den vanskelige post, da modströmmen kom, og Olavs helgenry begyndte at få vinger[1]. De angelsaksiske forhold var i det hele Knuds forbilled, og dér var den kongelige magtfylde större end i Danmark. Skulde nu fædreneriget omformes efter det store kulturlands mønster, da var kristendom og kirke den bedste vej.

Först og fremmest måtte Knud forsyne Danmark med biskopper, der fra England eller andensteds medbragte tanken om kongens kirkelige overherredömme og præstestandens mål. Der var ikke tale om noget kapitel, der overfor kongen gjorde krav på bispevalget. Betragter vi de store kulturlandes kirkeforhold, kan det ikke undre os. I England havde udvælgelsen af bisper og abbeder allerede længe været i kongens hånd. Den stolte Dunstan, der mægtede at tvinge kong Edgar til bod, var kommen frem ved kongegunst og ikke ved præsternes frie valg: Edmund gjorde ham til forstander for Glastonbury, Edred vilde udnævne ham til biskop i Crediton, skönt han endnu ikke havde kanonisk alder, Edgar valgte ham til hofbiskop, dernæst til biskop i Worcester, gav ham snart efter tillige London og udnævnte ham endelig til ærke-

[1]) A. D. Jørgensen, N. k. g. 456. 502. 510. Tillæg 97 f.

bisp i Canterbury[1]). Præsternes og folkets valg vår i regelen blevet bevaret som form, men svandt, som det synes, under Knud, der her optrådte ubetinget bydende[2]). I sit brev om Ædelnods indvielse siger ærkebiskop Vulfstan fra York utvetydigt, at han har foretaget vielsen efter Knuds bud (Thorpe, Dipl. 313 f.). På fastlandet havde kongen også som oftest udnævnt bisperne, således Karl d. store, ja endog Ludvig d. fromme, skönt han på papiret havde givet bispevalget frit[3]). Ottonerne udøvede ubestridt retten til at indsætte bisper, som de vilde[4]). Uindskrænket og trodsende klerkenes valg rådede Henrik II over de tyske bispesæder og abbedier, og Konrad II lod sig endog betale godt for udnævnelserne[5]). De ellers svage Kapetinger udnyttede deres forbund med præstestanden til at göre sig til herrer over de höje kirkelige embeder, ofte med tilsidesættelse af kanonisk valg[6]). Så meget mere måtte Knud være uindskrænket herre over bispevalget i Danmark.

Hvorledes skal nu dette vidtstrakte herredömme over kirken forklares? En ansét gransker har for Tysklands vedkommende søgt at godtgöre kongens ret som ligefrem ejendomsret: han ejer rigsbispedömmerne lige-

---

1) Stubbs, Memorials of St. D. 25. 30. 36 ff. 56 f. 60. 92. 103. o. s. v.
2) Palgrave I 173. Lingard I 93 f. Hook I 480.
3) Hinschius II 522 ff. Waitz, D. Verf. Gesch. III² 420 ff. Jeg har ikke haft adgang til Staudenmaier, Gesch. der Bischofswahlen, Tübingen 1830.
4) Gerdes, Bischofswahlen 8 ff. 41 ff. Hinschius II 530 ff.
5) Hirsch I 179. 277. 290. II 5. 69. 83. 189. 203 ff. 256. 268. 306. 320. 328 ff. III 27. 59. 137. 143. 180 f. 248. 252. 283. G. Matthäi, Die Klosterpolitik Kaiser Heinrichs II (Dissert. Berlin 1877) s. 65. H. Bresslau, Jahrb. d. deutsch. Reichs unter Konrad II (Leipz. 1879-84) I 86. 96 (jfr. 105). 189. 192. 206. 216. 269. 281. 322. II 3. 11. 12. 122 f. 152 f. 163. 177 ff. 185 ff. 223 f. 259. 283 f. 331. 364 ff. 417 f.
6) Luchaire II 54 ff. 66 ff. 72 ff. 94 ff. jfr. 105 ff. I 30 f. 204 ff. o.s.v.

som han ejer rigsabbedierne[1]). Det er nu tvivlsomt, om denne lære stemmer med den tyske kirkes forhold i 11. årh., og den har da også mødt vægtig modsigelse[2]); fremfor alt er investituren næppe at udlede fra en sådan ejendomsret[3]). Men tidligere, således i Karl d. stores tid, var kronens ret overfor mange kirker og klostre virkelig mere end en höjheds- og værnsret, den var utvetydig en ligefrem ejendomsret, der forpligtede til særligt, kongeligt værn[4]). I den unge danske kirke har kongedömmet indtaget samme stilling overfor bispesæderne. Man må nemlig gå ud fra den almindelige regel, at en kirke tilhørte den mand, på hvis grund den var bygget, og nedarvedes i hans æt[5]). Derfor var så mange kirker gårdkirker, og derfor var de danske bispekirker kongens eje (jfr. Slesvig, Ribe). At Harald Blåtand og Sven Tjugeskæg havde bygget Roskilde kirke, var ned til Valdemar I's tid grundlaget for kongens rådighed over bispesædet (Saxo 757). Hvor kirken endnu ikke var rodfæstet gennem mange slægtalderes hævd, måtte den have et sådant privat præg. Det er altså ikke blot som kirkens overherre, men som kirkernes ejermand, at Knud indsætter bisperne. Som han sætter bryder på sine gårde, sætter han tilsynsmænd på bispesæderne, kun

---

[1]) J. Ficker, Über das Eigenthum des Reichs am Reichskirchengute, Sitzungsberichte d. k. Akademie d. Wissensch. in Wien 1872, LXXII s. 55-146. 381-450.

[2]) Waitz's anmeldelse, G. g. A. 1873 s. 821 ff.

[3]) Ficker 79 ff. 106 ff. Herimod Waitz, G. g. A. 825 f. V. G. VII 194 ff.

[4]) Sickel, Beiträge zur Diplomatik III (Sitzungsber. d. Akademie in Wien XLVII) s. 244. Ficker 95 ff. Waitz, G. g. A. 823.

[5]) Ficker 69 ff. Dette svækkes ikke ved Matthäis indvending (Klosterpolitik Heinrichs II s. 14 note 1). Overordenligt værn fra kongens side tyder på kronens medejendomsret, fordi grunden egenlig er kongens eller lignende; thi den, der afhænder et grundstykke, forpligter sig til at være erhververens værner, om det behøves (Ficker 97).

at den kirkelige vielse endnu må til; thi over det egenlig »åndelige« er han ikke herre. Ingen kan altså blive biskop, uden Knud vil indsætte ham og lade ham nyde kirkens tilliggende, der vedvarende er kongens ejendom [1]. Et sådant forhold var naturligt, dels fordi den unge kirke skyldte kongedömmet sin sejr, dels fordi menigheden her lige så lidt som andensteds var noget fuldt ordnet samfund med selvstyre: lægfolket var nærmest uvirkende, havde ikke del i den kirkelige magt, var ikke bærer af kirkelig ret, men genstand derfor, og præsterne, der stod alene, måtte des mere søge kongens, rigets værn [2].

Adam fra Bremen (jfr. Sven Ågesön) fortæller, at Knud tog »mange« bisper med sig fra England til Danmark og nævner tre af dem: Bernhard, som Knud satte over Skåne, Gerbrand, som han gjorde til Sællands bisp, og Reginbert, som blev indsat i Odense [3]. Bispernes tyske navne forbyder at opfatte dem som Angelsaksere; som gode øboer holdt Angelsakserne nemlig stærkt på deres egne navne [4]. At det var danske, som efter endt uddannelse i England vendte tilbage til fædrelandets tjeneste [5], kunde i og for sig lyde sandsynligt, da der gennem mange slægtaldere havde været Danskere i England, og nogle af dem havde vundet frem til de höjeste stillinger i kirken. Men de tyske navne taler også stærkt mod denne formodning. Vel kunde danske mænd og kvinder have et fremmed navn ved siden af deres eget: Sven

---

[1]) I samme retning går A. D. Jørgensens udtalelser om kongens ret, Årb. 1871 s. 98. 102. N. k. g. 544. 522.

[2]) Gierke, Genossenschaftsrecht I 145. II 540 ff.

[3]) Ad. II, 53 (s. 77). Formen Reginbert er bedst bevidnet; den kan ikke være dansk. I nogle håndskr. og skol. 106 (s. 157) formerne Reinher, Reginer og Rehinher.

[4]) Freemann I 488 note 4. Steenstrup III 339 f.

[5]) A. D. Jørgensen, N. k. g. 447 (s. 460 kaldes de dog Engelskmænd). Bresslau, Konrad II, I 102 note 3.

Tjugeskæg hed Otto, Knud d. rige — ligesom fætteren Mecislav II i Polen [1]) — Lambert, Estrid Margrete, Sven Estridsöns kirkelige navn var Magnus, Odinkar var døbt Adaldag; men de fremmede navne har ikke fortrængt de danske, i det höjeste er de blevne brugte jævnsides med dem [2]). Og i England vilde Danskere i alt fald ikke antage tyske navne. Vi må da lade de tre bisper være af tysk (eller fransk) byrd. Siden Odos og Dunstans dage var mange præster og munke dragne fra fastlandet til England. Knud synes særlig at have indkaldt sådanne fremmede fra Lothringen; flere af dem hævede han til höje stillinger, så at denne strömning så meget des lettere kunde fortsættes efter hans død [3]). Professor Joh. Steenstrup peger på de grunde, Knud kan have haft til ikke at sende Angelsaksere, men fremmede til Danmark: havde de én gang skiftet fædreland, vilde de lettere kunne göre det på ny, og de danskes uvilje mod Angelsakserne vilde ikke få næring, når deres bisper var fra fastlandet (Normannerne III 341 f.). Hertil må jeg föje Knuds begejstring for det kirkelige opsving i Frankrig og Rhinlandene. Også blandt præsterne har sikkert adskillige været Tyskere eller Franskmænd. De senere

---

[1]) Suhm III 756. Bresslau, Konrad II, I 99. Steenstrup III 402 note 1.

[2]) Kun når danske stedse færdedes blandt fremmede, kunde deres oprindelige navn blive tilsidesat. Biskop Thietmar eller Thjadmar i Hildesheim (1038-44), der var kommen til Tyskland med Knuds datter Gunhild, kaldtes således i regelen ikke med sit danske navn Tymme (Ad. II, 75; s. 91). Dog har Altaichårbøgerne: substituitur Tiemo regius capellanus in episcopium Hildesheimense (Pertz XX 793).

[3]) R. Pauli, Nachrichten von d. k. Gesellschaft d. Wissenschaften u. d. Georg-Augusts Universität zu Göttingen 1879 s. 317 ff. Steenstrup III 341. Bresslau II 144. Steindorff, Jahrb. d. deutsch. Reichs unter Heinrich III (Leipz. 1874-81) II 67 f. Freeman II 79 f. (her tilskrives de fremmedes indkaldelse kun politiske forbindelser, mens den kirkelige påvirkning i virkeligheden sikkert er det væsenligste).

bisper Henrik og Vilhelm, der skal have været Knuds kapellaner, har således ikke været Angelsaksere. Alligevel kan der godt tales om stærk angelsaksisk påvirkning af den danske kirke; thi bisper og klerke, der kom fra England var jo oplærte i den engelske kirke, fortrolige med dens forhold.

Knuds kirkelige iver hidrørte fra stærke indtryk i England. Det var da intet under, at han som ung dansk konge vilde lægge den danske kirke under den engelske og derved fæstne sit dobbeltkongedömme. Derfor lod han de nye bisper eller i det mindste Gerbrand indvie af ærkebiskop Ædelnod (vistnok år 1022)[1]. Da Gerbrand imidlertid ad landvejen drog til sit stift, lod den kraftige Unwan ham tage til fange, hvorpå Roskildebispen lovede den tyske ærkebisp lydighed, ja blev hans ven og optrådte som mellemmand mellem ham og Knud, da Unwan sendte kongen gaver og mindede om Hamburgs ret[2]. Knud opgav nu sine kirkeplaner, trådte i venskabeligt forhold til Unwan, synes endog at have gæstet ham og lod sit navn (Lambert) tilligemed dronning Emmas og Hardeknuds indskrive i Bremerklerkenes mindebog[3]. Ligeledes lod Knud sig indskrive i St. Mikaelmunkenes broderskab i Lüneburg[4]. På sin side har

---

[1]) Kemble, Cod. dipl. IV 14. A. D. Jørgensen, N. k. g. 449 f.

[2]) Gavernes betydning: Ad. II, 48 (s. 75). Adam søger at undskylde disse bestikkelser: *Non multum* peccavit, ut arbitror, seminans carnalia, ut meteret spiritalia. — Unwan støttede vistnok sine krav ved en bulle fra Benedictus VIII, der har ligget til grund for den bevarede forfalskede bulle (Lappenberg, Hamb. U. nr. 64. Jfr. A. D. Jørgensen, H. t. 4. række I 730. Dehio I 149 f., Anm. s. 25 f. Pflugk-Harttung, F. z. d. G. XXIII 202), som tillige med de fleste andre af ærkesædets ældre pavebreve må være fra en af Adalberts efterfølgere; Pflugk-Harttung (anf. afh. 202. 207) gætter på ærkebiskop Fredrik (1104-23).

[3]) Ad. II, 53. 58. skol. 38 (s. 76 ff. 80).

[4]) Wedekind, Noten III 85: Canutus rex Danorum f. n.

Unwan ikke lagt Knuds herredömme over kirken hindringer i vejen; det svarede jo til de samtidige tyske kirkeforhold under Henrik II. Knuds stilling til Unwan førte i det hele nærmest til en rent formel godkendelse af det tyske ærkesædes kirkelige overhöjhed over Danmark, men ikke til nogen virkelig underlæggelse under et gennemført hamburgsk formynderskab. Unwan har heller ikke krævet meget. Efter Adams ord (II, 47) var Gerbrand langtfra den eneste i England viede biskop, som han tillod at virke; helst søgte han at vinde de fremmede ved gaver og tog klogt hensyn til de nordiske kongers venskab. Et brud med den mægtige kong Knud på en tid, da den danske kirke formfæstnedes og havde den angelsaksiske kirke i ryggen, kunde blive yderst farligt for Unwans nordiske ærkebispeværdighed. Derfor fandt han sig i kongens udvælgelse af bisper. Den myndighed har Knud sikkert ikke nogensinde givet fra sig[1]). Når Adam (II, 62), siger, at Liavizo II vandt Knud og indsatte (subrogavit) Avoco i Gerbrands sted, er det ikke andet end et unöjagtigt udtryk for den nye biskops indvielse og bör ikke tages som tegn på, at ærkebispen også har kunnet vælge danske bisper[2]).

Det åndelige opsving i den danske kirke kom altså först og fremmest fra England. Det stemmer med Knuds hele virken, at Odinkar, der længe med ære havde beklædt Ribe bispestol, blev sendt til England for at lære de större, fremmeligere forhold at kende[3]). Et andet træk tyder også på engelsk indflydelse: den kraftige abbed Living fulgte Knud til Danmark og blev der en tid lang, og han var en af dem, der stod kongen nærmest,

---

[1]) Jfr. A. D. Jørgensen, H. t. 4. række I 733. 730.

[2]) Således Bresslau I 282. Dehio I 167.

[3]) Ad. sk. 26. Kinch (Ribe bys hist. I 10) vil rette Knud til Sven Tjugeskæg, men under ham var forholdene i England ikke til fredelige studier.

hans rejsefælle på Romerfærden og budbringer til England[1]. Living havde först været munk i Winchester, hvor hans iver for kirkeorden er bleven vakt. Ved den tid, han drog til Danmark, hørte han hjemme i Devonshire, hvor Cornwalls bjærge begynder at hæve sig. Han var nemlig abbed i Tavistock, der lå skönt mellem skovene ved den lille fiskerige Taviflod. Dette kloster fik sin egenlige betydning under hans sikre hånd; med stor iver forøgede han dets gods[2]. Som Knuds fortrolige ven havde han vægtig indflydelse[3]; og til lön for hans gode tjenester satte kongen ham til biskop i Crediton og skænkede ham uden tvivl rige gaver[4]. Crediton blev snart forenet med bispedömmet Cornwall. Living fik ry som en nidkær og streng mand, der uden hensyn krævede kirkeloven overholdt[5]. Tydelig nok

[1] Will. Malmesbury, Gesta pontificum II, 95 (ed. Hamilton, Lond. 1870, s. 200); jfr. Gesta regum I 221 (§ 182). Florens fra Worcester, M. h. B. I 595.

[2] Will. Malmesbury, Gesta pontificum s. 200 f. 202.

[3] Will. Malmesbury: maximæ familiaritatis et potentiæ apud Cnutonem regem habitus est.

[4] Om Knuds gaver taler et diplom fra 1026 (Kemble IV 33 f.), hvis ægthed dog kan være tvivlsom. Turde man tro på dette kongebrev, måtte man i modsætning til Will. Malmesbury lade Living være biskop inden Romafærden. Stubbs har imidlertid mærket brevet som uægte (Registrum sacrum Angliæ, Oxf. 1858, s. 19), og Freeman følger også (II 81 f.) Will. Malmesburys fremstilling. For øvrigt er det næppe rigtigt, når de engelske forfattere (Will. Malmesbury, Pseudo-Ingulf, Gale I 59; Flores Historiarum ed. Luard I 554) slår Livings Danmarksophold og Romerrejsen (i beg. af 1027) sammen. I Danmark har der næppe været lejlighed til fredelig virken, 1026 var et bevæget krigsår. Nogle har sat L.s kaldelse til biskop ned til 1031-32 (Monasticon Anglicanum I 570. II 490), men med Stubbs bör det dog sættes til 1027.

[5] Will. Malmesb., G. pont. s. 200: Ambitiosus et protervus, ecclesiasticarum legum tirannus, qvi nihil pensi haberet qvominus omni voluntati suæ assisteret.

arbejdede han sammen med kirkeströmningen fra det nærliggende Glastonbury. Living fik (1038) bispedömmet Worcester som tillæg til det yderlig liggende Devonshire og Cornwall[1]), blev den mægtige jarl Godvins höjre hånd, måtte som antagen ophavsmand til kongsemnet Alfreds død forlade sit bispesæde, tilkøbte sig dog snart Hardeknuds gunst[2]) og var med Godvin hovedmand for at kalde Edvard Bekender til den engelske trone. Da Living døde (Marts 1046[3])), blev han jordet i Tavistock, hvor munkene daglig sang deres mester og velgörer sjælemesse. Et vidnesbyrd om eftertidens ærefrygt for den myndige biskop har vi i sagnet om, at der i hans dødsöjeblik over hele England hørtes et rædselvækkende gny som om verden skulde forgå[4]). — Det har sin betydning, at en sådan mand efter Knuds vilje har gæstet

[1]) Anglo-Saxon Chronicle ed. Thorpe (Lond. 1861) I 297. Anglo-Saxon Chronicles ed. Earle (Oxf. 1865) s. 167. 170. Florens, M. h. B. I 602, jfr. 621. 623. Will. Malmesb., G. pont. 278. Peterborough-krøniken, Historiæ Anglicanæ scriptores varii ed. J. Sparke, Lond. 1723, s. 39 (jeg har ikke haft adgang til den nyere udgave: Chronicon Angliæ Petriburgense ed. J. A. Giles. Lond. 1845). Symeon of Durham, Opera ed. Th. Arnold (Lond. 1882-85) II 160. Roger of Hoveden, Chronica ed. Stubbs (Lond. 1868-71) I 90. 94. Jfr. Freeman I 563. II 81 f.

[2]) Florens, M. h. B. I 600. Will. Malmesbury, G. reg. 229 (§ 188). Peterborough-krøn. anf. st. Symeon II 161. Roger of Hoveden I 91 f. Jfr. Freeman I 573. 582. II 81 f.

[3]) Kildernes årsangivelser svinger mellem 1043 og 1047: Anglo-Saxon Chr. ed. Thorpe I 302 f. Florens, M. h. B. I 602. Anglo-Saxon Chr. ed. Earle 170. Roger of H. I 94. Symeon II 162 f. Matth. Paris I 517. Flores Hist. I 565. Det rette er 1046, som Florens har; se Monast. Anglic. I 570. II 490; Stubbs, Registr. sacr. Angliæ 19. 167. 170; Freeman II 81 ff. Et par kalendarier sætter som dødsdag 19. Marts: Will. Malmesb., De antiqva eccl. Glaston., Gale, Rer. Angl. script. XV 325. The Leofric Missal ed. F. E. Warren (Oxf. 1883), introduction L. LIV (förste sted ved trykfejl 19. Februar).

[4]) Will. Malmesbury, Gesta pont. s. 200 f.

Danmark nogen tid. Også her har han virket for kirkekravenes gennemførelse, men de sparsomme historiske efterretninger har intet fortalt om udbyttet af hans virksomhed.

Som vi har set, havde den angelsaksiske kirke siden Odos og Dunstans tid modtaget påvirkning fra fastlandet, og vi har omtalt, at de bisper, som Knud sendte fra England til Danmark, ikke var af engelsk byrd, men snarere Tyskere. Den tyskfødte Slesvigbisp Rudolf, der ikke har haft noget med England at göre, kan derfor alligevel have samvirket med de engelskdannede bisper. Det vil ses, når man bliver opmærksom på, hvorfra han kom og hvilke krese han stod nærmest.

Rudolf var klerk i Köln, indtil han ved Ekkehards død 1026 blev biskop i Slesvig[1]). Köln blev den gang stærkt påvirket af den cluniacensiske reformiver i de lothringske egne, især da Henrik II i Juni 1021 indsatte sin höjtbetroede kansler Piligrim til ærkebiskop. Hvor ivrig denne kraftige prælat var for det nye liv og for de udvidede kirkekrav, ser man i hans optræden sammen med det lothringske parti mod den nyvalgte, verdsligsindede Konrad II, indtil han så, at sagen gavnedes mest ved at han faldt til föje. Piligrim blev den cluniacensiske kirkereforms bannerfører overfor det folkelig tyske kirkeparti, der vilde håndhæve uafhængighed af Rom; derved trådte han i modsætning til sin egen frænde, ærkebiskop Aribo i Mainz. Lige til sin død (Aug. 1036) viste han stor iver for klosterreform, kirkers bygning og

---

[1]) Ann. Hildesh. 1026, Pertz III 97: Ekkihardus Sliesvicensis episcopus obiit. Cui Rodulfus, de Coloniensi clero electus, successit. — Adam synes at betragte R. som bremisk kannik. I det han imidlertid urigtig lader ham indvies af Bezelin, der ligeledes kom fra Köln (Ad. II, 67 s. 87), peger han også på en måde hen på hans kölnske byrd.

præsteuddannelsen [1]). Således er Rudolf udgået fra et af det kirkelige opsvings brændpunkter. — Forskellige træk af biskop Rudolfs liv viser os ham også senere i forbindelse med den store höjkirkelige strömning. Först ser vi ham tilstede på Frankfurtsynoden i Sept. 1027, et af de sidste møder i den langvarige Gandersheim-strid mellem Mainz og Hildesheim [2]). Når man mindes, at Ekkehard på Hildesheims vegne havde været en af hovedkæmperne i denne strid, og at netop Hildesheimårbøgerne optegner den nye Slesvigbisps tiltrædelse og tidligere hjemsted, synes det rimeligt, at Rudolf er draget den lange vej for at støtte biskop Godehard fra Hildesheim [3]), og at han har stået denne store biskop nær. Godehard står blandt kirkevækkelsens forkæmpere og rager op over sine omgivelser ligesom den Alpeknude, der har fået hans navn. I sin förste ungdom var han som munk i Altaich bleven greben af den cluniacensiske bevægelse, hans nöje forhold til Henrik II gav hans iver forøget næring, og som abbed i Altaich, Tegernsee og Hersfeld gennemførte han den store bajerske klosterforbedring. Efter at være bleven biskop i Hildesheim hævede han sit stift i alle måder, fremmede domskolen, støttede kunsten og gjorde sit bispesæde til Saksernes Athen, gæstet af lærlinge fra fjern og nær [4]).

---

[1]) Se Hirschs og Bresslaus anf. »Jahrbücher«, særlig Hirsch III 180 f. 233 f. 278. 357 f. Bresslau I 35 f. II 219 ff. 524 f.

[2]) V. Godehardi prior k. 31, posterior k. 23: Pertz XI 190. 208. Jfr. Annalista Saxo, Pertz VI 677.

[3]) Det fortjener at bemærkes, at netop Godehards biograf og lovpriser, Wolfhere, må være forf. til Hildesheimårb., således som det er påvist af Lebrecht Lenssen, Beiträge zur Kritik Hildesheimer Geschichtsquellen d. 11. Jahrh. (Dissert. Tüb. 1878) s. 25-35.

[4]) Se de anf. levnedstegninger af Godehard. Jfr. Hirsch I 132 ff. 179 f. 189 ff. II 220 ff. III 253 f. o. fl. st. Bresslau, fl. st., navnlig II 329 ff. Matthäi 66 ff.

— En del år senere, Juni 1040, træffer vi Rudolf ved kirkevielsen i det nedrelothringske kloster Stablo. Her og andensteds i den egn har han opholdt sig nogen tid, eftersom han på hjemvejen ses at have tilbragt Julen i Münster, hvor kejser Henrik III, ærkebisperne af Mainz, Köln, Hamburg-Bremen og Magdeburg samt en mængde bisper og verdslige stormænd var tilstede[1]. Rudolf har ikke dvælet i de fjerne lothringske lande blot som sin ærkebisps rejsefælle; han har selv haft forbindelser her og følt sig som åndsfrænde af det ejendommelige liv, der udgik fra Stablo. Dette klosters betydning skal derfor berøres. I Henrik IIs sidste kejsertid brød den cluniacensiske strömning sig vej mod nord, til Lothringen. Midtpunktet i bevægelsen blev klosteret St. Vannes ved Verdun. Under abbed Rikards utrættelige virken dannede der sig om St. Vannes et samlag af flanderske og lothringske klostre, St. Vaast, St. Bertin, St. Amand, Blandinium og mange andre. Særlig rige følger fik det, at Henrik II i året 1020 indsatte Flamlænderen Poppo, Rikards dygtigste lærling, til abbed i de sammenhørende klostre Stablo og Malmedy; dermed var disse stiftelser også underlagte St. Vannes-reformens strenge tugt. Ærkebisper og bisper trindt omkring blev vundne for sagen, de lothringske hertuger samt greverne af Flandern og Hennegau støttede den. Ved Poppos overlegne ledelse antog reformströmningen snart endnu större omfang;

---

[1]) Stablo-mødet: A. Miræus. Opera diplomatica I (Lovanii 1723) s. 660. Steindorff, Henrich III, I Beilage s. 526. (Böhmer, Regesten nr. 1477. Stumpf-Brentano II nr. 2185). Her står ikke anført, hvor Rudolf var biskop. At det er Slesvigbispen og ikke en samtidig biskop i Paderborn (således Erhard, Regesta hist. Westphal. I 178 nr. 1017), er víst af Steindorff I 88. — Opholdet i Münster: Erhard, Regesta, Codex dipl. I 105. Notæ Monast., Pertz XVI 439 (Böhmer nr. 1483. Stumpf-Brentano nr. 2202).

tilsidst måtte endog St. Gallen trods sin stolte fortid underkaste sig den. Poppo evnede endog at vinde den ukirkelige kejser Konrad II for den cluniacensiske sag[1]. Med denne store abbed og hans kirkelige retning har biskop Rudolf stået i forbindelse. Dette udelukker ikke på nogen måde, at han har stået Knud d. rige nær, og kongen selv har valgt ham til biskop, mens Unwan kun har viet ham[2]; som vi nu skal se, er Knud nemlig i egen person trådt i mangfoldig forbindelse med det nye kirkelivs førere.

Hvor den nye kirkevækkelse trængte frem, dér opsporede den store dansk-engelske konge dens friskeste kilder. Det fik störste betydning for Knuds kirkepolitik, både hans valg af bisper og hans virken for munkevæsenet. Först må omtales Knuds ærefrygt for Fulbert af Chartres. Denne skolastikkens forløber stod kirke-

---

[1] P. Ladewig, Poppo von Stablo und die lothringisch-cluniacensische klosterreform in d. ersten hälfte des 11. jahrh. (Dissert. Danzig 1882) s. 23 ff. (Den fuldstændige afhandling, Poppo v. Stablo und die klosterreformen unt. d. ersten Saliern, Berlin 1883, har jeg ikke haft adgang til). Matthäi 62 ff. Hirsch III 234-51. Bresslau II 405-17.

[2] Ad. II, 70 (s. 89). Når Sven Ågesön (S. r. D. I 55 f.) siger, at Knud valgte Rudolf, har det naturligvis ikke i sig selv historisk værd, men det har sikkert været således. Påstanden om, at Slesvig hørte til den tyske »mark«, (K. W. Nitzsch, Deutsche Studien, Berl. 1879, s. 212; Bresslau, F. z. d. G. X 612 f., Konrad II, II 145 f.; Manitius 412) indlader jeg mig ikke på at imødegå; den har endog været Dahlmann og Waitz for vidtgående. Den bekendte overenskomst om den slesvigske mark kan for øvrigt godt henlægges til Konrads förste år, mens trolovelsen mellem Henrik og Gunhild er senere (Bresslau, F. z. d. G. X 607 ff.). Adams fremstilling af sammenhængen behøver man ikke at være öm for at bevare. Konrads imødekommen overfor Knud er snarest kun afståelse af *krav* på det omtvistede land, mens landet selv længe havde været i de danskes hænder. I opfattelsen af »markgrevskabet« slutter jeg mig til A. D. Jørgensen, Bidrag s. 25 jfr. 84; N. k. g. 295. 445 f. tillæg 78 f.

strömmens udspring meget nær; det fremgår bl. a. a Chartres-kannikernes brev til den store Cluny-abbe Odilo, »som de elskede over alle abbeder«[1]), og fremfo alt af brevvekslingen mellem Fulbert og Odilo, hvo Fulbert kalder abbeden sin fader og munkenes erkeenge og skriver til ham i störste beundring og ærbødighed[2]. Fra biskop Fulbert har vi et mærkeligt brev til Knud c rige[3]); heri takker han for en tilsendt gave[4]), beundre Knuds vide omsyn, i det han fra sit fjerne land ka være optagen af franske forhold, og hans gudsfrygt, det han, hvem man holdt for hedningers konge, vise sig som kirkens rundhåndede velgörer. Knuds forbindels med Chartres-bispen står imidlertid ikke ene. Tidli trådte han i venskabsforhold til hertug Vilhelm af Akvitanien, der ved siden af Odilo var den cluniacensisk bevægelses hovedmand. Ademar siger, at der årlig gil sendefærd mellem dem med fyrstelige gaver[5]). Derom har vi også vidnesbyrd på anden måde: I Limoges blev der år 1031 holdt et kirkemøde, berömt for det fredsbud, som blev forløber for »treuga Dei«[6]). Blandt drøfteemnerne var også, hvorvidt den hellige bekender Martialis, ifølge legenden Limoges's förste biskop, var værdig til æresnavnet »apostel«, et spörgsmål, der længe havde sat sindene i bevægelse. Helgenens ære blev ivrig forsvaret af byens biskop og abbeden i Martialisklosteret Den sidste henviste til den angelsaksiske kirke, de

---

[1]) Fulberti Carnotensis Opera (Paris 1608), epist. 133, s. 116 f Bouquet X 510. Jfr. A. Bruel, Reçueil des chartes de l'abbaye de Cluny IV (Paris 1888) s. 23.

[2]) Martinus Marrier, Bibliotheca Cluniacensis (Paris 1614) sp 339. 349 ff.

[3]) Fulberti Opera, ep. 97, s. 92 f. Bouquet X 466.

[4]) Jfr. Will. Malmesbury, Gesta regum I 226 (§ 186).

[5]) Ademar, Hist. III, 41; Pertz IV 134.

[6]) Hefele IV² 688 ff. 692 ff. A. Kluckhohn, Geschichte des Gottesfriedens (Leipz. 1857) s. 19 f.

hædrede Martialis som apostel: det kunde man se af den helgenbog med guldbogstaver og småbilleder, som den engelske konge 7 år tidligere havde sendt hertug Vilhelm sammen med andre gaver[1]). På et møde i Poitiers 1023 havde hertugen selv fremvist bogen; det har altså været snart efter modtagelsen[2]). Knud må også have stået i forbindelse med selve abbed Odilo, »Clunys konge«, som en modstander af reformen spotvis kalder ham[3]). I Rom traf han den store abbed, der var i Konrad II's følge, og mødet har sikkert haft betydning. — Med Flandern og tilgrænsende egne, hvor Clunys indflydelse tidlig var dukket op[4]), har Knud haft særlig stærk forbindelse. Det skyldtes Englands og Danmarks livlige handelssamkvem med disse lande; Knuds Romafærd gennem de kirkelig vakte egne har selvfølgelig i rigt mål udvidet forbindelserne. Til Knuds gudsfrygt og godgörenhed i klosteret St. Omer (se s. 122) kan vi föje en senere munkefortælling, der dog må rumme en historisk sandhed: Knud skænkede en så dyrebar helgenlevning som skulderbladet af den engelske folkehelgen Alban til en grevesön fra Namur i de fra Stablo påvirkede egne om floden Maas[5]). — Særlig må vi i denne sammen-

---

1) Labbé, Concilia XI sp. 1224. Mansi, Coll. conc. XIX 522.
2) Mansi XIX 414. Jfr. Hefele IV² 679.
3) Bouquet X 67 (navnlig vers 114 f.).
4) Således i Utrecht: Hirsch II 301. Senere kom jo St. Vannesbevægelsen og strömningen fra Stablo.
5) Thomas Walsingham, Gesta abbatum St. Albani ed. H. T. Riley (Lond. 1867-69) I 88 ff. Jfr. A. D. Jørgensen, Årb. 1887 s. 139. — Endnu blot ét mærkeligt træk af Nordens og Flanderns kirkelige forbindelse i denne tid, især da Knud vistnok står bagved: Biskop Gerard I i Cambrai (1013-48) vilde lade en fjern forgængers, Gaugerichs, levned skrive. Han havde hørt af gamle folk, at en udførlig skildring af Gaugerichs levned skulde være forsvunden ved hedningernes (ɔ: Normannernes) hærgninger. Nu søgte man om skriftet trindt omkring, og da

hæng betone Knuds forhold til Köln. Han sendte dett. ærkesæde et sakramentarium og et psalterium »for a göre sit navn mindet med tak«[1]). Modtageren af diss. gaver må have været ærkebiskop Piligrim (1021-36), de jo var blandt hovedmændene for reformbevægelsen, o; fra hvis kapitel Rudolf er udgået. Endnu mere vægt ha et andet træk: Af et först nylig fremdraget skrift fra 11 århundreds midte, handlende om underne ved ærkebisko Heriberts grav, ser vi, at Knud selv har været i Köln hvor han blev öjenvidne til en lam mands underfuld. helbredelse, og at han efter sin hjemkomst sendte konge lige gaver til den kölnske helgens ære (Pertz XV 1253). Fremdeles må vi huske Knuds gode forhold til Unwan der stod som det nye kirkelivs nordligste forpost[2]), og hans broderskab med Lüneburgmunkene. Endelig må det endnu fremhæves, at de fleste af de fremmede, Knuc gav kirkeembeder i England, var Lothringere, og Leofric der senere blev biskop i Exeter, havde studeret i Lothringen[3]). Det fortjener også at fremhæves, at Odinkar efter sit ophold i England »gennemvandrede Gallien for at lære« (Ad. skol. 26); Knud har uden tvivl sendt ham did, for at han kunde lære det religiøse opsving at kende af selvsyn og göre sine erfaringer frugtbringende i hjemmet.

Det vilde have særlig interesse for vor opgave, om

---

fremkom en pilegrim fra Norden med et gammelt håndskrift om Gaugerich og tilbød det til salg (B. Krusch, Das Leben Bischofs Gaugerich von Cambrai, N. Arch. XVI, 1891, s. 227 f.).

1) Will. Malmesb., De vita s. Wlstanis episc. Wigornensis: Wharton, Anglia sacra (Lond. 1691) II 249.

2) Ad. II, 46. skol. 35 (s. 73). Vita Meinverci, Pertz XI 114.

3) Se de s. 131 note 3 anf. steder. Duduc, biskop i Wells, kalder Steenstrup, Steindorff og Freeman (II 79. 112. 448) Sakser, Bresslau Lothringer. Bægge dele forekommer i kilderne, se Hunter, Ecclesiastical documents, Camden society, Lond. 1840. s. 15. 32. Imidlertid hidrører formodningen om lothringsk byrd uden tvivl fra lothringsk uddannelse.

vi kunde påvise nogen forbindelse mellem Knud og kejser Henrik II, der i så höj grad var greben af de reformatoriske ideer; men et blik på den politiske stilling kunde snarere vække anelse om misstemning mellem dem[1]. Derimod er det noksom bekendt, hvorledes Knud og Konrad II ved Unwans mellemkomst blev venner; de mødtes i Rom, Konrad afstod »marken« til Danmark, og venskabet blev bekræftet ved trolovelsen mellem Gunhild og Henrik (III), hvis giftermål med en byzantinsk kejserdatter var glippet[2]. Det personlige forhold til Konrad II har just ikke været religiøst befrugtende for Knud. Den kloge og kraftige kejser var först og sidst politiker, hans kejserstyrelse havde (i modsætning til hans forgængers og efterfølgers) rent verdslig karaktér. Man sporede ikke trosiver hos ham, hensynsløst øvede han simoni og tillod sig indgreb i kirkegodset. På den

---

[1]) Knuds slægtskab med det polske herskerhus måtte være Henrik II ubehageligt, da Polakkerne var hans sejrrige fjender. Jfr. Giesebrecht, Kaiserzeit II[5] 209; H. Pabst, F. z. d. G. V 359. Når prof. Bresslau (Konrad II, I 103 note 1) tillige har fremhævet en anden grund til spændt forhold mellem Knud og Henrik II, nemlig den fordrevne Edvards (Edmund Jærnsides söns) ægteskab med en ungarnsk prinsesse, der må have været Henriks søsterdatter (jfr. Steenstrup III 307 f.), da har den agtede tyske gransker forsyndet sig mod tidssammenhængen. Det var i året 1015, at Edmund ægtede Sigeferths enke Ealdgyth, der fødte ham de to sönner, hvoraf Edvard var den ene. Da Henrik II døde, var Edvard endnu et barn på omtrent 8 år, så at der ikke kan være tale om noget ægteskab. Med Bresslau (i tilslutning til Pabst, F. z. d. G. V 359 note 2) at finde bevis på et spændt forhold mellem Henrik II og Knud i Adams ord om freden, der blev sluttet mellem Konrad II og Knud (Ad. II, 54; s. 78), forekommer mig uheldigt. En venskabelig overenskomst mellem de to naboer kunde for Adam let forme sig til en fredsslutning.

[2]) Bresslau, F. z. d. G. X 606 ff.; Konrad II, II 145 ff. Steindorff, Heinrich III, I 13 f. 33 ff.

anden side var han ikke kirkefjende, ja imødekom endog den cluniacensiske reformbevægelse; i Rhinfranken stiftede han klosteret Limburg og lagde det under Poppo fra Stablo, der i det hele havde en höj stjerne hos ham. og i denne de stolte kirkebygningers tid gav Konrad II også sit bidrag ved den storladne domkirke i Speier Også på anden måde viste han de höjkirkelige bestræbelser sin gunst[1]). Venskabet med kejseren kunde derfor fremme Knuds berøring med det nye livs forkæmpere i Tysklands vestlige egne. — Efter at vi har set Knuds hele forhold til den lothringske kirkefornyelse, er der ingen grund til (med Helveg og flere andre) at tænke sig en tysk påvirkning i Jylland som modsætning til den engelske påvirkning på øerne og i Skåne[2]). Knuds virken for den danske kirke er mere af én støbning, og forbilledet har væsenligst været Clunyopvækkelsen med dens forgreninger.

Knuds valg af bisper er det aller væsenligste i hans arbejde for den danske kirke, grundlaget for hans øvrige virken. Målet var, at biskoppen i alle måder blev kirkens bærer, præstestandens enhedsmærke og værner. menighedernes overhyrde og dommer. Derfor søgte Knud også at danne faste bispedömmer med naturlig begrænsning. Så snart det lod sig göre (vistnok ved Godebalds død), deltes det store østdanske stift i to, med sundet som grænse[3]), muligvis fornyedes også bispedömmet på Fyn, der ellers ikke omtales siden 988 Derimod var der ikke trang til at udstykke Nörrejylland i bispedömmer, så længe Odinkar styrede det udstrakte

---

1) Bresslau II 364 ff. 384 ff. 416-22.
2) Jfr. A. D. Jørgensen, H. t. 4. række I 731.
3) A. D. Jørgensen, N. k. g. 449 f.

stift. En væsenlig betingelse for bispedömmernes kraftige udvikling var også de nye bispers dygtighed. Knud har haft klerke nok at vælge imellem, og han har sikkert truffet sine valg med skönsomhed. Vi kender kun lidet til hans bisper; men nogle af dem er dog blevne mindede af eftertiden som betydelige mænd. For Sven Ågesön, der ellers giver så lidt besked om denne tid, var Gerbrands og Rudolfs navne hævede over forglemmelse (S. r. D. I 55 f.). Sakse giver os Roskildeoverleveringen, når han taler om Gerbrands berömmelse og henfører Lundekirkens bygning til ham (s. 500 f.). Bernhard må være den Bernhard Vilrådsön den bogvise, der alt tidligere havde virket i Øst-Danmark og været forkynder i Norge og på Island[1]). Derimod må Avoco, Gerbrands efterfølger, have været et uheldigt bispeemne, hvis han virkelig, som Adam vilde have hørt fortælle, voldte sig døden ved drik (Ad. IV, 8).

Hvad der fremdeles kunde hæve og sikre bispedömmernes betydning, var bispesædernes fremvækst. Atter her havde Knud udlandets forhold for öje. De danske stæders opsving må have mere end tilfældig tidssammenhæng med bispedömmernes ordning. Kongen har på én gang virket for sine bisper og sine byer. Særlig i det østlige Danmark sporer man kendelig fremgang. Allerede för Knuds tid synes Roskilde som søstad og kongestad at være bleven Sællands bispesæde. Ikke ved øens folkelige midtpunkt og tingsted får biskoppen bopæl, men i »sedes regia Danorum« (Ad. IV, 5; s. 158). Harald Blåtand og Sven Tjugeskæg havde alt hævet byen; ved fortsat samarbejde mellem kongen og kirken førtes udviklingen videre under Knud. Tidlig i hans styrelse har

---

[1]) A. D. Jørgensen, N. k. g. 249. 449. 697. Tillæg 92. Jfr. C. Weeke i D. b. l. II 135 f. Taranger 182 f.

vi Roskildemønter med fuldstændig engelsk præg[1]). Grund læggelsen af et møntværksted skyldes sikkert klerke fr England, sendte af kong Knud; på samme måde frem kaldte angelsaksiske forkyndere det svenske møntvæsen[2] Snart ændres imidlertid Roskildemønterne, optager tys (romersk) tempelgavl-præg og nordisk treslyngning, vic nesbyrd om en rask udviklet, selvstændig kultur[3]). Endn mere har Knud hævet Lund, som han vilde göre til »e nordisk London« (Ad. skol. 111). Engelske håndværker er indvandrede sammen med klerke og munke, og he må Knuds hovedvirksomhed for klostervæsenet her lægges. Lund blev også et knudepunkt for det dansk møntvæsen; herfra udgik de mange mønter med det no diske ormepræg[4]).

Sammenstillingen af bispedömmerne og møntvæsen i Danmark på Knuds tid er ikke vilkårlig. Kirkelig kultu spores i mønternes korsmærker og billed af Guds hån (Viborgpræget)[5]). Mest har det dog at sige, når der ti med står en omskrift som »in nomine dei patris, amen eller et skriftsted som Joh. 1, 1. Fra Hardeknuds tid har Slagelsemønter med tydeligt Benediktinerpræg[6]). Møn mestrene har da snarest været klerke eller munke. Mu ligvis har Knud endog ligefrem givet bisperne del møntretten. I Ribe bispekrønike hedder det, at Knu

---

[1]) Kr. Erslev, Roskildes ældste mønter, Årb. 1875 s. 127 ff.

[2]) B. E. Hildebrand, Anglosachsiska mynt (Stockh. 1846) XXV.

[3]) Treslyngningen opfatter prof. Kr. Erslev som tre sammenstille skjolde (Årb. 1875 s. 138. Mémoires 132). Men den er snare et stiliseret triskele, ligesom Snoldelev-stenens drikkehorn (j Henry Petersen, Nordb. gudedyrk. 115 f.). Da både hagekors triskelet og hammertegnet har kunnet finde plads i de gam kirkebygninger (J. B. Löffler, Udsigt ov. Danm. kirkebygn. 20 f kan det hedenske symbol også godt have været anbragt på mønt

[4]) Erslev, Årb. 1875 s. 139. 166. 173 f.

[5]) Erslev, Årb. 1875 s. 166 f. S. Bergsø, Årb. 1882 s. 267 f.

[6]) Erslev 179 note. Bergsø 266. 272 f.

gav Odinkar halvdelen af al kongelig ret i Ribe, og af et diplom ser vi, at Ribebispen har haft den halve møntret, indtil Valdemar II omsider udkøbte ham af den[1]. Bispekrøniken er ganske vist kun en svag støtte; kan hænde den dog her rummer en ægte overlevering[2]. Det vinder i sandsynlighed, når vi i England, Tyskland og Frankrig ser bisperne i besiddelse af møntret. Ganske vist er det först fra en langt senere tid man har danske bispemønter; men der findes heller ikke angelsaksiske bispemønter, og prægningen af ærkebispemønter var ophørt længe för Knuds tid: både ærkebisper, bisper og abbeder havde møntret og møntmestre (se Ædelstans love), men de måtte holde sig til rigspræget, lovene indskærpede énsartethed[3]. Ædelred kundgör endog, at ingen anden end kongen må have møntmester; Knud nöjes med ligesom ældre konger at kræve rigspræg og true falskmøntnere, men har vel tilladt den almindelige fastlandsskik, at bisper slog mønt. Sådanne forhold kan være overførte på Danmark, hvis møntvæsen i det hele udviklede sig ved engelsk påvirkning; men énheden varede kun kort, bypræget afløser hurtig rigspræget[4].

Vilde Knud hæve bispedömmets anseelse og virkekraft, måtte han også ombytte bispesædernes få tjenende præster med regelmæssige klerkesamlag, som skulde være bispens råd og følge, prædike, døbe og læse tiderne, undervise folket og de vordende præster. Sakses ord om

---

[1]) S. r. D. VII 185. Oldemoder ved O. Nielsen s. 5. Kinch I 51.

[2]) Prof. Joh. Steenstrup går ud fra beretningen som pålidelig (Studier over kong Vald. jordebog 222).

[3]) Hawkins, The silver coins of England (Lond. 1841) s. 50 ff. H. Ellis, Introduction to Domesday (1833) I 174 ff. Ædelstans love: Thorpe 88. Schmid 138 ff. Edgar: Thorpe 114. Schmid 192 f. Ædelred: Thorpe 126. Schmid 216 f. Knud: Thorpe 163. Schmid 274 f. I Tyskland var derimod virkelige bispemønter såre almindelige og forekommer også i vore møntfund.

[4]) Erslev, Årb. 1875 s. 166 ff. Mémoires 126 ff.

Knuds virken for denne sag er da troværdige[1]). Knud der var vant til rig liturgi og gribende gudstjeneste, måtte føle sig kaldet til at höjne den danske kirke ved fuldtonende klerkesang. Det forøgede klerkekor måtte imidlertid også sættes i stand til at leve og skaffe alt, hvad der hørte til tjenesten. Derfor har kongen anvist den jord, stammen i de senere kapitlers præbender.

Foruden de klerkesamlag, der var knyttede til bispesæderne, grundede Knud ifølge Sakse flere »private klerkeboer og skænkede jordegods til dem. Sådann kannikesamlag fandtes flere steder langt ned i tiden oprindelig har de måske stået i forbindelse med syslerne[2]. På en tid, da bispemagten langtfra havde nået det at træde höjmål, kunde de göre stor gavn som kirkelig midtpunkter og præsteskoler; men det er også let forståeligt, at de i regelen senere tabte sig, blev til domkapitler og klostre eller forsvandt helt, når der ikke længer var særlig brug for dem. At Slagelse og Vibor under Knuds styrelse optræder som møntsteder, turde stå i forbindelse med de nye klerkeboer. Disse danske samlag er uden tvivl aflæggere af tilsvarende engelske samfund. Blandt Angelsakserne fandt man nemlig hyppi den slags konventer udenfor bispesæderne[3]), og selv om Knud fordrev sådanne klerke fra St. Edmundsbury fc at overlade stedet til Benediktinermunke fra Holme c

[1]) Saxo 538, jfr. A. D. Jørgensens fortolkning, N. k. g. 525 f.

[2]) Dette er påvist af A. D. Jørgensen, N. k. g. 526. Vedrøren præstestandens forhold til syslerne se O. Nielsen, Sysselind i Danmark, særlig s. 31 ff. Om konventerne jfr. Helveg, I danske domkapitler 22 ff. — Helveg lader disse ældre konvent være Benediktinerklostre; som det andensteds (I 148 f.) komm frem, har han ikke set den modsætning mellem præster munke, som Sakse hævder ved sige: monachalem *qvoqve* dinem uberiorem fecit; H. forstår urigtig »monachalis or som hele præstestanden.

[3]) Lingard, History of the A. S. church I 234. II 257 ff.

Ely, så var det kun for at föje Elmhambispen Alfvin[1]; han selv har trods sin begejstring for munkevæsenet været ven af de »verdslige« klerke[2]. Blandt andre klerkeboer kan Knud have oprettet det gamle samlag i Vestervig og således stået i forbindelse med den gådefulde Thjodgar eller Thøger, der senere, om end under fleres modstand, blev æret som helgen[3].

Endelig sörgede Knud også for præstebol, som det fremgår af Sakses ord: cellularum freqventiam novis conventiculis auxit[4]. Sakse har ikke tænkt på munkevæsenet (cella = småkloster), da han straks efter omtaler munkene for sig, og »cellula« kan kun betegne bolig for en enlig mand. Til præsteboligen hørte da et lille stykke land, hvoraf præsten havde underhold. Her er de angelsaksiske forhold atter mønster: i samsvar med de karolingiske loves bud skulde hver sognekirke i England være udstyret med sin »hîd«, og det trængte igennem, så at en jordløs kirke var en sjældenhed på »Domesdays« tid[5]. Også Knud har villet betrygge præsterne: i tilslutning til Edgars love bød han hver grundejer at udstyre den kirke, der lå på hans bôcland,

---

[1]) Peterborough krøn., Sparke, Hist. Angl. scr. 38. Symeon of Durham ed. Arnold II 157. Liebermann, Geschichtsquellen 21. 127. 236 f. Johannes de Oxenedes, Chronica ed. H. Ellis (Lond. 1859) s. 17. Chronica de Mailros, Gale, Rer. Angl. scr. I 155 f. (jeg har ikke haft adgang til den nyere udgave ved Stevenson, Edinburgh 1845). Thomas Eliensis, Hist. Eliensis hos Wharton, Anglia sacra (Lond. 1691) I 608. Thomas Walsingham, Gesta abbatum St. Albani ed. H. T. Riley (Lond. 1867-69) I 33. Math. Paris I 503. Flores Historiarum I 503.

[2]) Hook, Lives of the archbishops I 481.

[3]) Cypræus, Ann. ep. Slesv. 360 ff. Vidnesbyrdene om modstanden mod Thøgers helgenry er blevne forøgede ved sent fremdragne brudstykker af en fremstilling af hans undere, Kh. s. 3. række IV 647.

[4]) Se A. D. Jørgensens fortolkning, N. k. g. 526. 530.

[5]) Lingard I 178 ff. Gneist 60 f.

med tredjedelen af tienden, hvis den havde rang soı selvstændig kirke[1]). Kongens virksomhed i Danmar svarer da hertil. Snart kom Danmark i ry for sin ri dom på kirker; Adam vilde vide, at Skåne på hans ti havde 300, Sælland 150 og Fyn 100 (Ad. IV; 7). Sel om disse tal ikke er at stole på, kan der dog ikke vær tvivl om en overordenlig stærk fremgang, særlig i lande østlige dele, der senest var blevne kristnede, men ve denne tid fik kendelig forrang for Jylland.

Selvfølgelig har det også været Knud om at göre a skaffe bisper og præster de afgifter, der udrededes den i England og andensteds. Men her er der stor forsk på den angelsaksiske »imperators« og den danske folk konges magt. I England kunde Knud byde, i Danmar måtte kongen bevæge folket til selv at vedtage, hva han ønskede gennemført. Vore senere kirkelove vise kun et forhold mellem præstestanden og folket, ude kronens mellemkomst. Nu, mens kirken var ny, knytt til kongedömmet og afhængig af dets støtte, har konge dog stået ved bispens side, når han underhandlede me tingfolket om de sædvanlige kirkeafgifter, og han ha lagt sin indflydelse i vægtskålen til gunst for kirken krav. En af de kirkelige afgifter vedkom særlig konger det var Pederspengen eller Romaskat. Den var nemli hele folkets afgift til pavestolen og blev sendt af konger Pave Alexander II minder Sven Estridsön om den »censu regni«, som hans forgængere havde plejet at sende t apostelens efterfølger og giver forskrift om dens over bringelse[2]). Det viser, at en sådan skat virkelig e svaret, og dens oprindelse kan kun henføres til Knud der stod sig vel med paven og tog de angelsaksisk forhold til forbillede. Dog har man i Danmark næppe

[1]) Thorpe 157. 534 (jfr. 111). Schmid 260 f. (jfr. 186 f.).
[2]) Mansi XIX 943. Jaffé-Löwenfeld I 569 [nr. 4495].

udredet afgiften efter samme mål som i England. Når de danske i Danelagen kun udredede halv så stor Romaskat som Angelsakserne i det øvrige af riget[1]), har de danske i deres hjemland snarest udredet endnu mindre. Hvor begrænset kongemagten har været under sin virken for slige afgifter, fremgår af den ringe gennemførelse af kirkens krav. Tienden, der var fast lov i England, kunde endnu slet ikke trænge igennem i Danmark, og imod kirkeloven fandt idelig »tidekøb« sted som en hovedindtægt for præsterne (Ad. III, 70. IV, 30.) Men hvor præsterne havde fået kirkelig vedtægt gennemført, kunde den ved den verdslige magts støtte blive til lov. Det gælder således uden tvivl alles dåbspligt og kirkens rettergang med deres straffevedtægt[2]).

»Monachalem qvoqve ordinem uberiorem reliquit, ne ferociæ propior qvam pietatis officiis videretur, æqvam sibi utriusqve laude adjicere cupiens«. Således lyder det sidste led i Sakses lovprisning af Knuds virksomhed for kirken. En dansk klosteroverlevering[3]) mindedes også Knud som grundlægger af munkevæsenet i Danmark. Disse sene kilders efterretninger er efter Knuds færd i England at dömme höjst sandsynlige. Hans flanderske levnedstegner, der selv var klosterbroder, siger endog, at han for munkene var, ikke som verdensmanden, men som en broder (Cnutonis gesta II, 19), og hans iver for munkelivet er tilstrækkelig bevidnet ved diplomer og klosteroptegnelser. Det var da en selvfølge, at han vilde grundlægge klostre i sine andre lande, om jordbunden ellers var beredt. Den nordiske ånd måtte omdannes under kirkens påvirkning, för den kunde finde sig i de stille

[1]) Steenstrup III 369 note. IV 34.
[2]) Jfr. A. D. Jørgensen, N. k. g. 516. 565. 567. 569 ff.
[3]) Ryårbøgerne: Pertz XVI 399. S. r. D. I 159.

munkesamlag, der frasagde sig livets goder, bandt s til ét sted og ombyttede frihed med klosterregel. I Norg fandt man endnu ikke slige kår, og Knuds kloste grundelse her er kun misforståelse[1]; men i Danmark va kristendommen og den medfølgende kultur trængt dybe ned, og mange enkelte klosterbrødre havde ved deres fo kyndelse tillige banet vej for det egenlige klosterliv[2]), så Knud for så vidt kun gjorde munkevæsenet »fyldigere

Spörges der, hvor vi skal søge Knuds klostr er vi henviste til gætninger. I udlandets kilder led man forgæves efter oplysninger, og dog er det nærme derfra hjælpen skal komme; thi det danske munkel var selvfølgelig grundet af fremmede, ja langt ned i tide spiller de en hovedrolle i vore klostre. Evesham bild sig ind at være moder til det danske klostervæsen men det var först Erik Ejegod, som til Odense indkald munke fra det fjerne kloster ved Avon. Den engelsl overlevering, der fortæller meget om Knuds klosterive véd ikke noget om, at han har overført engelske munl til Danmark; det tyder på, at vore förste klostre s ikke er nybygder fra England. Heller ikke har de udvikl sig ved ærkesædets hjælp, da klostervæsenet ikke spillec nogen rolle i disse egne; derfor er Adam også tavs. må derimod søge tilknytningen i de cluniacensisk p virkede egne. Er der nogen tid, der har været gunst for grundlæggelsen af Cluniacenserklostre i Danmark, c

---

[1]) Påvist af professor Steenstrup (Normannerne III 362 ff.).

[2]) Jeg nytter lejligheden her til at göre opmærksom på en m forståelse. Lagerbring II 68 f. og Suhm III 570 fortæller o en eneboer, Anselm, der levede i Skåne tolv mil fra Lund så biskop Bernwards sjæl fare til himlen. Dette stammer f en hildesheimsk legende, der er föjet til V. Bernwardi (Pe IV 782). Men »Lunda«, som nævnes her, er rigtignok ik Lund i Skåne, men Lühnde øst for Hannover.

[3]) Chronicon abbatiæ de Evesham ed. W. Dunn Macray (Lon 1863) s. 325 f.

er det Knuds kongetid. Al kirkeiver i Frankrig og Tyskland föjede sig ind under Clunys åndsmagt, vækkelsen greb også Knud, og han var en dådkraftig konge med evne til at føre sine tanker ud i livet. Det gælder nu at finde spor af den store klosterbevægelses forgrening til Danmark.

Af klostre, der fulgte Clunys strenge regel, kan vi först nævne st. Mikaels kloster på den höje bakke udenfor Slesvig by. Den munk, der har skildret det sörgelige slutningskapitel af klosterets historie, kalder det udtrykkelig Cluniacenserkloster (S. r. D. V 381). Da Slesvigbispen Rudolf havde fået sin uddannelse i Köln og ligesom Knud var påvirket af den cluniacensiske bevægelse, ligger det nær, at netop han og Knud har stiftet »St. Mikkel på bjærget«. Både ved stil og bygningsemne pegede klosterets tufkirke mod Rhinlandene[1]; og vel var denne först fra 12. århundred[2]), men klosteret kan være grundlagt meget

---

[1]) A. Sach (Gesch. d. Stadt Schleswig, 1875, s. 74) nævner St. Martin i Bonn, St. Gereon i Köln og St. Mikael i Fulda, hvortil må föjes St. Georgs kapel i Köln. Efter hvad man véd om den gamle St. Gereons rundkirke, inden den blev ændret til mangekantet kirke og fik höjkor tilbygget (se v. Quast, Jahrbücher des Vereins für Alterthumsfreunden im Rheinlande XIII 168 ff.), kan den godt have været forbillede for den sønderjydske kirke. Endnu större synes dennes lighed med St. Martinskirken i Bonn; smlgn. afbildningen hos Trap med St. Martin i Boisserée, Denkmale d. Baukunst am Niederrhein tab. I. Om denne kirke se Boisserée, s. 1 f.; Kugler, Gesch. der Baukunst II 328; H. Hüffer i Annalen des hist. Vereins f. d. Niederrhein XIII 147 ff., hvor dens alder sættes til beg. af 12. eller slutn. af 11. årh., mens det tillige af mønter göres sandsynligt, at den alt i 10. årh. har været til som rundkirke.

[2]) J. Helms, Tufstenskirkerne i omegnen af Ribe, Ny kh. s. I 584 ff. J. Kornerup, Materialet i de ældste danske kirker, Årb. 1870 s. 142 ff. Trap, Hertugd. Slesvig 557. Löffler, Udsigt over de ældste d. kirker 160 ff. R. Haupt, Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Schlesw.-Holst. II (Kiel 1888) s. 312 ff.

för, og den senere klosterkirkes stil kan vidne om gennem tiderne vedligeholdt rhinlandsk forbindelse, d stemmer naturlig med Knuds venskabsforhold til d kölnske ærkebiskop[1]. — Et andet Cluniacenserklost var Allehelgensklosteret ved Lund. Medens brødre ved Slesvig bukkede under for verdslighed, stod lundske Cluniacensere som forkæmpere for klostertugte Anders Sunesön satte deres abbed i spidsen for a landets »sorte munke«, og Innocens III gav denne ordni stadfæstelse[2]. Först af ærkebiskop Uffes brev, dagtegn 15. Okt. 1241 (Liljegren I 296 f. nr. 306), får vi tilfældig vide, at det var et Cluniacenserkloster; men klosteret meget gammelt og må snarest føres tilbage til Knud til lothringsk oprindelse, som det vil fremgå af følgen særundersøgelse.

Flere henfører Allehelgensklosterets grundlæggelse Eskil[3]. Herved er oversét den lundske mindebogs kun

[1]) Inden jeg var bleven opmærksom på Knuds forbindelse m den cluniacensiske retning, var jeg tilböjelig til at henlæg klosterets stiftelse til Knud Lavards tid, der også betegner kirkeligt opsving (Knud Lavards liv og gerning s. 161).

[2]) Liljegren I 153 f. [nr. 125]. De »sorte munke« må være Ben diktinere i almindelighed, hvortil Cluniacenserne hørte sc kongregation. Dette kan just ikke bevises af pavebrev »nigri *ordinis* monachi«, da Cluniacenserkongregationen o kaldes »ordo« (f. eks. i ærkebiskop Uffes brev 1241), men der at Allehelgensklosteret den gang var det eneste Cluniacens kloster i Danmark. Jfr. Lange, De norske klostres hist. 1. u 320 note 4 (2. udg. har det ikke), hvor dog klosteret af d grund antages endnu ikke at have tilhørt Cluniacenser Men en Cluniacenserabbed, der med sine munke fulgte d almindelige Benediktinerregel og kun skærpede den ved »*co svetudines* Cluniacenses«, kunde godt få opsyn med Benedi tinernes tugt.

[3]) Således Bring, De templis Lundensibus (Lund 1756) s. 21 (v misforståelse af Eskils gavebrev til domkirken sættes stiftels til efter 1145). Daugaard, De danske klostre i Middelald. 1

görelse af domkapitlets broderskab med dette samlag og Augustinerne i Dalby, skrivende sig fra Decemb. 1136, altså för Eskils tid, — og ligeledes optegnelsen »Dedicatio Ecclesiæ Omnium sanctorum« 25. Juni, der er skrevet med rødt blæk ved dødebogens påbegyndelse, hvilket er för Nils's død, der anføres straks efter med yngre hånd [1]). Reuterdahl (I 391. 463) og Helveg (I 313) henfører Allehelgensklosteret til Assers tid. Det antagne yenskab mellem Asser og Clunymunkene kan dog ikke støtte denne formodning; det beror nemlig helt og holdent på en fejltagelse (se kap. 45). Man må i virkeligheden henlægge klosteret til en tidligere tid; thi sammenslutningen med domkapitlet 1136 var ikke ny, men stadfæstelse af hidtil bestående skik, jfr. begyndelsesordene »sicut tradiderunt nobis, qvi ante nos fuerunt, istæ tres congregationes .... in una societate semper et fraternitate fuerunt«: ingen af den daværende slægt har oplevet den tid, da de tre samlag indgik broderskabet; alle kender det kun som overlevering fra den tidligere slægt. Under Asser, der 1136 havde været kapitlets hoved i 47 år, kan overenskomsten altså ikke være sket. Ordet »semper« tyder på, at broderskabet er af langt ældre oprindelse; hovedkirkens klerke træder da i det egenlige kapitels sted. Som Cluniacenserbo er klosteret da sikkert at henføre til Knud; hverken de europæiske eller de danske forhold afgav senere så gode betingelser for en sådan klostergrundelse [2]).

---

hvori Wieselgreen (De claustris Svio-Gothicis, sectio II s. 8) ikke har fundet noget at rette.

[1]) S. r. D. III 471 f. 450. H. Reuterdahl, Svenska kyrkans hist. I 463. Velvillig meddelelse fra hr. underbibliotekar C. Weeke.

[2]) Den statistik, der lader sig uddrage af Liber daticus Lundensis (C. Weekes udgave) ved at gennemgå alle årdagene for abbeder og munke fra Allehelgensklosteret, er på grund af udskrabning usikker og kan i alt fald ikke rokke vor formodning om klosterets höje ælde. Fra XII² (ɔ: midterste tredjedel af 12. årh.) finder vi 22 navne, til dels overførte fra en ældre gavebog, da den nu bevarede bog blev påbegyndt mellem 1139 og 1146

Spörger man om klosterets byrd, får man et vink ved så mange munke fra Allehelgensklosteret har tyske navne En klosternybygd stod jo i regelen i livlig forbindelse m sit moderkloster og modtog ofte senere munke derfra. I klosterrige Rhinland har da snarest været den egn, hvorf de förste munke er komne til Lundeklosteret, så meget mε som Danmark havde livligt handelssamkvem med de egne. En senere helgenfortælling peger endog muligvis hen im moderklosteret: Ifølge »Vita Wolfhelmi abbatis Brunwilarensi drog umiddelbart efter Wolfhelms død (1091)[2]) en af ha munke, Heribert, til Danmark; men dér kunde han på gru af sørøvernes færd ikke straks nå sit bestemmelsessted. I dage måtte han vente i håb om at finde en gunstig lejligh til at slippe over det farlige hav. Da så han i drömme d afdøde abbed, der sagde ham, at nu var havet klart. Herib drog da afsted, og efter sin hjemkomst meddelte han Wolfhel

---

(Weeke VIII f.); fra XII[3] 19 sikre og 4 usikre; fra XIII[1] 26 sik 6 usikre; fra XIII[2] 24 sikre, 3 usikre. Skal optegnelserne XII[2] omfatte o. 135 år, er tallet 22 ganske vist noget lille; m inden det store klosteropsving var munketallet kun ringe (Ve havde i sin sidste tid 3, Kalvø 2 munke), og tilmed kan de navne slet ikke betragtes som en fuldstændig fortegnelse ov alle munke og abbeder indtil o. 1166. De af gavebogens storiske optegnelser, der bevislig gælder 11. årh., er nemlig og væsenligst fra sidste fjerdedel af århundredet: Sven Estr söns, Harald Héns, Knud d. helliges, Olav Hungers og bisper Egins og Rikvals dødsdage. At de tre tidligere Lundebisp Godebald, Bernhard og Henrik mindedes på en og samme d viser, hvor ringe kendskaben var til ældre tid.

1) Lunds gavebog nævner: Albold, Alfrad, »Bernere, kaldet Arnol Berengarus, Botulf, Didrik, Esrard. Herman, Hildulf (2 gang Konrad (2 gange), Vilhelm (3 gange). Kun navnene God og Ulstan tyder på engelsk byrd, Toste kan både være dan tysk og engelsk. De 34 munke, der har latinske, græske hebraiske navne, kan mindst lige så godt være fremmede so Danskere.

2) Ann. Brunwilarenses, Pertz I 100. V. Wolfhelmi, Pertz XII 19

levnedstegner sit drömmesyn [1]). Denne lille fortælling, der er værdifuld som bidrag til skildringen af Danmarks tilstand under Olav Hunger, tör måske anvendes i vor undersøgelse. Den enlige munks mål i Danmark har været et kloster; kun hvor det gjaldt mission eller klosteranliggender, kunde en så stor fritagelse fra munkenes stabilitetspligt finde sted. Dette kloster må have ligget i den del af Danmark, der var øst for Storebelt; ved dette brede vand, som var farligt på grund af Venderne, har Brauweilermunken måttet vente. Munkens ærinde har da vistnok netop været til Allehelgensklosteret; thi Brauwéiler var ligesom det lundske kloster grundet på Clunys regel. Hvorledes de to klostres forbindelse kan være bleven til, vil skönnes af Brauweilers tilblivelseshistorie. Dette kloster lå lidt vest for Köln, var stiftet år 1024 af den nedrelothringske pfalzgreve Ezzo og hans hustru Mathilde, Otto III's søster, og var huskloster for deres höje slægt [2]). Grundlæggelsen ledes af Poppo fra Stablo, hidkaldt efter ærkebiskop Piligrims råd, og den nye abbed blev indviet af Piligrim. Som fyrsteligt kloster og som datter af Stablo stod Brauweiler i höj anseelse [3]).

---

1) Pertz XII 195. Vita Wolfhelmi er skrevet mellem 1110 og 1123, jfr. Wattenbach II[5] 126.

2) Lacomblet, Urkunden f. die Geschichte d. Niederrheins I (Düsseldorf 1840) s. 102 ff.

3) Fundatio monast. Brunwillarensis, udg. af H. Pabst, Arch. XII 148 ff., og senest af Waitz, Pertz XIV 123 ff. Annalen d. histor. Vereins f. den Niederrhein XV 19-51, særlig 43 ff. Usinger i Hirsch, Heinr. II, I 450 ff. Bresslau, Konrad II, II 412. — Til prof. dr. Bresslau i Strassburg har jeg henvendt mig for mulig at få oplysning om, hvor længe Cluniacenserregelen holdt sig i Brauweiler, der senere viser sig som almindeligt Benediktinerkloster. Prof. B. har dog lige så lidt som jeg selv kunnet finde noget herom, men har gjort mig opmærksom på, at der ifølge Westdeutsche Zeitschr. f. Gesch. u. Kunst, Ergänzungshefte II 65, blandt arkivalierne i Düsseldorf (Sign. A. 230) findes afskrift af martyrolog, regula og dødebog fra Brauweiler; muligvis kan dødebogen give bekræftelse på forbindelsen mellem Brauweiler og Allehelgensklosteret i Lund. Det har ikke været

Da Knud samtidig har haft forbindelser med Köln, kan ha godt ved Piligrims, måske også ved kejser Konrads, hjæl have fået munke fra Brauweiler til sit danske kloster. Måsk hidrører hele Lunde stifts påvirkning fra Köln og Lothringe oprindelig fra Knuds tid og har så fortsat sig gennem tiderne[1] Lunds forbindelse med Hildesheim, der fremgår af gavebogen note om Godehards død og undere (4. Maj: Lib. dat. s. 107) og broderskabet med klostrene Helmward eller Helmershause i Paderborn stift og Ravensberg i Pfalz[2]) vidner også om for-

mig muligt at finde nogen tilknytning for Allehelgensklostere til selve Cluny.

[1]) I mindebøgerne fra Lund træffer vi under 18. Nov. navnet p en kölnsk borger eller præst og under 3. Juni en Margret jordfæstet i Pantaleonskirken i Köln (S. r. D. III 463. 448. Li dat. ved Weeke 293). I sin relikviesamling havde Lunds do kirke mange helgenlevninger fra Köln: hovedalteret, der v indvielsen 1145 modtog de aller helligste skatte, havde og levninger af st. Pantaleon og de 11000 hellige møer (S. r. III 455 f.); det höjre alter i krypten (indviet 1131) havde li ledes relikvier af de 11000 møer, og disse skatte var overfø fra det ældre Laurentiuskonvents kirke og havde altså læn været i Lund (S. r. D. III 435). Det samme gjaldt den ga Tryde kirke ved Ystad (Brunius, Skånes konsthist. 118. Löff 134). Fremdeles indtager Kölns helgener en betydelig pla mellem de helgener, som mindebøgerne föjer til Ados marty logium (Weeke VI f.): abbed Maurinus, ærkeb. Heribert, bisk Ulrik fra Augsburg (tidlig æret i Köln, se Fund. monast. Bru willarensis ed. Pabst 175 f., ed. Waitz 136) og de 11000 møe optagelsen af en del helgener fra Metz, viser tilmed, at ma har fået et martyrologium fra Lothringen (Weeke VII). — Endnu skal det fremhæves, at Lunds domkirke og flere skånsk kirker efter kyndiges påstand viser påvirkning fra Rhinlande (Höyen, Skrifter II 228. 239. 405 ff. Löffler 47. 108. Jeg m dog bemærke, at domkirkekorets udsmykning er langt rige end de gamle romanske kirkers i Rhinlandet). Selve Alle helgensklosteret er forlængst gået til grunde, og kun ringe lev ninger er fremdragne i vort århundred (Brunius, Skånes konst hist. 308 ff.).

[2]) Lib. dat. 2. 52. 81. 86. 318. S. r. D. III 434. 439. 442. 458. 463- 465. 471. Disse optegnelser hører til mindebøgernes ældste.

bindelser med Tyskland, der naturligst føres tilbage til Knuds og kirkereformernes tid. Samkvemmet med tyske klerke og klerkeboer har allerede da været livligt [1]). Alt dette kan tjene til at støtte formodningen om Allehelgensklosterets kölnsk-lothringske udspring.

Flere andre munkesamlag i Danmark kan være opståede i Knuds tid; men vi er her kun henviste til gisninger [2]). Pave Alexander III omtaler Veng som grundlagt af Valdemar I's forgængere (S. r. D. V 238 f.), men om dets tilblivelsestid er dermed ikke sagt noget; klosterets mærkelige frådstenskirke fra midten af 12. årh. [3]) kan have afløst en ældre bygning. Sem kloster ved Ribe kan måske henføres til Knuds kongetid [4]), da Odinkar, der havde set de store landes klosterliv, troligt nok selv

---

[1]) Dette kan dog ikke støttes ved de mange pilegrim-navne i broderlisten fra Reichenau. (Det er ikke nogen dødebog; man vil derfor også forgæves søge den ved siden af det virkelige Reichenau-nekrologium i M. G. h. Necrologia Germaniæ I ed. F. L. Baumann 1888). Man har ment, at listen kun skulde gå til begyndelsen af 11. årh. (Mone, Anzeiger f Kunde d. deutsch. Mittelalters IV 17 ff. 97 ff. J. Grimm. Antikv. tidsskr. 1843-45 s. 67 ff.; jfr. O. Nielsen, Olddanske personnavne XV. P. Riant, Skandinavernes korstog og andagtsrejser 62. A. D. Jørgensen, N. k. g. 699); men ligesom adskilligt i det virkelige nekrologium (Necr. Germaniæ I 271 f.) må også broderskabslisten føres ned til betydelig senere tid, se Dyrlund i Årb. 1885 s. 322 f. Den biskop Andreas, der nævnes, er således rimeligvis biskop A. fra Oslo, der 1282 blev fordreven fra Norge og drog til paven (Keyser, Den norske kirkes hist. II 45. 49.). De mange Islændere i listen måtte allerede göre dens höje ælde usandsynlig, og den bör ikke bruges til denne fjerne tids historie.

[2]) Vór og Veng, se Münter, Kirchengesch. I 413. Daugaard 3. 409. 420. Jeg vilde tiltræde det for Vengs vedkommende, hvis det kunde påvises, at dets beboere var Cluniacensere, men de kaldes blot »sorte munke« og siges at følge Benediktinerregelen.

[3]) Danske mindesmærker I 26. Löffler 89.

[4]) A. D. Jørgensen, N. k. g. 448.

har dannet et munkebo i nærheden af sit bispesæde Med urette er derimod Benediktiner-nonneklosteret i Lund viet jomfru Maria og apostelen Peder, henført til Knud[1]. Da domkapitlets mindebøger ikke har årdage for dett klosters priorer og nonner för fra slutningen af 12. årh er der al grund til at tro på overleveringen hos Jo Tursön (Kh. s. II 310), at Eskil har grundlagt dette kloster.

Knud har naturligvis betrygget de nye danske kloster ved jordegods, ligesom han i England i rigt mål skænkede gårde og land til Evesham, Ramsey, Winchester, Hid og andre munkeboer[2]). Ser man hen til udlandets forhold, bliver det danske klostergods sikkert uanséligt[3], men for den tid har det dog haft stor betydning. England var Knud og hans familie tillige meget rundhåndede med pragtgaver til klostrene: Knud gav Abingdon bl. a. et helgenskrin af guld og sølv, abbeden Evesham en sort casula og helgenlevninger, abbeden Glastonbury en påfuglemønstret kappe, Winchester helgenskrin, en seksarmet sølvkandelaber og andre kostbarheder, abbeden i Croyland bl. a. en silkeklædning med guldmors-ørne og et sølvforgyldt røgelsekar, hvortil Hardeknud föjede en blomstret guldmorskappe; Emma gav E kloster en prægtig baldyret kappe o. s. v.[4]). Lignende gaver er uden tvivl tilflydte de danske klostre og deres forstandere.

---

[1]) A. D. Jørgensen, N. k. g. 458. At klosteret var Benediktinerkloster er påvist af Carl Neergaard, Kh. s. 4. række I 64 ff.

[2]) Chron. abb. Evesh. 74 f. 325 f. Chron. abb. Rameseiensis ed. Dunn Macray (Lond. 1886) s. 129 f. 143 f. Annales Monast. II 16, o. s. v.

[3]) Som målestok kan anføres, at Karl d. store i året 802 skænkede bispesædet Trier et landområde på omtr. 10 kvadratmil, samtidig ejede Fulda kloster 15000 bol; se K. Th. v. Inama-Sternegg, Deutsche Wirtschaftsgeschichte I (Leipzig 1879) s. 29

[4]) Chron. monast. de Abingdon ed. J. Stevenson (Lond. 1858) 433. 443. II 281. Chr. abb. Evesham. 83. Ann. Monast. a. s. G I 61. Wharton, Angl. sacra I 607. Flores Historiarum 551 o. s.

Enkelte sider af Knuds kirkelige virksomhed har de sparsomme kilder vel end ikke antydet. I forbigående skal nævnes sammenhængen mellem en vedtægt i Knuds Vederlov og hans iver for præstestanden. Allerede Helveg (I 143 ff.) har skænket den gamle Vederlagsret omtale i kirkehistorien. Senere har dr. jur. Ludv. Holberg endog villet vise, at Vederlagets procesregler og straffe er stærkt påvirkede af kanonisk ret [1]; men denne teori er bleven imødegået af en anset tysk gransker [2]. Det skulde da også være mærkeligt, om de Danskere, der hjalp Knud med udarbejdelsen af loven, helt havde fornægtet de tilvante retssædvaner og indført en så fremmed lov. Men hensynet til kirken lægger sig for dagen derved, at den domfældte og udstødte vederlagsmand blev bandlyst af alle Knuds bisper [3]. Det vedrører Knuds forhold til den danske kirke; thi Vederlaget gjaldt også Danmark, bestod overvejende af Danskere og fulgte Knud, når han færdedes i sit fædreland [4]. At först Sven Estridsön skulde have indført Vederloven i Danmark [5], strider mod vederlagsoverleveringen, der taler om lovens overholdelse lige fra Knud til Nils, altså også under Hardeknud, der kun en föje tid var konge i England, og Magnus d. gode, der slet ikke var herre over Angelsakserne [6].

Giver Knuds virken os billedet af en from konge, der böjer knæ for altre og helligdomme og arbejder for kirkens krav, så får vi en helt anden side af hans karaktér at se ved enkelte voldshandlinger, der er efter-

---

[1]) Kong Valdemars lov 238. 240. o. s. v. Dansk rigslovgivn. 54 ff.

[2]) M. Pappenheims anmeldelse, Krit. Vjschr. XXXII (1890) s. 48-81.

[3]) Saxo 532. Ang. teksten se Kinchs rettelse, Årb. 1874 s. 283 f.

[4]) Steenstrup III 374. IV 135 ff. Pappenheim 49. Kinch, Årb. 1875 s. 278 f.

[5]) Det synes at være dr. Holbergs mening, med urette støttet på Saxo 574 (Dansk rigslovgivning s. 4).

[6]) S. r. D. III 162 f. 152. Rosenvinge, Gl. danske love V 6. 16 f.

klang af hans grumhed i de förste kampår. Viki blodet var ikke kølnet, den vildeste heftighed ki bryde frem og sprænge alle bånd, som da han manddrab brød sin egen hirdlov, og end mere da lod en af sine nærmeste frænder nedhugge, og de kirkens hellige grund! Hvor vi har med Knuds per lige forhold til kirken at göre, må vi også gå inc dette drab og dets følger.

Om Ulv jarl har været forræder eller blot har har selvrådig og fremtirret kongens harme, vedkomme ikke her. Det, der interesserer os, er, om Knud ladet ham dræbe i kirken. Thi om Ulv var aldrig skyldig, vilde dette i alt fald være grov forsyndelse kirken. Der kan nu ikke være tvivl om, at Ulv virl er bleven dræbt ved ottesangen i Trefoldighedskirken i kilde. Islændernes malende skildring[1]) kan være upåli i enkelthederne, men stedet og tiden for drabet bekra af vor ældste krønike, der ovenikøbet rummer en st overlevering (S. r. D. I 377). Dette vidnesbyrd har stændig overvægt over Sakse, der lader Ulvs drab for kongens hal[2]). — Ser vi hen til drabsstedet, den hellige kirke, og til den årle morgenstund som det punkt, da udåden blev øvet, er det klart, at Knud har handlet under et öjeblikkeligt vredesudbrud; dr af nag har han efter overvejelse ladet sin svoger m Alligevel kunde man vente, at han ved gaver til k og klostre vilde rense sig for den svare blods fremfor alt overfor det gudshus, som han havde kræ så hårdt. Sagaerne har da også den efterretning Knud gav Roskilde kirke så meget jord, at det udgj et stort herred. Men den danske stedsoverlevering g os den overbevisning, at Knud ikke har gjort noget c

---

[1]) Fagrskinna 92. Heimskringla 424 f. Flateyjarbók II 283 f.

[2]) Saxo 524 f.: »inter ipsa mensæ sacra« ɔ: bordfreden (jfr. s.

ordenligt for at udsone sig med kirkens mænd. Den fortæller nemlig kun, at Knud gav Estrid to herreder i sone, og at *hun* senere skænkede dem til Roskilde Trefoldighedskirke, hvorimod den ikke kender Knuds kirkebod i nogen skikkelse. Den samme stolthed hos Knud stødte vi på ved at lægge mærke til, at han i England undlod at lade sig salve og krone af kirkens mænd. Knud kunde være from, men aldrig opgive det ringeste af sin kongeværdighed. Sit overtag som kirkens herre har han ikke et öjeblik sluppet. Ulv jarls drab fuldstændiggör billedet af Knuds forhold til kirken. Ellers vilde det have noget vage omrids; nu får det en skarp begrænsningslinje. Overfor Vederlaget steg Knud ned fra höjsædet og ydmygede sig; thi dér gjaldt det om at genoprette, hvad han selv havde mistet af huskarlenes usvigelige tillid. Men lægge hele sin höjhed og ære for præsternes fødder, kaste sig i støvet for at få lov til at betræde den kirke, hans fædre har grundet og han selv beriget, — det stemmer ikke med hans kongetanke.

Vi har talt om Knuds stilling til kirken og dens tjenere. Men forholdet er jo tosidigt. Med hvilke følelser betragtede præstestanden Knud? Dens grundstemning måtte være taknemlighed. Thi ved Knuds gunst og stræben havde kirken vundet mægtig fremad. Den danske præst kunde istemme den flanderske munks lovprisning. Men når den store konge i sin lidenskabelighed tilsidesatte de viede helligdommes ukrænkelighed, måtte det vække præsternes dybe sorg. Svigtede de ikke deres pligt, måtte de nedlægge indsigelse og påkalde kirkens straf. Sagafortællingen om, at munkene efter Ulvs drab lukker kirken, ja endog lyser byen og herredet i band(!), er imidlertid blot indledning til beretningen om Knuds gaver og må dele skæbne med den. Kirken er

vel nok bleven lukket straks efter drabet, da gudstjenesten selvfølgelig var afbrudt; men videre har klerkene næppe gået. Hvor kirken ikke kunde undvære kongens støtte og skyldte ham næsten alt, måtte den også gå varsomt til værks. Blev kongen dens fjende, var det så godt som ude med dens sag. I hvor höj grad præsterne følte, at alt beroede på Knud, ser man af Hildesheimårbogens optegnelse under 1035 (Pertz III 100): »Hiemali tempore Chnudt, rex Danorum et Anglorum, immatura morte præventus obivit, et christiana religio ab ipso fideliter exculta periclitari coepit«. På grund af forbindelsen mellem Danmark og det tyske bispesæde skildrer denne dom om forholdene i virkeligheden danske præsters angst for at den hele kirke skulde falde sammen efter Knuds død. Det viser tilfulde hans betydning for kirken.

Til Knud d. riges tid slutter sig Hardeknuds korte styrelse. Hans voldsomhed og grusomhed i England viser os ham imidlertid som en fremfusende yngling, der kun lidet havde sans for kirken; den léd ligefrem under hans hensynsløshed, han gjorde sig endog skyldig i åbenlys simoni[1]). Med dette for öje kan man ikke tænke sig ham som den, der har fulgt sin fader i at varetage den danske kirkes tarv. — Med Hardeknuds tidlige død (1042) brast det bånd, der havde knyttet Danmark og England sammen. Dermed ophørte den engelsk-lothringske påvirkning at være drivkraft i den danske kirke. Det nordtyske ærkesæde vandt atter den ledende magt. Dette strömskifte tog sin begyndelse under Magnus d. gode og fortsattes under Sven Estridsön, der dog med held modarbejdede en oversvømmelse af hamburgsk magtstræben.

[1]) Hardeknud solgte Durham bispesæde: Freeman I 588 f. Hardeknuds karaktér: Freeman I 569 f.

3. Sven Estridsöns forhold til den hamburgske ærkebisp og den danske præstestand.

Unwan havde vidst at styrke Hamburg-Bremen indadtil, og hans efterfølgere fortsatte hans arbejde. Ærkebisperne stod sig vel med den saksiske hertugæt. Under indflydelse af cluniacensiske ideer virkede de for præstestandens renhed, og samtidig udfoldede de en storartet byggevirksomhed: der rejstes bispeborg og ringmur, fremfor alt dog kirker og kapitelhuse; det forgængelige træ måtte vige for hugne stenkvadre, og med det nye bygningsemne holdt de sydligere egnes rige stil sit indtog. Handel og håndværk fremmedes, og ærkesædet blev i det hele en kraftig forpost for den almeneuropæiske kultur og nåede hidtil ukendt politisk betydning. Derved blev det i stand til at drage Nordboerne, især de danske, til sig: Adalbert fik æren for at have gjort Bremen til et nordisk Rom (Ad. II, 23. 70; s. 112. 149).

Af de ærkebisper, der udfylder tiden mellem Unwans død og Adalberts valg, er den fromme og dådkraftige Bezelin Alebrand den ypperste. Ved mindet om ham bliver Adam reven ud af sin jævne, ligefremme stil til en höjstemt lovtone (Ad. II, 67. 78; s. 86 f. 94 f.). Overfor Danmark fik Bezelin Alebrand udrettet én betydningsfuld bedrift: han vandt Magnus d. gode og knyttede ham nöje til de nordtyske interesser. I Magnus's förste tid som dansk konge mødte ærkebispen ham i Slesvig tillige med den danskfødte Hildesheimbisp Thietmar (Tymme) og Sakserhertugen Bernhard; Magnus sluttede pagt med dem, og Bernhards sön Ordulf ægtede kongens søster Ulvhild[1]). Kort för sin død kunde ærkebispen få en Bremerklerk indsat i Odinkars ledige plads (Ad. II, 70; jfr. skol. 60); Magnus har föjet sig efter hans ønske, og

---

[1]) Ad. II, 75 (s. 91). Tiden: Wedekind, Noten II 55 ff. jfr. III 86.

den engelsk-lothringske indflydelse på den danske kirke var standset.

Det ser mærkeligt ud, at den norske konge så hurtig kaster sig i forbund med ærkebispen og hertugen. Havde Danmark på grund af forbindelsen med England ikke stået i noget hjerteligt forhold til Hamburg-Bremen, så havde Norge stået det nordtyske ærkesæde endnu fjernere. Grunden til Magnus's skridt er uden tvivl ønsket om at få politisk modvægt mod Sven Estridsön og England. At det kun var kampen med Sven, der hindrede den raske norske konge i at hjemsøge Edvard Bekenders rige, det har man vished om af engelske kilder[1]. Da Sven som jarl rejste sig mod Magnus, må han have været i forståelse med England, og dér søgte han atter senere, rigtignok forgæves, hjælp mod Nordmændene[2]. Men allerede förend Sven Estridsön var bleven Magnus's håndgangne mand, har der været kamp mellem dem, og Sven har fået støtte fra England. Det fremgår af Adams fortælling, der ganske vist næppe er rigtig i alt, men dog ikke på nogen måde kan affærdiges som blot og bar misforståelse; den bremiske historieskriver måtte i det hele vide god besked om Svens oplevelser. Adam lader Magnus indtage Danmark, mens Hardeknud var i England; Hardeknud sender da Sven imod ham med en flåde, men han bliver slået og vender tilbage til England, hvor Hardeknud imidlertid er død. Edvard bliver valgt til konge, men lover Sven, at han skal blive hans efterfølger. Dernæst drager Sven til Danmark, kæmper mange gange med Magnus, men bliver stadig slået og flygter da til Sverige (Ad. II, 74). Ordene om Svens ret til England og Edvards løfte hidrører snarest fra Svens egen

---

[1]) Florens 1045, M. h. B. I 602. Anglo-Saxon Chr. ed. Thorpe I 300 ff (tiden usikker, 1043-45), Math. Paris I 517. Flores Hist. I 565 o. s. v.
[2]) A. D. Jørgensen, N. k. g. 624. A.-S. Chr. I 304 f. Florens 1047. 1048

vrange fremstilling. Hvorvidt Magnus virkelig tilrev sig Danmark ved vold, er vanskeligt at sige. Sagaernes fortælling om overenskomsten mellem de unge konger og Magnus's arveret til Danmark ser mistænkelig ud; på den anden side kan Adams skildring let rumme fordrejelser, fordi Sven Estridsön har fortalt ham begivenhederne til gunst for sig selv. Måske ligger sandheden log Adams fortælling nærmest. Efterretningen om Svens edingsfærd fra England mod Magnus er der ingen grund il at vrage. Sven var den afdøde Hardeknuds nære rænde, de danske i England har uden tvivl villet göre ıam til konge dér, og da Sven frafaldt sine krav til ordel for Edvard, kunde han som vederlag erhverve rigshjælp for straks at optræde som Magnus's medbejler g vinde sit fædreland[1]). Adams fortælling giver god lads til Svens frivillige underkastelse under Magnus, om er bevidnet ved Thjodolvs kvad[2]): da Svens krigstog r glippet, opgiver han den vej og søger jarledömmet landt sine landsmænd for bedre at kunne ægge dem g flokke dem til ny kamp mod Nordmændene. Da ven på det hellige skrin svor Magnus troskab, fostrede an altså uden tvivl svig; sagaen har da ikke uret i at alde ham tvetunget (Fagrskinna 101). Engelske og landske kilder henfører Magnus's fjendskab mod England l andre årsager: som han efter Hardeknuds død havde ıet Danmark, vilde han også have hans andet rige. 'ette stemmer kun lidet med at Magnus straks ved sin ltrædelse lod gå venskabelig sendefærd til Edvard; först rænkelsen af hans venskabstilbud har ændret hans

---

1) Jfr. Freeman II 9 f. 63. 90 ff. 523 ff. IV 120. — Will. Malmesbury, G. reg. II 317 f., går et skridt videre ved at lade Sven efterfølge Hardeknud og dernæst blive fordreven af Magnus ved hjælp af et dansk parti, hvorpå Sven fra Sverige søger at genvinde riget. Jfr. Florens 1046.

2) Heimskringla 532. Se for øvrigt Munch II 15.

hu[1]). Partistillingen har da ganske naturlig drevet ham til forbundet med Nordtyskerne. Ud fra dette falder der endelig også lys over Svens og de nordiske krigeres hærgninger på ærkebispens grund (se s. 169 f.).

For den bremiske præstestand måtte Magnus's minde stå lyst; i Ad. skol. 57 kaldes han »juvenis sanctus et vitæ innocentis«, dels på grund af hans venskab med ærkebispen, dels for hans sejre over Venderne, ærkesædets værste fjender. Bremerkirkens helgenkrans smuldrer dog, når man ved udnyttelse af kilderne får det mindre smigrende billede af den heftige unge mand, der har arvet Olavs voldsomme sind, hensynsløst søger at hævne sin fader, pletter sin ære ved at lade Ordulf snigmyrde pilegrimmen Harald Thorkilsön, der kun skulde blive medbejler til den danske kongekrone, og til hævn for Svens rejsning hærjer Fyn og Falster på det grum-meste[2]). Når Adam kalder ham afholdt af de danske, svækkes dette ved, at Sven idelig kunde rejse folket imod ham[3]). Magnus's urolige kongetid har da ikke haft synderlig betydning for den danske kirke andet end at forøge Hamburgs indflydelse.

Des större betydning har Sven Estridsön fået for den danske kirke, da han endelig ved Magnus's død nåede at blive konge. Unægtelig har han et af de störste navne i vor kirkehistorie; men det må ikke forlede til at göre ham mere kirkelig end han i virkelig-heden er.

---

1) Vita Edvardi ed. Luard (Oxf. 1858) s. 395. »Rex Danorum« h[illegible]er er Magnus, jfr. Freeman II 18 f. Se for øvrigt Freeman II [illegible]7. 73 f. 78.

2) Thjodolvs og Arnors kvad: Heimskringla 540, Fagrskinna 1[illegible]5.

3) Ad. II, 75 (s. 92). Jyderne har måske virkelig yndet Magnus på grund af sejren på Lyrskovshede. Sven Ågesön (S. r. D. I 5[illegible]6) lader ham kun være herre over Jylland og Fyn.

Svens forhold til ærkesædet var i kraft af den omte partistilling fra förste færd fjendtlig. Da Sven op-dte mod Magnus, søgte han tillige at komme hans bundsfælle ærkebispen til livs. Adam fra Bremen mstiller ganske vist hans angreb som en ren tilfældigl: da Sven efter sit 12 års ophold i Sverige drog til gland, forslog stormen ham til Hadelen (kystlandet lem Elbens og Wesers mundinger); dér hærjede han, ı blev fangen af ærkebispens mænd og ført for ham; elin behandlede ham dog med venlighed og bortdte ham med gaver (Ad. II, 73). Denne fremstilling er dlertid sikkert en forvanskning af sagens sande sammenıg, hvad enten den nu skyldes den bremiske klerk r snarere hans hjemmelsmand, kong Sven. Hvorfor lde Sven Estridsön dog uden årsag finde på slig ngefærd? Vikingetiden var forbi, og Sven har kun t ringe lighed med de vilde krigere to slægtaldere igere. Han er mindst af alt planløs æventyrer; vi der ham ellers som beregnende politiker, og hele s færd bærer ellers præg af sindig overvejelse, mens derimod ofte skorter på rask handlekraft. Det kan e være andet end at Sven har gjort et overlagt gningstog for at skade ærkebiskoppen, en indledning hans kamp mod Magnus; derved får man forbindelse egivenhederne. Det bekræftes også ved et indskudt ke i det følgende kapitel hos Adam: på den tid (da n gjorde sit tog fra England mod Magnus) skal »askmd« være trængte frem med hærskjold op langs Wesers lre løb indtil Lismona (Lesum); da de vendte tilbage deres skibe, blev de ved Aumunde slåede og for en fældede. Denne begivenhed er i virkeligheden ikke let end Svens tog. For Adam er Svens voldgæstning kysten en tilfældig ungdomsstreg, og »askmændenes« står løsrevet, landflygtig fra naturlig sammenhæng med øvrige; thi Bremerklerken havde to kilder, kong

Svens meddelelser og ærkesædets overlevering; de fortalte den samme kendsgerning så forskelligt, at den blev til to. Gör vi Svens tog til ét med vikingernes tog, og tager vi tidsbestemmelsen fra det sidste, der ikke kan antages at være forvansket, så bliver der naturlig forbindelse. Hærgningerne er væsenlig i samme egn. Om Sven siges det, at han hærjede Hadelen; om vikingerne, at de gik op ad Weser til Lismona i Wimodia[1]. Plyndringerne kan da være begyndte ved Nordsøens kyst og have strakt sig op langs Weserfloden. Når Svens voldsfærd skulde fremstilles som foranlediget ved storm, måtte dens skueplads jo være et fremspringende kystland som Hadelen; det gik ikke an at lade ham trænge dybere ind i landet.

Sven Estridsöns uheldige ungdomstog førte ganske vist til udsoning med ærkebiskop Bezelin, og Sven hjembragte det gunstigste indtryk af ham og det rige Bremen. Men da han idelig fortsatte fjendtlighederne mod Magnus, kan han ikke være trådt i virkelig godt forhold til ærkebispen. Som konge kan Sven umulig have glemt kampens bitterhed og straks følt sig knyttet til ærkesædet. Nu stod han tilmed ikke overfor den milde og elskværdige Bezelin Alebrand, men overfor den myndige Adalbert med de höjtflyvende planer og store krav. Under disse forhold skete det förste store sammenstød mellem den danske konge og den tyske ærkebisp: Svens ægteskabssag[2].

---

[1]) Hadelen hørte under Lismona. Under Konrad II blev det krongods, se Ad. II, 76. III, 44 (s. 93. 126). 1062 skænkede Henrik IV Adalbert det hele. Se Wedekind, Noten zu einigen Schriftstellern II 83 ff.

[2]) Tiden for Svens ægteskabsstrid må (jfr. Ad. III, 11) være hans förste kongeår, inden hans forbindelser med Henrik III 1048–49, ved hvilke Adalbert var mellemmand. A. D. Jørgensen (N. k. s. 627 f. 645 noten) sætter striden för Svens kongetid, af hensyn

En engelsk kilde har udtalt, at de danske ikke tog hensyn til kirkens krav om retmæssige ægteskaber, men indgik forbindelser med deres kvindelige slægtninge; »jo nærmere, des bedre«, hedder det med hadefuld overdrivelse (S. r. D. II 440). På samme måde må det til dels forstås, når Adam og Ælnod klager over Danskernes udskejelser med hensyn til kvinderne og deres fastholden ved mangen lov og skik, der stred mod »god sæd« [1]. Blandt de mange nordiske frændeægteskaber havde Sven Estridsöns giftermål med Anund Jakobs enke, Gunhild, i og for sig ikke forargelig karaktér. Men for datidens kirkelige bevidsthed var det gruvækkende blodskam. De to ægtefæller var nemlig søskendebörn, da deres mødre var søstre; både Gunhilds moder Holmfred og Svens moder Estrid havde nemlig Sigrid Storråde til moder [2]. Mærkeligt nok, skönt Gunhild og Anund havde været i lige så nært slægtskab — Gunhilds moder har endog været

til et trusselsbrev fra Clemens II († 9. Okt. 1047; Magnus † 25. Okt. 1047, se Wedekind III 79). Men dette omtales kun i Wolters Bremerkrønike (Meibom, Rer. Germ. script. II 39) og denne har sikkert på egen hånd henført Adams ord om pavebrevet til den pave, der kendtes som Adalberts ungdomsven. Under Svens urolige kamp med Magnus er det også vanskeligt at tænke sig forhandlinger med Adalbert, og hans trusler vilde få meget lidt at sige. At ægteskabsstriden er fra Svens förste kongetid, er også hævdet af Fr. Embacher, Symbolæ criticæ ad Adalberti Hammaburg. archiep. historiam (Dissert. Königsberg 1869) s. 8-13; begrundelsen rummer misforståelser, men kan ikke affærdiges (Dehio I, Krit. Ausführ. 73) med påstanden om, at Gunhild först blev enke 1051, hvilket kun bygger på en såre ubestemt tidsangivelse Ad. III, 14.

1) Ad. III, 20. 70. skol. 73. IV, 6 (s. 110. 149. 158). S. r. D. III 332. 371.

2) Jfr. Munch II 189 (her er dog urigtig Gyda gjort til Svens förste hustru og Gunhild til hendes stifmoder). A. D. Jørgensen, N. k. g. 627. Denne simple sammenhæng, slægtskabet vedrørende, er overset af Dehio, der tænker sig et slægtskab gennem Ulv (I 191; Krit. Ausführ. 72).

helsøster til Anunds fader —, havde kirken dog ikke truet med band og evig fortabelse; Anund fik tværtimod eftermæle som »christianissimus rex« (Ad. III, 14; jfr. II, 57). Grunden til at Svens ægteskab straks blev bekæmpet af kirken, var alene Adalberts iver for de kirkelige krav og hans höje tanker om ærkebispemagten. Viljestærk kastede han sig ind i denne strid med fortrøstning om betydningsfuld sejr for kirken og for sig selv, og han forregnede sig ikke. Blev han truet, da havde han den mægtige kejser Henrik III i ryggen: den mand, der med kraftig hånd havde sejret over Bøhmer og Ungarer og nylig havde kunnet afsætte og indsætte paver, kunde vel også ave Sven, om han vilde driste sig til fjendtligheder. Tilmed kunde ærkebispen håbe på støtte fra hele kirken; ja selv i Danmark var kristenkulturen så fæstnet, at den kunde tages med i betragtning. Anderledes i Sverige: folket var overvejende hedensk, og landet lå for afsides til at den tyske kejsermagt kunde være en trussel; ved hensynsløs optræden her satte man altfor meget på spil. Det kan jo også være, at Adalbert slet ikke har vidst noget om Anunds og Gunhilds slægtskab, medens den danske præstestand snart skulde göre ham kendt med utilladeligheden af Svens ægteskab.

Her som ellers forplanter den store verdens bevægelser sig til Norden. Da den kirkelige vækkelse nåede til Tyskland, var en af dens stærkeste ytringer en hidsig iver for at afværge forbindelser mellem mand og kvinde af de forbudte grader. Fra det 6te århundrede havde kirken udstrakt forbudet til 6te grad, i det 8de århundred havde den udvidet det til 7de grad; men ofte måtte den se sine forskrifter trodsede af livets love[1]. Det blev det 11. århundreds sag at gennemføre kirke-

[1] J. F. Schulte, Handb. des kath. Eherechts (Giessen 1855) s. 154 ff.

kravene i de bredere lag. Henrik II gik i spidsen. Straks i begyndelsen af sin styrelse havde han klaget over frændeægteskaber, og senere optrådte han strengt og voldsomt i en mærkelig sag. Med våbenmagt vilde han nemlig tvinge grev Otto af Hammerstein til at efterkomme kirkens bud og skille sig fra sin elskede, Irmingard, der efter germanisk beregningsmåde synes at have været beslægtet med ham i 4de grad[1]. Ligeledes blev forbudet mod frændeægteskaber efter kejserens vilje skærpet på mødet i Seligenstadt 1022, for en del fremkaldt af Ottos og Irmingards sag, særlig den kække hustrus henvendelse til Rom. På dette møde gik man så vidt, at man ved udregningen af de forbudte grader ikke en gang tog søskende som förste led og således forøgede hindringerne[2]. Overfor Konrad II's ægteskab med Gisela og Henrik III's med Agnes fra Poitiers rejste den höjkirkelige retning en storm[3]. Det kirkelige parti nåede ganske vist ikke at få de höje ægtefæller skilte (imidlertid blev Gisela dog ikke kronet i Mainz sammen med Konrad, men först senere i Köln); men deres frændskab var også meget fjernt[4], hvorimod de nordiske ægtefæller var beslægtede i 2den grad, ja

---

[1] Hirsch III 72 f. 172 ff. Bresslau, Graf Otto v. Hammerstein und sein Haus, F. z. d. G. XXI 401 ff. Giesebrecht, Kaiserzeit II[5] 168 ff. K. Menzel, Irmengard v. Hammerstein, Hist. Taschenb. 6. Folge V (1886) s. 89 ff.

[2] Seligenstadtmødets 11. kanon: Hirsch III 351. Hefele IV[2] 671 ff., hvor også året 1022 er påvist. Heusler, Instit. d. deutsch. Privatrechts III 592 note. — Burchard af Worms, der også på anden måde slutter sig nöje til dette mødes bestemmelser (jfr. J. Harttung, F. z. d. G. XVI 587 ff.) udregner graderne på samme måde: Burchardi Wormaciensis decreta (Köln 1548) VII, 11 ff. 28. 30.

[3] Giesebrecht, Kaiserzeit II[5] 714 ff. Bresslau, Konrad II, I 8. 15 f. 28 f. o. s. v. Steindorff I 188 ff. Manitius 358 f. 437.

[4] Giselas slægtskab med Konrad synes kun at have været af 7de grad, se Menzel, Irmengard s. 114.

efter den nye tyske beregningsmåde i 1ste grad! Så meget udrettede det cluniacensiske parti da, at spörgsmålet ikke fik lov til at dø. Og nu, da den kirkelige reformretning havde holdt sit indtog i Rom med Clemens II og hans tyske eftermænd, havde de strenge ægteskabslove fået mægtig støtte. I samklang med kirkens optræden mod Sven Estridsön bandlyste Leo IX omtrent samtidig på kirkemødet i Reims 1049 flere grever for blodskam og forbød ægteskabet mellem Vilhelm Bastard og Mathilde[1]), og man fastholdt de 7 forbudte grader, således Nikolaus II på et møde i Rom 1059 (Mansi XIX 898).

Ingen kan undre sig over kong Svens harme, da ærkebispen krævede skilsmisse. Grev Otto af Hammerstein, der levede under langt mere kirkelige forhold, havde ikke böjet sig under kirkens åg, da den vilde sønderrive hans ægteskab. Han var dristig nok til at hærje Mainz-ærkebispens land og søge at få ham selv i sin magt; fra sin stolte Rhinborg trodsede han dernæst Henrik II's hær, og da sult umuliggjorde længere forsvar, foretrak han og Irmingard band og fredløshed for skilsmisse. Dette kærlighedsmartyrium viser den menneskelige følelses magt overfor en höjt udviklet kirkevælde, overfor det store Tysklands primas og en mægtig kejser, der ovenikøbet havde skrevet de kirkelige ideer på sit banner. Nu ramte præstestandens hårde krav en selvstændig konge, der ubetinget var herre over sit lands kirke; det lå nær for ham at sætte hårdt imod hårdt. Adalberts stilling har været vanskelig nok; men han kendte Svens karaktér tilstrækkelig, da han svarede på hans krigstrusler med et pavebrev. Sven Estridsön havde færdedes vidt omkring og levet i de udviklede engelske kirkeforhold. Under sit bevægede liv havde han tilegnet

---

[1]) Freeman III 38 f. Hefele IV² 731 f.

ig en betydelig boglig dannelse[1]; derved var han bleven angt inderligere knyttet til den almindelige kultur end len konge kunde være det, som overvejende levede på let nordiske åndsliv, og den store kirke var bleven ham n helt overlegen åndsmagt. Om han end turde tage ampen op med den mægtige ærkebisp, vovede han ikke t stille sig imod hele kirkens overhoved; det vilde jo ære at kæmpe mod Gud selv. Hvor en rhinsk borg:eve har trodset, der böjer nu den danske konge sig. unhild drog til Sverige, og langt fra at bære nag til dalbert modtog hun hans afsendinge med hæder og lod əm overbringe ham gaver (Ad. III, 14). Sven bar heller ke nag til kirken: han vandt ry for sin hengivenhed od præsterne, og overfor den hellige stol viste han sit ndelag ved at sende Leo IX (1049-54) gaver. Vel ənder vi fra pavens fortrolige, Wibert, kun en enkelt ıve, og den er af noget ejendommelig art, en »avis ›ittacus«, der kunde sige: »Ad papam vado«, og »Papa əo!«[2]. Imidlertid vil dog ingen tænke sig en sende-ərd vandre til Rom alene for en skades skyld, den må ıve været sammen med andre og kostbarere gaver. et gode forhold mellem Danmark og Rom fortsattes, ım det fremgår af senere pavebreve; men vi ser også, Sven Estridsön søgte til pavestolen for at finde en odvægt mod Hamburg.

Forholdet til Adalbert har nemlig ikke været så godt ›m man straks får indtryk af ved at læse Adams be-

---

[1]) Jfr. Gregor VII's brev 25. Jan. 1075: Jaffé, Monum. Gregoriana (Bibl. rer. German. II) s. 167 f. Ad. III, 53 (s. 133). Symeon of Durham II 208, jfr. Roger of Hoveden I 133: bene literis imbutus. Ælnod, S. r. D. III 333. Saxo 557: cunctis humanitatis partibus perfectissimus, jfr. historien om Sven Nordmand, Saxo 559 f., hvorefter kongen har kunnet latin.

[2]) Wibert, Vita Leonis II, 4 (Watterich, Pontificum Romanorum vitæ I 153 f.).

retning, og som det idelig genfremstilles af historiske fortællere. En nöjere prøvelse vil vise, at selv om Sven Estridsön hurtig opgav sine krigsplaner og bortsendte Gunhild, så slog hans fjendskab dog ikke over i varmt venskab, men omdannedes til en fredelig kølighed. Politiske skaktræk, og ikke våben, skulde nu frigöre den danske kirke fra Hamburg-Bremens åg. Den stemning fra kongens side forstår man også bedst; kunde Sven i sine frillers arme glemme Gunhild, så kunde han dog sikkert ikke glemme det skår, hans kongeære havde lidt. Vi vil da se nærmere på udviklingen af dette forhold mellem Sven Estridsön og Adalbert.

Snart efter skilsmissen arbejder Adalbert på at vinde den danske konge for at fæstne og udvide sin egen magt. Ved sine gaver opnåede han et møde med Sven i Slesvig. Her blev han modtagen med nordisk gæstfrihed, og ærkebispen på sin side sparede ikke på kostbarheder og gilder for at nå sit mål. Der blev forhandlet om kirkelige spörgsmål, hvad i og for sig var rimeligt. Adam udtrykker sig imidlertid meget ubestemt om forhandlingsemnerne, og samtalen har næppe haft gennemgribende følger. Derimod ser vi, at Slesvigmødet får politisk betydning som indledning til mødet mellem Sven og kejseren, vistnok i Lesum; dér sluttedes venskab mellem dem, og snart støttede Sven fra søsiden kejserens angreb på det oprørske Flandern [1]). De væsenlige følger

---

[1]) Ad. III. 17, 8 (s. 108. 100). Florens of Worcester for år 1049 M. h. B. I 602 f. Florens har opfattet Svens deltagelse i fejden som påbud af kejseren og lader den danske konge sværge troskabséd. Denne fremstilling må vige for Adam, der stiller Sven helt lige med kejseren (uterqve alteri perpetuam iuraret amicitiam). Alligevel følger Steindorff (II 69) og Dehio (I 216) nærmest Florens, og Dehio lader Adams ord hidrøre fra Sven Estridsöns udsmykning af forholdet. Men var den danske konge virkelig bleven den tyske kejsers undergivne, måtte

af Adalberts tilnærmelse er altså rent politiske. Selvfølgelig har Sven ikke indgået dette forbund med Henrik III for at göre ærkebispen en tjeneste (om end Adalbert kunde have fordel af det), men i håb om selv at drage nytte deraf; den blodige kamp med Harald Hårdråde kunde nok tilskynde ham til venskab med den mægtige kejser. Begivenhedernes udvikling indtil midten af århundredet er da slet ikke vidnesbyrd om hjertelighed fra Svens side overfor ærkebispen.

Mere kunde det synes at tale for et godt forhold mellem Sven og Adalbert, at de ofte mødtes ved Ejdergrænsen. Men man må ikke lægge for meget i Adams ord, da han går ud på både at prise kongen og ærkebispen. Og selv om kongen virkelig har rettet sig efter adskilligt, som Adalbert lagde ham på sinde, blev han efter Adams eget sigende kold overfor hans formaninger mod kræseri og usædelighed (Ad. III, 20). Sven Estridsön kunde jo ikke undgå forhandlinger med den danske kirkes præstelige overhoved; at de holdt møder, er derfor i og for sig aldeles utilstrækkeligt til at vise noget godt forhold mellem dem. Ved sådanne lejligheder kunde snarere bægges overhöjhed over kirken med störste lethed fremkalde spænding, og Svens ligegyldighed for Adalberts sædelighedsformaninger måtte gensidig mere fjerne end nærme dem.

I politiske og kirkelige forhold gik Sven sine egne veje. Vedrørende de politiske forhold har Svens gaver til ærkebiskop Anno af Köln ikke ringe betydning. Den store kirkehøvdings levnedstegner har muligvis gjort sig skyldig i overdrivelse, når han siger, at der hyppig indløb sendefærd og gaver fra Englands og Danmarks

gen være kendt i vide krese og omtalt hos krønikeskriverne, ligesom senere Magnus's underkastelse under Lothar.

konger[1]; men han støtter sig dog uden tvivl til bestemte kendsgerninger. Nu var jo imidlertid Anno og Adalbert dødsfjender. Der var vel den tid, hvor de bægge hyklede venskab; men deres had var ikke kølnet, det viste sig senere[2]. Svens gaver hidrører endda snarest fra de åringer, da Anno var mægtigst og stod som hele Tysklands hersker; men det var netop den gang han havde fået Adalbert styrtet og ydmyget på det dybeste. Det ser da ud til, at Sven i selve Tyskland har modarbejdet sin mægtige nabo. — I nordtyske og vendiske forhold, der var af störste betydning for Adalbert, ser vi også kong Sven, i det mindste til en tid, følge en politik, der var ærkebispen alt andet end venlig og gunstig. Forbundet med kejseren brød han ganske vist ikke, vi hører endog lejlighedsvis, at han i 1053 mødte hos Henrik III i Merseburg[3]; men i de samme åringer slutter han sig sammen med Venderknésen Gudskalk og hertug Bernhard af Saksen for at undertvinge Circipanerne[4], og Sakserhertugen var allerede da ærkebispens svorne fjende[5]. Så meget ser vi altså i det mindste, at Sven ikke holdt ærkebispens uvenner for sine fjender, men kunde pleje forbund og venskab med dem[6].

---

[1] Vita Annonis k. 30, Pertz XI 478 f.

[2] Dehio I 227 f. 251 ff. 271 f. Th. Lindner, Anno II d. Heilig Erzbischof v. Köln (Leipz. 1869) s. 37 f. 47 ff. 52. 57 f. (Lindn omtaler mærkelig nok ikke Sven Estridsöns gaver til Anno).

[3] Herman fra Reichenau, Pertz V 132.

[4] Ad. III, 21 (s. 111). Helmold I, 21 (s. 48). Tidspunktet ikke helt sikkert, dog i alt fald inden 1059, da hertug Bernha døde. Jfr. Fr. Wigger, Mecklenburgische Annalen b. z. Jah 1066 (Schwerin 1860) s. 82 f. Måske kan det med Dehio I 1 (jfr. Steindorff II 191 note 3) sættes til 1057.

[5] Ad. III, 5 (s. 98 f.). Dehio I 220 ff.

[6] Det er dog for meget, når Ræder (Danm. under Sv. Estrids og hans sönner s. 118) mener, at Sven har gjort toget for

Vedrørende de kirkelige forhold må man særlig fremhæve Sven Estridsöns forsøg på at få et selvstændigt lansk ærkesæde oprettet. At denne plan var rettet mod Adalberts myndighed, er tydeligt nok. Det er da også ndrömmet af nyere historikere, skönt de fleste dog vil æævde venskab mellem kongen og ærkebispen[1]. Adam iger os udtrykkelig, at Adalberts höjtflyvende plan om t göre sit ærkesæde til et patriarkat blev ham påtvungen ed Svens krav om et dansk ærkesæde (Ad. III, 32), og ans ord må fuldtud stå til troende[2]. Adalbert så sig ltså i höjeste grad forurettet, om han ikke som igæld r dette ærkesædes oprettelse fik den sjældne patriarkærdighed; kun under denne form kunde han i så fald evare sit herredömme over Norden. Den følge af et ansk ærkesædes grundlæggelse har Sven naturligvis ke tænkt sig: han har grebet efter det middel, der embød sig til frigörelse fra den stolte Adalberts myndiged, uden at ane, at den tyske ærkebisp muligvis endnu unde have en udvej. Adalberts patriarkatskrav var et imrende modtræk: i Rom så man det retfærdige i, at an blev holdt skadesløs, men man vilde nødig skænke

---

komme Adalbert til livs. (Ræder henfører det nemlig til den tid, da Sven var harmfuld over skilsmissen).

[1]) C. Grünhagen, Adalbert, Erzbischof von Hamburg (Leipz. 1854) s. 102 f. Dehio I 204. Steindorff II 206 f. A. D. Jørgensen, N. k. g. 655. 724 f. W. Schröder, De Liemaro Hammaburgensi archiepiscopo (Dissert. Halle 1869) s. 47. Richard Müller, Erzbischof Adalbert von Hamb. - Br. und die Idee des nord. Patriarchats (Programm d. kön. Gymnasiums zu Stade 1885) s. 6 f.

[2]) Ræder (s. 89) vender op og ned på forholdet, i det han lader Adalbert søge at bevæge Sven til at oprette ærkesædet, mens kongen er halvt modstræbende. — Til forståelse af Adalberts patriarkatsplaner kan henvises til Dehio I 203 ff. og særlig til R. Müllers, i forrige note anførte, fortjenstfulde afhandling, der berigtiger Dehios fremstilling, særlig den mening, at Adalbert kun nødig begyndte patriarkforhandlingerne.

ham den usædvanlige patriarkværdighed fuldtud; følgen blev da, at kurien med nødvendighed blev dragen bort fra sin oprindelige velvilje overfor Svens plan over i afgjort utilböjelighed til at gå ind på hans krav. Hvem véd, om kong Sven ikke selv har drevet på sagen med mindre kraft, da han så, at den ikke helt førte til det ønskede mål? Frigörelsestanken glemte han dog ikke. Dens sidste frugt synes Egins Romafærd at have været. og den fandt vistnok sted straks efter Adalberts død 1072. Hvorfor Hildebrand, der i sine breve forsikrer, at han har været den danske konges tro ven, ikke har kunnet gennemføre hans plan, siges os ikke. Snarest har pave Alexander II ikke villet lægge sig ud med Adalbert og hans efterfølger Liemar. Men fra den tid lod Sven Estridsön sagen falde, enten han nu har været træt af den pavelige politik eller hans forbund med Henrik IV hindrede ham i et skridt, der vilde skade dennes tro tjener Liemar. Endog da den store pave Gregorius VII tilbød ham opfyldelsen af hans gamle ønske, holdt han sig tilbage[1]).

På et af grænsemøderne udviklede Adalbert for Sven sin plan om at drage gennem Danmark til Sverige, Norge, Ørknøerne og Island; hans forkynderærgerrighed undte ham ikke ro, för han havde virket i hele Norden. Kong Sven fik ham talt fra dette tankedristige forehavende (Ad. III, 70). Det var en vennetjeneste, da udbyttet af kæmpevandringen vilde stå i det sletteste forhold til anstrengelserne; men kongen har lige så vel talt sin egen sag: gennemvandrede Adalbert hele Danmark, vilde han få lejlighed til med kraftig hånd at gribe ind i den danske kirkes mangfoldige anliggender, de danske vilde få at se,

[1]) Jaffé, Monum. Gregor. 167 f. 199 f.: breve af 25. Jan. og 17. Apr. 1075. Det har uden tvivl været for sent at Gregorius VII kom med sine tilbud; Sven var gammel og svag, det sidste brev har næppe truffet ham i live.

at kongen her måtte vige den mægtige ærkebisp pladsen, og at kirken allerede stod som selvstændig stat med eget overhoved, og det en fremmed prælat; det kunde kun være Sven Estridsön såre uvelkomment.

Ved samme lejlighed skal kongen have frarådet Adalbert at sende sine præster til Norden, da de ikke magtede sproget eller kendte folkets sæd og skik: hellere måtte han ved gavmildhed vinde dem, som tilbød sig til forkyndergerningen. Adalbert fulgte kongens råd, modtog de nordiske bisper med udmærkelse, når de kom, og var dem som en fader. Også heri har Sven vel haft ret, men tillige atter fremmet sin egen interesse. Uhindret vilde han besætte de danske bispedömmer, som kongerne havde gjort det för ham, og som de vedblev med det gennem de følgende tider. Præster, der var særlig knyttede til ærkesædet, vilde hævde större selvstændighed for kirken og idelig søge til ærkebispen som deres naturlige overhoved i alle forhold. Hvor farlige følger lå der ikke i den udvikling, at den danske kirkes lydighed mod Adalbert blev gennemført til det yderste, og ærkebispen færdedes i Danmark som i sit eget tyske stift og indsatte sine tro tjenere i de danske embeder? Kongens kirkelige magt vilde blive følelig forringet, næsten ophævet, og den var et såre væsenligt led i hans kongetanke; det vilde være selvmord at prisgive den. Harald Hårdråde svarede på ærkebispens kirkelige höjhedskrav: »Jeg kender kun én ærkebisp og hersker i Norge, og det er Harald« (Ad. III, 16). En sådan barsk afvisning af ærkesædets lovlige krav var langt fra den slebne og kirkeligsindede Sven. Men hans hu gik i samme retning, trods ydre godkendelse af Hamburgs ret vilde han forbeholde sig selv at styre den danske kirke. Han har gennemskuet Adalbert og forstået at møde hans magtstræb med en smidighed, der danner en ejendommelig modsætning til den norske konges voldsomhed.

Sven Estridsön har virkelig selv besat bispestolene[1]). Adam siger det udtrykkelig om Lund, Dalby og de fire nörrejydske bispesæder (Ad. IV, 2. 8-9). Vilhelm i Roskilde var kongens ven og havde — om man tör tro Sakse — været knyttet til Knud d. rige; det er derfor uden tvivl Sven, der har valgt ham, selv om Vilhelm til en tid har været Adalberts klerk (Ad. IV, 3). Vilhelms efterfølger, Sven Nordmand, var kong Svens yndling og selvfølgelig indsat af ham. Hvad Eilbert i Fyn vedrører, kaldes han et par steder munk, et sted Adalberts klerk (Ad. IV, 3. III, 70. skol. 106); men det sædvanlige bispevalg ved kongen er sikkert ikke fraveget, især da han af alle bisperne har stillet sig mest afgjort mod Adalbert. Ratolf i Slesvig har været Bremerkannik og er vel nok indsat efter ærkebispens forslag; men der er ingen grund til at antage kongens ret tilsidesat[2]). Om hans efterfølger siger en sen overlevering, at han var indsat af Sven[3]); efterretningen har i sig selv ingen vægt, men den har sikkert ramt det rette.

Adalbert har ikke kunnet besætte de danske bispesæder, end mindre præstekaldene. Kongen har ikke givet slip på sin magt, og den danske kirkes afhængighed af ærkebispen har i det hele ikke været meget følelig. Men vi kan sige endnu mere: Hos de danske bisper ser vi en afgjort lyst til at unddrage sig Adalberts myndighed. Det fører til årlang trods, og her er det

---

[1]) Fra tysk side lader man undertiden Adalbert foretage udvælgelsen af de danske bisper. Således Fr. Franzisz, Der deutsche Episkopat in seinem Verhältnisz zu Kaiser und Reich unt. Heinrich III (Nürnberg 1880) I 13.

[2]) Ad. IV, 3. A. D. Jørgensen. N. k. g. tillæg 87. — Franzisz (I 57) giver uden videre Ratolf plads mellem de bisper, Henrik III har indsat, men må rigtignok slå sig selv på munden ved at tilföje: »Wann und wie er eingesetzt worden, ist unbekannt«.

[3]) S. r. D. I 270. A. D. Jørgensen, anf. st.

umuligt andet end at bisperne har haft deres konges støtte. Havde Sven villet det, så havde han også haft magt at tvinge bisperne til lydighed mod Adalbert. — Da Adalbert i store forventninger stævnede de nordiske bisper til et kirkemøde i Slesvig, kom kun de jydske bisper, og det skönt den stolte apostolske stedfortræder havde víst den imødekommen at drage ind på dansk grund i steden for at kalde sine lydbisper til Tyskland (Ad. III, 70). De andre bisper sendte ikke en gang stedfortrædere. — Endnu mere har det at sige, at biskop Eilbert gang efter gang vægrede sig ved at møde for Adalbert og klare de påsagn, der rejstes mod ham, og Sven har tydelig nok stillet sig på sin biskops side. Siden denne sag sidst blev behandlet af historikerne, er der fremkommet nogle brudstykker af pavebreve, der kaster lys over striden. I Jaffé-Löwenfelds regestværk (s. 568) er de sammenstillede med det fra Ad. III, 70 kendte pavebrev til de danske bisper: a) Alexander II's brev til Sven Estridsön om at han og folket bör afbryde samkvemmet med Eilbert, indtil han har gjort bod [nr. 4472]. b) Alexander II's brev til bisperne om at ophøre at tilskynde Eilbert til trods og derimod mane ham til lydighed [4473]; brevet er kendt fra Adam. c) Alexander II's brev til de danske bisper om at ingen ærkebisp eller patriark kan afsætte en biskop, uden Rom först bliver rådspurgt [4474]. Brevene sættes til 1061, for hvilket der dog ikke findes nogen virkelig hjemmel. Det turde imidlertid være et stort spörgsmål, om alle tre breve hører så nöje sammen og hidrører fra selvsamme tid. Jeg antager, at det tredje brev er ældre end de to andre. Kun et ganske lille brudstykke er bevaret: »Omnibus episcopis Danorum. Fraternitatem deniqve vestram nullo modo credimus latere, neminem archiepiscoporum neqve patriarcharum episcopum posse deponere canonice, nisi prius data

fuerit sententia sedis apostolice« [1]. At opfatte det som et slutningsbrudstykke af brevet til bisperne eller kongen [2], er åbenbart urigtigt. Det går ud på at værne de danske bisper mod overgreb fra Hamburgs side, mens det andet brev til bisperne og brevet til kongen tager Adalberts parti og kræver, at han skal lydes; brudstykket lader sig ikke indföje i en myndig og skarp tilrettevisning. Så uanséligt det er, afslører det os dog et betydningsfuldt træk: det må være svar på en henvendelse fra de danske bisper. I en strid med ærkesædet har bisperne søgt værn hos paven og modtager nu den forsikring, at ingen ærkebisp eller patriark kan afsætte nogen biskop uden pavens minde. Denne strid har vistnok været Eilberts sammenstød med Adalbert, hvad der støttes af tidsfølgen (se nedenfor); de danske bisper har sendt brev til Rom i slutningen af Adalberts levetid, da han efter på ny at have vundet stor indflydelse ved hove genoptog sine patriarkatsplaner (Ad. III, 58); således har man forklaring til pavens venlige holdning overfor de danske bisper, i det Adalberts krav vakte mishag i Rom, og således bliver pavens udtrykkelige fremhævelse af patriarkværdigheden (neminem archiepiscoporum neqve patriarcharum) forståelig. Rimeligvis er det netop i lid til dette pavebrev at Eilbert har nægtet at møde for Adalbert. Ærkebispen måtte da selv ty til paven og vinde ham for sin sag, måske ved at lade ønsket om patriarktitlen fare. Hans optræden blev nu myndig og selvsikker. Mens han för lejlighedsvis mildt havde bebrejdet Vilhelm hans udeblivelse fra Slesvigmødet (brevet hos Ad. III, 70), gik han nu bestemtere frem og fik Alexander II til at sende de danske bisper det strenge brev

---

[1]) Först omtalt (1880) af Ewald, N. Arch. V 329. Trykt hos S. Löwenfeld, Epistolæ pontificum Romanorum ineditæ (Leipz. 1885) s. 38 f.

[2]) Således Ewald s. 329 note 1.

og samtidig brevet til Sven Estridsön. Af dette er et brudstykke fremdraget (N. Arch. V 328): »Caritative invitando precipimus, ut nullamcommunionem habeas vel populus tuus cum Eilberto Farrensi episcopo, donec ante presentiam venerabilis fratris vicarii nostri Amaburgensis archiepiscopi, de eo qvod per triennium ab eo ad sinodum vocatus venire contempserit, penitentiam condignam egerit«. Brevet rummer ikke nogen udformet dadel; men påbudet om at sky samkvem med Eilbert får dog præg af en irettesættelse, fordi kongen længe har fundet sig i bispens opsætsighed mod ærkesædet. Efter dette må jeg derfor end mere tro, at Sven for at modarbejde Adalbert har bidraget til Eilberts trods. Det endte da med, at Adalbert suspenderede Eilbert, hvorpå denne drog til Rom, men døde under vejs 1072, samme år som ærkebispen (Ad. IV, 9; skol. 114). Romerfærden er bleven opfattet som bodsfærd, men snarere har Eilbert villet indanke sin sag for paven[1]), hans naturlige tilflugt i kraft af det förste pavebrev i denne sag. Denne rejse viser os tidspunktet for hele striden, der hidtil har været så omtvistet[2]). Snart efter at have fået Alexander II's

[1]) Det förste har A. D. Jørgensen, N. k. g. 719, det sidste har A. Crone, Saml. t. Fyns hist. og topogr. I 258; H. F. Rørdam i D. b. l. IV 463.

[2]) Hvad der hidtil er fremsat af historikerne, skaffer os ikke rede på tidsfølgen. Dehio (I 241) går rolig ud fra, at Eilberts sag hører sammen med Slesvigmødet, og tillige (jfr. Giesebrecht, Kaiserzeit III[5] 1108 f.) at pavens brev til Harald Hårdråde († 1066) er samtidigt med pavens brev til de danske bisper og Adalberts brev til Vilhelm. Slesvigmødet bliver da i det seneste at sætte til 1065 (Giesebr.); Dehio (I 241. Anm. s. 42 f.) vil endog sætte det til 1063. Hertil er nu at bemærke: a) Der mangler ethvert bevis for, at pavens brev til Harald (Ad. skol. 70) er samtidigt med brevene til Danmark. Hvis brevet virkelig var foranlediget ved de norske bispers udeblivelse fra Slesvig, hvorfor antyder paven det da ikke med et ord? Langt snarere tilhører det en tidligere tid end de danske breve. b) Hvad Eilberts sags forbindelse med Slesvigmødet angår, da støttes

støtte må Adalbert have gjort det afgörende skridt mod Eilbert, og denne har da straks begivet sig på vej til paven. Den hele strid må da rykkes ned til slutningen af Adalberts tid, og pavebrevene, i alt fald de to, bliver at sætte til o. 1071. Da døden bortrev Adalbert og Eilbert, blev tvisten lagt i graven med dem. Muligvis har den dog fået videre følger. Når Sven Estridsön trak sig tilbage fra Hildebrand, kan kuriens ændrede politik overfor Adalbert i den danske kirkesag godt være den egenlige grund til hans køligere holdning.

Til disse kirkelige forhold, der viser Svens dulgte modarbejden af Adalberts magtstræben, kommer ovenikøbet, som det synes, et nyt ægteskab, som kirken også måtte stemple som blodskam. Sven Estridsön ægtede o. 1068[1]) Harald Hårdrådes enke (Ad. skol. 86). Det kan

---

den unægtelig ved Adams fremstilling (s. 149 f.). Men Adam har ikke brugt de to breve (fra Alexander II til bisperne og fra Adalbert til Vilhelm) på rette måde. En sammenligning vil vise, at de ikke har noget med hinanden at göre og hidrører fra forskellig tid. Adalbert bebrejder Vilhelm hans udebliven fra Slesvigmødet; men hvis Vilhelm derved havde støtte Eilbert i hans trods, mon Adalbert da vilde nöjes med at udtale, at han vilde ønske, at han havde mødt eller sendt om- bud? Vilde han ikke overfor sin fordums klerk og nuværende lydbiskop komme med strenge trusler? Dertil kommer, at pavens brev intet indeholder om bispernes udeblivelse fra Slesvig. Det er da to forskellige sager, der behandles i de to sammenstillede breve, og brevet til Vilhelm er uden tvi- ældst. Det taler om Sigtunbispen Adalwards uberettige- indtrængen i Skara; denne begivenhed står vistnok i fo- bindelse med de voldsomme omvæltninger i Sverige eft- Stenkils død og må da henføres til 1067 eller et af de nærm- følgende år (jfr. A. D. Jørgensen, N. k. g. 673 f.). Eilberts sætsighed strækker sig over de næste åringer, som det deraf, at han dør 1072, efter at striden havde varet no- over tre år.

[1]) Om dette år, da Sven havde fredsmøde med Harald Hårdrå- sönner efter nogen tids spænding, se G. Storm, N. h. t. 3. ræ-

næppe være nogen anden end den russiske fyrstedatter Ellisiv[1]), der kun var Sven én grad fjernere end Gunhild havde været; hendes moder Ingegerd var nemlig datter af Olav Skotkonge, der var halvbroder til Svens moder Estrid. Vi hører ganske vist ikke noget om, at Adalbert har krævet skilsmisse; men hans tilbageholdenhed forklares let ved de politiske forhold. Den gang han førte sin sag igennem overfor Sven og Gunhild, var hans magt stor, alt havde föjet sig for ham, den mægtige Henrik III var hans ven og støtte. Ved denne tid var han derimod en ydmyget og slagen mand, berøvet sin politiske magt og prisgivet til Sakserhertugens hadefulde overgreb. Til hans lidelser har Sven altså föjet denne tort og røvet ham det stolte minde om sejren i hans lyse dage.

Endnu kun et par politiske træk fra Adalberts sidste tid, der vedrører forholdet mellem ham og kong Sven. Under striden mellem den danske konge og Vilhelm Erobreren modtog Adalbert gaver fra England for at bevæge Sven til fred. Men hans mæglerrolle faldt ud til ingen nytte, han var uden indflydelse på kongen (Ad. III, 53). Og endelig, når Sven Estridsön i året 1071 sluttede forbund med Henrik IV mod Adalberts værste fjender, Sakserne, da var det sikkert ikke for at göre ærkebispen en tjeneste[2]). At Adalbert har tilvejebragt mødet mellem

II 95 ff. Her påvises det tillige, at beretningen om en forudgående kamp ved Hallands kyst mellem Olav Kyrre og Sven beror på Morkinskinnas misforståelse af Stein Herdisarsöns Olavsdrapa og må udgå af historien.

[1]) Munch II 380. A. D. Jørgensen, N. k. g. 737. D. b. l. IV 502 f.

[2]) Således Grünhagen 219. Otto Preil, Adalbert, Erzb. v. Hamb.-Bremen (Dissert. Jena 1871) s. 43 f. — Preil (s. 14) mener endog, at Sven har gjort dette skridt for at få lejlighed til at skade den billungske hertugæt, der på grund af svogerskabet med Magnus d. gode og drabet på Harald Thorkilsön skulde være hans naturlige fjender. Men den sag var dog vel glemt. Og selv om Sven ikke yndede Sakserne på grund af deres havesyge (Ad. III, 22; s. 111 f.), betragtede han dem da ellers ikke som

de to konger, er rimeligt nok; selv var han også tilstede ved deres hemmelige underhandlinger[1]). Men der forlyder intet om, at Sven har gjort dette skridt for ærkebispens skyld, og det er ligefrem utænkeligt, da der netop på den tid var spændt forhold mellem dem på grund af biskop Eilberts sag. Sven Estridsön har derimod tydelig nok handlet for egen fordels skyld: Henrik IV må tilkøbe sig hans hjælp ved landafståelse i Nordalbingien[2]). At Sven kun mod höj betaling har indladt sig på Sakserkrig, bliver mere forståeligt, når man ser, hvor lidet de danske billigede kongens politik: den mand, kong Sven havde med sig ved underhandlingerne, røbede Sakserne de truende planer[3]), og senere vægrer den danske hær sig ved at drage videre frem mod et folk, der ikke havde udæsket Danmark og måtte være landets naturlige forbundsfælle mod Venderne (Lambert 127 f.). Sven vendte da tilbage uden at tage sig hærens uvilje nær: at knuse Sakserne lå helt udenfor hans interesse, og fordelen af sin pagt med Henrik IV havde han høstet.

fjender; han havde jo endog sluttet forbund med dem mod Circipanerne.

[1]) Bruno, De bello Saxonico k. 20, Pertz V 335. Ad. III, 59 (s. 139).

[2]) Bruno a. s. Lambert s. 111. — At Sven virkelig har fået Ditmarsken og andre dele af de nordlige Saksers land, støttes ved hans sön Björns herredömme i disse egne, jfr. A. D. Jørgensen, N. k. g. 726. 818; tillæg s. 76. Allerede J. A. Bolten (Ditmarsische Gesch. II 114 jfr. 100) har tænkt sig denne forbindelse. R. Chalybæus (Gesch. Ditmarschens, Kiel u. Leipzig 1888, s. 35) forbigår overenskomsten 1071 og lader Björn begå voldsfærd, sikkert en vrang fremstilling.

[3]) Bruno kalder ham kun »unus de regiis consiliatoribus». Dehio (I 275) véd derfor ikke, om han har været dansk eller tysk, og Giesebrecht (Kaiserzeit III[5] 166) antager uden videre, at han kom i følge med Henrik IV. Men når kun fire har deltaget i samtalen, og Adalbert har stået ved Henrik IV's side, har den fjerde mand været Svens fortrolige; kongerne må have været ligestillede.

Af denne undersøgelse vil det fremgå, at det sædvanlige billed af Adalbert og Sven som de bedste venner og kongen som ærkebispens villige redskab er meget fortegnet og har lidet med virkeligheden at göre. Skarp modsætning har der været mellem dem; men modsætningen trådte ikke altid kendelig frem på overfladen. Sven vidste at værdsætte Adalberts betydning som bindeled med det mægtige Tyskland, og Adalbert indså, at hans indflydelse i Danmark beroede på Sven, og at hans stilling i Tyskland vanskelig kunde tåle uvenskab med den danske konge. De havde altså brug for hinanden. Derfor var det i bægges interesse at vedligeholde et slags politisk venskab, mere tilsyneladende end virkeligt; hjertelighed manglede, en ström af uvilje kunde skjule sig under den rolige overflade. Men var det ellers kun svage dönninger fra det förste sindsoprør, der gled over deres indbyrdes forhold, ét sted brød de sig dog og blev til brænding, og revlen, der fremkaldte den, var spörgsmålet om herredömmet over den danske kirke. Overfor ærkebispens krav står kongen som sandbanken overfor bølgen. Ved voldsom strid, hvor våbnene var sværd og bandlysning, kunde han sætte meget på spil; men ved skjult modstand gjorde han sikrest Adalberts bestræbelser til skum. Således bevarede Sven Estridsön herredömmet over den danske præstestand. Hans stilling til den står for så vidt i forbindelse med hans holdning overfor ærkesædet. Det er to sider af én og samme sag.

Når undtages Harald Hårdrådes mordbrændertog, er Sven Estridsöns kongetid lykkelig og frugtbringende for den danske kirke. Flere betydelige bisper har bidraget væsenlig til kirkens fremme; men den förste plads tilkommer kong Sven selv. Det gælder nu om at finde

drivfjeren i kongens iver og det ejendommelige i hans arbejde for kirken.

Det mest iöjnefaldende punkt i kirkens udvikling er bispedömmernes ordning. Den foregik hurtig og med sådan fasthed, at den kunde holde sig gennem de følgende tider. At de nye bispedömmer var kongens værk, ikke ærkebispens, det siger ikke blot en dansk mindebog (S. r. D. III 444), men det fremgår også af Adams ord om Nörrejyllands stiftdeling (IV, 2), hvorved ærkebispen billigede, stadfæstede delingen, men planen var kongens, — fremdeles af hans fortælling, at Sven Estridsön udskilte Skåne fra Roskilde stift, og at kongen var ophavsmand til sammensmeltningen af Lund og Dalby (IV, 8-9). Adalbert kunde ikke have noget mod de nye bispedömmers grundlæggelse; de höjnede hans ærkesædes anseelse og støttede hans patriarkatsplaner, den gang Svens kirkepolitik førte ham ind på denne bane. Når Adam (III, 70; s. 153) siger, at Adalbert over hele Norden havde oprettet bispedömmer »sepe invitis regibus«, sigtes der ikke i mindste måde til den danske kirke. — Denne Svens virksomhed vidner stærkt om kirkeligt sind. De nye bispedömmer måtte kongen udstyre af sit eget, flere steder vel også bygge nye kirker, således i alt fald i Dalby. Den samme offervillighed viser sig overfor de ældre bispestole. Til Lund skænkede han halvtredje bol, der senere udgjorde en del af anden præbende (S. r. D. III 434. 428); fremfor alt fritog han bispekirken for al kongelig ret og tynge, således som det ses af Erik Emunes gavebrev 1135, hvorved Erik skænker immunitet for kirkens ny gods i lighed med hvad hans forgængere Sven Magnus og Knud tilforn havde gjort[1]). Ligeledes

[1]) Suhm V 649. Årb. 1882 s. 224. »Sweno Magnus« er det almindelige kirkelige navn på Sven Estridsön og bör ikke med Steenstrup, Studier ov. k. Vald. jordeb. 93 f., opløses i to, hvorved kongernes orden tillige bliver urigtig. Knud, der står

beriger Sven Roskilde kirke. Hans största gave var rigtignok ydet som kirkebod; men hans gavmildhed må også ved andre lejligheder være kommen kirken til gode, ellers vilde hans årdag (sammen med moderens) ikke være höjtideligholdt så storartet med vigilie på 9 lektioner og messe, som skulde overværes af alle kannikerne (S. r. D. III 266 f.); han gav også sit samtykke til Estrids store gave (S. r. D. I 378). Af en sjælemessefortegnelse fra Viborg, »udskreven af en gammel kapitelsbog«, ser vi, at Sven Estridsön også har givet denne bispekirke gaver, ja vistnok bidraget til kapitlets ordning[1]). Muligvis er han også den »berömte danske konge«, der har oprettet de 8 ældste præbender ved Slesvig domkirke[2]).

Hvor kirkeligt et sindelag kong Sven end lagde for dagen ved bispedömmernes ordning og udstyr, er gudsfrygten dog blandet med snild politik. Med sit kendskab til europæiske kulturforhold kunde Sven Estridsön skönne, hvor meget den danske kirke var i stand til at hæve hans kongemagt; tilmed måtte han ligefrem føle trang til denne støtte. Hvad der skulde give en konge storhed i folkets öjne, var våbendåd og sejr. Men Sven Estridsöns kampe med Magnus og Harald havde voldet Nordmændenes hærgninger, hans rustninger mod England ødte til ingen nytte folkets kræfter. På det punkt var

---

nævnt sidst, er derfor heller ikke Knud d. rige, men Knud d. hellige.

[1]) A. Heise, Diplomatar. Vibergense s. 365. Når der her siges om Sv. Estridsön, at han lagde borgvold om Viborg, må det være forveksling med Sven Grade (jfr. Saxo 683). Om domkapitlet se Heise, Dipl. Viberg. XXVII jfr. 343.

[2]) S. r. D. VI 583. A. D. Jørgensen, N. k. g. 648. Med lige så god grund kan der dog tænkes på Valdemar I (således Helveg, De danske domkapitler s. 14), da kirkens opførelse må henføres til hans (eller hans sön Knuds) tid; et samtidigt relief viser os en konge som bygherre med kirkemodellen i hånden (J. Helms, D. m. 4. række II 351 ff.).

han en ydmyget mand, genstand for manges ringeag (jfr. Saxo 547 f.). Des mere måtte det være Sven om a göre på anden vis at hævde en kraftig kongemagt Kirken mægtede nu at kaste et stråleskær over den konge, der på storartet måde fremmede dens vel, var ven med dens ledere og dog dens herre og stod i nöje forbindelse med dens overhoved i Rom. Dette sidste var ikke det mindst væsenlige. Med stolthed har man talt om, at kongen sendte paven gaver og atter modtog sendefærd fra ham; folket har været smigret ved at Sven sendte sin sön Magnus til Rom for at salves af pavens egen hånd (Ad. skol. 73), ligeledes ved underhandlingerne om, at en anden af Svens sönner skulde være pavelig væringhøvding, og ved Gregorius VII's tilbud om, at denne danske kongesön skulde ophöjes til hertug i Syditalien i Robert Guiscards sted[1]). Mindet om kongens nederlag måtte trænges tilbage ved synet af hans europæiske betydning. Et ejendommeligt udtryk har denne opfattelse fået ved at »Sven Magnus« i den lundske mindebog indleder rækken af »katolske« konger i Danmark (S. r. D. III 432).

Sven Estridsön udfoldede endvidere missionsiver. »Sine egne klerke sendte han som forkyndere til Sverige, Norge og de tilhørende øer«, siger Adam fra Bremen. Da Egin vendte sig til Sydsverige, der efter de voldsomme omvæltninger manglede bisper, har han sikkert haft kongens støtte[2]). Sven lod også forkynde kristendom i Kurland. Ved rige gaver fik han en købmand til at bygge en kirke der, og med kendelig glæde fortalte han mester Adam om dette foretagende. Abbed Hiltvin, som Adalbert viede til biskop i Björkø med forpligtelse til i det hele at virke på Østersøens kyster, har sikkert

---

[1]) Jaffé, Monumenta Gregoriana 168.
[2]) Ad. III, 53. 52. IV, 9 (s. 132 f. 160).

haft ærinde for kong Sven i disse østvendiske egne. Derfor er det vel, at overleveringen i Adalberts familiekloster Goseck, hvor Hiltvin var abbed, lader ham blive viet til biskop i Danmark [1]). — Her kunde Svens kirkelige iver synes at fremtræde mindre isprængt med statsmandskløgt. Og dog kan politiske hensyn have været af stor betydning i disse foretagender. Svens udsenden af forkyndere mod Nord kan være et led i hans plan om oprettelsen af et dansk ærkesæde, der også måtte komme til at gælde for Sverige og Norge. Endnu mere, tror jeg, har verdslige hensyn vejet ved den »kurlandske« mission. Sven har ligesom Knud den rige haft herredömme i disse egne [2]), som han vel har håbet at fæstne ved kristendommens indførelse. De fredelige kulturmidler synes dog ikke at have nyttet. Svens unge sön Knud sejler da dertil og vinder sig krigerære ved at underlægge sig Semberne; senere skal han endnu have gjort to tog dertil for at udbrede kristendommen [3]).

De områder, hvor vi har set Sven Estridsön fremme kirkens sag, var altså vel skikkede til at hæve hans egen kongemagt. Hans iver har ikke ytret sig lige så stærkt i andre retninger. Vi hører om, at Sven ved den tidligere bispekirke i Dalby grundede et samlag af regel-

---

[1]) Om den kurlandske mission og Hiltvin se Ad. III, 70. skol. 94. IV, 16. 20 (s. 151. 165. 168). Chr. Gozecense, Pertz X 145.

[2]) Steenstrup III 326 ff. — En antydning af Sven Estridsöns magt i disse Østersølande har vi, om end noget forvrænget, i Orderik Vitals beretning om de hedenske »Leuticiere«, der havde måttet hylde Svens herredömme og bidrog til toget mod England (Hist. eccl. IV, 5. le Prevosts udg., Paris 1838-55, II 191). Freeman (IV 248) står her tvivlende.

[3]) Saxo 565. 571. 573 f. Knytlingasaga s. 216. Sakse siger ikke udtrykkelig, at Knud betvang oprørere. Men det har vistnok været hans mening, da han tidligere (s. 485 f.) har talt om, at de danske bemægtigede sig Sembernes land. Allerede Vedel har opfattet det således (D. danske krønike CCXLIII).

bundne kanniker, og at han byggede adskillige kirker, ligesom han forøgede præsternes tal[1]). Men de to sidste efterretninger hidrører ikke en gang fra den samtidige Adam og noget bestemt siges der os ellers ikke. Roskild Trefoldighedskirkes kvadermure og stensöjler rejstes ti samtidens beundring, men det var biskop Vilhelms o Sven Nordmands værk[2]). Ringsted kloster er vel i nyer tid blevet henført til Sven Estridsön[3]); men vore kilde lader atter her Sven Nordmand have æren[4]). En smul virksomhed udfoldede kongen ved at støtte fattigpræster[5]), men helt uegennyttig er den ikke: jo höjer præstestanden stod, og jo nöjere den var knyttet ti kongen, des mere var den ham en støtte. — Sven ha endelig slet ikke modarbejdet de fremherskende misbru i den danske kirke, særlig det gængse køb af de gudstjenstlige handlinger, der var den almindelige kristenhe så forargeligt, ja endog stempledes som simoni. Adalbert satte sig for at afskaffe denne skik, der hindred tiendens indførelse, og sammenkaldte for den sags skyl Slesvigmødet i håb om Svens hjælp; men der forlyde ikke det mindste om, at kongen har fremmet sager hvorimod Adam ender sit værk med den stærkeste dad

---

1) Ad. IV, 9 (s. 160). Ælnod k. 2. 4: S. r. D. III 333. 340.

2) Ælnod, S. r. D. III 338 f. Roskildekr. S. r. D. I 378. Saxo 576 f jfr. 598.

3) D. m. I 67. Daugaard 201. — Worsaae, Kongegravene i Ring sted s. 5, ytrer sig forsigtigere.

4) Roskildekr. a. s. Saxo 598. Tabula Ringst., Kongegr. i Ring sted s. 46. At abbed Vilhelm (S. r. D. II 159) kalder Ringste »abbatia regalis«, finder berettigelse ved begivenhederne 117 og Valdemar I's gravlæggelse dér. — Udarbejderne af Index t S. r. D. (s. 595 a) har misforstået Roskildekrøniken, som o meningen var, at Sven Estridsön havde bygget Ringsted kirk og kloster. Herved må man i det mindste have oversét orden »de mensa sua« og »consecravit«. Jfr. nedenf. s. 200 note 3.

5) Ælnod, S. r. D. III 333 f. Sakses fortælling om Sven Nordman

af dette misforhold[1]. For Sven var og blev det en folkesag; kongedömmets indgriben kunde her blive farlig for det selv, således som det senere viste sig under Knud d. hellige. Sven er ikke sværmer, men praktisk nyttemenneske: kun hvor kirkens fremme kan tjene hans kongeanseelse, bringer han ofre.

Denne dom er ikke for hård; thi også på anden vis har Sven Estridsön lagt for dagen, at han ingenlunde helt igennem var en kirkelig mand. Harald Hén og Knud er anderledes grebne af kristendommen. Tog Sven det mindste hensyn til kirkens krav om at töjle lidenskaben? Vi véd, at hans frillelevned vakte forargelse; Adalbert påtalte det ofte (Ad. III, 20), og Svens lovprisere kunde ikke skjule denne skamplet på hans minde (Ad. skol. 73). Hvor meget den danske præstestand har klaget over kongens færd, ser vi af Gregorius VII's brev til Harald Hén[2]; paven vilde ikke således have dadlet den ellers fejrede kong Sven, hvis ikke moralske harmesudbrud fra kirkens mænd havde lydt helt ned til Rom. Svens giftermål med Gunhild og Ellisiv viser os ligeledes hans ringeagt for den tids moralbud. Adalberts påmindelser »de gula« var lige så forgæves. Sven har altså ikke overholdt fasten, der dog var et væsenligt led i den tids kristendom, og har nydt føde, som kirken forbød sine börn at smage. Med andre ord: hvor han skal lægge bånd på sig selv, tæmme sine lyster og give afkald på nydelser, dér gælder kirkens bud intet for ham, dér bringer han ikke noget offer. Religiøs begejstring og strengt sædeligt liv går just ikke altid hånd i hånd; men hvor troen og livet står i grelt misforhold, beror gudsfrygten mere på selvgod egenkærlighed, der vil affinde sig med de höjeste magter, end på virkelig

---

[1] Ad. III, 70. IV, 30 (s. 149. 179).
[2] Jaffé, Monumenta Gregoriana 298 ff.

gudhengivenhed. Går kirkens krav derfor imod kong Svens fordel eller velvære, forvandler hans iver sig til ligegyldighed.

Som Sven Estridsöns ordning af bispedömmerne er kernen i hans kirkepolitik, således er hans personlige venskab med de danske bisper et af de ejendommeligste træk ved hans liv; derigennem har han modtaget mangen påvirkning. Overleveringen har særlig fastholdt hans inderlige forhold til de to Roskildebisper. Sakse skildrer os venskabet mellem kongen og den djærve biskop Vilhelm, der ikke mægtede at overleve sin kongelige ven (s. 561. 565. 566 ff.). Dette sidste er ganske vist et sagn, som historien må forkaste, da Sven ses at have indsat Vilhelms eftermand, og Vilhelm altså er død först[1]; men når folket mindedes dem som så inderlige venner, har det ikke digtet hen i vejr og vind. Nordmanden Sven blev tidlig kong Svens husfælle, dernæst viet til præst, og da hans mangel på kirkelig lærdom vakte spot, lod kongen ham uddanne, så at han nu blev en lærd mand (Saxo 559 f.); efter Vilhelms død gjorde Sven Estridsön ham til biskop i Roskilde, hvor han udfoldede en storartet virksomhed. Værdig står Lundebispen Egin ved siden af de to Roskildebisper, og hans Romafærd (Ad. IV, 9) viser os ham som kongens særlig betroede mand. Vi har ovenfor omtalt, hvorledes Fyns biskop, Eilbert, har haft kongens støtte mod Adalbert. Endelig ser vi, at to af de danske biskopper — den ene var Århusbispen Kristjern — har ledsaget Svens sönner på Englandstoget 1069[2]). Dette træk viser os

[1]) Roskildekr. a. s. Jfr. Ælnod, S. r. D. III 338 f.

[2]) Symeon of Durham II 187, jfr. Roger of Hoveden I 118. Orderik Vital IV, 5 (le Prevost II 190 f.). Jfr. Freeman IV 24.. Peterborough-kroniken fortæller om toget, men omtaler ikke de to bisper; ligeså Will. Malmesbury, G. reg. II 319, og Florence of Worcester (ed. Thorpe, 1848 f.) II 3.

at præstestanden, trods delvis fremmed byrd, har föjet sig således ind i folkelivet, at bisper kan blive kongens særlige tillidsmænd i verdslige sager og uden hensyn til kirkelovens forbud kan deltage i danske krigstog. I denne betragtning er der noget nyt. Bisperne som sådanne er hævede til stormænd. Ved sin dannelse har Sven haft blik for bispernes betydning; derfor knytter han dem nöje til sig. Så kan det ikke undre os, at han har ladet nogle af sine mange sönner oplære som »præstlinge«, måske klostergivet dem[1]). Det vidner i lige höj grad om hvor höjt præstestanden er stegen og om hvor stor ære og vægt kong Sven tillagde kirken og dens mænd. För Sven Estridsöns tid havde en kongesön i præstekåben været en umulighed; nu er Danmark kommet med i den almeneuropæiske kulturudvikling.

Jo mere Sven Estridsön hævede bisperne, des ivrigere måtte han også sikre sig, at de sluttede sig nöje om ham. Derfor afværgede han, at landet oversvømmedes af Adalberts klerke. Nordboere skulde vel synes at være ham de bedste emner; men gennemgår vi hans bisper, viser den nordiske bestanddel sig dog meget lille. Om tysk byrd vidner navnene på de tre Lundebisper, Henrik, Egin og Rikval[2]), samt Vilhelm i Roskilde, Eilbert i Odense, Heribert i Viborg og Ratolf i Slesvig. »Albricus« i Vendsyssel er snarest Tysker eller Englænder, da navnet Alrik i dansk er meget sjældent. De to bisper med latinske navne, Christianus og Magnus

---

[1]) Ælnod, S. r. D. III 335 ff.: qvosdamqve divinæ scientiæ studiis apposuit. Blandt disse var vistnok den Karl, »frater regis«, der nævnes i et diplom fra Nils (Th. I 243). Det støttes ved at overleveringen efter Erik Ejegods død kun kender Sven, Ubbe og Nils som kongsemner.

[2]) Henrik kan også være fransk, men ikke Englænder, se Steenstrup III 340.

(Århus og Vendsyssel), kan både være danske og tyske; sandsynligheden for fremmed byrd er dog altid större. Sivard, Ratolfs efterfølger, kan efter navnet lige godt være tysk og dansk; en sen efterretning om hans danskhed har ingen vægt[1]). Ribebispen »Oddo« er efter navnets form med overvejende sandsynlighed dansk. En uomtvistelig Nordbo har vi i Sven Nordmand. -- Grunden til, at så mange fremmede har beklædt de danske bispesæder, har uden tvivl været vanskeligheden ved blandt landets egne sönner at finde mænd, der var den ansvarsfulde gerning voksne. Mest skortede det dem på boglig dannelse. Den danske klerk Tymme, der ved Gunhilds indflydelse blev den store Godehards efterfølger i Hildesheim, viste følelig mangel på kundskaber; trods al god vilje magtede han da heller ikke sit embede, kannikernes navnkundige skole sygnede i hans bispetid, så klerkene blev betegnede som »pæne sine literis ac idiotæ«, og Tymmes efterfølger kunde få æren for at have reddet studierne og tugten fra dybt fald[2]). Det er også et oplysende træk, at den eneste af Svens bisper, der med fuld sikkerhed kan kaldes Nordbo, i sine unge dage blev til latter for sin uvidenhed og måtte uddanne sig ved en fremmed klerkeskole for at blive dygtig til sin gerning. På det punkt var det vanskeligt for Danmark at vinde med; endnu i den følgende tid finder vi hyppig fremmede på de danske bispestole. Sven Estridsön har ikke

---

[1]) Hamsfort, S. r. D. I 270, i virkeligheden kun anvendelse af Ad. III, 70 (Svens råd til Adalbert om ikke at sende sine klerke til Danmark). For øvrigt kendes Sivard kun som vidne ved Knuds gavebrev til Lund 1085, Th. I 1 f. — Jeg kan ikke være enig med A. D. Jørgensen (N. k. g. 652), der gör alle de jydske bisper, Ratolf fraregnet, til Danskere. Jylland vilde derved også danne en besynderlig modsætning til det øvrige Danmark.

[2]) Vita Godehardi posterior k. 33, Pertz XI 215. Chron. Hildesheim., Pertz VIII 853. Vita Bennonis II ep. Osnabr. k. 5, Pertz XII 63. Annalista Saxo, Pertz V 686.

ladet sig drage af overdreven folkefølelse; han har blot villet have dygtige bisper, der kunde fremme kirken, samtidig med at de virkede for ham og ikke gik Hamburgs ærinde.

Kong Svens planer om et dansk ærkesæde står i naturlig forbindelse med hans gode forhold til bisperne; kun hvis ærkebispen var hans ven, forøgedes hans kongemagt derved. Flere har tænkt sig Vilhelm som ærkebispeemne, fordi han stod Sven særlig nær[1]). Men kongen har påtænkt ærkesædets grundlæggelse længe inden Vilhelm blev biskop; dette skete nemlig i det tidligste år 1060, mens Sven straks efter det store sammenstød med Adalbert, i Leo IX's pavetid, har søgt at frigöre sig for Hamburgs magt[2]). Sven Estridsön forelagde ganske vist atter sine planer for Alexander II, således som vi ser det af Gregorius VII's to breve; men vi mangler enhver antydning af, at Vilhelm har været den udvalgte, ja Egins Romafærd, der fandt sted i Vilhelms

---

[1]) Suhm IV 207. Grünhagen 102. 147. Dehio I 205. 214. II 17. Dehio lader endog bisp Vilhelm være ophavsmand til tanken om et dansk ærkesæde, fordi han som Angelsakser (Saxo 548) skulde have særlig stærk lyst til at trodse Hamburg. Men V. har slet ikke været Angelsakser (A. D. Jørgensen, N. k. g. till. 91. Steenstrup III 339 f.).

[2]) Vilhelm blev Avocos efterfølger samtidig med at Egin og Henrik fulgte ham i Skåne. Egin døde 1072 efter at have været biskop i 12 år (Ad. IV, 9); altså tiltrådte de 1060. Når Vilhelm i Påsken 1061 er tilstede i Bremen (Lappenberg, H. U. 83 [nr. 82]), er det rimeligvis umiddelbart efter vielsen. Jfr. A. D. Jørgensen, N. k. g. tillæg 91. 93. — Ikke blot Ad. III, 32, jfr. 33 (s. 117 f.) angiver tidspunktet for kong Svens förste forsøg på at få et ærkesæde oprettet, men Leo IX's brev til Adalbert (Lappenberg, H. U. 74 ff. [nr. 75]. A. D. Jørgensen, N. k. g. tillæg 21 f. Pflugk-Harttung, F. z. d. G. XXI 206 f.) viser det også; dette er nemlig en delvis imødekommen mod Adalberts patriarkatsplaner, der jo var fremkaldte af Svens ærkebispeplaner.

bispetid[1]), tyder på, at Lundebispen har været udset til ærkebisp. Lund, der alt tidligere var bleven hævet og senere nød höj kongegunst, har da allerede under Sven været den udkårne by; for dette taler også de to skånske stifters sammensmeltning[2]).

Den danske præstestand har selvfølgelig næret varm følelse for kong Sven og med glæde modtaget den hånd, han rakte. Om hengivenhed og begejstring for Sven vidner de danskes lovprisninger, som de træder frem hos Ælnod og andensteds[3]), i samklang med Adams smigrende tillægsord og Gregorius VII's höjstemte ros, især i brevene til Harald Hén: Sven kaldes så tro og hengiven mod kirken, at hans lige næppe vil kunne findes, og han siges at have overstrålet alle konger, hvorfor paven har elsket ham over alle, endog over Henrik III[4]).

Til trods for venskabet kunde den danske præstestand dog træde i modsætning til Sven Estridsön. Efter Svens ægteskab med Gunhild lader Sakse bisperne Vilhelm og Egin være hovedmændene i modstanden mod

---

1) Adam fortæller intet om, at Adalbert indviede Vilhelms efterfølger. V. har da overlevet Adalbert, der døde 10. Okt. 1072, mens Egin var død 16. Marts s. å. V. selv døde en 13. Dec., altså tidligst 1072.

2) A. D. Jørgensen, N. k. g. 457. 655. 727.

3) S. r. D. III 317. 332. II 159 o. s. v. — Roskildekrønikens ord »terror male facientium, remuneratio benevolentium, pater patrie, cleri et salus populi, egregius pietate, et qvi omnia vellet ad perfectum ducere« (S. r. D. I 378) skulde sproglig egenlig henføres til kong Sven; men krøniken ombytter pludselig akkusativ med nominativ. Ordene er lovprisning af Sven Nordmand, der omtales umiddelbart foran og efter. En lovprisning af kongen midt i skildringen af biskoppen vilde være meningløs. Udtrykket »pater cleri« kan heller ikke bruges om kongen, om han end er gammel og værdig; det må bebetegne en biskop.

4) Jaffé, Monumenta Gregoriana 299. 412.

ham. Det er ganske vist urigtigt, da sagen stod på længe inden de to mænd blev biskopper; men det rummer den sikkert pålidelige overlevering, at den danske præstestand först har nedlagt indsigelse mod Svens frændeægteskab. For øvrigt var det vel til gavn for bisperne i Danmark, at Adalbert var hovedmanden i kirkens kamp; der indsneg sig nu ikke så let misstemning i det gode forhold mellem kong Sven og den danske præstestand. Kongens frillelevned har også været klerkene en sorg, men eftertidens tavshed vidner om, at deres optræden i denne sag ikke har haft den vægt som biskop Vilhelms modige færd overfor Sven, da han følelig havde krænket kirkens fred. Men dette er også et af de ejendommeligste træk i hele forholdet mellem konge og præstestand. Da optrinnet först omtales af Sakse og har noget legendeagtigt ved sig, kunde man på forhånd nære mistanke til fortællingen. Der er imidlertid ikke nogen forsvarlig grund til at nægte Sven Estridsöns kirkebod som historisk kendsgerning. Sakse har gengivet en fast stedlig overlevering, der endda har støtte ved at være knyttet til mindet om Svens store gave til Trefoldighedskirken. Dertil kommer, at biskop Vilhelms optræden overfor kong Sven helt stemmer med de grundtræk, Roskildekrøniken tegner af ham: en djærv, kraftig bygget mand, heftig og streng, *mægtig til at ydmyge de store* og uden skånsel mod nogen, når han blev vred.

Biskop Vilhelm standsede Sven Estridsön ved kirkedören, og Sven måtte gå tilbage til kongsgården[1]) for at ombytte kongeskrud med bodsdragt og kaste sig til jorden som angrende synder. Dermed er der indtrådt et nyt afsnit af præstestandens stille kamp for at nå

[1]) Om kirkens beliggenhed lige ved kongsgården se Henry Petersen, H. t. 6. række II 350 f.

den attråede höjhed og magt: overfor selve kongen står den som sejrherre. Intet tyder på, at Knud har gjort bod efter drabet på Ulv jarl; Sven ydmyger sig derimod, godkender biskoppens bandlysning og skænker Roskildekirken det halve Stövne herred. Forskellen i de to kongers færd hidrører til dels fra modsætning i karaktér og livsudvikling. Knud er stolt og heftig, alt har jævnet sig for ham, han føler stærkt sin vælde. Sven er mere mild og sleben: medgang har ikke gjort ham selvfølende, modgang har ofte nedslået hans hu; gennem dyre erfaringer er han bleven böjelig, og hans dannelse har opladt hans öje for kirkens vidtrådende åndsmagt: præstestandens höjhed er ham et led i hans egen kongemagt, netop derfor kan han ikke bryde med kirken og må böje sig, når dens krav er aldeles ufravigelige. Uligheden i de to kongers optræden må dog ligeså vel tilskrives kirkens hurtige udvikling i Danmark. Under Knud var kirken endnu ny, havde noget af missionstidens usikkerhed og var helt henvist til kongens værn og støtte. Under Sven var kirken derimod fæstnet og ordnet i det store og små, hedendommens rester ryddede, bisperne var blevne stormænd, og præstestanden sammensmeltet med folket. Dertil har Sven Estridsön væsenlig bidraget, og nu må han selv føle kirkens vælde. Det er en historisk lov: hvor kongedömmet har hævet præstestanden, må det, tidlig eller silde, lide under dens magtstræb; klerkene betragtede villig kongen som kirkens herre, så længe de selv drog störst fordel deraf, men de glemte aldrig kirkens krav om at være en egen stat, og gennemförtes det, da var kongen ikke over den, heller ikke udenfor den, men under den.

Sven Estridsöns nederlag har ganske vist ikke røvet ham og hans efterfølgere herredömmet over kirken; men det har ført kirken videre mod dens mål. Det er interessant at se, hvorledes Svens nærmeste efterfølgere på-

mere ubetinget måde går op i det kirkelige: Harald Héns kræfter slår kun til, hvor det gælder om personlig at opfylde kirkens forskrifter; men Knud d. hellige sætter viljestærk og begejstret de kirkelige ideer i sit kongebanner. Svens kongetid danner da overgangen fra gammelt til nyt. I sin egen magts interesse svækker han den hamburgske ærkebiskops myndighed og hæver sine egne bisper, men skaber derved også en dansk kirkevælde, som han selv en gang må ydmyge sig for. I dette forhold lå der en rigdom af spirer til fremtidig udvikling. Kongedömmet kunde blive endnu mere kirkeligt; men præstevælden kunde også tårne sig således op, at kongens magt blev truet. Det gode forhold mellem konge og biskop var i stand til at udvikle sig videre til storartet samarbejde; men modsætningen mellem dem kunde også vokse sig stor og medføre ødelæggende sammenstød. Disse muligheder blev virkeligheder i den følgende tids historie; men både de gode og de onde spirer, der efterhånden, til forskellig tid, kom til udfoldelse, var fremkomne ved udviklingsgangen under Sven Estridsön. Netop dette viser denne konges fremragende betydning.

---

4. Svenssönnernes stilling til de kirkelige strömninger.

De store bølgeslag i Europas hovedlande har ofte sendt dönninger ind over Danmark. Det var også tilfældet efter Sven Estridsöns død, nu da det danske folk var vundet for alménkulturen. På den anden side var der så meget ægte nordisk tilbage, at folkets særpræg var uskadt; dette gav den store kirkestrids forgrening i Danmark sine ejendommeligheder. — Gregorius VII er banebryder for den nye udvikling. Hvad oldkirken havde drömt om, den tidligere Middelalders præstestand famlet

efter og Cluniacenserne tankeformet, skulde nu gennemføres følgeret. Kampen mod præsteægteskab, simoni og investitur var midlerne, kirkens uafhængighed af staten var målet. Men den historiske udvikling havde i den grad filtret kirkeligt og verdsligt sammen, at en virkelig sondring var umulig. Kirke og stat kunde ikke rives fra hinanden og bestå jævnsides i gensidig frihed. Der kunde kun være det ene spörgsmål tilbage: hvem af dem der skulde have overtaget. Staten havde hidtil haft det, nu krævede kirken det. Pave Gregorius VII opfattede ligefrem kirkens frihed som dens herredömme over staten[1]). Der måtte gives svar på spörgsmålet, for eller imod. At afvise det, var ikke længer muligt. — Den store strid udformedes på forskellig vis i de forskellige lande. Ingensteds blev striden så skarp som i det tyske kejserrige; her drejede det sig ikke blot om stat eller kirke, men tillige om kejser eller pave. Denne personlige modsætning kunde selvfølgelig ikke ytre sig i Danmark. I de halvhundred år efter Sven Estridsöns død har vi i det hele ikke nogen egenlig kamp mellem kongevælde og kirkevælde. Hvad det drejer sig om, er præstestandens selvstændighed som stand. Dens afhængighed af kongen er ikke bleven mindsket i nogen væsenlig grad; men dens frie stilling overfor folket er det brændende spörgsmål, der rejser to fjendtlige lejre mod hinanden og får kongerne til at indtage forskellig holdning overfor kirken.

---

[1]) Meget skarpt kommer dette frem i et nylig fremdraget brev til en irsk konge (Zeitschr. f. Kirchenrecht XVIII 451 f.) og et par breve til spanske konger (Jaffé, Monum. Gregoriana 385 f. 83). Lejlighedsvis udtaler Gregorius sig også helt augustinsk om fyrstemagten som et nødvendigt onde, kun passende til en falden slægt (Jaffé 456 ff., jfr. Friedberg, Z. f. Kirchenr. VIII 75).

Den förste af Svenssönnerne er Harald Hén. Kilderne er såre uenige i værdsættelsen af hans person og hans virken. Overfor Roskildekrønikens »vir optimus, rector justissimus« og Ælnods ord om hans lovpriste eftermæle hos det danske folk (s. 341) står Sakses og sagaens nedsættende dom. Iblandt de sikre træk af hans karaktér kan vi imidlertid nævne hans fromhed, hans iver for kirkegang og hans samvittighedsfuldhed i at efterleve kristendommens bud. Dette vidnesbyrd får han af Sakse, der ellers kun sætter ham lavt; og selve denne ros forvandles da også til dadel, i det vor historieskriver hævder opfyldelsen af herskerpligterne som Gud velbehageligere end kirkelige fromhedsgerninger[1]). Overleveringen har i det hele tegnet Harald som kirkens fromme sön, og det stemmer med den ros for gudfrygtig vandel og sönlig ærefrygt for Romersædet, som Gregorius VII lader strömme ned over ham[2]). Efter dette har Harald haft den bedste vilje til at göre alt for kirken og fortsætte sin faders arbejde for at hæve præstestanden. Med evnerne var det en anden sag. »På grund af den veghed, der fulgte med hans velvillighed, kaldte man ham »slibesten« [Hén]«, siger Sven Ågesön, og flere træk viser rigtigheden af denne dom. Vi skal nu se nærmere på hvad der har særlig interesse for spörgsmålet om kongedömmets stilling til præstestanden.

Det, som straks for bevidstheden knytter sig til Harald Héns navn, er hans love; de danske mindedes ham for lovenes skyld, og selv i England satte man hans

---

[1]) Det er for øvrigt en mærkelig statsmæssig dom af en klerk. Indenfor præstestanden har det ellers været almindeligt at bedömme alt i kirkens lys, hvorved dygtige herskere ofte er blevne undervurderede og slette herskere hævede til skyerne; allerede i Oldtiden kommer det frem i al sin grelhed (E. Holm, Gejstlighedens optræden ligeoverfor staten 304 ff.).

[2]) Gregors 2det brev, 15. Okt. 1079. Jaffé, Mon. Greg. 384 f.

navn i forbindelse med vedtægter fra en ældre kong Haralds tid, som han stadfæstede[1]). Lovene er ganske vist vedtagne af folket selv, men ved sin stadfæstelse har kongen del i dem[2]); derfor kan de vedkomme hans stilling til kirken. Deres folkelighed viser sig i de danskes iver for at bevare dem, endda helt ned til Sakses tid; overfor den tiltrædende konge blev de brugte som en slags håndfæstning[3]). Af Haralds love kender vi bestemmelsen om folkets ret til brug af almindingsskovene[4]) og den omtvistede procesændring. Denne gælder både Vederlaget og det hele folk og indfører renselseséd som retsligt forsvarsmiddel i steden for den som gudsdom brugte tvekamp, vel også i steden for jærnbyrd[5]). Lovene

---

[1]) Radulfi Nigri Chronicon universale, Pertz XXVII 333.

[2]) Ælnod, S. r. D. III 341. Som kongens love hævdes de lidt for stærkt af L. Holberg, Dansk og fremmed ret 189 ff. Folkets senere brug af lovene betoner med vægt deres folkelige udspring.

[3]) Ælnod a. s. Saxo 572. Ordet håndfæstning er dog her brugt i uegenlig betydning, jfr. Matzen, Håndfæstn. 11 ff.

[4]) Roskildekr., S. r. D. I 378. Steenstrup, Studier over k. V. j. 351.

[5]) Da både Ælnod og Sakse siger, at »Dani« (ↄ: folket som helhed) krævede lovene overholdte, kan jeg ikke med L. Holberg (Kong Valdemars lov 234 f., Dansk rigslovgivn. 102. 111 ff.; jfr. Matzen 12) opfatte procesreformen som udelukkende given Vederlaget. Herimod Pappenheim, Altdän. Schutzgilden 306, Krit. Vjschr. XXXII 74 ff. Holberg lader imidlertid ændringen i Vederlagsretten få indflydelse på provinslovgivningen ved at fortolke Sakses ord »singularium congressionum usum funditus evertit« ved »forandrede i bund og grund landstingenes skik og brug«; retsændringens indhold ser han i afskaffelsen af jærnbyrd, ikke tvekamp (K. Vald. lov 242 ff. Rigslovgivn. 105 ff.). Disse fortolkninger forekommer mig helt urigtige. Vedrørende singularium congressionum usum etc. må det hævdes, at ordene er knyttede til et lille stykke, der ikke handler om reformernes udbredelse, men om deres indhold. Fremdeles må »funditus evertere« betyde »fuldstændig at kuldkaste, afskaffe« og kan ikke betegne en blot ændring, og »usus« forstås naturligst om brugen *af* »singulares congressiones«, da det i

er altså ikke kirkelige, men derfor kunde præstestanden dog have bidraget til deres vedtagelse[1]). I procesændringen var gudsdommens fjernelse i samklang med tidens kirkelighed, men kirken var ikke stemt for den gammel-germanske uindskrænkede brug af renselseséd og édshjælp; den vilde efter romersk ret lade klageren være nærmest til bevisførelse, den vilde fra kirkestævnet forplante forhørsbeviset til verdslig ret og endelig göre renselseséd til et rent subsidiært middel, der kun brugtes, når påklagerens beviser var glippede, men mistanken ligefuldt hvilede over påklagede[2]). Retsændringen er da

første del af det lille stykke netop bruges således. Ordet »congressio« må efter Sakses sprogbrug betyde kamp, med »singularis« til: enekamp. Vilde Sakse her betegne landstingene, havde han afveget fra sin øvrige sprogbrug, da han ellers altid betegner tingene ved »concio« (s. 150. 498. 570. 586 f. 602. 608. 614 f. 632. 642. 664 f. 666. 668. 702. 720. 729. 932 ff. 938. 959 f. o. s. v., jfr. concionari, være på tinge: 604. 698. 933) eller (sjældnere) »concilium« (s. 587 f. 607. 664). Vedrørende retsændringens indhold kan »armorum usus« hos Sakse kun betyde »brug af våben« og ikke pege hen på jærnbyrd (jfr. Matzen IV). Denne imødegåelse var udarbejdet, för prof. Joh. Steenstrup havde offenliggjort sin kritik (Tidsskr. f. retsvidensk. IV, 1891, s. 116 f.); jeg har valgt at lade den beholde sin oprindelige skikkelse.

[1]) Det er påvist af prof. Matzen (Håndfæstn. 39. X, tiltrådt af prof. Steenstrup, Tidsskr. f. retsvid. IV 121), at præstestanden har spillet hovedrollen ved tilblivelsen af håndfæstn. 1282, hvor den mere har taget sig af borger- og bondestand end af sine egne interesser.

[2]) Grosz, Die Beweistheorie im canon. Procesz I 109. II 63 ff. 76 f. M. A. v. Bethmann-Hollweg, Der german.-roman. Civilprozesz im Mittelalter II (Bonn 1873) s. 125 ff. 160 ff. F. Walter, Kirchenrecht (14. Aufl. 1871) s. 449 f. Richter-Dove, Kirchenr. (1867) s. 633 ff. Friedberg, Kirchenr. (2. Aufl. 1884) s. 227. Hinschius IV (1888) s. 840 f. K. Maurer, Krit. Überschau V 196 ff 243. 332 ff. 347 ff. Om kirkens ret til at bruge forhørsbevis (en udstrækning af karolingisk kongeret) se H. Brunner, Zeugen- und Inquisitionsverfahren, Sitzungsber. d. Wiener Akademie d. Wissensch., phil.-

mere udtryk for folkets lyst end for kirkelig kultur; den fare lå nu for dören, at den udvidede brug af eden fremkaldte misbrug, hvad der var kirken så meget imod. Kongen har ikke i denne sag haft kirkens tarv for öje.

Om kong Haralds stilling overfor præstestanden får vi först ordenlig kundskab af de tre breve fra Gregorius VII. Paven venter alt godt af den unge konge, yder ham agtelse og ros. Dog har han ikke hos Harald fundet så stor iver for kirkens fremme som hos Sven Estridsön; den afdøde konge stilles derfor op som lysende forbillede (brevene fra 6. Nov. 1077 og 19. Apr. 1080). Paven har været tilfreds med, at Harald intet havde at göre med ærkebiskop Liemar. I sine breve ofrer han ikke et ord på ham, og det skönt de to förste er fra den tid, da Liemar var udsonet med paven: d. 28. Jan. 1077 var Liemar i Canossa bleven løst af bandet sammen med Henrik IV, og först 7. Marts 1080 bandlystes Liemar atter for ikke mere at blive løst[1]). Denne betydningsfulde forandring spores heller ikke, da paven d. 19. Apr. sender kong Harald brev. Adalberts efterfølger har dog fra begyndelsen haft fuld kirkelig overhöjhed over Norden det ser man af Alexander II's stadfæstelse, af Adams forord til Liemar og dennes egne ord[2]). Men den store kirkestrid og Liemars lange fravær fra ærkesædet[3]) har ladet frigörelsen udvikle sig af sig selv. Den islandske biskop Gissur bliver kort efter Haralds død på Gregorius's

---

hist. Classe LI (1866) s. 420 ff. 479 ff. Samme, Die Entstehung der Schwurgerichte (Berlin 1871) s. 92 ff. Jeg har ikke kunnet opdrive Hildenbrand, Die purgatio canonica und vulgaris (München 1841).

[1]) W. Schröder, De Liemaro 25 f. 28.

[2]) Lappenberg, H. U. 99 [nr. 103]. Bullen uægte, men bygget på den ægte, jfr. Dehio II, Anm. s. 3. A. D. Jørgensen, N. k. g. 727. Ad. s. 2. H. Sudendorf, Registrum oder merkwürdige Urkunden I 8 f. [nr. 5].

[3]) Måske 10-12 år. Schröder, De Liemaro 22 f. 34. 51.

bud viet i Magdeburg, nordiske bisper står i umiddelbar forbindelse med Rom, og paven glæder sig over franske præsters komme til Sverige, fordi de vil knytte den svenske kirke nöjere til den hellige stol[1]). Harald har ikke villet følge Liemar, der var en af Henrik IV's ypperste mænd, det fremgår klart af Gregorius's venlige stemning; men virksomt har han dog heller ikke sluttet sig til Roms sag: han har elsket fred og haft nød nok med at magte vanskelighederne i Danmark. Den myndige pave har imidlertid ønsket en mere afgjort optræden. Af den grund henviste han til Svens efterdömme og foreslog Harald (ligesom senere Olav Kyrre og de svenske konger) at sende ynglinge af god byrd til Rom, for at de under apostlene Peters og Paulus's værn kunde oplæres til det romerske sædes budbringere og fremme kristelig skik og orden i deres hjemstavn[2]). Derfor bad han også kong Harald sende ham en forstandig dansk præst, der kunde skildre paven folkets tilstand og efter fuldendt undervisning vende tilbage for at kundgöre det apostolske sædes ønsker og krav[3]). Det var da også i pavens interesse at værne Haralds kongedömme mod farer: han forbød Olav Kyrre at støtte den danske konges brødre, til rigets fordærv og kristenfolkets forvirring, og bød ham virke for fred og forlig.

Ros og formaninger skifter i den store paves breve til Harald; men ingensteds föjer der sig nogen dadel til. Det er da umuligt, at sagaens efterretning om Haralds giftermål med sit søskendebarn, en datter af Asbjörn

---

[1]) Jaffé, Monumenta Gregoriana 440 f. 488 f. Maurer, Bekehr. II 593 f. 666. A. D. Jørgensen, N. k. g. 759.

[2]) Brevet til Olav Kyrre, 15. Dec. 1078: rogamus vos, sicut et regi Danorum denunciavimus, ut de iunioribus et nobilibus terræ vestræ ad apostolicam aulam mittatis etc. Jaffé, Monum. Gregor. 344.

[3]) Gregorius's 2det brev. Jaffé, Monum. Gregor. 384 f.

jarl, kan være rigtig [1]). Gregorius VII har ihærdig kæmpe mod slige forbindelser, snart ved myndige breve til bisper snart ved strenge bud til fyrster, der forbrød sig mod de forbudte grader (Vilhelm VI af Poitiers, Alfons VI af Leon og Castilien), snart ved synodalbestemmelser [2]). Overfor Harald vilde han mindst have frafaldet kirkens krav, da han netop havde dadlet hans faders kødelige forsyndelser, og hans breve ellers er prægede af myndighed. At pavens tavshed skulde bero på uvidenhed, kan ikke tænkes. Dertil var samkvemmet mellem Rom og Danmark for stærkt, og paven véd ellers besked om misforholdene i Danmark, både de politiske og de kirkelige.

Trods Haralds fromhed har bisper og klerke dog haft skellig grund til klage. Han kunde ikke hindre den overtroiske almues selvtægt, når den gav præsterne skyld for vanheld og uår (Gregorius's 3dje brev), og hans uformuenhed til at hindre stormænds overgreb overfor kirken og dens gods stiller hans vanmagt i endnu skarpere lys. »Vi hører endog (og tvivler ikke om, at det er sandt), at Guds kirke, vor moder og dronning, i eders land ligesom i så mange andre egne undertrykkes af slette mennesker og Djævelens lemmer og ikke værnes og æres, som sig hør og bör. Kæmp fremfor alt for at hjælpe og værne den! det er vor vilje og vor faderlige formaning. Hvad er veghed i slige ting

---

[1]) Knytl. 216. At give denne antagne dronning navnet Margrete, er vilkårligt. Udgangspunktet har været det mangelfulde uddrag af en roskildsk mindebog, S. r. D. III 266 f., hvor der nævnes en »regina Margareta«, som havde årdag sammen med Sven Estridsön. Denne M. er imidlertid ikke nogen anden end Estrid (jfr. A. D. Jørgensen, N. k. g. 778). Optegnelsen synes at göre dem til to personer; men först står hun nævnt som Sven *Estridsöns* moder og derfor med sit danske navn, dernæst hvor det drejer sig om hendes mindefest, med sit kirkelige navn; bægge steder kaldes hun dronning.

[2]) Jaffé, Monum. Gregor. 76. 108. 108 f. 111 f. 330 ff. 430 ff.

andet end fornægtelse af troen? Derfor maner og besværger vi dig, at du uden at ræddes for menneskers avind og had og, om det så skulde være, døden selv stræber af al evne at fri kirken, værne, pleje og forsvare den og udrive den af de grumme ulves gab. Du véd jo, at du ikke kan bringe nogen bön og noget offer, som er velbehageligere for den höjeste dommers öjne«. Således talte paven i sit förste brev, men Harald fik ikke bugt med det rådende uvæsen, der efter pavebrevet at dömme har grebet stærkt om sig. I sit sidste brev må Gregorius endnu indskærpe kongen at lade kirkernes værn have den ypperste plads i sin hu. Atter stilles Sven Estridsön op som den, der har ydet kirken kraftigt værn og holdt de verdslige stormænd i ave[1]). Under den svage konge kommer modbevægelsen, det gamle hang til vold kan bryde frem, splid mellem den fremspirende adel og præstestanden. Efter sin hele åndsretning har kong Harald stået på kirkens side, men

[1]) I ærkebiskop Peders brev fra 1336 mod dem, der angriber kirken og dens friheder, anføres ganske vist et brev fra Leo IX (altså i Sven Estridsöns kongetid) til alle ærkebisper og deres lydbisper samt abbeder og munke i Frankrig, Danmark og hvorsomhelst de opholder sig i kristne lande, hvorved der lyses band over dem, der har plyndret st. Peders og st. Laurentius's ejendom og trængt sig ind i kirkernes gods (B. E. Hildebrand, Dipl. Suecan. IV 526 ff.). Men dette pavebrev er et falskneri. Dets adresse, sammenstillingen af Danmark og Frankrig, og bandets udvidelse til alle voldsmænd mod kirken er beviser for dets uægthed, og dets vidtløftige bandlysningsformel røber også en senere tids overlæssede stil. Ganske vist har der ikke været foreskrevet nogen bestemt form for bandlysning, men formlerne har været simplere i ældre tid (F. Kober, Der Kirchenbann, 2. Aufl. Tüb. 1863, s. 176. 197 ff).. Vi har tilmed foruden et par trusler om band en virkelig ekskommunikation fra Leo IX's pavetid (Mansi XIX 672 f. jfr. 674. 682: Hardouin, Concil. coll. VI sp. 963 f. jfr. 964 f. 973), der viser störste ulighed med formlen i det forfalskede brev.

hans veghed har røvet ham kraft til at føre dens sag til sejr. Han har været stillet som Henrik IV's modkonge Herman af Luxenburg. Valgt af det særlig kirkelige parti og støttende sig til det hildebrandske pavedömme[1]) har Herman sikkert haft til hensigt at værne kirken, men uden at evne det; da Hersfeld-munkene beder om hans hjælp, må han svare dem, at han ikke formår at göre noget for sig selv, end mindre for dem[2]). — Harald Hén har fortjenester som konge. Hans eftergivenhed overfor folkets ønsker var for en del elskværdig billighedsfølelse; ellers vilde han ikke have fået så smigrende eftermæle. Hans lov om almindingsskovene var et væsenligt gode for de brede lag; procesændringen kunde medføre misligheder, men var båret af menneskekærlighed. Hans ordning af møntvæsenet, der langt mere har været hans eget værk, vidner om lyst og evne til at varetage rigets tarv[3]). Men de kirkelige forhold har netop i hans tid frembudt vanskeligheder, som han ikke var voksen. Han var en kirkeligsindet, men ikke kirkefremmende konge.

Knud d. hellige var sin broder Harald såre ulig: fyrig og krigslysten, selvfølende og höjtstræbende. Hvor Harald havde ladet forholdene udvikle sig selv og folkets vilje være rådende, dér gjorde Knud kongedömmet til den styrende og ordnende magt. Knud er mægtig greben af tanken om kirkevælde og kongevælde, fuldblods idealist, hensynsløs og dog ædel. Det var höje mål, der

---

[1]) Hugo Müller, Hermann von Luxenburg, Gegenkönig Heinrichs IV (Dissert. Halle 1888) s. 15 ff. 24.

[2]) Waltrami, ut videtur, liber de unitate ecclesiæ conservanda, rec. W. Schwenkenbecker (Hannover 1883) II, 15. 16. 17. 22 (s. 69. 72. 81).

[6]) Jfr. Kr. Erslev, Årb. 1875 s. 186; Mémoires 1884-89 s. 141 f. A. D. Jørgensen, N. k. g. 752.

drog ham, og store tanker, der opildnede ham; i vished om deres ret tålte han ingen modstand. Han var skabt til kraftig udadvendt virksomhed, hans glødende iver måtte give sig udslag; derfor kunde han ikke helme, för han i kirkelig ånd havde omdannet alt hvad der omgav ham. Hans stræben for kirkens fremme var storladen og stod for efterslægten med skarpe træk.

Hvor ulige de to brødre var, lignede de dog hinanden i deres holdning overfor den store kirkestrid. Knuds følelse var afgjort for det hildebrandske pavedömme, men han kastede sig ikke ind i det tyske riges kampe, selv om han kunde have været paven til støtte og muligvis under den bølgende omskiften skabt sig en fremragende magtstilling. I Tyskland var man ikke uvidende om Knuds sindelag; de derværende ledere for Gregorianerne søgte i deres knibe tilflugt i Danmark. Det var år 1085, da Henrik IV havde vundet Rom og endelig modtaget kejserkronen; Normannerne havde ganske vist friet Gregorius VII ud af Engelsborg, men paven turde ikke blive, snart var hans medbejler atter Roms herre, og hans stolte dröm om at genvinde sin magt ved en korshær bragte ham kun bitter skuffelse; snart efter døde den store pave i Salerno. Herman af Luxenburgs magt smeltede sammen; men Henrik IV vandt fremgang, blandt andet ved at göre de kirkelige bestræbelser for gudsfred til sine[1]), han blev mægtig nok til at trænge frem i Saksen, og alle udveje syntes lukkede for hans fjender. Herman, ærkebiskop Hartvig af Magdeburg og biskop Burchard af Halberstadt flygtede da til Danmark; dér opholdt de sig to sommermåneder, indtil de ved en ny Sakserrejsning kunde fordrive Henrik[2]).

---

[1]) Kluckhohn 63 ff. Herzberg-Fränkel, Die ältesten Land- und Gottesfrieden in Deutschl., F. z. d. G. XXIII 131 ff.

[2]) De unitate ecclesiæ II, 28 (s. 97). Ann. Saxo, Ann. Magdeburg. og Gesta archiepisc. Magdeburg., Pertz VI 723. XVI 178. XIV 404. H. Müller, Hermann v. Luxenburg 38.

Det var ikke uden fare for den danske konge at mo-tage Henrik IV's fjender, der nylig i Mainz var blev bandlyste som landsforrædere. Knud har da også o holdt sig ved sydgrænsen for at holde öje med kejsere bevægelser; dette forklarer hans udeblivelse fra leding flåden i Limfjorden[1]). På den anden side havde ha den gang ingen grund til at støtte Henriks fjender p mere virksom måde. Det var nemlig langt fra, at der parti indtog et særlig kirkeligt stade: den pavelige lega kardinalbiskop Otto fra Ostia (den senere pave Urbanus I havde nylig på kirkemødet i Quedlinburg måttet træ op mod sine egne forbundsfæller med krav om, Hermans ægteskab skulde opløses som stridende mo kirkeloven og alt ranet kirkegods skulde gives tilbag men hans stræben strandede på de tyske bispers moc stand; ligeledes måtte en af Gregorianernes høvdinge abbed Vilhelm i Hirschau, skrive et myndigt brev t Herman om den saksiske præstestands grove forsyndelser[2]

Knud må have godkendt, at Gregorius VII midlertidi overdrog ærkebispeforretningerne i Norden til sin ivri tilhænger Hartvig fra Magdeburg[3]); han modtog ham j som flygtning. Snart måtte det også være paven kend at den fromme konge satte sin kraft ind på at gennen føre hans tanker i livet. Der må derfor have vær godt forhold mellem dem. Mærkelig nok har vi ikk noget pavebrev til Knud, og vi finder ham heller ikk omtalt i Gregorius's breve til andre. At der er gået bu

---

[1]) Dette har rigsarkivar A. D Jørgensen víst, N. k. g. 785 f.

[2]) De unitate ecclesiæ II, 22 (s. 81 f.). H. Müller, Hermann vc Luxenburg 33 f. Giesebrecht, Kaiserzeit III[5] (1890) s. 608 Gfrörer, Pabst Gregor VII und sein Zeitalter VII 888 f. Hefe V[2] (ved A. Knöpfler) s. 182. Sudendorff, Registrum I 50 ff.

[3]) Det fremgår af Gissurs vielse 1082 i Magdeburg: Húngrval k. 5. Jóns saga helga hin elzta k. 6. Jóns saga efter Gu laug munk k. 18 (Biskupa sögur I 67. 158. 230).

fra Rom med opmuntring og vejledning til Knud, kan dog ikke betvivles, da der netop i hans tid er vandret sendefærd til de svenske konger, og vejen til Sverige gik over Danmark. Herom vilde vi have et vidnesbyrd, hvis Roskilde Trefoldighedskirke virkelig i året 1081 har modtaget sin kostbareste relikvie, pave Lucius's hoved; men optegnelsen skriver sig först fra nyere tid, og da hverken Roskildekrøniken eller Sakse kender dette træk til Sven Nordmands forherligelse, må erhvervelsen af den fejrede helgenlevning snarere sættes efter Svens død (1087)[1]. Men den store pave har vel på anden vis knyttet den danske kirke og kong Knud til sig[2].

Væsenligst for os er dog kong Knuds stilling til den danske præstestand; ingen dansk konge har i så få år gjort så meget for biskop og klerk. Först kan vi nævne Knuds store gaver til kirken. Odenseklerken fremhæver Roskilde, Dalby og Lund som de kirker, der særlig nød godt af hans gavmildhed; i Roskilde bidrog kongen til biskop Svens byggeforetagender; i Odense havde Knud anbragt levninger af hellig Alban, dér grundlagde han den stenkirke, som senere blev viet til hans ære, og dér skænkede han altrene sine sidste gaver[3]; i Viborg bevarede man ned gennem tiderne et brev, hvorved Knud skal have givet Viborgs biskop og klerke

---

[1]) Henry Petersen, En relikvie af pave Lucius, Årb. 1874 s. 399 f.

[2]) I »Liber de unitate ecclesiæ conservanda« I, 7 (s. 14) forekommer mellem andre stærke udfald mod Hildebrand følgende ord: »propheticam ollam *ab aqvilone* in tantum accendit, ut per hos 17 aut eo amplius annos ubiqve sint in regno Romani imperii bella et seditiones«. Mon anledningen til de billedlige ord (anvendelse af Hezekiel 1, 4) ikke har været det røre, Hildebrandismen havde vakt nord for Tyskland, i Danmark, så at derved betegnes ydergrænsen for Gregorius's indflydelse?

[3]) S. r. D. III 318, jfr. Ælnod k. 7, S. r. D. III 343. Saxo 548. S. r. D. III 321. 372. 378. 366. Jfr. Årb. 1886 s. 207. 387 ff. 1887 s. 125 ff. C. T. Engelstoft, Odense bys historie (2. udg. 1880) s. 26.

al kongelig ret over kirkens tjenere, og hans navn findes selvfølgelig i fortegnelsen over sjælemesser for domkirkens velgörere[1]). Forrest står dog Knuds gave til Vor frue og st. Laurentius's kirke i Lund d. 22. Maj 1085: 51 bol, 21 mark af arnegælden i Lund, 3 mark i Helsingborg og 3 mark i Lumaby samt kongelig ret i rigt mål; af godset stiftede han 10 præbender og en domskole til vordende præsters uddannelse[2]). Ved kongens hjælp fik kirken samtidig sin förste stenbygning[3]). En slig fremmen af Lundekirken røber genoptagelse af Sven Estridsöns tanke; kun den bratte død har hindret Knud i at vinde æren som stifter af det danske ærkesæde.

Som Knud altså har fremmet kannikevæsenet i Danmark, har han vel også gjort sig fortjent til et navn i vor klosterhistorie; men her foreligger ikke nogen sikker efterretning. Der kan ikke lægges vægt på Orderik Vitals ord, da han røber ukendskab med danske forhold ved at lade Knud grunde ærkesæder og bispestole og blive snigmyrdet af Olav Hunger[4]). Knuds grundlæggelse af et Albanskloster i Odense[5]) hidrører fra misforståelse af tvisten mellem Knudsbrødrene og Albanskirkens sognefolk[6]). Men mangen fremmed munk er vel på grund af

---

1) Heise, Dipl. Vibergense 347. XXVII (jfr. Ældste arkivregistraturer II 305 K. 113. 323 L. 155). 365. Jfr. A. D. Jørgensen, N. k. g. 783.

2) S. r. D. III 425 ff. Thork. I 1 f. Liljegr. I 122. Skolens oprettelse ved Knud fremgår af Knud Valdemarsöns og Valdemar II's stadfæstelsesbreve (1186. 1203), Liljegr. I 122. 149: et ex donatis preposituram et novem sacerdotales cum scolarum beneficio constituit.

3) Anf. diplom. Elogium s. Canuti, S. r. D. III 319 Ecclesiæ (st. Laurentii) constructor, pater et cultor extitit. Liber daticus ved Weeke s. 172. Necr. Lund., S. r. D. III 430. 432. 451. 468.

4) Ord. Vital VII, 11 (la Prevost III 201 ff.).

5) Daugaard, De danske klostre 4. 284. Jfr. Vedel Simonsen, Bidrag til Odense bys hist. I 99.

6) Thork. I 247. Jfr. Engelstoft 34. 54.

den tids uro og strid draget til den kirkeligsindede Knud, hvis ry allerede da skal være gået vide om lande (Ælnod k. 10). Vi hører lejlighedsvis, at nogle St. Trond-munke flygtede til Danmark (1083)[1]).

Lov og vedtægt kunde dog bedst betrygge bispernes og klerkenes stilling og hæve dem som stand. På dette område virkede kong Knud med störste kraft. Da Ælnod (k. 14) blot i almindelighed lader Knud lægge vind på »cleri jura provehere«, må vi holde os til Sakses udførligere fremstilling (s. 575). Det fortælles först, at Knud gav bisperne rang med kongens nærmeste frænder og fremfor jarlerne, ligesom præsterne skulde gå foran kongens hirdmænd. I hans gavebrev til Lund ser vi netop denne rækkefølge. På et væsenligt punkt drog han derved Danmark med i den almindelige udvikling i den store kirke[2]). Det var fortsættelsen af Svens virken. Videre fortæller Sakse, at kong Knud unddrog indbyrdes tvist mellem præster fra den almindelige afgörelse på tinge og overlod den til præstestanden selv, et såre vigtigt skridt hen mod klerkenes udsondring som sluttet lag. Fremdeles gav kongen præstestanden del i folkets rettergang. Han tillod nemlig kirken (ɔ: bisperne) at bødedömme dem, der blev overbeviste om kirkebrøde: tingfolket kunde sværge dem sagen på, men kun kirkens mænd kunde afgöre, hvilken straf der svarede til brøden. Sakses mening er sikkert også, at præstestanden oppebar de således idömte bøder; kongen har afstået sin ret til kirken. Knud gav dernæst også præstestanden lov til selv på særlige forsamlinger (kirkestævne) at fælde dom over »omnia, quæ adversum divina committeren-

[1]) Rodulfi Gesta abbatum Trudonensium, Pertz X 239. Man huske her Knuds forbindelse med Flandern.

[2]) Jfr. f. eks. tilskriften i Gregorius VII's sidste brev til Harald Hén (Jaffé, Monum. Gregor. 412): A. regi Danorum, episcopis, principibus, clero et populo.

tur«; det skete, »for at ikke de, der var ulige i værdighed, skulde være lige kår underlagte«. I straffesager, der helt eller delvis vedrørte kirken (helgebrud, misforhold i familielivet, ménéd o. lign.), fik kirken altså ret til at stævne de skyldige for sin domstol, et mægtigt skridt hen mod det attråede mål[1]). I præstestandens selvstændighed manglede dog endnu adskilligt, fremfor alt den lov, at ikke nogen klerk i nogensomhelst sag kunde påklages på tinge. Under kong Nils blev det gennemført i Roskilde stift, men Knud havde lagt grunden. Sakse tilkender også Knuds love sådanne følger: der udviklede sig den regel, at ingen kunde kalde nogen præst for retten uden kongen, den udvalgte konge og bisperne. Denne vedtægt betegner vor historieskriver som gældende på hans tid, og talen om den udvalgte konge passer ikke på ældre tider; men dog kan det være berettiget at stille den i forbindelse med den begyndelse, Knud d. hellige havde gjort. — Et væsenligt led i kongens iver for at hæve præstestanden var hans bestræbelser for at få tienden indført. Allerede Odenseklerken fremhæver det. For eftertiden fik denne side af kongens virken forrangen, sikkert fordi han her stødte på störst modstand. Roskildekrøniken tilspidsede tiendekravet til opkræven af en uhjemlet skat, »nævgæld«; man betragtede endog denne sag som anledning til hans fald[2]). Knud vidste at give sin vilje eftertryk ved i tilfælde af trods at unddrage folket, hvad han kunde råde over som sit eget[3]). Til dels er tienden allerede nu

[1]) Om kirkens omfangsrige domsret se især Friedberg: De finium inter ecclesiam et civitatem regundorum judicio (Dissert. Leipz. 1861) s. 87-154.

[2]) S. r. D. III 319. I 378 f. II 170.

[3]) S. r. D. III 319: Rex dei zelo permotus adjecit majores ex eis regaliter et potenter deterrere atque de jure suo aliqua eis subtrahere. Jfr. forhandlingerne med Hallandsfarer og Skåninger: Knytl. k. 28 (s. 223 ff.). Jfr. A. D. Jørgensen, N. k. g. 773 ff.

bleven herskende skik, om end dens fuldstændige gennemførelse lod længe vente på sig. Præsterne har uden tvivl tidlig og silde ved foredrag indskærpet denne pligt og bødevedtægter for dens forsömmelse; på svensk grund viser runeskriften på ringen i Forsa kirke de strenge tiendekrav inden lovbøgernes tid[1]. — Vi træffer altså under Knud en storartet *kongelig* kirkelovgivning. Alt hvad der allerede havde hævd, gjorde kongen til ligefrem lov; andet, som var nyt, har han kundgjort folket som sin vilje, og folket har da i regelen måtte föje sig. Her som i de store kirkeforhold omformes kirkens krav til kongebud[2].

Knuds arbejden for kristelig-humane samfundsændringer er ikke mindre storladen. Hans krav om faste, hans værnen om de frigivne trælle og om de fremmede, der ikke skulde stå retsløse blandt folket, men modtages som kristne brødre, hans godgörenhed mod fattige og hans skærmen af alle de små og svage i samfundet, hans strenge vogten over fred og ret i landet[3], — alt skulde virke sammen til at töjle selvtægt, fylderi og råhed og skabe gudsfrygt, lykke og forædling. Denne virken for kristenkultur vedkommer os imidlertid mindre end Knuds forhold til selve præstestanden.

Knud har dog ikke gjort sig til kirkens redskab uden at virke for egne formål. Ved at bruge alle de midler, som de lidet udformede forfatningsforhold stillede til hans rådighed, har han sikkert hævet kongedömmet

---

[1]) S. Bugge, Runeskriften pä ringen i Forsa kirke, Festskrift til Upsala universitet 1877, s. 40 ff.

[2]) Ælnod s. 352: Vindicta proposita regali edicto, qvemadmodum per universum orbem habentur, statuere. — Efter at dette skrift var færdigt, udkom L. Holbergs »Dansk og fremmed ret«, hvor denne kongelige lovgivning også betones (s. 192 f.); »vindicta proposita« begrænses vilkårlig til »de lovbefalede fastetider«.

[3]) S. r. D. III 318 f. 343. 345 f. 352 f. 430. Saxo 574. Knytl. k. 36 ff.

betydelig. Retten til at give fremmede »kongefred« har Knud udvidet uden at bryde sig om folkets uvilje. Ligeledes har han på kraftig vis brugt sin magt til at afgöre domfældtes »fred«; det er betegnende, at Knuds gaver til Lunds domkirke for en del er gods, der er givet ham i fredkøb. På mange punkter har han tiltaget sig en myndig rigslovgivning, der vistnok kun i ringe grad byggede på tidligere kongers efterdömme. Hans begejstring for den store kultur, hvor kongedömmet stod mere frit, kan have ført ham dertil; men det bitre had, der rejstes mod ham og voldte hans død, viser, at hans magtmidler har været uforenelige med folkets vedtægter. Dette stemmer fuldtud med Knuds heftige og stolte karaktér. Trods vidtgående spægelse havde han ingenlunde »munkekød«, for at bruge Hvitfelds krasse udtryk om den fuldstændige hengivelse i det kirkelige. I England havde han mærket sin vej med kirkebrand og klosterran, og bag Odenseklerkens idealiserende ord om, at Knud ved toget mod Vilhelm Erobreren vilde genføde de danske, sander man kongens mægtige ærgerrighed og kamplyst [1]). Knuds bod for tidligere overtrædelser og ungdomssynder røber hans fyrige sind, og sagaens fortælling om hans stærke attrå er måske pålidelig overlevering [2]). Den stolthed, der drev Knud mod krigersk stordåd, måtte også naturlig føre ham frem til kamp for kongedömmets ære og magt. På den anden side er det sikkert mere end helgenpynt, når eftertiden priste hans iver for til det yderste at fyldestgöre kirkens bud. Hans kække og ædle natur tillod ingen lunkenhed, men lod ham sætte alt ind på at nå det livsmål, han i religiøs overbevisning havde valgt. Den hele udviklingsgang i

---

1) S. r. D. III 319 f. A. D. Jørgensen (N. k. g. 784) skænker ordene mere tiltro. Englandshærgningen: Freeman IV 267 f. 586.

2) Ælnod k. 9 (s. 345). Knytl. k. 31 (s. 227 f.).

Danmark bidrog også sit til at forme Knuds gerning. Fra missionstiden havde kongedömmet og kirken været i pagt med hinanden, sammen havde de hævet sig, og nu var der den nöjeste vekselvirkning mellem dem, deres interesse var fælles. Modstanden mod bægge kom fra stormændene; allerede under Harald Hén havde de været kirken fjendske, og nu, da konge og præstestand samvirkede kraftig, sluttede de trodsige høvdinger sig også stærkere sammen imod dem [1]). Knud faldt da som offer både for sin politiske stræben og for sin kirkelige iver: årsagen var ikke nogen tilfældig ydre omstændighed; den skæbnesvangre flugt til Odense fulgte ikke så snart efter flådens opløsning, der blev endnu rum til Knuds sædvanlige higen for at fremme kirkens vel; först senere, da kongens fogeder krævede mere end de havde ret til, brød harmen ud i lys lue. Ledingsbøderne kan have deres skyld i rejsningen, som vi møder det i flere yngre kilder [2]); hovedsagelig er den dog fremkaldt af Knuds hele kraftige og strenge dobbeltvirken, for kirke og kongemagt, eller, for at bruge Ælnods udtryksmåde, hans undertrykkelse af alt oprør mod Guds og landets love [3]).

I sin kongegerning var Knud en ægte ridder, den förste i Danmark. Hans død var udslag af en bitter forfatningskamp, men rummede tillige noget af et hildebrandsk martyrium. Kirken gjorde selvfølgelig det sidste til det væsenligste, ja det eneste, og snart var alt lagt rede til hans helgenpåkaldelse. Rygtet om en konge, der var død blodvidnedøden for kirken, flöj vide om lande, så Knud blev æret fjernt fra Danmarks grænser. I en kirke i Bethlehem har man således fundet hans billed på en pille ved siden af hellig Olavs, og ved ind-

---

[1]) Elogium s. Canuti og Ælnod, S. r. D. III 319 f. 353 f. Saxo 574.
[2]) Sven Ågesön, S. r. D. I 58. Saxo 586 ff. Knytl. k. 44 f. (s. 250 ff.).
[3]) Ælnod k. 14-16 (s. 352 ff.). A. D. Jørgensen, N. k. g. 787.

vielsen af Cistercienserklosteret Himmerode i Trier sti (25. Maj 1170) ses dette kloster at have ejet levninge af den danske kongehelgen[1]).

Olav Hungers styrelse kom til at danne en ud præget modsætning til Knud d. helliges. Han havde j stået fjendtlig mod sin broder, havde vistnok del i ledings flådens splittelse og var dernæst uden lov og dom send som fange til Flandern. Dertil kom nu, at netop d høvdinger, der havde voldet Knuds bane, valgte Olav Derved var hans retning given; kongedömmet blev atte afhængigt af stormandsvælden, folkets lovgivende o dömmende magt har vundet sit gamle omfang. Af diss grunde er det vel, at Roskildekrøniken yder Olav en vi ros. Den stiller sig kølig overfor Knud og fjendsk overfo Erik Ejegod, utvivlsomt fordi de bægge håndhævede e kraftigt kongedömme, hvorimod den taler i lovtoner om den svage, men folkelige Harald Hén. Om Olav hedde det, at han lige så lidt fortjente en så sörgelig kongeti som Erik fortjente de frugtbare og lykkelige år; kun den alvidende Gud kan sige, om det föjede sig således fo de to kongers skyld.

Det nye kongedömmes modsætning til Knuds virke måtte også for en væsenlig del ytre sig på det kirkelig område. Som man af politiske grunde hadede Knud minde, således vægrede man sig ved at godkende de helgenry, som i alt fald en del af præstestanden vild udsprede. Olav tillod ikke Odense-klerkene at vis Knuds legeme nogen overordenlig ære; i otte år og n måneder måtte det blive på det sted under kirkegulvet hvor det var blevet jordet, »misere dejectum et hactenu

---

[1]) C. Weeke i H. t. 5. række VI 862 ff. Pertz XV 1283.

jacens despectum« [1]). Olavs færd på dette punkt er en selvfølge: lod han Knud få helgenære, dömte han jo sig selv. Dertil kom, at en stor del af folket nærede den stærkeste uvilje mod den nye kongehelgen; endnu længe efter helgenkåringen vilde mange kun mindes Knud som en undertrykker, der var falden på sine gerninger (Saxo 592 f.).

Af spredte træk ser vi også, at Olavs ydre kirkepolitik var et brud med den holdning, Danmark hidtil havde indtaget; han synes at have sluttet sig til modpaven, Wibert eller Clemens III [2]). Nogen dyb röd har »Wibertinismen« dog næppe slået her hjemme, og den kan derfor let unddrage sig opmærksomheden [3]).

Den mærkeligste antydning af dette kirkelige omslag er en tilfældig omtale af Wibertineren kardinal Teuzo, »qvi tanto (multo) per Datiam tempore debacchatus est«. Disse ord forekommer i to breve fra pave Gelasius II, det ene til den franske præstestand, dagtegnet 16. Marts 1118, det andet til kardinalbiskop Kuno af Præneste, dagtegnet 13. April s. å. [4]). Den »wibertinske rasen« i Danmark kan ikke henlægges til de nærmest forløbne åringer. Breve fra Paschalis II, endnu fra 1117, viser, at den danske kirke i Nils's kongetid har stået på det hildebrandske pavedömmes side og haft rig forbindelse med Rom, og end mere har Erik Ejegod med liv og

---

[1]) Ælnod og Odenseklerken: S. r. D. III 377 f. 321. Jfr. Knytlingasagas fortælling om Olavs vrede over helgenrygterne (k. 66; s. 286 f.).

[2]) Schröder (De Liemaro 56) mener, at de danske konger ej kan have sluttet sig til Wibert, »quum moleste ferrent, quod prædecessores regnum ab imperatore in beneficium accepissent«. I alle måder ubeföjet.

[3]) Den kejserlige modpaves nyeste levnedstegner, Otto Köhncke (Wibert v. Ravenna, Leipz. 1888), siger kort (s. 119): »Vom Norden Europas, mit dem Gregor in lebhafter Verbindung stand, hören wir gar nichts.«

[4]) Mansi XXI 166 f., jfr. Symeon of Durham II 252 f. Watterich II 105 f. Jaffé, Monumenta Bambergensia (Bibl. r. Germ. V.) s. 323.

sjæl stillet sig på denne side. Tilbage bliver da kun Olav Hungers kongeår; men her passer en Wibertiners virken også godt på grund af den stærke modbevægelse mod Knuds bestræbelser. Teuzo har hørt til hovedmændene blandt Wibertinerne. Uden tvivl er han den Teuzo, der havde haft Gregorius VII's tillid og af ham var bleven sendt som legat til Frankrig og England. Her virkede han 1077-78; men i et brev af 23. Sept. 1079 klager paven bittert over den fortræd, Teuzo har voldet ham: han har virket i England uden hans fuldmagt, og ingen konge eller hedning har vovet det imod det apostolske sæde, som han har dristet sig til[1]). Atter spiller Teuzo en betydelig rolle efter Paschalis II's død: sammen med to andre »wibertinske« kardinaler var han tilstede da Henrik V indsatte ærkebiskop Mauritius Burdinus, tidligere Gregorianer, som modpave[2]). På et kirkemøde i Capua d. 7. April 1118 lyste Gelasius II imidlertid band over kejseren og hans »idol«[3]), og Burdinus's (Gregorius VIII's) sag viste sig snart at stå yderst svagt. Under disse forhold forsvinder Teuzo. Måske er han død i klosterfængsel ligesom Burdinus; ret længe kan han ikke have levet, da han må have været en gammel mand. Sine velmagtsdage har han haft en menneskealder tidligere, da han virkede i Danmark og andensteds, mens »Wibertinismen« stod höjt.

Brauweiler-munken Heriberts komme til Danmark (se s. 156) er måske også et »wibertinsk« træk. Den

---

[1]) Jaffé, Monum. Gregoriana 264 f. 318 f. 379 ff. — Kardinal Teuzo blandt undertegnerne af forliget mellem paven og Henrik V (Will. Malmesbury, G. reg. II 499. Jaffé, Monum. Bamberg. 275, jfr. 339) er vistnok den gregoriansk sindede kardinal Divizo.

[2]) Om ham: Baluzius, Miscellanea ed. Mansi I (Lucca 1761) sp. 137 ff. Giesebrecht, Kaiserzeit III[5] 881. 884 f. 899 ff. 929 ff.

[3]) Jaffé, Monum. Bamberg. 323. Annales Patherbrunnenses reconstr. Scheffer-Boichhorst (Innsbruck 1870) s. 134 f.

nys afdøde abbed Wolfhelm i Brauweiler havde nemlig afgjort sluttet sig til Wibert[1]), og Heribert har vel efter lejlighed skullet virke for samme sag. Endvidere kan man fremhæve, at Liemar atter har hævdet sin kirkelige overhöjhed over Danmark; Olav har sluttet sig til ham, hvorfor ærkesædets strid med Erik Ejegod bliver så meget des bitrere[2]). Når den ivrige Gregorianer Anselm fra Canterbury opfordrer Asser til at rense Danmark for de fremmede, frafaldne klerke[3]), har han utvivlsomt tænkt på »Wibertinere«. Men de kan ikke have oversvømmet Danmark i den gregoriansksindede Eriks kongetid, derimod vel under Olav Hunger; var de först i landet, var det vanskeligt at få dem fordrevne, med sejhed kunde de holde sig hist og her. — Erhvervelsen af pave Lucius's hoved til Roskilde domkirke er vistnok også at sætte til Olav Hungers tid (se s. 215) og i så fald sandsynligvis gave fra den kejserlige modpave. Clemens III sad nemlig som herre i Rom; den hildebrandske pave Victor III indfandt sig nogle få gange i apostelstaden, men måtte straks drage derfra, og hans efterfølger Urbanus II havde fra begyndelsen en såre slet stilling, landflygtig fra Rom, hvor Wiberts herredömme med hver dag fæstnedes, eller begrænset til Tiberøen, hvor han levede af gaver og almisse[4]). Det kunde

---

[1]) Manegolds stridsskrift k. 23 hos Muratori. Anecdota IV (Patavii 1713) s. 202 f. Libelli de lite imperatorum et pontificum I (Hannover 1891. M. G. h.) s. 303 ff. Jfr. Wilmans's indledning til V. Wolfhelmi. Pertz XII 180 note 3.

[2]) Jfr. Dehio, Gesch. d. Erzbistums Hamb.-Bremen II 20.

[3]) Liljegr. I 44 [nr. 27]: Rogo sanctitatem vestram quatinus regnum illud vestro sancto studio emundetis ab apostatis, ut nullus alienigena ibi recipiat aliquem ecclesiasticum ordinem: quia qui ab episcopis suis repelluntur, illuc pergunt et execrabiliter ad diversos ordines sacrantur.

[4]) F. Hirsch, Desiderius von Monte Cassino als Pabst Victor III, F. z. d. G. VII 91 ff. Köhncke, Wibert v. Ravenna 68 ff.

tænkes, at erhvervelsen af helgenlevningen var fremkal af hungersnøden: man har tænkt ved dette overordenlig middel at afværge landeplagen. Relikviens hidrøren fı den kejserlige modpave, der ellers ikke er bleven go kendt i Danmark, kan også være grunden til den hemm lighedsfulde tavshed om dens komme; man har kast slør over sagen, så at eftertiden virkelig snart har svæv i uvidenhed om, hvorledes overførelsen var sket.

Vi tör tro sagaernes fortælling, at Olav Hung ægtede sin frænke Ingegerd, datter af Harald Hårdråc og Ellisiv[1]). Dette ægteskab, der snarest er indgå efter Olavs tiltrædelse som konge (Suhm IV 737), er b tegnende for hans ikke-kirkelige stade, hører på en v måde sammen med hans »Wibertinisme«. Ikke såled at forstå, at den kejserlige modpave og de bisper, d fulgte ham, slog en streg over de forbudte grader; tvær imod, på et møde i Rom (1089) indskærpede Cleme III præsterne at hindre frændegiftermål[2]); men de kun ikke gennemføre kirkens krav, da de i modsætning det hildebrandske parti helt og holdent var afhængi af fyrsternes magt.

Olavs kongetid har været en tilbagegang for d danske præstestand. Dens frigörelse er bleven stands Stormændene havde för víst lyst til at få fingre i kirke gods, og Olav, der har været afhængig af dem, h næppe kunnet hindre deres overgreb. På den and side har man ikke ret til at opfatte Olav Hunger sc kirkefjende. Han gjorde endog Asser af den Knud hengivne Thorgunneæt til biskop i Lund og Knu kapellan Arnold til biskop i Roskilde; den sidste, d

---

[1]) Knytl. k. 69 (s. 294). Morkinskinna s. 126. Fagrskinna s. 1 Heimskringla s. 631.

[2]) Mansi XX 599. Jaffé, Monum. Bamberg. 152. Libelli de lite i peratorum et pontificum I 626. — Vedrørende tiden se Jaf Løwenfeld 1 652. Köhncke, Wibert v. Ravenna 76 ff.

ifølge Roskildekrøniken var en ubetydelig og efterladende mand, har måske dog helt rettet sig efter kongen, og Assers fasthed kan være tvivlsom nok. Olav har holdt på de gamle forhold, hvor bisper og klerke havde en mere beskeden stilling, eller med andre ord föjet sig efter det gammelnordiske samfundslivs modbevægelse mod den alméneuropæiske kirkevælde og kongemagt, der havde begyndt at udforme sig i Danmark. Tilmed blev Vendernes hærgninger og de svare uår særlig følelige for præstestanden, der for en stor del skulde leve af gaver. Kirketugten led også slemme skår under de opløste forhold; Roskildekrøniken fremhæver et for den tids opfattelse væsenligt træk: af mangel og sult måtte folk slagte heste og hunde og tage til takke med anden føde, som kirken dömte uren.

De store folkelige ulykker, der fra begyndelsen var til stor skade for præstestanden, vendte sig tilsidst i visse måder til dens fordel. Derved blev nemlig grunden lagt til kirkens nye fremgang. De barnlige sind så i modgangen en gudsdom, og hos sig selv måtte folket søge årsagen til himlens vrede. Den voksende angst og uro skulde kirkens mænd nok vide at udnytte. Allerede inden Olav Hungers død kunde de fejre den triumf at tage Knuds ben op af graven og skrinlægge dem[1]). Olavs snart påfølgende død og uårenes ophør ved Eriks tiltrædelse stod som nye jærtegn, der stadfæstede, at drabet på Knud og forstyrrelsen af hans gerning havde været formastelig synd. Man talte om, at biskop Sven havde varslet den guddommelige straf over Danmark, og at han ved sin pilegrimsfærd havde til öjemed at bede for folkets synd (Roskildekr.). Varslet var gået i opfyldelse, og den retning, der havde været fjendsk mod Knud, var beskæmmet. Derved banedes der vej for en ny tid.

---

[1]) S. r. D. III 321 f. 377 f. A. D. Jørgensen, N. k. g. 798 f.

Erik Ejegod havde stået Knud nær. Nu da han blev valgt til konge, tog han Knud d. helliges gerning op og førte atter kirkens sag til sejr. Til denne kamp medbragte han ypperlige betingelser. Mens Knud havde været heftig og stivsindet, var Eriks mod parret med ro, hans fasthed med böjelighed. Kongelig fremtræden, mandig skönhed, fyndig veltalenhed vandt ham alles beundring, og hans vennesæle væsen skaffede ham stormændenes og almuens kærlighed. Eriks kirkeiver og dannelse sikrede ham præstestandens yndest. Dog måtte kirkens mænd betragte ham med andre öjne end Knud. Erik lignede mere sin fader, ikke blot i fortrin, men også i fejl; han havde arvet hans usædelighed. Imidlertid var sönnen dog stærkere greben af hele det kirkelige liv end faderen. Derom vidner hans rejser til Italien og endnu mere pilegrimsfærden til det hellige land. Men tiden var også bleven en anden: Knuds helgenry og tanken om Guds straffedom over folket föjede sig sammen med oplevelsen af den store korstogsbevægelse, hvorved Middelalderens kampånd stillede sig i kirkens tjeneste, mens følelsen uddybedes, og tanken vendte sig fra døgnets strid til videre syner.

Erik brød straks med al Wibertinisme, holdt Liemar for skismatiker og vægrede sig ved at godkende ham. Ærkebispens bandtrusler var forgæves. Netop nu stadfæstede korstogsbevægelsen Urbanus II's sejr over Clemens III; kejser Henrik IV stod ydmyget ved fejlslagne planer og ved hans sön Konrads og storvasallernes rejsninger, trængt i baggrunden ved at stå udenfor Vesterlandenes begejstringsblussen og ude af stand til at bryde det fornyede forbund mellem det danske kongedömme og det gregorianske pavedömme[1]). Under disse forhold døde

---

[1]) Eriks strid med Liemar: Saxo 605 f. Ved at tale om forlig mellem den tyske kejser og Erik antyder Knytl. (s. 313) et hidtidigt fjendskab mellem dem. Sagaens autoritet er ganske

Liemar d. 15. Maj 1101; i ham mistede ærkesædet en mand med kirkelig handlekraft og evne til at færdes i politiske brydninger. Hans efterfølger Humbert oplevede Nordens kirkelige frigörelse uden at modarbejde den på sådan måde, at eftertiden kunde mindes det; »in der Hamburg-Bremischen Geschichte steht sein Namen vor einem leeren Blatt« (Dehio). Som sin eftermand Fredrik har han været ubetydelig. Bægge hørte de til det kejserlige parti; så meget des lettere var det at volde dem nederlag[1]).

Hvor nöje Erik knyttede den danske kirke til det hildebrandske pavedömme, skönnes af hans rejser til Italien. Efterretningen om de to rejser kan ikke forkastes som kun hidrørende fra Sakse[2]): »Knud Lavards levned« kalder nemlig udtrykkelig Eriks pilegrimsfærd for hans tredje udenlandsfærd[3]). Kong Erik har forhandlet med den pave, hvis ord havde tændt den store korstogsbegejstring, han har stået ansigt til ansigt med denne Hildebrandismens triumf, og han blev greben af den mægtige strömning. Hans herberg i Piacenza for pilegrimme af den danske tunge og hans omsorg for deres pleje i Lucca stod snart som kraftige vidnesbyrd om

---

vist ikke stor, men et spændt forhold er meget sandsynligt. Jfr. min: Knud Lavards liv og gerning s. 48.

1) Dehio II 11. 13 f. Schröder, De Liemaro 41 ff.

2) Schröder 57 f. Dehio II, Anm. s. 6. Rejserne: Saxo 606.

3) Vita Kanuti lect. 1, ed. Waitz (Göttingen 1858) s. 23; ed. Usinger, Quellensammlung d. Gesellsch. f. Schlesw. Holst. Lauenb. Gesch. IV (1875) s. 38. Sakse har vistnok sin lærdom fra V. Kanuti, jfr. min »Knud Lavard« s. 15 f. og de der anførte litteraturhenvisninger, der dog burde have været forøgede med Usinger, Quellensammlung anf. st. 24 f. — Knytl. k. 74 (s. 299 f.) har ganske vist kun én Romafærd; de bestemte efterretninger om Eriks tilstedeværelse i Bari, hvor vi véd, at Urbanus II holdt kirkemøde 1098, og den venlige modtagelse, Paschalis II gav ham i Rom, tyder dog på, at to rejser er blevne släede sammen.

hans sindelag[1]), og efter Jerusalems erobring er han den förste konge, der vover den lange, brydsomme vandring for at knæle ved den hellige grav. Det skyldes först og fremmest kong Erik, at Danmark i det hele fik lod i korstogsbevægelsen. Imod krønikens spydige ord om de danske, der forlod deres drik[2]), sætter vi det smukke billed af den danske kongesön Sven, der tager korset tilligemed to biskopper og finder sin død for Seldschukernes sværd[3]).

Erik Ejegods minde er særlig knyttet til Knuds helgenkroning og ærkesædets oprettelse. Bægge disse begivenheder viser hans arbejden på én gang for kirke og for kongemagt. Det havde störste betydning for den danske kirke, at den fik sin særlige helgen; det vidnede om dens magt og sikrede den forøget indflydelse på folket. Men at helgenmartyren var en dansk konge, den

---

[1]) V. Kanuti a. s. Knytl. s. 301. Abbed Nikolaus's rejse: Werlauff, Symbolæ ad geographiam medii ævi (universitetsprogram 1821) s. 19.

[2]) Will. Malmesbury, Gesta regum II 399.

[3]) Albertus Aqvensis III, 54: Bongars, Gesta Dei per Francos (Hanoviæ 1611) s. 233. Willelmus Tyrensis IV, 20: Historiens des croisades I, 1 (Paris 1844) s. 185. Annales Patherbrunn. s. 104. Annalista Saxo, Pertz VI 730. Math. Paris II 69. — H. v. Sybels kritik (Gesch. d. ersten Kreuzzugs, 2. Aufl. Leipz. 1881, s. 337 ff.) forekommer mig ubeföjet. Ganske vist er fortællingen allerede i sin ældste skikkelse udsmykket, men rummer dog sikkert en historisk kerne. Grev P. Riant (Skandinavernes korstog og andagtsrejser 206 ff.) tager efterretningen om Svens korstog i forsvar, og rigsarkivar A. D. Jørgensen har víst hen til Ælnods ord »Sweno inclytus« som pegende på korsfareren Sven (N. k. g. 805 note 2). Om andre danskes deltagelse i förste korstog og dets efterslæt se Riant s. 174-201, 226-29; jfr. H. t. 6. rk. III 235. Foruden de af grev Riant anførte kilder kan henvises til en provençalsk »chanson d'Antioche«, der lader de danske kæmpe under Gotfred af Bouillons banner: Archives de l'orient latin II, 2 (1883) s. 489, jfr. 506.

ıværende konges bro'der, måtte höjne kongeætten; Knuds ›lgenkrans kastede skær over Eriks kongekrone. Kirkesten i Odense Langfredag d. 19. April 1101 blev en stor-'tet forherligelse af den sag, som Knud havde kæmpet ; lidt for, et udtryk for det kirkeligsindede konge-›mmes sejr. Til Odense kloster indkaldte Erik Ejegod med munke fra den engelske kirke, der under Lanfranks ; Anselms ledelse var bleven bannerfører for de gre-›rianske tanker. — Grundlæggelsen af ærkesædet i Lund · en af hovedmærkepælene i Danmarks kirkehistorie. et var den store sag, Erik Ejegod havde taget i arv ter sin fader. Selv forelagde han planen for Urbanus II, ındt ærkebiskop Anselms støtte og forberedte sagens ud-relse ved fredsmødet med de to andre nordiske konger; ıdnu ved sin bortdragen til det hellige land lod han ı sendefærd gå til Rom for at fremme afgörelsen. Selv m han ikke fik Asser at se med palliet om skuldrene, ır ærkesædets oprettelse dog helt hans værk[1]). Spiret ır sat på den danske kirke. Præstestanden havde fra u kun én kirkelig myndighed over sig, pavedömmet, og ›ttes herredömme var ikke blot höjere og helligere, ıen tilmed videre og mildere end den hamburgske rkebisps. Under den nye ordning kunde de slumrende :æfter udvikle sig; mænd som Eskil og Absalon kunde , en historisk plads, der svarede til deres evner.

Vi kender ikke meget til Eriks øvrige virken for en danske kirke. Fra sit ophold i Bari (1098) hjem-ragte han levninger af den hellige Nikolaus fra Myra g skrinlagde dem i den kirke, han byggede i Slangerup; ndre kostbare helgenlevninger hjemsendte han under

[1]) Necrol. Lund., S. r. D. III 430. 451. Markus Skeggjasöns drapa, Knytl. s. 300. 314. V. Kanuti lect. 1 med responsorium (sagens henlæggelse til den store pilegrimsfærd er næppe rigtig). Saxo 606. 609 f. Jon Tursön, Kh. s. II 308. Jfr. A. D. Jørgensen, N. k. g. 810. 814 f. Min »Knud Lavard« 34 ff. 52.

sin pilegrimsfærd, til Roskilde og Lund, og i Eiriksdrapen finder vi vidnesbyrd om, at han har bygget fem smukke stenkirker; når undtages Slangerupkirken, véd vi dog ikke, hvor de nye gudshuse blev rejste[1]). Knuds frigörelse af præstestanden må til en vis grad være fortsat, bisperne er atter blevne nöje knyttede til kongen, deres domsmagt er stegen, deres indtægter forøgede o. s. v. Men noget bestemt siges os ikke i kilderne[2]).

Under Eriks styrelse går præstestandens fremme atter hånd i hånd med hævdelsen af en stærk kongemagt. Udadtil viste Erik sin kraft ved at göre ende på sørøveres hærgninger og sikre sin frænde Henrik herredömmet over Vestvenderne[3]), indadtil ved at göre ende på voldsfærd og lovløshed og genoprette tugt og orden (Saxo 603). Her har kongedömmets optræden været myndig, måske ofte hensynsløs, tilsidesættende retsvedtægternes former, når de hæmmede rask indgriben; men dette har været nødvendigt, da det gjaldt om at råde

---

[1]) Saxo 612. Knytl. 311. A. D. Jørgensen (N. k. g. 818, tillæg 81 ff.) mener at finde to af Eriks kirker: Nikolajkirkerne i Bosø og Århus. At den sidste har været bispekirke, bestrides af overretssagfører Chr. Kjer (Kh. s. 3. rk. V 675 ff.), dog kun med svage modgrunde. Legenden om hellig Nils kan godt trods fejl på andre punkter have ret i at kalde Nikolaj kirke kathedralkirke på helgenens tid. At Århus stift indtil Peder Vognsöns tid var »episcopatus valde tenuis et pauper« (S. r. D. V 238), kan ikke sandsynliggöre, at kathedralkirken stedse indtil da har været st. Clemens trækapel og ikke Nikolajkirken. Biskop Ebbes ord, at opførelsen af domkirken havde været forsömt indtil Peder Vognsöns tid (S. r. D. VI 408), skal vel blot sige, at den gamle hovedkirke var for lille og uden domkapitel.

[2]) Erik kan umulig have krænket kirken ved at ægte sin søsterdatter. Imod denne gisning af Suhm se min »Knud Lavard« s. 26 ff.

[3]) Knytl. 303 ff. Helmold I, 34 (s. 71 f.). A. D. Jørgensen, N. k. g. tillæg 76 f. — C. Schirren holder Helmolds beretning for opdigtelse, ja hele hans Henrik-skikkelse for ren fantasi (Beiträge 132 ff. 160 ff.); derved er oversét den samtidige Eiriksdrapa.

bod på opløste forhold. Det var imidlertid ikke alle, der kunde se berettigelsen af kongemagtens udvidelse. Roskildekrøniken stemplede Erik som den, der »fandt på mange uretfærdige og ubillige love«. Denne opfattelse står lige så enlig som Johannes Wallingfords dom over Knud d. rige [1]; men noget bestemt må ligge til grund for den hårde udtalelse, og sikkert de omtvistede forfatningsspörgsmål. Den almindelige dom over Eriks kraftige kongegerning gav sig derimod udtryk i hans tilnavn »den egode«. Ved sin pilegrimsfærd vandt han ry mere end nogensinde; selv fremmede krøniker optegnede til hans ære denne færd [2]. Man talte om hans og Bodils afholdenhed under rejsen, man priste hans grundlæggelse af en kirke for hellig Olav på Gulland, og skjalden kvad om hans festlige modtagelse rundt omkring, når klerkene drog ham imøde med klokkeklang og hymnesang. Med stolthed mindedes man den ære, kejser Alexios Kommenos viste ham, og med störste vemod modtog man tidenden om hans død på den fjerne Middelhavsø. Den folkekære konge hører ikke til vore störste, og dog, hvad de dygtigste af hans forgængere har grundlagt, det har han med lykkelig hånd fuldendt.

Skönt tiden efter Eriks bortrejse rummer en sådan begivenhed som ærkesædets oprettelse, har kirken dog ikke kunnet göre sig stærkt gældende. Ærkebiskop Asser, der var Harald Kesjas rådgiver og medstyrer, kunde ikke afværge hans voldshandlinger [3]. Det var i

---

[1]) Gale, Hist. Angl. script. I 549. Jfr. Suhm, Forbedringer til den gl. historie 49 f.

[2]) Ann. Patherbrunn. 107. Ann. Saxo, Pertz VI 737. Will. Malmesbury, G. reg. II 320. Se for øvrigt A. D. Jørgensen, N. k. g. 824 f. »Knud Lavard« 48 f.

[3]) V. Kanuti lect. 2. Saxo 615.

det hele ikke nogen overlegen personlighed, der var sat i spidsen for den danske kirke. Hans evner viste sig snart utilstrækkelige, hvor det gjaldt at føre kirken frem ad nye baner mod videre mål. Nu og da kunde han vise iver og kraft, men til andre tider lod han alt gå sin gang, således overfor Hamburg-Bremens genvinding af de gamle rettigheder. Det er næppe uretfærdigt, når en politisk modstander har beskyldt ham for vankelmod[1]. Fra fremmede har vi vidnesbyrd om Assers ligefremme jævnhed, der stod i forbindelse med temmelig snæver synskres.

Snart efter at Asser var bleven den danske præstestands overhoved, blev Nils (Niklas) konge i Danmark. Han fyldte endnu mindre sin plads. Fra forskellig side hører vi om Nils's ubetydelighed, veghed og mangel på herskersnille[2]. Uden kongelig fremtræden, uden overblik og snarrådighed, derimod smålig og gerrig, var han ikke den mand, der kunde føre kongedömmet fremad, og hans personlige virksomhed skulde just ikke blive præstestanden frugtbringende. Nils's afhængighed af stormændene havde allerede víst sig, da han gik som gissel til Flandern, for at Olav kunde blive udløst og få kongenavn. I det han stod denne broder nærmest, har han også hyldet den gamle folkelige udvikling i modsætning til den nye kultur. Som konge lod han i mange måder de mægtige høvdinger råde; hans lemfældighed belyses fortrinlig ved brudene på hirdloven og deres milde straf, der havde tugtens forfald til følge. Det er også betegnende for Nils, at han ser sammensværgelsen

---

[1]) Roskildekrøniken, S. r. D. I 382: Acer et amarus et sapiens et nullius constantiæ. Hic in tanta perturbatione regni se murum pro domo Israelis non opponebat, sed qvocunqve aura flabat, ut arundo vento agitata, illuc se vertebat. — Ordet »sapiens«, der står i mörke omgivelser, må være en afskriverfejl.

[2]) V. Kanuti lect. 1. Roskildekr., S. r. D. I 379.

mod Knud Lavard nærme sig sit blodige mål uden at træde ud af sin ukongelige tilskuerrolle. Sådan afhængighed lader straks formode, at adskillige træk fra Olavs tid kan have gentaget sig, og det til ugunst for kirken. — Men den uselvstændige konge har dog tillige modtaget påvirkning i modsat retning. Margrete Fredkulla og Knud Lavard havde, hver til sin tid, vægtig indflydelse. Dem skyldes det for en stor del, når overleveringen fra Sven Estridsöns, Knud d. helliges og Erik Ejegods tid trods stormænds selvrådighed og kongens veghed ikke helt blev prisgivet.

Dronning Margrete efterlod sig eftermæle som præstestandens værner og ven. Derom vidnede de alterklæder og messehagler, som hun selv havde baldyret, og den guldkalk med rav og ædelstene, som hun skænkede til Laurentiuskirken i Lund [1]. I en mærkelig bog om hellig Olavs død og helgenundere hedder det, at i Eysteins kongetid mistænkte man en dronning for at have taget hellig Olavs levninger med sig til Danmark [2]; denne dronning kan ikke være nogen anden end Margrete Fredkulla [3], og det vidner om hendes gunst overfor den danske kirke, at hun har tænkt på at berige sit nye fædreland med de fejrede helgenlevninger. Den danske præstestand har sikkert törstet efter den norske skat; også i Danmark gik der frasagn om hellig Olavs undergörende kraft, tidlig viede man kirker til hans ære og valfartede til Nidaros [4]. Lykkedes Margretes helgenran

---

[1]) Necr. Lund., S. r. D. III 462. Saxo 618. Knud Lavard 58 f.

[2]) Passio et miracula beati Olavi ed. F. Metcalfe (Oxf. 1881) s. 103: Adhuc quodam tempore, regnante Augustino rege, regina quedam habebatur suspecta, quod corpus martiris furto in Daciam detulisset.

[3]) Se A. Chr. Bang, N. h. t. 3. række I 272 f.

[4]) Passio et miracula beati Olavi 78 f. 84 ff. L. Daae, Norges helgener (Kria. 1879) s. 24 ff. 51 ff.

end ikke, gjorde hun sig den danske præstestand taknemlig på anden vis. Her som i politiske forhold har hun haft lyst til at gribe ind. — Knud Lavard har virket for kirkers bygning og udsmykning, arbejdet for klerkenes regelbundne liv, støttet Vendermissionen og gjort et slags korstog. Det er efterretninger uden legendeagtige udsmykning og fuldt troværdige. Knud har handlet i sin faders ånd og på én gang virket for præstestandens fremme og for kraftig landsstyrelse. Hertil kan hans venskab med den mægtige Lothar af Saksen have bidraget. Som greve af Supplinburg havde Lothar tidlig stillet sig på Gregorianernes side imod Henrik IV; som hertug rejste han sig mod Henrik V, fra begyndelsen af politiske grunde, men snart i fuld samklang med det pavelige parti[1]); som konge og kejser stod han som præstestandens ven og værner, trådte aldrig kirkens ret for nær, men varetog dog statens tarv og opretholdt dens magt; overfor videregående krav fra kirkelig side stod han på den ret, Wormskonkordatet hjemlede ham[2]). En lignende holdning har Knud Lavard vel indtaget i sine mindre forhold.

Til dronningens og hertug Knuds indflydelse svarer lyssiderne i kirkens kår under Nils. Om lykkelig udvikling vidner de mange stenkirker, der rejstes trindt omkring. Endnu större vægt har i denne sammenhæng den danske kirkes pagt med det gregorianske pavedömme, der belyses ved pave Paschalis's breve. Et kraftigt vidnesbyrd om samkvemmet mellem Danmark og Rom har vi også i en ytring af Paschalis II til en polsk ærkebisp:

---

[1]) E. Gervais, Politische Geschichte Deutschlands unter Heinrich V und Lothar I (Leipz. 1841) s. 79 ff. Jaffé, Gesch. d. deutsch. Reichs unter Lothar (Berlin 1843) s. 1 ff. Giesebrecht, Kaiserzeit III^5 839 ff.

[2]) Chr. Volkmar, Das Verhältnis Lothars III zur Investiturfrage. F. z. d. G. XXVI 440 ff.

det hedder her, at hos Sakserne og de danske aflægger ærkebisperne den lydighedséd, som den polske prælat ikke vil aflægge, endvidere at de modtager pavens legater godt og støtter dem i alle forhold, og lader afsendinge gå til Rom, ikke blot hvert tredje år, men endog hvert år[1]). Dette grundforhold svækkes ikke af nogle tilsyneladende antigregorianske træk; disse viser sig nemlig tvivlsomme eller helt beroende på misforståelse:

Assers antagne forbindelse med Cluniacenserne kunde tydes som fjernelse fra det pavelige parti. Allerede under Henrik IV havde Cluny nemlig taget afstand fra de gregorianske magtkrav, og Assers samtidige, abbed Pontius, stod vel så meget på Henrik V's som på pavens side. Man behøver dog ikke at anstille betragtninger herover, da denne forbindelse mellem Asser og Cluny slet og ret er en fejltagelse, der hidrører fra Suhm og har víst sig mærkelig sejlivet[2]). Det brev, Suhm har tænkt på, er ikke skrevet af Pontius, og det gælder ikke Asser, men *Eskil*; for ham lover Cluniacenserne at bede som for en af deres egne brødre, fordi han har vist sin kærlighed til klosteret, og det stemmer fortrinlig både med det gode forhold, der den gang havde udviklet sig mellem Clairvaux, Eskils yndlingskloster, og Cluny, og med Eskils lange ophold i Frankrig[3]). Den støtte,

---

1) Mansi XX 984 ff. Reg. dipl. I 33 [nr. 163].

2) Suhm V 234. Reg. dipl. 2. rk. I a 16 [nr. 54]. W. Faxe, Lunds domkyrkas jubelfest 1-2. Sept. 1845 s. 6. Helveg I 313. C. Weeke i D. b. l. I 370, o. s. v.

3) Cluniacenserbrevet findes hos Baluzius, Miscellanea VI (Paris 1713) s. 497: Noverint universi, quod totus conventus hujus ecclesiæ concessit illustri viro domno Esquilo Lundensi archiepiscopo, quæ (!) est totius Daciæ metropolis, post obitum ejus tantundem per omnia beneficiorum qvantum persolvitur uni ex fratribus Cluniacensibus tam in Cluniaco quam in omnibus locis ejus. Fuit enim huius loci magnus amator.

Asser fandt hos Anselm fra Canterbury, fjerner al mistanke om, at han ikke skulde have næret gregorianske følelser.

Ribebispen Gerolds nærværelse i Worms April 1113 [1]) kan være tegn på, at han stod på kejserens side. Da var striden mellem kejser og pave nemlig brudt ud på ny; kirkemødet i Vienne havde lyst band over Henrik V, og Paschalis II var bleven nødt til at stadfæste det (høsten 1112). Gerolds deltagelse i Wormsmødet er muligvis dog kun tilfældig, uden kirkepolitisk betydning. Så længe man kun har dette at holde sig til, bör man i alt fald være varsom med gisninger.

En antydning af trods mod Paschalis II i Norden, og dermed også Danmark, kunde synes at forekomme i en samling breve fra Chur, for nogle år siden offenliggjort af P. Ewald (N. Arch. III). Pave Paschalis skriver (1111) til biskop Wido af Chur: »De fratre autem illo et quibusdam aliis, qui septentrionalem plagam inhabitant, scribere quid habemus? Ipsi suam sibi partem legerunt et usque adeo secesserunt, quod ad eos pertingere non valemus« (s. 170). Wido svarer med at tale de anklagedes sag overfor paven: de er faldne til föje og er ham lydige, så at der i de nordlige egne ikke er noget modstræbende parti. »Nullas partes videmus; omnes tuam obedientiam uno ore profitentur«. Paven bör komme dem imøde; han kan ikke vinde dem helt uden at lade en sendefærd gå til dem. Den tabte penning og det vildfarne får må ikke gå til grunde ved hans forsömmelse (s. 171). Den opfattelse, at de to breve kun skulde være stiløvelser [2]), er bleven gendrevet af brevenes udgiver (N. Arch. VII 211). Men om nordiske eller danske forhold drejer de sig ikke [3]). Kunde det end tænkes, at paven vilde skrive til biskoppen i Chur om et frafald i Norden, er det derimod utænkeligt, at bi-

---

[1]) Reg. dipl. I 34 [nr. 164].

[2]) S. Löwenfeld, N. Arch. VI 596. Tiltrådt af P. Hasse, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Regesten u. Urkunden I 22 f.

[3]) Dette mener P. Ewald, sidst anf. st., og det må jo også være Hasses mening med at optage dem i sine regester.

skoppen i denne sag skulde vide bedre besked end kurien, endsige tale af erfaring, som öjenvidne. Den del af Widos brev, som ovenfor er gengivet, slutter sig uden tvivl nöje til brevets förste del, hvor han beder paven godkende den nyvalgte bisp Ulrik i Konstanz. Han havde nemlig modtaget investitur af Henrik V's hånd, men stillede sig alligevel på gregoriansk side, hvad han senere ivrig viste i gerningen [1]). »De nordlige egne« er da ikke andet end egnene nord for bispedömmet Chur, altså netop bispedömmet Konstanz. Her kunde Wido tale som kyndig mand. Således får brevene ikke det mindste med Danmark at göre.

Viser pave Paschalis's breve os forbindelsen mellem Danmark og Rom, så afslører de os tillige den danske kirkes brøst. Paven må mane ærkebispen og bisperne til at lægge vind på den retmæssige indsamling og overlevering af Pederspengene, »så at den romerske kirke ikke mere bliver narret i den sag« [2]). Endnu mere værd for vor opgave har dog pavens brev til kong Nils [3]). Det viser nemlig, at man i Rom ikke var tilfreds med det værn, det danske kongedömme ydede præstestanden og dens interesser. Brevet, der er dagtegnet den 23. April 1117, begynder med at minde kongen om Paulus's ord, at der ikke er nogen magt til, uden at den stammer fra Gud; derfor skal han altid stræbe at tækkes Gud ved at ære kirkerne og præsterne, værne om enker og forældreløse, øve ret og bruge kongemagten til at ave dem, der vil trodse lov og ret. »Du må ikke finde dig i, at kirkens gods røves af nogle slette personer; thi det er helgebrud, og deres skyld falder tilbage på dig (sacrilegii crimen est, et eorum culpa te respicit). Det bör dog

[1]) Giesebrecht, Kaiserzeit III[5] 871. 932,

[2]) Muratori, Antiquitates Italicæ V (Milano 1741) sp. 891. Jaffè-Löwenfeld I 748 [nr. 6335].

[3]) Trykt fuldstændig hos Jaffé-Löwenfeld I 765 f. [nr. 6557].

ikke være således, at det, som er skænket for manges frelse, rives bort ved nogle enkeltes voldsfærd. Ved at ave disse og andre skændigheder skal du være dit riges bisper en hjælper og medarbejder. Da bliver verden nemlig vel styret, når kongemagten følges med præstemagten; thi i Kristi kirke er præsterne öjet«. — Paven sigter naturligvis her til bestemte kendsgerninger. Ligesom Harald Hén har Nils været for svag til at hindre stormændenes overgreb. Som Gregorius VII i den anledning havde sendt strenge formaninger til Danmark, således vil Paschalis II nu også opildne Nils til kraftudfoldelse for kirkens værn. Sit kongedömme skal han stille til kirkens tjeneste, underordne sig dens ønsker og bud. Det siger slutningen af pavebrevet utvetydig nok: »Til din magt anbefaler vi da vore brødre, Lunds ærkebiskop og Danmarks øvrige bisper, så at du med ærefrygt viser dem lydighed og med eftertryk yder dem hjælp, for at I ved Guds nåde under fred må blive værdige til at få ære i dette liv og nå den evige frelse.« Man mærker kirkens magtfølelse, den kræver ligefrem lydighed af kongen. Hvad Romerbisperne udtalte i slutningen af Oldtiden, lyder nu for den danske konges øren.

Endnu må vi skænke nogle ord i Paschalis's brev opmærksomhed. Efter at have hævdet kongens og folkets pligt, at lyde præsterne, fortsætter paven: »Derfor vil vi lade dig vide, at vedrørende præsternes og diakonernes kyskhed (castitas, ɔ: enestand) kan hverken de eller vi forandre ordet. Herren har nemlig talt således: »Eders lænder være omgjordede og eders lys brændende i eders hånd«, for at vi skal være kyske af legem og lyse ved vort levneds renhed«[1]. I Danmark har spörgsmålet om

[1]) Præsternes belte, cingulum, (hos bisperne tillige underbeltet, succinctorium) var symbol på kyskhed og afholdenhed. Hefele, Beiträge zur Kirchengesch., Archäologie und Liturgik (Tübingen 1864) II 179 f.

præsternes enestand sat sindene voldsomt i bevægelse. Den gregorianske reformiver törnede heftig mod det gammeldags tankesæt, der fandt præsternes ægteskab aldeles naturligt. Nogle år senere, måske foranlediget ved Lateranmødets stadfæstelse af cølibatspligten, forefaldt det voldsomme sællandske røre mod de gifte præster (1123). Pavens brev viser os nu, at denne sag allerede tidligere har været stærkt oppe i Danmark, og det viser os, på hvad side kong Nils har stået: han har ikke virket for de hildebrandske tanker, men støttet de gifte præsters sag og søgt at få paven til at tillade præsteægteskab, men forgæves. Pavens svar var en bestemt afvisning: hverken de danske præster eller han selv var i stand til at rokke Herrens bud.

Det sællandske røre blev den kraftige biskop Peder en velkommen anledning til at gennemføre, hvad Knud d. hellige havde begyndt: ingen lægmand måtte på tinge træde op som klager mod nogen klerk, men kun på kirkestævne. Denne retsændring, der var i alle præsters, både de gregorianskes og de antigregorianskes, interesse, må have haft Nils's billigelse og stadfæstelse. Skulde der være følgerigtighed i frigörelsen, måtte nemlig også kongens ret til sagefald tilfalde præstestanden, når det drejede sig om en klerks retssag. Thi kongen havde denne rettighed som folkets stedfortræder; men var folket ikke længer dömmende, faldt kongens ret dermed også bort. At Nils fritog kapitlet i Roskilde for al kongelig ret (skat, sagefald, o. s. v.[1])), det viser mindestenen i Roskilde domkirke over Helge, kong Nils's råd († 11. Nov. 1128): »jugum regii juris, qvod a qvibusdam regum consiliaribus ecclesie hujus canonicis impositum fuerat, excussit«[2]). Nils har da föjet sin

---

[1]) Jfr. Steenstrup, Studier over k. Vald. jordeb. 32.

[2]) Antikv. annaler III 60. Kornerup, Roskilde domkirke (Danske

»råd« (foged?) og den viljestærke biskop Peder, der jo, som han senere viste i borgerkrigen, var kongens tro tjener og ven[1]).

Når kong Nils skænkede Roskilde domkirke immunitet, skete det altså ikke efter egen indskydelse. Kirken har i det hele næppe kunnet glæde sig ved så rige gaver som i Knuds og Erik Ejegods tid; det stemmer godt med Nils's smålighed. Dog mindedes Viborg domkapitel ham som velgörer, og gentagne gange ærede han sin broders minde ved gavmildhed mod hellig Knuds kirke og kloster i Odense (Thork. I 2 f. 243). Odensemunkenes kongelige ret svarede til de friheder, Knud d. hellige havde skænket Lunds domkirke; men selv overfor sit yndlingskloster har Nils været mindre rundhåndet end Knud[2]). Den svage konge har imidlertid vidst at göre sig det meste af præstestanden hengiven; det lagde sig for dagen, da Erik Emune rejste sig mod ham til hævn for Knud Lavards mord.

---

mindesmærker II) s. 85. tab. XXIV. J. B. Löffler, Gravstenene i Roskilde (1885) s. III.

[1]) Se min »Knud Lavard« 157. 255. 258. 264 f.

[2]) Nils har næppe del i nogen klosterstiftelse. Börglum kloster er snarest stiftet mellem 1134, da Roskildekrøniken (S. r. D. I 382) endnu kalder Kjeld Vestervigbisp, og 1139, da Self eller Sylvester skriver sig »episcopus Burlanensis« (Thork. I 246); bispen har nemlig vistnok straks taget bolig i klosteret, så snart det er blevet færdigt. Börglums moderkloster, Steinfeld i Eifel (S. r. D. VIII 316), var först ved år 1126 blevet Præmonstratenserkloster: Miræus, Ordinis Præmonstratensis chronicon, Köln 1613, s. 44 ff. (Jeg har ikke haft adgang til C. L. Hugo, Annales ord. Præmonstr., Nancy 1734 ff.; andensteds, Accessiones novæ ad historiam ecclesiasticam s. sacræ antiqvitatis monumenta, Frankf. a. M. 1744, s. 96 note a, har jeg set, at den lærde abbed ikke har vidst god besked om Börglum, i det han lader Eskil grunde det 1178 og mener, at det nu hører til Sverige). I alt fald er afståelsen af Börglum kongsgård (jfr. Ælnod, S. r. D. III 356) næppe en gave, snarere et mageskifte med bispegården Sjörring (A. D. Jørgensen, N. k. g. 789).

Hvor skadelig Nils's svaghed kunde blive for den danske kirke, ser man deraf, at han prisgav det danske ærkesæde. Selv om kilderne ikke udtrykkelig siger det, fremgår det dog klart af den politiske udvikling, at han har været med til at rive sin egen slægts stolte bygning ned, og det er ikke hans skyld, at den overstod ødelæggelsen. Ærkebiskop Adalbero udnyttede straks den store fredsslutning mellem kejser og pave, og ved kejsernes støtte nåede han sit mål: ved buller af 27. Maj 1133 frakendte Innocentius II Asser hans værdighed[1]. I höjeste grad trængte Asser til sin konges støtte mod kejser og pave; men som gengældelse for Knud Lavards mord havde Nils og Magnus allerede 1131 måttet godkende Lothars overhöjhed[2], og voldsfærden mod Tyskerne i Roskilde foranledigede en endnu mere gennemført og ydmygende underkastelse[3]: det danske kongedömme var helt ude af stand til at værge Danmarks kirkelige selvstændighed. Da trådte Asser endelig ud af sin dadelværdige tavshed overfor kurien og værgede ved kanniken Herman sin sag med sådant eftertryk, at det tyske ærkesædes sejr blev såre kortvarig[4]; samtidig trådte han

---

[1]) P. Hasse, Schl. Holst. Lau. Reg. u. Urk. I 23 f. Ann. Patherbr. 143. Pertz III 115. VI 759.

[2]) Ann. Patherbrunn. 157. Ann. Erphesfurd., Pegavienses, Magdeburgenses, Stadenses og Annalista Saxo, samt Honorii Summa: Pertz VI 538. 767. XVI 184. 256. 323. X 131 (Stadeårb. sætter begivenhederne under 1133). Helmold I, 50 (s. 104). Saxo 645.

[3]) Gesta archiepisc. Magdeburg. og Gesta episc. Halberstad.: Pertz XIV 414 f. XXXIII 106. Ann. Patherbr. 160. 196 f. Ann. Hildesh., jfr. Ann. Saxo; Ann. Erphesf., jfr. Ann. Pegav., o. s. v.: Pertz III 116. VI 768. 539. XVI 256. 184. W. Bernhardi, Lothar v. Supplinburg (Leipz. 1879) s. 538 ff.

[4]) At det lundske ærkesædes sag så hurtig føres til sejr, gendriver Dehios opfattelse (II 24), at der ved ærkesædets oprettelse ikke er udfærdiget nogen bulle, og at Asser derfor ikke kunde godtgöre sin ret. Innocentius II's brev til Adalbero

helt over på Erik Emunes side, hvor hans frænders partistilling og Nils's brud på Ringstedforliget alt længe havde víst ham plads[1]), og bidrog væsenlig til den blodige afgörelse ved Fodvig, der førte Nils's drab med sig. Det danske kongedömme blev straffet strengt, fordi det havde svigtet kirkens og folkets sag. Et nyt kongedömme voksede op som modsætning til det gamle, men hensynsløst i sin magtudfoldelse fjernede det sig fra sine venner, og kirken, der havde reddet sin selvstændighed ved egne midler, havde lært sine kræfter at kende og lod sig ikke kue. Der dæmrede nye kampe, hvor grundsætninger mere og mere får forrang for det personlige.

Tillæg. Er Sven Estridsön og hans sönner blevne kronede? — Knud den riges kroning i England er, som ovenfor påvist, så svagt bevidnet, at den ikke kan anses for nogen kendsgerning. Om Knuds kroning i Danmark kan der slet ikke være tale. Under Sven Estridsön steg kirken imidlertid så höjt, at hans og hans sönners kroning i og for sig ikke var usandsynlig. Danmark var jo det fremmeligste af de nordiske lande, og de tyske kongekroninger kunde let blive forbillede. Spörgsmålet har betydning for kongernes holdning overfor præstestanden. Ved kroningen stiller kongedömmet sig nemlig i öjeblikket under kirken og skifter for

viser, at Asser slet og ret har forholdt sig tavs. Det vilde også være utænkeligt, at kurien ordnede et ærkesædes grundlæggelse uden at udstede en bulle.

[1]) At ærkesæde-sagen har været af betydning for Assers endelige valg, er almindelig antaget, således Suhm V 427. Faxe s. 9. S. B. Thrige, De bremiske ærkebispers bestræbelser for at vedligeholde deres höjhed over d. nord. kirke (Kbhvn. 1845) s. 15. Helveg I 327 ff. Ræder 472. Dehio II 32. »Knud Lavard« 263. Derimod har A. D. Jørgensen (Ny kh. s. IV 605) udelukkende henført Assers endelige valg til frygt for Eriks voldsomhed og påvirkning fra Eskil.

så vidt karaktér. — I en undersøgelse om de danske kongers kroning og salvning i Middelalderen[1]) har Werlauff udtalt, at allerede Sven og hans sönner er blevne kronede. Det skal nu vises, at denne antagelse hviler på altfor skröbelig grund til at kunne blive stående.

Werlauff har påberåbt sig en lejlighedsvis ytring af Matheus fra Paris, altså fra midten af 13. årh. Efter at urolighederne i Danmark under Valdemar Sejrs sönner indtil Kristoffers tronbestigelse er omtalte, hedder det her: »Sciendumque quod ab antiquo rex Daciæ inunctus est, consecratus et coronatus«. Dette sammenstilles så med de norske forhold, hvor kong Håkon nylig var bleven kronet ved den pavelige legat, Vilhelm af Sabina, imod at give pavestolen en stor pengegave[2]). Cluniacensermunken fra St. Albans viser ganske gist kendskab til de daværende danske forhold, som er blevne ham skildrede under hans ophold i Norden[3]); men intet berettiger til at tro, at han har haft kundskab om Danmarks historie om år 1100. Matheus har kun vedrørende kroningsskikken villet fremhæve modsætningen mellem de to nordiske riger. I Norge var kroning den gang noget nyt, ingen konge var bleven kronet siden Sverre (1194), så at Nordmændene i over et halvt hundredår ikke havde set en sådan fest; i Danmark var kroning derimod ikke så enestående, siden 1170 var alle konger uden undtagelse, i det hele seks, blevne kronede. Til forskel fra skikkens nyhed i Norge kunde Matheus da uden fejl sige, at de danske konger fra gammel tid blev kronede.

Vi går dernæst til omtalen af de enkelte danske konger, der efter den lærde granskers mening skal være blevne kronede og salvede. Sven Estridsöns kroning støttes kun ved Snorre, der lader Erling Skakke bruge den som bevis for at

---

[1]) Nordisk tidsskrift ved Molbech IV 165-207. Tysk oversættelse i Baltische Studien V, 2 s. 1 ff.

[2]) Math. Paris, Chron. majora ed. Luard V 222.

[3]) Math. Paris V 36. 42, jfr. Luards preface IX. Wattenbach II[6] 414.

andre end kongesönner kunde blive konger (Heimskr. 796). Om Erling virkelig havde støttet sin söns sag ved henvisning til Svens efterdömme, var det ingenlunde noget bevis for Svens kroning som historisk kendsgerning; men nu er det hele tydelig nok Snorres egen komposition og dermed uden nogensomhelst værd i denne sammenhæng. Snorres beretning om de følgende danske kongers kroning (smstds) er lige så betydningsløs. Den danske rimkrønikes fremstilling af Knud d. helliges kroning (Werlauff s. 167. 200) er en for den tid naturlig tanke, men nutildags falder historikeren ikke på at tage hensyn til den.

De sene og fremmede kilders påstand om danske kongers kroning omkring år 1100 har intet at sige; vore egne ældste kilders og de samtidige tyske kilders tavshed taler stærkere. Mens vi får underretning om alle danske kongers kroning fra Knud Valdemarsön til Kristoffer II, er der ikke en eneste antydning om kongekroning i denne tid, som vi har at göre med, og i Roskildekrøniken har vi dog en historisk skildring, der til dels bygger på forfatterens egne oplevelser. Rigsantikvar H. Hildebrand har sagt, at denne tavshed kan have sin grund i, at man ikke lagde vægt på de kroninger, som blev foretagne (Sveriges medeltid II 25). Det forekommer mig höjst usandsynligt og står i påfaldende modsætning til den betydning, man andensteds tillagde kroningen som mindeværdig begivenhed. Et mærkeligt træk skal dog omtales her, så meget mere som Werlauff ikke har taget det med: Sven Estridsön skal have sendt sin sön Magnus til Rom for at blive kongesalvet af paven, men ynglingen døde under vejs (Ad. skol. 73). Imidlertid var dette jo ikke nogen dansk kongekroning, Sven Estridsön havde tiltænkt sin sön. Et var at blive salvet af den hele kristenheds høvding, et andet at böje knæ for sine egne præster.

Umiddelbare pålidelige vidnesbyrd om Svens og hans sönners kroning har vi altså ikke. Middelbare beviser kan heller ikke opstilles. Selv om der omtales eller afbildes kroner, er det

ikke noget tegn på, at kongen har ladet sig krone. Således når Helmold (I, 50) fortæller, at Knud Lavard ved et møde med Nils bar krone *ligesom kongen*, en efterretning, man i det hele ikke må tillægge videre betydning. Werlauff (s. 196. 207) fremfører også Sakses ord om den krone, der blev skænket til Roskilde Trefoldighedskirke (s. 579 f.). Men teksten siger ikke, at kongen var giveren, derimod biskop Sven; ordene »existimans, regias opes potius sacrorum splendori qvam humanæ avaritiæ servire oportere« viser kun, at biskoppen har skænket gods, som han selv havde fået af kongen, og fremfor alt kan »corona« kun naturlig forstås som lysekrone; når Sven Nordmand er giveren, kan det selvfølgelig ikke være andet[1]). Mønter med kronede konger afgiver heller ikke det mindste bevis for nogen kirkelig kroning, næppe nok for at kongerne overhoved har båret kroner, da mønten slet og ret kan være bleven til efter udenlandske mønstre. Sigillerne fører os heller ikke videre[2]).

Magnus Nilssöns kroning i Halberstadt vedkommer os ikke her, da den ikke var nogen frivillig dansk, men en nødtvungen tysk kroning, ikke ved en biskops, men ved lensherrens hånd ligesom Knud Lavards[3]). Der kan altså ikke være tale om kirkelig kongekroning i Danmark for denne tid,

---

[1]) Jfr. Kornerup, Roskilde domkirke 6; Årb. 1891 s. 89 note 2.

[2]) Sigiller fra denne tid er ikke længer bevarede. Det i Thork. I tab. I afbildede Knud d. helliges sigil er efter en vistnok meget mangelfuld tegning. Kronens form stemmer med de samtidige tyske kroners. H. Hildebrand (Sv. medeltid II 11) synes at tage sigillernes kronede kongebilleder som tegn på, at de pågældende konger har været kronede. Men kongen kan godt lade sig afbilde med krone uden derfor at være kirkelig kronet.

[3]) Helmold I, 49 (s. 101 f.). Når Magnus i nogle af de tyske årbøger kaldes »regio more coronatus«, vil det sige: kronet således, som kongen havde for skik at krone sine vasaller. Ann. Erphesfurd. og Gesta episc. Halberstad. siger udtrykkelig, at Lothar med egen hånd kronede Magnus.

og da det er blevet påvíst, at efterretningen om Valdemar I's kongekroning i tillæget til Roskildekrøniken kun er kommen ind ved vilkårlig udmaling af den nøgterne fremstilling i »Translatio Canuti ducis«[1]), har vi i virkeligheden ikke nogen dansk kongekroning, för kongebarnet Knud blev kronet foran sin farfaders helgenskrin i Ringsted kirke 1170. At de kirkeligsindede konger ikke har optaget kroning, kan kun tydes således, at kongedömmet har stået selvstændig og frit, ubetinget bydende overfor kirken og derfor uvilligt til at indrömme den en sådan magtudvidelse. Det viser, at kirken manglede adskilligt i at vinde den attråede stilling i staten og folket.

---

5. Præstestandens stilling til kongedömmet under Svenssönnerne.

I det foregående har vi dvælet ved de fem brødrekongers personlige holdning overfor præstestanden. Nu bliver det vor opgave at klare os, hvorledes præstestanden på sin side var stillet overfor det danske kongedömme i almindelighed, en af de væsenligste sider af dens hele retsstilling i samfundet. Vore kilders fattigdom hindrer i at give et sammenhængende billede. Fremstillingen må derfor begrænses til enkelte punkter af större betydning.

Bispevalget. Ligesom i Knud d. riges og Sven Estridsöns dage har bispevalget været i kongens hånd. Det fremgår tydelig af Roskildekrøniken: Olav Hunger indsatte Arnold i Roskilde, Nils hans efterfølger Peder; Erik Emune udnævnte under et ophold i Slesvig bisper til Sælland, Ribe, Århus og Vendsyssel, altså uden at

---

[1]) A. D. Jørgensen, Ny kh. s. IV 617 ff. Usinger, Die dänischen Ann. u. Chroniken d. Mittelalt. (Hannover 1861) s. 11.

ere tilstede på de forskellige valgsteder, ved de fire .spekirker. I det hele fremstilles bispevalgene således, : man skulde tro, at den ellers så stærkt sammenLtte valghandling hos os var skrumpet sammen til den ıe simple akt, at kongen kundgjorde, hvilken klerk han ıv bispenavn[1]). Således har det imidlertid dog næppe æret. Oplysende i så henseende er ærkebispevalget :ter Assers død (1137). Da det sikkert ikke betegner ɔget nyt, tör vi bruge det til at anskueliggöre os de › foregående menneskealderes bispevalg. Sakses ud›rlige beretning viser os, at kongedömmet spillede en .or rolle i denne sag og voldte valgets omskiftelser: :ter Assers død var der strid mellem kongen og folket m valget af en ny ærkebisp; Skåningerne gav Assers ·ænde Eskil deres stemmer, men Erik Emune havde ylig haft strid med ham og indsatte derfor Slesvigispen Rikko; af frygt undlod Skåningerne at fremomme med deres sande mening og søgte blot at undgå :rid. Således er det at forstå, når Roskildekrøniken ıler om Rikkos valg. Erik har indsat sin tro tjener, g mod deres eget ønske må Lunds klerus og menighed ıge Rikko til ærkebisp ved en rent formel valghandling.

---

[1]) Roskildekrønikens ord (s. 379) »Olavus rex, cum omni clero Selandensis ecclesie licet doluit, Arnoldum tamen intronizavit« taler ikke herimod. Man bör nemlig ikke (i modstrid med krønikens øvrige udtryksmåde) henføre »cum omni clero« til »intronizavit«, men til »doluit«: skönt Olav Hunger delte de sællandske præsters sorg over tabet af Sven Nordmand, måtte han dog tænke på at give ham en efterfølger. Kinch (Ribe bys hist. I 16) har ment, at Nothold særlig blev Ribe pånødet af Erik Emune, fordi Roskildekrøniken om ham bruger ordet »intruditur«. Det er imidlertid slet og ret retorisk — krøniken bruger netop på det sted en hel del udtryksmåder for samme handling — og bör ikke forstås anderledes end de tilsvarende ord om de andre bisper: efficitur, constituitur, subrogatur. De andre bisper var jo også mer eller mindre påtvungne.

Da Erik Emunes drab så snart efter rygtedes, gjorde de lundske klerke ligefrem valget om, så Eskil virkelig blev ærkebisp; Rikko trak sig efter Peder Bodilsöns råd tilbage[1]). Dette sidste valg synes upåvirket af kongedömmet; rimeligvis har den nye konge endnu ikke været valgt. Til gengæld indsatte Erik Lam snart efter Rikko til biskop i Roskilde imod klerus's og menighedens vilje; den samtidige og stedlige krønikes ord »clericis et laicis reclamantibus« har i dette tilfælde mere vægt end Sakses ord »mediantibus cleri suffragiis«; og dog kan disse rumme en sandhed, da Erik vel har fået i det mindste nogle af klerkene til at deltage i et formelt valg. Et modsat træk viser sig ved samme tid i Slesvig: Erik Lam søger forgæves at indsætte Herman til biskop, klerus og menighed gör så stærk modstand til gunst for hans medbejler, at Herman må vige, og i dette tilfælde må den svage konge opgive at gennemføre sit ønske[2]). — Disse kirkelige valghandlinger har sikkert været brugte i Svenssönnernes tid. Men kongens udnævnelse af bisperne (designatio) var som regel det eneste afgörende; om det end, kanonisk set, må kaldes et »forvalg«, ligger al vægten dog på dette. Efter designationen kan klerus iagttage de kanoniske forskrifter ved en valghandling, der egenlig kun er en formsag og endda ender med kongens stadfæstelse af den nu kanonisk valgte biskop. Endelig giver de samlede præster og lægfolk deres bifald til kende som en slags folkelig kåring, der uden at have egenlig juridisk betydning dog hører med til enhver fuldstændig og regelmæssig valghandling; dette eftervalg kaldes i reglen »assensus« og »laudatio«, og efter bispevalgene under Erik Emune at

---

[1]) Saxo 664. 667. Roskildekrøn., S. r. D. I 386.

[2]) Ann. Rodenses, Pertz 708. Jfr. A. D. Jørgensen, Ny kh. s. IV 607. N. k. g. 900. P. G. Thorsen, D. m. 4. rk. II.

dömme har det spillet en betydelig rolle i Danmark. Efter kåringen kan endelig de forskellige indsættelseshandlinger finde sted (incardinatio, consecratio, investitura, inthronizatio, confirmatio). Således i det væsentlige foregik valgene i udlandet[1]), og på lignende vis er det vel sket i Danmark. Selvfølgelig kan der have været uregelmæssigheder, og kongernes forskellige holdning til kirken kan til en vis grad have givet sig udtryk på dette område.

Som helhed har bispevalget i Danmark lignet de norske bispevalg. Om dem har vi en ligefrem lov. »Sá skal biskup vera at stóle, er konungr vill oc rétkosen er till«, hedder det i Eidsivatingsloven k. 31 (Norges gl. love I 385), og denne kongens magt bekræftes af Adam fra Bremen og Sverres stridsskrift[2]). I Sverige var bispevalget endnu i langt senere tid i kongens og stormændenes

---

[1]) H. Gerdes, Die Bischofswahlen in Deutschland unter Otto d. Gr. Fr. Franzisz, Der deutsche Episkopat unt. Heinr. III, I 5 ff. 17 ff. K. Beyer, Die Bischofs- und Abtswahlen in Deutschland unt. Heinrich IV 1056-76 (Dissert. Halle 1881) s. 9. 17 ff. E. Bernheim, Investitur u. Bischofswahl im 11. u. 12. Jahrhundert, Zeitschr. f. Kirchengesch. VII 329 ff. Samme, Zur Geschichte d. kirchlichen Wahlen I, F. z. d. G. XX 359 ff.

[2]) Ad. III, 16. IV, 33 (s. 107. 182). En tale mod biskoperne, ved G. Storm (Kria. 1885) s. 22. Ph. Zorn, Staat und Kirche in Norwegen (München 1875) s. 30 ff. På et punkt har Zorn vistnok uret, nemlig fortolkningen af »rétkosen«. Med henvisning til Ad. IV, 33 og til forholdene på Island mener han, at det rigtige valg ikke består i præsternes deltagelse i valghandlingen, men kun folkets. På Adams tid har det endnu været således, men senere har ligesom andensteds bispesædets klerke uden tvivl holdt valg (dog ikke egenlige kapitelvalg, da domkapitler först 1152 indførtes i Norge). Zorn siger, at det kanoniske valg umulig kunde stå i anden række, mens kongens udvælgelse var det förste; men i de store kulturlande var det jo för Hildebrandismens endelige sejr det almindelige, at klerkene måtte nöjes med et rent formelt valg, der fulgte efter den virkelige udvælgelse ved den verdslige magthaver.

vold[1]). Over hele Norden har det været umuligt i ældre tid at gennemføre det frie, kirkelige valg; Danmark er ikke undtaget, skönt hildebrandske tanker tidlig fandt indgang. Kongen var for meget kirkens herre til at man kunde nægte ham den afgörende stemme, og modsætningen mellem kongedömme og præstestand var endnu ikke bleven så skarp, at der for kirken var særlig trang til frigörelse. Kirken trængte tværtimod til kongens værn overfor hensynsløse stormænd; men denne hjælp måtte købes ved lempelse af de kirkelige magtfordringer. Det varede længe, inden det rent kanoniske valg trængte igennem. Af Sakses fortælling om Absalons valg i Roskilde (s. 737 f.) fremgår det, at kongen havde en vis ret til at udnævne bispen; det forsamlede kapitel ventede, at Valdemar vilde tage valget i sin hånd, men han erklærede, at han ikke vilde handle mod kirkeloven og kapitlets ret. Kongen gav altså klerus ret til mere end en blot formel stadfæstelse af et allerede foretaget valg: han overlod kannikerne selve afgörelsen, vel at mærke i det ydre; thi underhånden har Valdemar arbejdet for Absalons valg, han fremlægger jo afstemningsbøger, en for hvert af bispeemnerne, altså også for Absalon. Så hensynsfuld overfor kirkens krav har Valdemar I næppe altid været. Ribe bispekrønike har vistnok en pålidelig overlevering, når den lader kapitlet tilkøbe sig ret til at vælge frit mellem tre bispeemner (1171), og et andet sted udtrykkelig siger, at kongen fra gammel tid udvalgte bispen[2]). Var denne kongerettighed rådende i

---

[1]) Honorius III's bulle 1220. Innocentius IV's buller 1250. Liljegren I 209. 348 f. [nr. 186. 382. 383].

[2]) S. r. D. VII 189 f. 192. Sidst anf. sted hedder det, at Tuvo (valgt 1215) var den förste, der blev valgt af kapitlet; men det strider mod fortællingen om valget 1171. Meningen er måske, at han var den förste, der blev valgt mod kongens vilje; men det kan ikke gælde for hele Danmark (jfr. det ovenfor omtalte valg i Slesvig).

anden halvdel af 12. årh., kan det ikke undre os, at den var herskende skik under Svenssönnerne. — Sakse begrunder kong Valdemars ret til at foretage valget i Roskilde med hans forfædres gaver til kirken, og værnsret er også den naturligste forklaring af dette forhold. Under Investiturstriden blev det samme gjort gældende til forsvar for den tyske konges rettigheder overfor kirken[1]). I de almindelige præstevalg har kongen derimod næppe blandet sig; det var og blev en sag mellem folket og bispen og vedkommer os derfor ikke her. Kun hvor kongerne selv havde grundet kirker og præbender, brugte de atter deres værnsret[2]).

Investitur i Danmark? På grund af kongemagtens afgörende indflydelse på bispevalget ligger det nær at tænke sig, at kongen ved udnævnelsen har overgivet biskoppen ring og stav. I den danske kirke havde man samme bispelige værdighedstegn som andensteds. Overleveringen vidste at fortælle om hvorledes biskop Vilhelm havde sat sin stav mod Sven Estridsöns bryst, og mønter fra Sven Estridsön og Harald Hén viser os helgener med krumstave, ligesom der også på Roskilde kapitels gamle sigil findes brugt en sådan stav som afkortningstegn[3]). At stav og ring er blevne

---

1) »Tractatus de investitura episcoporum et abbatum contra Paschalem papam« i Melchior Goldast, Apologiæ pro imperatore Henrico IV (Hanoviæ 1611) s. 229. Om dette mærkelige skrift fra 1109 (De investitura s. 232), der urigtig er tillagt biskop Waltram af Naumburg, se E. Bernheim, F. z. d. G. XVI 279 ff. G. Peiser, Der deutsche Investiturstreit unter Heinrich V bis z. 1111 (Dissert. Leipz. 1883) s. 51 ff.

2) Hinschius, Kirchenrecht III 175 f. Samme, De jure patronatus regio (Diss. Berlin 1855) s. 9. Friedberg 263 f. 269 ff. Zorn 60 ff.

3) Saxo 561. Et par af de omtalte mønter med helgenbilleder findes afbildede under navn af »biskop Sven Norbagges mønt«; Kornerup, Rosk. domk. tab. XXIV, og »viborgsk bispemønt«: Ursin, Stiftsstaden Viborg 273. Roskilde-sigillet: Henry Petersen, Årb. 1874 s. 397. Kornerup, Rosk. domk. tab. XXIII.

brugte i Danmark, tör man da holde for vist; men om kongen har overrakt bispen dem, eller om bispen selv har taget dem fra alteret, er vanskeligere at afgöre. Nogle synes at betragte det som en given sag, at den danske konge har tiltaget sig samme ret som udlandets konger[1]. Men, så vidt jeg véd, er spörgsmålet om kongelig investitur i Danmark endnu ikke blevet nærmere undersøgt. Jeg skal nu fremhæve nogle punkter, der ved drøftelsen af denne sag kan komme i betragtning.

I Vestgøtalag støder man på en mærkelig vedtægt: Skal der vælges biskop, da skal kongen spörge, hvem folket vil have; bondesön skal han være; derpå skal han *give ham stav i hånd og fingerguld*, siden skal han lede ham i kirken og sætte ham i bispestolen; da er han fuldkommen valgt og mangler blot vielsen[2]. Endnu i året 1220 klager pave Honorius III over, at kapitlets valg tilsidesættes, mens kongen giver bispedömmerne til hvem han vil og overrækker ring og stav til dem, som han påtvinger kirken (Liljegr. I 209 [nr. 186]). Dette viser os uimodsigelig, at investitur ved kongens hånd langt ned i tiden har holdt sig i Sverige, mens den andensteds var afskaffet. Uvilkårlig må man slutte, at kongens stavgivning også i sin tid har været skik i Danmark, men kun ikke holdt sig så længe. På dette punkt har der sikkert fra först af ikke været forskel på den svenske og den danske kirke. Ganske vist har der ikke været kirkelig ensartethed over hele Norden, i nogle retninger kunde et enkelt land indtage særstilling, således Danmark i tiendens deling; men grundforholdet mellem kongedömme og præstestand har været det samme hos alle tre folk. Der må da også have været den tid, da Danmark havde kongelig investitur, og den må være

[1]) Således Schröder, De Liemaro 56 f.
[2]) Vestgøtalag, retlosæ bolk 2 (Collins og Schlyters udg. s. 37).

kommen hertil og til det øvrige Norden, inden den blev nedkæmpet i de store kulturlande, snarest under Magnus den gode og Sven Estridsön, da der var nöje forbindelse med Tyskland. Men alt taler for, at Danmark allerede i Svenssönnernes tid atter har forladt investiturskikken, mens den med sejhed holdt sig i det mere afsondrede naboland. Vi skal nu se på de grunde, der taler for denne formodning; de er vel af negativ art, men alligevel vægtige nok.

De danske kilders fuldstændige tavshed om investitur er for det förste ret påfaldende. Om vore skrevne kirkelove kunde det ganske vist ikke ventes, at de vilde tale om sligt; de er fra en tid, da overrækkelsen af ring og stav ved kongens hånd forlængst var skrinlagt, og tilmed er de kun overenskomst mellem biskop og folk, hvor denne sag var uvedkommende. Vore krønikers tavshed er derimod næppe betydningsløs. Hverken Roskildekrøniken eller Sakse har om kongen udtryk som »virgam tradidit« eller lignende almindelig brugte investiturbetegnelser, og Roskildekrøniken er dog opfindsom for at give forskellige ord for bispernes indsættelse. Langt mere vægt har det dog, at kirke og konge (Olav Hungerblot undtagen) stod på det hildebrandske pavedömmes side. På grund af den stærke forbindelse mellem Danmark og Rom måtte kurien være vel underrettet om danske forhold, og vi har set både Gregorius VII og Paschalis II ivrige for at rette mangler og fejl her hjemme. Paven vilde da uomtvistelig have udtalt sig stærkt imod investituren i Danmark, hvis den virkelig endnu havde været almindelig skik. Thi ganske vist stillede pavedömmet sig af klogskabshensyn ikke lige bestemt og strengt overfor alle lande; men en sådan forsömmelighed overfor de brændende stridsspörgsmål er utænkelig, da paverne dog ellers har tiltalt kongerne med myndighed og indtrængende har manet dem til at råde bod på al

kirkelig brøst. Pavebrevenes tavshed forekommer mig derfor talende. Dette bestyrkes derved, at det tyske stridsskrift fra 1109 opregner de lande, hvor den fyrstelige investitur længe havde været rådende, men Danmark er ikke derimellem[1]. Det hedder nemlig: »Legitur etiam de episcopis Hispaniæ, Scotiæ, Angliæ, Ungariæ. qvomodo ex antiqva institutione usqve ad modernam novitatem per reges introierint cum pace temporalium pure et integre«. Denne opregning af lande er ikke vilkårlig. Frankrig, det store naborige, er udeladt med velberåd hu; thi dér gjaldt investituren ikke. Danmark var ligeledes Tysklands nabo, og den mand, der var underrettet om de spanske og skotske forhold, kan ikke have været uvidende om de danske. Da forfatteren afgjort stod på kejserens side, måtte det være ham om at göre, til gunst for den verdslige investitur at nævne så mange lande som muligt. Kunde han ikke tage Danmark med i rækken, så var det sikkert, fordi kongelig investitur ikke rådede dér. At man hos os har fjernet sig fra Tyskland og vandret sine egne veje, er ikke så underligt. Den store kamp mellem kejser og pave løsrev jo den danske kirke fra det hamburgske ærkesæde; hovedledningen for den tyske påvirkning blev derved brudt. I denne fjernelse fra investiturskikken havde Danmark støtte ved udviklingsgangen trindt omkring. Det tyske kongedömme kom nemlig efterhånden til at stå ene med sine krav. Ved konkordatet i London 1107 opgav den engelske konge sin investiturret[2]. I Frankrig, korstogsbegejstringens arnested, havde kongen alt tidligere givet efter for de hildebrandske ideer, glemt fortidens brydninger og stillet sig i det hjerteligste for-

[1]) De investitura episcoporum 229, jfr. ovenf. s. 253 note 1.
[2]) Th. Klemm, Der englische Investiturstreit unter Heinrich I (Dissertation, Leipzig 1880) s. 67.

hold til pavestolen: dér fandt Paschalis II venlig modtagelse og beredvillig støtte i kampen for kirkens renhed[1]; dér kuldkastedes hans ydmygende forlig med Henrik V, og derfra førtes pavedömmets sag endelig til sejr. Med stolthed kunde den hellige Bernhards levnedstegner Ernald sige: »Frankrig har aldrig, mens andre lande faldt hen til spaltninger, sluttet sig til Wiberts eller Burdinus's parti eller fundet behag i slette menneskers vildfarelser«[2]. Italien blev stedse mere gennemtrængt af det gregorianske parti og dets stræben, og den kraftige kong Koloman i Ungarn frasagde sig i året 1106 al investitur[3]. Det var altså en almeneuropæisk kulturströmning, der gjorde sig gældende i Danmark, da man föjede sig efter den store paves tanker og bortkastede de former, der var kurien forhadte, samtidig med at kongen dog ligesom i Frankrig, England og andensteds bevarede afgörende indflydelse på bispestolenes besættelse. Har de danske bisper fra Sven Estridsöns sidste tid selv taget ring og stav fra alteret, da er Danmark kommet halvandet hundredår forud for Sverige og er blevet et af de fremmeligste lande i Europa. Det er i samklang med sådanne træk som Knud d. helliges frigörelse af præstestanden og de danskes deltagelse i korstogsbevægelsen, der var et led i den gregorianske id. Årsagen har vi

---

[1]) Suger, Vita Ludovici Grossi, Pertz XXVI 50 ff. Jfr. G. Schneider, Der Vertrag von St. Maria del Turri (Dissert. Rostock 1881) s. 9 f. Peiser 35 ff. Giesebrecht, Kaiserzeit III[5] 780. 782 ff.

[2]) Pertz XXVI 101: Neque enim Francia, cæteris regionibus proclivibus ad scismata, aliquando Guiberti vel Burdini susceptione fedata est, nec malignorum acqvievit erroribus.

[3]) Fejér, Codex dipl. Hungariæ II (Buda 1829) s. 45. A. Huber, Geschichte Oesterreichs I (Gotha 1885) s. 334. — Polen var tilbage i udvikling, men i alle måder så afsondret fra Tyskland, at en lignende kirkelig udvikling ikke kunde støtte den kejserlige kirkepolitik. Jfr. R. Roepell, Gesch. Polens I (Hamb. 1840) s. 333 ff.

i kongernes og kirkens store kulturarbejde og den nöje forbindelse med Rom.

Simoni (i egenlig forstand) har sikkert ikke gået i svang i Danmark; pavebrevene taler aldrig om det. Det var jo for øvrigt et begreb med udviskede grænser. Nogle vilde udstrække det til at gælde den gave, som den udvalgte embedsmand bragte sin herre; andre vilde begrænse det til egenlig embedshandel. Anselm af Canterbury, der var modstander af simoni, udredede dog efter sin udvælgelse en stor pengegave til Vilhelm II, og danske biskopper kan da ligeledes ved deres tiltrædelse have givet kongen gaver uden derfor at göre sig skyldige i brud på kirkeloven.

Privilegier. Når vi taler om præstestandens udsondring som stand, er det mere en frigörelse fra folket end fra kongen. At klerus får sin egen domstol, er ikke noget skår i kongemagten; thi domsretten i landet tilhørte folket. Men kongen har dog også givet klerus af sine rettigheder og løst flere klerkesamfund fra deres afhængighed til ham; og hvor immuniteten er skænket, der står klerus begunstiget fremfor folket. Oprindelig har biskop og præst ikke stået i noget andet forhold til kongen end det øvrige folk: hvor kongen havde ret til skat og ydelser, var klerus ikke undtagen. Således vedbliver regelen også at være; men privilegierne for de enkelte stiftelser vokser rask op, og undtagelserne begynder så småt at trænge regelen i baggrunden, så snart det drejer sig om bispesæder, domkapitler og klostre. Disse er nemlig særlig genstand for kongelig gavmildhed[1]). Det er meget tvivlsomt, om Jydske lovs bestemmelse, at hver præst »skal have ét bo frelst, uden al landredsel« (III, 10. Thorsens udg. s. 218), kan føres tilbage til den tid, vi her beskæftiger os med. Loven stiller nemlig den

[1]) Steenstrup, Studier over k. Vald. jordeb. 92 ff.

betingelse, at præsterne lever »renlig« ɔ: i enestand; præsternes forret er altså knyttet til opgivelse af ægteskab, og sådan vedtægt hører snarest hjemme i 13. årh. med dets planmæssige cølibatsbestræbelser.

Af de privilegier, vi kender fra Svenssönnernes tid, kan vi se, at der ingenlunde har været ensartethed i de begunstigelser og rettigheder, kongerne skænkede kirken. Först kan vi sammenligne Knud d. helliges gavebrev til Lunds domkirke (1085) og Nils's gavebrev til hellig Knuds kloster i Odense (1117)[1], hvis ordlyd er bevarede. I bægge tilfælde bortgiver kongen overfor stiftelsernes undergivne sin ret (til sagefald, skatter, ydelser o. s. v.), og bægge steder forbeholder kongen sig dog ledingsbøder og fredkøb. Knud forbeholder sig tillige »redskud«, når han selv er tilstede, hvad Nils ikke efter ordlyden har gjort overfor Odense-munkene, men dog vistnok håndhævet som sin ret. Nils forbeholder sig vragretten, som Knud vistnok stiltiende har bortgivet med de andre gaver[2]. Nils skænker Knudskirken halvdelen af danearv, mens Knuds oldbrev ikke nævner dette blandt de tre undtagelser fra den bortgivne kongelige ret, og al danearv på Lundekirkens gods altså vistnok har været kirken tillagt. Ganske vist anfører Sakse under omtalen af Knuds privilegium hele danearven som undtagelse

---

[1]) Thork. I 2 f. Tidligere havde Nils skænket klosteret 40 mark af den kongelige skatteindtægt om året og en sjettedel af fiskeriet i Lönborg å (Th. I 243).

[2]) Jakob Erlandsöns påstand om Lundekirkens ret til vraggods (S. r. D. V 586. 589. 592. 595. 598 f.) er sikkert ikke vilkårlig. Man vil dog ikke stemple ærkebispen som løgner, når han bestemt tör sige, at hans kirke fra gammel tid lovlig har haft denne ret, men at kongens fogeder nu har gjort indgreb (S. r. D. V 598). Fra kronens side er kirkens hævd heller ikke bleven benægtet (men vel dens ret). Også andensteds tog bisperne det som given sag, at de havde vragret; se Steenstrup, Studier 266 ff.

(s. 581); men det har ikke noget at sige overfor selve diplomet, sålænge dette ikke er påvíst at være forfalsket. Danearv nævnes heller ikke som undtagelse fra kirkens kongelige rettigheder i Knud Valdemarsöns privilegium af 1186 og Valdemar II's af 1203 [1]). Sakses ord kunde imidlertid tyde på, at kongen på hans tid ellers forbeholdt sig danearv. Derfor kunde det blive et farligt stridsemne mellem Jakob Erlandsön og kongedömmet. Ærkebispen har vel — ligesom ved vragret — påberåbt sig gammel hævd, og kongen har i higen efter at udvide kronens indtægter støttet sine krav på den ellers rådende skik og privilegiets tavshed om danearv; vi véd i alt fald, at kongedömmet andensteds til gunst for sig selv har villet drage slutninger af gavebrevenes tavshed [2]).

Bægge de omtalte gavebreve er imidlertid udtryk for en ualmindelig gavmildhed. Sædvanlig har kongerne ikke bortgivet så meget af deres ret og krav. I Ribe nød biskoppen halvdelen af al kongelig rettighed i byen; kun forbeholdt kongen sig alt af forband, vrag og 40 marks bøder. Denne vedtægt, der af bispekrøniken føres helt tilbage til Odinkar, stadfæstede kongerne Sven Eriksön og Knud Valdemarsön som bispens ret fra gammel tid [3]); vi har da virkelig for os et meget gammelt privilegium, der er bevaret ned gennem tiderne. Det afviger fra Lundekirkens og Odenseklosterets privilegier ved ikke særlig at gælde kirkens gods og undergivne; for sine ejendomme udenfor selve Ribe by havde bispekirken slet ikke nogen frihed. Först Sven Eriksön lönnede

---

[1]) Liljegr. I 121 f. 149 [nr. 97. 129]. Jeg kan ikke gå ind på A. N. Hammars opfattelse (Kyrkan i Skåne 44 f., tiltrådt af Steenstrup, Studier 32. 94, jfr. 270), hvorefter danearv eller i alt fald halvdelen af den skulde være undtaget fra den ret, Knud d. hellige skænkede Lunds domkirke.

[2]) S. r. D. V 589. 592 o. s. v. Steenstrup, Studier 100.

[3]) S. r. D. VII 185. Ribe »Oldemoder« ved O. Nielsen 28. 1 f.

sin tro tjener, biskop Elias, med at give alle kirkens undergivne frihed for kværsæde; för den tid har de været stillede som alle andre.

Blandt de rettigheder, kongerne hyppig har skænket bisperne, er også del i møntretten. Også i så henseende havde Ribebispen i sin residensby halvdelen, og först Valdemar II udkøbte ham af denne ret (6. Juli 1234); som igæld gav han plovskatten af Har, Almind og Varde sysler samt byerne Lemvig og Varde (Oldemoder 5.) I hvor stort omfang Roskilde bisper havde del i møntretten, er ikke let at afgöre. Bispejordebogens opgivelse fra slutningen af 14. årh., hvorefter bispen havde en tredjedel af mønten i hele Sælland (S. r. D. VII 68), bygger næppe på hævd, der kan føres tilbage til denne tid. Med större sikkerhed kan man til denne tid henføre overdragelsen af fjerdedelen af al kongelig ret, altså også møntretten, i selve Roskilde; i Olufs brev af 24. Febr. 1377 kendes den at have tilhørt Roskilde domkirke »ab antiqva et tanto tempore, cujus contrarium in memoria hominum non existit« (Langebeks diplomatarium). Med sikkerhed véd vi, at Lunds domkirke af Erik Ejegod har fået en fjerdedel af mønten i Lund tilligemed en fjerdedel af anden kongelig ret; det ses af de lundske mindebøger. Sakse, der for øvrigt urigtig henfører denne gave til Knud d. hellige, viser ved sin udtryksmåde (»perpetuo jure«), at den gjaldt endnu på hans tid[1]). Dette bekræftes ved andre vidnesbyrd: i en gammel registratur over Lunds domkirkes privilegier opføres kong Hans's vidisse af år 1500 over »konning Valdemars brev (fra 1208), givet Lunds kirke, på fjerdeparten af mønten sammesteds og kronens rettighed over Bjerrits herred«; endvidere har man afskrift af et oldbrev fra

---

[1]) Lib. dat. ved Weeke 173. Necr., S. r. D. III 430. Saxo 580. Hammar, Kyrkan i Skåne 50. Steenstrup, Studier 144 f.

Valdemar II, dagtegnet 13. Maj 1213, hvorved han stadfæster sine forgængeres gaver og de friheder, Lundekirken har haft i Eskils og Absalons tid, deriblandt fjerdedelen af byen Lund og mønten sammesteds; og endelig, år 1377 tildömte kong Oluf bispestolen en fjerdedel af mønten som en ret, der altid havde været knyttet til den [1]). — I denne sag har der altså ikke været ensartethed; ét bispesæde har fået mere udstrakt møntret end et andet. Nogle bispesæder har slet ikke fået denne ret; thi da Valdemar I »for sin egen og sine forgængeres sjælefrelse« skænkede Slesvig biskop halvdelen af møntretten i Slesvig by, synes det at være noget helt nyt [2]).

Når bisperne har slået mønt, da har deres mønter sikkert været nöjagtig ligesom kongens mønter (jfr. s. 147). Det beror på misforståelse, når man har talt om en mønt fra Sven Nordmand og en viborgsk bispemønt med bispernes billede, men uden kongens billede og værdighedstegn [3]). Disse »bispemønter« kan aldeles ikke be-

---

1) Kong Hans's vidisse: Rigsarkivet, Svenske jordebøger 21 a. Brevet fra 1213: Gl. kgl. saml. 3137, 4to bl. 455 (afskrift i Langebeks dipl.). Olufs brev: Hvitfeld I 564. Så vidt jeg véd, findes det ikke mere, men det svarer formodenlig til det samtidige privilegiebrev til Roskilde domkirke. Det må være dette brev, der i »Specification på Lunde domkirkes breef« o. s. v. (afskrift i Ny kgl. saml. fol. 725 d, blad 348 b) er indregistreret som »Konung Olofs och drotning Margretes confirmation på konung Waldemarii statuter och handfästninger, Nyborg 24. Juni 1377« (samme bog, blad 8 a, viser, at kong Oluf d. 1. Maj s. å. tildömte Lunds domkapitel en gård). De almindelige stadfæstelsesbreve fra 1186, 1203, 1288 o. s. v. nævner ikke særlig fjerdeparten af mønten i Lund; det samme gælder Olufs privilegiebrev af 17. Aug. 1385 (Lunde kapitels privilegier 1186-1649, i rigsarkivet).

2) Hasse, Schl. H. L. Reg. u. Urk. I 69 f. [nr. 134]. Om møntret i det hele se Steenstrup, Studier 222 f.

3) Kornerup, Roskilde domk. 85. Ursin, Viborg 273. Kr. Erslev, Årb. 1875 s. 125. 127. Steenstrup, Studier 222.

vises at hidrøre fra bisper. De giver os ikke noget billed af nogen da værende biskop, det er slet og ret helgenbilleder; navnet Sven på »Sven Nordmands mønt« er kong Sven Estridsön, og de fleste mønter fra Harald Hén er af samme typ som den antagne viborgske bispemønt. Det er en ny form for den religiøse udsmykning, der udviklede sig under Sven Estridsön (rimeligvis hans sidste tid) og holdt sig under Harald Hén, men heller ikke længer. Korset havde gennem lange tider spillet hovedrollen, under Hardeknud optog man »agnus Dei« og nu helgenbilledet[1]. Allerede dette er et vidnesbyrd om kirkens betydning i det offenlige liv. Men den måtte hæve sig endnu mere, förend den kunde lade slå egenlige bispemønter; först med Eskil og Absalon har vi mønter med bispens hoved, og det endda kun på bagsiden, mens kongens hoved smykker forsiden.

Bisperne og klerkene kongens tjenere og venner. Kirkens stilling var ingenlunde så betrygget, at den kunde tåle fjendskab fra kongens side. Tværtimod, på kongen beroede dens værn og fremme. På den anden side kunde kirken gavne kongemagten, deres interesser mødtes på mangfoldige punkter; hævede kongen kirkens magt, hævede han i flere måder sin egen. Dette stillede præstestanden i et dobbeltsidigt forhold til kongedömmet; *afhængighed* og *hengivenhed* måtte så temlig følges ad. I meget var præsterne nødte til at underordne sig; ofte måtte de slå af på deres ideal, at danne en stat i staten, — hvis de da ikke vilde udsætte sig for at drages længere bort fra målet. Kirken vidste at lempe sig og ad den vej arbejde sig frem. Men dens afhængighed var næppe videre trykkende. Kirkens mænd måtte føle sig nöje knyttede til kongedömmet,

---

[1]) Disse oplysninger skyldes velvillig meddelelse af møntkenderen, hr. inspektør P. Hauberg.

der havde hjulpet deres sag frem. Venskabet mellem de to store samfundsmagter har været af sådan art, at kongedömmet idelig stod som overordnet; og præstestandens afhængighed har været båret af god forståelse, kun sjælden har den stået ene og derfor været hård og tung.

Kirkens mænd stod dels i et almindeligere, undersåtligt tjenerforhold til kongen, dels i et snævrere, mere personligt afhængighedsforhold. Dette sidste gælder særlig kongens kapellaner, der på én gang var sjælesörgere og skrivere. Det siges ganske vist ikke for den tids vedkommende, vi her sysler med, at en kapellan har udfærdiget de kongelige oldbreve; det fremgår först af et kongebrev for Ringsted 1135 (Thork. I 4), men har uden tvivl også været tilfældet för den tid[1]. Grundlæggelsen af et kongeligt »kapel« ligger i alt fald forud for Svenssönnernes tid. Lundebispen Henrik skal efter Adam fra Bremens sigende (II, 8) have været Knud d. riges »sacellarius«, og Sakse fortæller, at Knud havde haft Vilhelm hos sig både som skriver og præst[2]. I Roskildekrøniken (s. 378) har vi sikkert vidnesbyrd om, at Sven Nordmand havde været Sven Estridsöns kapellan, för han blev biskop. At have tjent i det kongelige kapel, var i det hele her ligesom i udlandet en god vej til bispestolen. Knud d. helliges to kapellaner blev bægge biskopper, Arnold i Roskilde, Gerold i Ribe[3]. Også kongesönner og stormænd havde kapellaner, der nød anseelse og var bispeemner. Magnus Nilssöns kapellan Peder blev Arnolds efterfølger, Peder Bodilsöns kapellan Nothold blev biskop i Ribe. Kanslerværdig-

[1]) Hennings, Studien über die ältere dän. Königsurkunde 16. 22 f.

[2]) Saxo 548. Det kan være fejltagelse (jfr. A. D. Jørgensen, N. k. g. till. 91), men det behøver ikke at være tilfældet.

[3]) Ælnod k. 9 (s. 345). Måske har Henrik i Vendsyssel også været Knuds kapellan. A. D. Jørgensen, N. k. g. 789, tillæg s. 90.

heden, der udviklede sig af kapellanembedet, men hævede sig over det, dukker först op, efter at Valdemar I er bleven enekonge, og kan ikke føres tilbage til Svenssönnernes tid[1]).

De øvrige klerkes tjenerforhold til kongen var af anden art og selvfølgelig mindre bundet. Bispernes afhængighed kommer dog i flere måder stærkt frem. De kunde ingenlunde røre sig frit og ubundet, hvorhen de vilde. Sven Nordmand måtte både søge kongens og folkets minde, förend han kunde drage ud på pilegrimsfærd (Roskildekrøn. s. 379). Selvfølgelig har bisperne også her som andensteds (jfr. således Norges gamle love I 7) måttet stå til kongens tjeneste, om han vilde sende dem i et eller andet ærinde. Det viser os et personligt tjenerforhold, der minder stærkt om de kongelige ombudsmænds; når kongerne besatte bispestolene, måtte det også falde aldeles naturligt. Præstestandens afhængighed er naturligvis også grundet derpå, at kirken som regel ikke var fritagen for kongelig skat og tynge. I kirkens undergivnes ledingspligt viste dens afhængighed sig i aller skarpest lys.

Præstestandens hengivenhed overfor kongen er noget så naturligt, at der ikke er grund til udførligere betragtninger over dette forhold. Vi behøver blot at minde om, hvor yndet en konge som Knud d. hellige måtte være for kirkens mænd. Da Knud var gæst hos biskop

---

[1]) Thork. I 12. 15. Steenstrup, Studier 42 f. A. D. Jørgensen, Udsigt over de danske rigsarkivers historie s. 2 f. Hennings s. 30. — Kornerup (Rosk. domk. 7. 64) og Löffler (Gravstenene i Rosk. a. s.) opfatter Helge, kong Nils's råd (consiliarius), som kansler. Dette hedder imidlertid cancellarius, og det er vilkårligt at kalde Helge kansler, da han i lighed med de andre consiliarii, der omtales som havende pålagt Roskilde kapitel skatter, ikke er præstelig, men verdslig embedsmand. Når ældre forfattere som G. L. Baden (Afhandl. I 292) lader kanslerembedet være lige så gammelt i Danmark som kristendommen, er det ugrundet.

Henrik af Vendsyssel, og almuen rejste sig mod kongen, søgte biskoppen af al kraft at værne sin herre, så at bøndernes harme også vendte sig mod ham, og hans gård, Sjörring, blev hærjet[1]). Biskop Sven i Roskilde har også stået Knud nær, ligesom han havde været hans faders ven; han fik kongens hjælp til sine store byggeforetagender og bidrog senere væsenlig til hans helgenry ved at varsle himlens straf for hans drab. Harald Héns fromhed og Nils's godmodige velvilje måtte også stemme præsterne gunstig, og Erik Ejegod, der gjorde så meget for dem, har været deres yndling.

Men her møder vi jo det særsyn, at Roskildeklerken i strenge ord bryder staven over kong Erik. Præstestanden har ingenlunde dannet en sluttet orden, hvor kun kirkelige interesser blev plejede, og hvor kun én ånd, én vilje ubetinget rådede; politiske anskuelser var i stand til at hilde det kirkelige syn. Krønikeskriveren manglede ikke sans for præstestandens tarv, det skönnes af hans ord om den sællandske klerus's frigörelse; men tilsidst forsvinder klerken næsten for partimanden: de historiske optegnelser bliver et lidenskabeligt partiskrift[2]). Had til Erik Emune, der stræbte mod kongevælde uden at fremme kirken, ja endog var hensynsløs mod den, har vel også drevet Roskildeklerken til at se fortiden i sin tids lys og fordömme kongemagtens vækst. I så henseende danner han modsætning til de store landes politiserende klerke. Mangen tysk biskop var bjærgtagen af kejsermagten og vilde lade den være rådende og bydende i kirken; det samme møder os ofte i Frankrig, særlig ønskede munkeverdenen kraftig kongevælde på det kirkelige område, fremfor alle Fleuryabbederne[3]).

---

[1]) Ælnod k. 19 f. (s. 358). Om bispeborgen Sjörring se A. D. Jørgensen, N. k. g. 789, tillæg s. 80 f.

[2]) Jfr. A. D. Jørgensen, Bidrag til Nordens historie 208 f.

[3]) E. Sackur, N. Arch. XVI (1891) s. 369 ff. Luchaire II 81 ff.

På mere end én måde kunde altså det rent menneskelige, de praktiske krav, rive præsteviet mand med sig og forvandle ham til ivrig partimand.

Roskildeklerkens skrift er det boglige minde om præstestandens gåen op i datidens voldsomme politiske brydninger. Dertil svarer i livet bispernes færden på valen med våben i hånd. Kampen mellem Nils og Erik Emune kaster rigt lys over præstestandens forhold til kongen og viser os dets afskygninger, lige fra tynget afhængighed, der må döje hård tvang, til blind hengivenhed, der tilsidesætter alle hensyn. Kirkens undergivne var ledingspligtige, men præsteviet mand var det ifølge sin stilling ikke; en biskop kunde aldrig på lovlig måde nødes til at drage i kamp[1]). I kraft af dette synes bisperne i Viborg og Odense at være blevne hjemme fra den sidste store kamp, der skulde blive deres kaldsfællers bane. Men slige hensyn har kongedömmet ikke altid taget; det var ikke noget uvant at se bisper i panser og plade, des lettere vovede magthaveren overgreb og voldte dem den tungeste ufrihed, at måtte kæmpe mod venner. Således véd vi, at Erik Emune tvang biskop Peder til at drage med ham imod Nils og Magnus, hvis ivrige tilhænger han var[2]), og Nils har vistnok tvunget Slesvigbispen Adelbjörn til at drage med til Skåne i våren 1134[3]). — Flere af de andre biskopper viser i modsætning til Adelbjörn lidenskabelig iver for Nils og hans parti. At kun Asser blandt de danske bisper sluttede sig til Erik, og det endda först meget sent, vidner i det hele stærkt om pagt mellem præstestand og kongedömme. For at opretholde denne pagt handler bisperne vilkårlig og blindt. De stiller sig hos den kongesön, der

[1]) Jfr. f. eks. Norges gl. love I 97. Jydske lov 3, 1 (s. 208).
[2]) Saxo 647. Min »Knud Lavard« 157. 255.
[3]) Denne gisning har jeg fremsat som tydning af Roskildekrønikens tillægsord til A. »infidelis«: »Knud Lavard« 156 f. 265.

havde snigmyrdet Knud Lavard, skönt sikkert ikke en eneste af dem vilde tage denne udåd i forsvar. Om Knud synes der nemlig kun at have været én mening hos præstestanden: Roskildekrøniken, der ikke véd alt det onde, den vil dænge over Knuds hævner, Erik Emune, priser Knud Lavard selv i höje toner og henfører Magnus's færd til Djævelens tilskyndelse. De danske bisper samler sig også om Nils, der havde sveget sit ord ved at tilbagekalde Magnus fra landflygtigheden. Det har ikke været den retfærdige sag, de har støttet.

De ivrige partibispers deltagelse i kampen som tegn på hengivenhed mod den styrende konge får endnu mere vægt, når man husker, at det var kirkens mænd strengt forbudt at bære våben og gå i kamp. I så henseende var Danmark ganske vist ikke værre end de andre lande, hvor kirkebøndernes ledingspligt alt tidlig havde draget bisperne ind i hærfærd. Men bevidstheden om det urette heri var netop bleven genvakt trindt omkring. Den kirkelige reformbevægelse havde fornyet og skærpet forbudet. Således forordner Gregorius VII i et nylig fremdraget brev, at klerke, der mod kirkeloven griber til våben og derved bliver mands bane, skal göre bod i 13 år[1]). Også det kirkelige modparti fordömte krigsfærd, ja vilde frakende Gregorius ret til at være pave, fordi han ved sin krigslyst havde voldet manddrab[2]). Det er mærkeligt at støde på Sakses dom i dette spörgsmål: Når han lovpriser Absalons idelige færden på krigstog, er det kun, fordi det var en slags korstog mod de hedenske Vender. Ellers frakender han præsteviet mand ret til at gribe til våben; det ser man af hans ord om Rikko, der værgede sig mandelig, förend han faldt for Olavs sværd, men rigtignok »religione

[1]) Löwenfeld, Epistolæ Rom. pontific. 58 [nr. 120].
[2]) Köhncke, Wibert von Ravenna 65 ff.

saluti postposita« (Saxo 670). Den samme bevidsthed må bisperne på Nils's tid have haft; mèn i partilidenskaben tilsidesatte de alle kirkelige hensyn, Ribebispen Thure lokker ved svig og løgn Erik Emune i fælden, og Roskildebispen Peder kæmper vildt mod hans ryttere. Modparten gör da gengæld og viser samme hensynsløshed. Den ænser ikke klerkens hellighed, ja den lader særlig sin harme gå ud over de stridbare kirkehøvdinger. Erik Emune blues ikke ved at nedhugge Viborgbispen Eskil foran Asmild klosters alter (1132), og fem bisper må lade deres liv i Fodvigslaget (1134).

Disse rystende begivenheder viser os faren for den danske præstestand ved den nöje sammenknytning med kongedömmet. Faren var: verdsliggörelse; præstestanden blev dragen dybere ned i afhængighed i steden for at nå frigörelse. I Tyskland havde forbundet mellem konge og kirke forlængst haft samme virkning. Henrik II, Konrad II og Henrik III havde helt været præstestandens herrer, mens bisperne i tanke og stræben var kejserligsindede og i den grad stod fast sluttede om tronen, at de villig underordnede sig, endog i rent kirkelige forhold. På krigstog og i kamp spillede de en stor rolle, overalt måtte de følge kongen, udeblivelse blev straffet[1]). Derfor opstod der udefra, i Hildebrandismen, den mægtigste modströmning mod verdsliggörelsen og afhængigheden, og med pen og sværd udkæmpede de to retninger da den lange og bitre strid. Også i Danmark kom modbevægelsen. Med Magnus's og bispernes fald på valen og Nils's drab i Slesvig styrtedes den ældre tid i graven; dæmningen var ryddet for nye strömninger. Da præstestandens verdsliggörelse havde nået höjdepunktet, brød et nyt kirkeliv frem for at vække og opildne klerus's

---

[1]) Jfr. f. eks. Fr. Franzisz, Der deutsche Episkopat unter Heinrich III, II 32 ff. Steindorff, Heinrich III, II 359. 362. 365 f.

selvfølelse og forny dens iver. Det nyvakte åndsliv drog næring fra den genfødte kirkebegejstring i Frankrig, dets hær var de indkaldte munke, dets fører den store ærkebiskop Eskil, og på dets banner stod ikke blot: »frigörelse for folket«, men tillige: »årvågenhed overfor kongemagten«. Det mörke uvejr i den danske kirkes historie peger da fremad mod lysere dage, der vel havde sine storme, men ved siden deraf bragte storartet vækst, den kraftigste i hele vor Middelalder.

REGISTER.

Afkortninger: abb. = abbed; b. = biskop; dr. = dronning; dt. = datter; hert. = hertug; hist. = historieskriver; k. = kirke; kg. = konge; kl. = kloster; miss. = missionær; p. = pave; pr = præst; ærkb. = = ærkebisp (hvor ikke stedet er tilföjet. hamburgske eller lundske ærkebisper); årb. = årbøger.

Færdigt fra trykkeriet d. 18. Jan. 1892.

Helm, E., Nationalitetsstemningen i det romerske Rige i Slutningen af Oldtiden. 1 Kr.
— Holbergs Betydning for Aandsliv og Videnskab. 50 Øre.
— Nogle Hovedtræk af Trykkefrihedstidens Historie. 2 Kr.
Ingerslev, A., Herodes den Store. To Foredrag. 40 Øre.
— Jerusalems Ødelæggelse. Pompeji. Fire Foredrag. 75 Øre.
— Kejser Nero, Romerne og Paulus i Rom. — Oldtids-Billeder. af *M. Hammerich.* 2det Oplag. 65 Øre.
— Romerstaten og de Kristne. 70 Øre.
Jørgensen, A. D., den nordiske Kirkes Grundlæggelse og første Udvikling. 16 Kr.
— Fyrretyve Fortællinger af Fædrelandets Historie. 2. Opl. 3 Kr.
Jørgensen, J. P., Landsognenes Forvaltning fra 1660 til vore Dage. 2 Kr., indb. 2 Kr. 50 Øre.
Kancelliregistranter, danske, 1535—1550. udgivne ved *Kr. Erslev* og *W. Mollerup.* 5 Kr.
Kinch, J., Ribe Bys Historie og Beskrivelse. I—II. N. Pr. 5 Kr.
Kirkeløve, danske, fra Reformationen indtil Christian V's Danske Lov (1536—1683), udgivne af *H. F. Rørdam.* I—III. 18 Kr.
Koch, L., Biskop Nicolai Edinger Balle. 3 Kr.
— den danske Kirkes Historie i 1801—1854. I—II. 8 Kr.
— Kong Christian den Sjettes Historie. 5 Kr.
Koch, L. og **H. F. Rørdam,** Fortællinger af Danmarks Kirkehistorie fra 1517 til 1848. I—II. 3 Kr. 80 Øre.
Lefolii, H. H., Egils Saga. 2det Oplag. 1 Kr.
Lettres inédites de divers savants de la fin du XVIIme et du commencement du XVIIIme siècle. Publiées et annotées par *E. Gigas.* Tome I: Choix de la correspondance inédite de Pierre Bayle. 1670—1706. 10 Kr.
Libri memoriales capituli Lundensis. Lunde Domkapitels Gaveboger. udgivne ved *C. Weeke.* 4 Kr.
Mejborg, R., borgerlige Huse særlig Kjøbenhavns Professor-Residentser 1540—1630. Med et Kort. 2 Kr.
— Landsbyskomageren Jonas Stolts Optegnelser. 1 Kr.
Monumenta historiæ danicæ. Historiske Kildeskrifter og Bearbejdelser af dansk Historie. Udgivne af Dr. *H. Rørdam.* I—II. 20 Kr. — Anden Række. I—II. 21 Kr.
Møller, H. L., Kong Kristian den Sjette og Grev Kristian Ernst af Stolberg-Wernigerode. 3 Kr. 50 Øre.
Nielsen, O., Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse. I—V. 29 Kr.
— Liber census Daniæ. Kong Valdemar den Andens Jordebog. udgivet og oplyst. 6 Kr. 75 Øre.
historiske Efterretninger om Malt Herred. 2 Kr.
— historiske Efterretninger om Skadst Herred. 2 Kr. 75 Øre.
— Bidrag til Oplysning om Sysselinddelingen i Danmark. 1 Kr. 35 Øre.
Nørregaard, J., Peder Skram og Elsebe Krabbe. 50 Øre.
Palladius, Peder, Visitatsbog. gjengiven med Nutidens Skrivemaade. ved *C. Rosenberg.* 1 Kr. 20 Øre.
Paludan-Müller, C., Sagnet om den himmelfaldne Dannebrogsfane. 75 Øre.
Paludan-Müller, J., Gullands Forhold til Danmark og Sverrig i det 14.—16. Aarh. Udgivet af *C. Paludan-Müller.* 2 Kr.
Reinhardt, C. E. F., Orla Lehmann og hans Samtid. 2 Kr.
— Et Afsnit af den danske Bondestands Kronike. 4. Opl. 90 Øre.
— Valdemar Atterdag og hans Kongegjerning. 9 Kr.
Rosenberg, C., Internationale. En historisk Fremstilling. 90 Øre.
— Træk af Livet paa Island i Fristatstiden. 1 Kr. 50 Øre.
— Gustav Adolf. 2 Kr.
Rørdam, H., *fra* Universitetets Fortid. 2 Kr. 50 Øre.

